

*Rafiq İsmayılov
Solmaz Abdullayeva
Xanım Qasımova*

AZƏRBAYCAN DİLİ

4

Müəllim üçün METODİK VƏSAİT

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
04.07.2011-ci il tarixli 1158 №-li əmri ilə
təsdiq edilmişdir.

Bakı – 2015

*Rafiq İsmayılov
Solmaz Abdullayeva
Xanım Qasımova*

AZƏRBAYCAN DİLİ (4-cü sinif). Müəllim üçün metodik vəsait
Bakı: “Altun kitab”, 2015. 240 səh.

Redaktor: *Nigar Həbibova*

Bədii tərtibat: *Rəşad Nəbiyev*

Korrektor: *Aqşin Məsimov*

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı bir hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi – 2015

İÇİNDƏKİLƏR

GİRİŞ

1. "Azərbaycan dili" dərslik komplekti	4-5
2. Məzmun standartları	5
2.1. Dinləmə bacarığı üzrə məzmun standartları və təlim məqsədləri....	5-6
2.2. Danışma bacarığı üzrə məzmun standartları və təlim məqsədləri...	6-7
2.3. Oxu bacarığı üzrə məzmun standartları və təlim məqsədləri	7-10
2.4. Yazı bacarığı üzrə məzmun standartları və təlim məqsədləri	10-11
2.5. Dil qaydaları üzrə məzmun standartları və təlim məqsədləri	11-12
3. Qiymətləndirmə.....	13-15
4. Müəllim üçün əlavə resurslar	15

DƏRSLƏRİN SAATLAR ÜZRƏ BÖLGÜSÜ

*(bu hissədə hər bölmənin əvvəlində dərslik komplekti
üzrə ümumi mündəricat əks olunur)*

I bölmə. Ailə və məktəb	16-43
II bölmə. Niyə belə deyirik	44-70
III bölmə. Əməksevərlik	71-95
IV bölmə. Yüz min niyə	96-130
V bölmə. Dostluq	131-153
VI bölmə. Ana təbiət	154-181
VII bölmə. Əxlaqi dəyərlər	182-209
VIII bölmə. Kainatın sirləri	210-239

GİRİŞ

“AZƏRBAYCAN DİLİ” DƏRSLİK KOMPLEKTİ

Təqdim olunan dərslik komplekti mövzuların tədrisi və qiymətləndirilməsi baxımından bir-birini tamamlayan iki kitabdan ibarətdir: 1) dərslik, 2) müəllim üçün metodik vəsait (MMV).

4-cü sinifdə Azərbaycan dilinin tədrisinin 8 mərhələdə keçilməsi nəzərdə tutulur. Dərslik komplektində bu mərhələlər ayrı-ayrı bölmələr şəklində təqdim olunmuşdur. Hər bölmə 10-16 dərs, hər dərs 2-8 saat üçün nəzərdə tutulmuşdur. Beləliklə, dərslik komplekti 340 saat üçün nəzərdə tutulmuş 104 dərstdən ibarətdir.

Dərs ayı	Bölmələr	Dərs həftəsi	Dərs sayı	Saat sayı
I	Ailə və məktəb	4	10	40
II	Niyə belə deyirik	4,6	14	46
III	Əməksevərlik	4,4	13	44
IV	Yüz min niyə	4,6	16	46
V	Dostluq	4,4	13	44
VI	Ana təbiət	4	14	40
VII	Əxlaqi dəyərlər	4	14	40
VIII	Kainatın sirləri	4	10	40
Cəmi		34	104	340

Bölmələrdə təqdim olunan oxu və dinləmə mətnləri, eləcə də danışma və yazı fəaliyyətləri müvafiq bölmənin mövzusu ilə bağlıdır. Hər bir dərs dərslikdə verilmiş müəyyən mətnlə bağlı olduğundan dərslərin mövzusu həmin mətnin adı ilə eynidir.

Hər bir dərs bir deyil, bir neçə məzmun xətti (dinləyib anlama və danışma, oxu, yazı, dil qaydaları) üzrə fəaliyyəti əhatə edə bilər. Dərs vaxtının həmin fəaliyyət istiqamətləri üzrə bölüşdürülməsi, təqdim edilən sual və çalışmaların sinifdə yerinə yetirilməsi, yoxsa evə tapşırılması müəllimin öhdəsinə buraxılır. Dərslik komplektinin əsas vəzifəsi “Ana dili kurikulumu”nda təsbit olunmuş məzmun standartlarının tədrisdə reallaşdırılması üçün yetərincə material təqdim etməkdir. Bununla yanaşı, müəlliflərin fikrincə, ev tapşırığı kimi araşdırma və layihələr üzrə işlərin verilməsi daha məqsədəuyğundur.

Hər həftənin sonunda sinifdən xaric oxu dərslərinin keçirilməsi nəzərdə tutulur. Sinifdən xaric oxu dərslərinin təşkili forması da müəllimlərin öz öhdəsinə buraxılır. Dərslikdə verilmiş istənilən mətni və ya məktəb kitabxanasında şagirdlərin yaş səviyyəsinə uyğun olan hər hansı bədii kitabı bu məqsədlə istifadə etmək olar. Bu halda həmin mətn evdə oxumaq üçün tapşırıla bilər. Mətn üzrə iş isə sinifdə müəllimin tərtib etdiyi sual və tapşırıqlar əsasında yerinə yetirilə bilər.

Yazıçı və şairlərin bəzi əsərləri dərslikdə müvafiq yaş qrupu üçün uyğunlaşdırılmışdır. Dərs zamanı şagirdlərdə müəyyən psixoloji narahatlıq, sarsıntı, lazımsız reaksiya yarada biləcək məqamlar ixtisar edilmiş və ya dəyişdirilmişdir. Bundan başqa, əsərlərin adaptasiyası zamanı şagirdlərin söz ehtiyatı, intellektual səviyyəsi və nəhayət, məzmun standartından doğan təlim məqsədi nəzərə alınmışdır.

Dərslərdə bir sıra mətnlərin müəllifi göstərilir. Bunlar, əsasən, şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələridir.

Dərslər komplektində təqdim olunmuş tədris materialları komponentlər üzrə aşağıdakı kimi bölüşdürülmüşdür:

MƏZMUN STANDARTLARI

Dərslər	Müəllim üçün metodik vəsait
1. Oxu üçün nəzərdə tutulmuş mətnlər. 2. Dil qaydaları üzrə sadə nəzəri materiallar. 3. Sual və tapşırıqlar.	1. Dərslərdə verilmiş materialların dərslər üzrə bölgüsü və hər bir dərslər üçün nəzərdə tutulmuş təlim məqsədləri. 2. Dinləmə mətnləri. 3. Materialların müasir təlim texnologiyalarına uyğun tədrisi üzrə metodik tövsiyələr. 4. Dərslərin səmərəli təşkili üçün əlavə sual və tapşırıqlar. 5. Dərslər və iş dəftərində verilmiş bəzi tapşırıqların cavabları. 6. Formativ və kiçik summativ qiymətləndirmə materialları.

Müəllim üçün metodik vəsaitdə verilmiş sual və tapşırıqların əksəriyyəti, eləcə də qiymətləndirmə materialları tətbiqetmə fəaliyyətinin daha səmərəli qurulmasına xidmət edən iş dəftərində də öz əksini tapmışdır. Məlumdur ki, dərslər bir neçə il üçün nəzərdə tutulduğundan burada yazılı qeydlər etmək olmaz. Buna görə də şagirdlərin işləməsi üçün daha rahat dizaynda tərtib olunmuş iş dəftərində oxu və dinləmə mətnləri üzrə çalışmalar, yazı üzrə alt-standartların reallaşdırılması üçün tapşırıqlar, eləcə də formativ və kiçik summativ qiymətləndirmə materialları təqdim edilmişdir. Müəllim dərslər prosesində buradakı tapşırıqlardan da istifadə edə bilər.

Bu vəsaitdə dərslər müəllimlərinin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri kurikulumda təsbit olunmuş məzmun standartlarının tədris prosesində reallaşdırılması yollarını açıqlamaqdır. Hər dərslər bir neçə alt-standartın reallaşdırılmasına xidmət edir. Dərslərdə qoyulan təlim məqsədləri – gözlənilən şagird nailiyyətləri məzmun standartlarına doğru aparan addımlardır.

Aşağıdakı təsnifatda hər bir məzmun standartının tədris prosesində hansı yollarla (təlim məqsədləri ilə) açıqlandığı (reallaşdırıldığı) göstərilir.

1. DİNLƏYİB ANLAMA VƏ DANIŞMA

Şagird:

1.1. Dinlədiyi fikri anladığını nümayiş etdirir.

1.1.1. Dinlədiyi eyni məsələlər barədə müxtəlif fikirləri ümumiləşdirməklə yekun rəy bildirir.

Təlim məqsədləri:

- Dinlədiyi mətnlərdəki eyni faktlar üzrə müxtəlif fikirləri ümumiləşdirir.

- Dinlədiyi əsərdəki obraz və hadisələr haqqında müxtəlif fikirləri ümumiləşdirərək yekun nəticəyə gəlir.
- Dinlədiyi elmi məlumatları ümumiləşdirərək qrafik informasiya şəklində təqdim edir.
- Dinlədiyi mətnlər arasında ideya yaxınlığını müəyyən edir.
- Dinlədiyi mətnlərdəki məlumatları müqayisə edir və ümumiləşdirərək təqdim edir.
- Debat zamanı qarşı tərəfin fikirlərini ümumiləşdirərək əks arqumentlər gətirir.

1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.

Təlim məqsədləri:

- Dinlədiyi elmi-kütləvi mətni topladığı məlumatlarla zənginləşdirir.
- Dinlədiyi mətni öz fikirlərini əlavə etməklə genişləndirir.
- Dinlədiyi mətni məntiqi sonluqla bitirir.
- Dinlədiyi mətndəki fikirləri genişləndirərək şərh edir.
- Dinlədiyi mətnə öz versiya və düşüncələrini əlavə etməklə araşdırma xarakterli təqdimat edir.
- Dinlədiyi mətndə natamam qalmış məlumatı öz versiyası ilə tamamlayır.
- Dinlədiyi şəirdəki obrazlı ifadələri şərh edir.

Şagird:

1.2. Şagird şifahi nitq bacarıqlarına malik olduğunu nümayiş etdirir.

1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.

Təlim məqsədləri:

- Verilmiş mövzu ətrafında araşdırmalarını məruzə şəklində təqdim edir.
- Oxuduğu və dinlədiyi mətnlərdəki məlumatları müqayisə edir, ümumiləşdirərək məruzə ilə çıxış edir.
- Verilmiş qrafik informasiyanı (barqrafı, diaqramı) şifahi şəkildə şərh edir.
- Oxuduğu kitab haqqında təəssüratlarını bölüşür.
- Oxuduğu mətnin ideyasından bəhrələnərək eyni mövzuda mətn qurub təqdim edir.
- Müəyyən elmi məlumatları mənimsəməklə qoyulmuş suallara aydınlıq gətirir.
- Problemlə situasiyadan çıxış yolu ilə bağlı tədbirlər planını təqdim edir.
- Kompozisiyalı şəkil əsasında mətn qurub danışır.
- Oxuduğu mətndəki qəhrəmanları xarakterizə edir.
- Verilmiş kəlamı başlıq kimi seçərək mətn qurur.
- Eşitdiyi və oxuduğu hadisələrin səbəblərini araşdırmaq məqsədi ilə kiçik təqdimatlar edir.
- Oxuduqlarını həyat haqqında düşüncələri ilə əlaqələndirərək təqdimat edir.

1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.

Təlim məqsədləri:

- Oxuduğu və ya dinlədiyi əsərlə bağlı fikirlərini müdafiə etmək üçün arqumentlər gətirir.
- Nəsihətamiz fikri (atalar sözünü, kəlamı) eşitdiyi və ya müşahidə etdiyi hadisələrlə əlaqələndirərək əsaslandırır.
- Debat zamanı oxuduqlarından və eşidib-gördüklərindən misallar gətirməklə fikirlərini əsaslandırır.

- Eşitdiyi və oxuduğu inanclar haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.
- Oxuduğu və dinlədiyi məlumatları həyatda gördükləri və eşitdikləri ilə əlaqələndirərək mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.
- Oxuduğu və ya dinlədiyi mətnin ideyası ilə bağlı mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.
- Başqalarının hərəkətlərini təhlil etməklə onlara öz münasibətini bildirir.

1.2.3. Dialoji mətnlər qurur və təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

- Verilmiş mövzuya uyğun dialoji mətn qurub təqdim edir.
- Nəsr əsərini dram əsərinə çevirərək səhnələşdirilmiş şəkildə təqdim edir.
- Oxuduğu və dinlədiyi mətni ümumiləşdirərək ssenari yazır və səhnələşdirir.
- Oxuduğu dialoji mətni genişləndirərək ssenari qurub təqdim edir.
- Oxuduğu və dinlədiyi mətni ümumiləşdirərək mətn qurur və təqdim edir.

1.2.4. Verilmiş sadə mətni bədii ifadə vasitələri ilə zənginləşdirməklə obrazlı və emosional nəql edir.

Təlim məqsədləri:

- Atalar sözləri və məsəlləri yerində işlətməklə bədii mətn qurub nəql edir.
- Mətndəki bədii ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir və izah edir.
- Verilmiş atalar sözünü öz düşüncələri ilə zənginləşdirərək mətn qurub danışır.
- Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri ümumiləşdirərək kiçik mətn təqdim edir.
- Oxuduğu mətnin davamını təxəyyülünə uyğun nəzmlə və ya səhnələşdirilmiş şəkildə təqdim edir.
- Verilmiş elmi mövzu ilə bağlı bədii mətn quraraq şifahi şəkildə təqdim edir.
- Mətndəki bədii ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir və izah edir.

1.2.5. Nitqini canlı və obrazlı etmək məqsədi ilə məzmununa müvafiq jest və mimikalardan istifadə edir.

Təlim məqsədləri:

- Mətndəki obrazların nitqini səsləndirərkən onların xarakterinə uyğun jest və mimikalardan istifadə edir.
- Debat və müzakirələr zamanı nitqini təsirli etmək üçün jest və mimikalardan istifadə etməklə nəql edir.
- Verilmiş mövzuya uyğun mətn qurub jest və mimikalardan istifadə etməklə nəql edir.

2. OXU

2.1. Şagird qarşılaşdığı yeni sözlərin mənasını başa düşdüyünü nümayiş etdirir.

2.1.1. Rast gəldiyi yeni əşya və hadisələri, habelə onlara bənzər əşya və hadisələri adlandırır, təyinatına görə müqayisə edir.

Təlim məqsədləri:

- Rast gəldiyi yeni sözlərlə həyatda gördüyü əşya və hadisələr arasındakı uyğunluğu müəyyən edir.

2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

- Mətnə rast gəldiyi yeni söz və terminləri kontekstə əsasən izah edir.
- Öyrəndiyi yeni terminlərin hansı sahəyə aid olduğunu müəyyən edir.
- Öyrəndiyi yeni söz və terminlərin mənasını təxmin edir, lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.
- Mətnə rast gəldiyi yeni söz və ifadələri kontekstə əsasən izah edir.

2.1.3. Öyrəndiyi yeni söz və terminlərin lüğətini tərtib edir.

- Rast gəldiyi yeni terminlərin kiçik izahlı lüğətini tərtib edir.
- Öyrəndiyi yeni söz və terminlərin əlifba sırasına uyğun lüğətini hazırlayır.
- Müəyyən sahəyə aid söz və terminlərin izahlı lüğətini tərtib edir.
- Öyrəndiyi yeni adlarla bağlı kiçik ensiklopedik lüğət hazırlayır.

2.1.4. Çoxmənalı sözləri omonimlərdən fərqləndirir və nitqində istifadə edir.

Təlim məqsədləri:

- Çoxmənalı sözlərin omonimlərdən fərqi izah edir.
- Omonim sözləri müxtəlif mənalarda işlətməklə cümlələr qurur.
- Kontekstdən çıxış edərək omonimin mənasını izah edir.
- Kontekstə görə omonim və çoxmənalı sözlərin mənalərini fərqləndirir və yaxınmənalı sözlərlə əvəz edir.

2.2. Şagird oxu vərdişlərinə yiyələndiyini nümayiş etdirir.

2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.

Təlim məqsədləri:

- Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.
- Şeiri ifadəli və emosional şəkildə oxuyur.
- Şeiri qəhrəmanın vəziyyətinə uyğun intonasiya ilə oxuyur.
- Mətnə rast gəldiyi dərinmənalı fikirləri mənimsədiyini nümayiş etdirir.
- Mətndəki hadisələrin səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən edir.
- Oxuduğu mətndəki məlumatları mənimsəyir və nəticə çıxarır.
- Oxuduğu bədii mətnin hekayə xəritəsini qurur.
- Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
- Mətndəki hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir.
- Mətndəki ayrı-ayrı epizodları əsas fikirlə əlaqələndirir.
- Mətni şüurlu oxuyaraq məzmunu ilə bağlı fikirlərini söyləyir.

2.2.2. Bədii və elmi-kütləvi mətnlər haqqında kiçik təqdimatlar edir.

Təlim məqsədləri:

- Oxuduğu bədii mətn parçasını təfsilatı ilə nəql edir.
- Oxuduğu elmi-kütləvi mətndəki mübahisəli fikrə münasibət bildirir və analogi problemlə bağlı kiçik təqdimat edir.
- Oxuduğu elmi-kütləvi mətndəki məlumatları qrafik informasiya şəklində təqdim edir.

- Oxuduğu elmi-kütləvi mətndən çıxan nəticəni praktikada tətbiq edir.
- Oxuduğu elmi mətndən əldə etdiyi məlumatlara şəxsi araşdırmalarını da əlavə etməklə məruzə hazırlayıb təqdim edir.
- Elmi-kütləvi mətndəki ən mühüm məlumatları seçərək yazılı şəkildə təqdim edir.
- Eyni mövzu üzrə bədii və elmi-kütləvi mətnlərdə olan məlumatlar arasındakı uyğunsuzluğu müəyyən edir və yekun rəyə gələrək mövzu üzrə təqdimat hazırlayır.
- Oxuduğu mətndəki məlumatların təsnifatını aparır (sistemləşdirir).
- Mətnə təsvir olunmuş hadisələrin elmi izahını verir.
- Oxuduğu mətndəki hadisələri elmi cəhətdən əsaslandırılmış şəkildə təqdim edir.
- Oxuduğu bədii mətndəki elmi məlumatları seçib təqdim edir.

2.2.3. Verilmiş mətni genişləndirmək və davam etdirmək məqsədi ilə yaradıcı plan tutur.

Təlim məqsədləri:

- Mətnin planına yeni başlıqlar əlavə edir.
- Əsərin bir hissəsini oxuduqdan sonra davamı ilə bağlı yaradıcı plan tutur.
- Mətnə yeni epizod və obrazlar əlavə etməklə yaradıcı plan tutur.
- Mətnin məzmununa yeni süjet xətti əlavə etməklə yaradıcı plan tutur.
- Təxəyyülünə uyğun davam etdirdiyi mətnin planını tutur.
- Mətnə çıxarılmış hissəni əlavə edir.

2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.

Təlim məqsədləri:

- Oxuduğu əsərin baş qəhrəmanına münasibət bildirir.
- Oxuduğu əsərdəki obrazlar barədə fikir yürüdür.
- Oxuduğu mətndəki obrazların hərəkətinə münasibət bildirir.
- Oxuduğu mətnin ideyasını həyatla əlaqələndirir.
- Oxuduğu mətndəki obrazların müsbət və mənfi keyfiyyətlərini sadalayır.
- Mətnin ideyasını atalar sözü ilə ifadə edir.
- Mətnlər arasında ideya yaxınlığını müəyyən edir.
- Mətnəki obrazları müqayisəli təhlil edir.
- Əsərdəki qəhrəmanların hərəkətlərinə əsasən onları xarakterizə edir.
- Əsərdəki obrazları səciyyələndirmək üçün müvafiq keyfiyyət bildirən sözlər seçir.
- Oxuduğu əsərin mövzusunu və ideyasını müəyyənləşdirir.
- Mətnəki əsas fikri müəyyən edir.

2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.

Təlim məqsədləri:

- Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
- Oxuduğu əsərin məzmununa yeni süjet xətti və obrazlar əlavə etməklə mətni genişləndirir və nəql edir.
- Mətnəki müəyyən epizodları genişləndirməklə və ya dəyişdirməklə nəql edir.
- Giriş hissəsi verilmiş mətni genişləndirərək öz təxəyyülünə uyğun nəql edir.
- Əsəri başqa obrazın dilindən yaradıcı şəkildə nəql edir.
- Oxuduğu əsərin süjet xəttini təxəyyülünə uyğun dəyişməklə yaradıcı şəkildə nəql edir.

- Obrazlara başqa prizmadan yanaşaraq əsəri yaradıcı şəkildə nəql edir.
- Süjet xəttini təxəyyülünə uyğun dəyişərək əsəri yaradıcı şəkildə nəql edir.
- Süjet xəttinə əlavələr etməklə mətni yaradıcı şəkildə nəql edir.
- Oxuduğu əsərdəki cansız əşya və ya heyvan obrazlarını insan obrazları ilə əvəz edərək mətni genişləndirilmiş formada yaradıcı şəkildə nəql edir.
- Oxuduğu əsərin məntiqi sonluğunu düşünüb təqdim edir.

3. YAZI

3.1. Şagird yazı vərdişlərinə yiyələndiyini nümayiş etdirir.

3.1.1. Hüsnxət normalarına riayət etməklə sürətlə yazır.

Təlim məqsədləri:

- Mətni müəyyən edilmiş vaxt ərzində hüsnxət və orfoqrafiya normalarına uyğun yazır.

3.1.2. İxtisar və əlavələr etməklə mətni üzündən köçürür.

Təlim məqsədləri:

- Mətnin məzmununa xələl gətirmədən müəyyən cümlələri ixtisar etməklə mətni köçürür.
- Mətnə əlavələr etməklə üzündən köçürür.

3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.

Təlim məqsədləri:

- Dinlədiyi şeiri nəsrə çevirərək məzmununu yazır.
- Dinlədiyi mətnin məzmununu öz sözləri ilə yazır.
- Oxuduğu və dinlədiyi eyni mövzuda mətnləri ümumiləşdirib məzmununu yazır.
- Dinlədiyi və oxuduğu əsərlərdəki epizodları vahid süjet xətti altında birləşdirərək mətn qurub yazır.
- Oxuduğu mətnin bir hissəsinin müfəssəl məzmununu yazır.
- Dinlədiyi dialoji mətni *təhkiyə** formasında yazır.
- Verilmiş mövzu üzrə dialoji mətn qurur.

Hadisələrin dialoqdan (vasitəsiz nitqdən) istifadə etmədən nəql edilməsi **təhkiyə adlanır. Dialoji mətnin təhkiyə formasına çevrilməsi həm danışma, həm də yazı bacarığını inkişaf etdirən geniş yayılmış fəaliyyət növlərindən biridir.*

- Verilmiş plan əsasında oxuduğu mətnin məzmununu yazır.
- Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun dəyişərək məzmununu yazır.

3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmlı rəy-inşa yazır.

Təlim məqsədləri:

- Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək inşa yazır.
- İnşa yazarkən öz fikirlərini əsaslandırmaq üçün atalar sözləri və kəlamlardan yerli-yerində istifadə edir.
- Oxuduqlarını və eşitdiklərini ümumiləşdirməklə təhlil xarakterli inşa yazır.
- Oxuduğu əsər haqqında rəy yazır.
- Əsərin baş qəhrəmanına münasibətini ifadə edən inşa yazır.

- Oxuduğu mətnin ideyasını mövzu kimi seçərək inşa yazır.
- Verilmiş situasiyaya uyğun kiçikhəcmli esse yazır.
- Oxuduğu əsərdəki müəyyən epizodla bağlı kiçikhəcmli esse yazır.
- Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirib yazır.
- Oxuduğu və dinlədiyi mətnləri ümumiləşdirərək vətənpərvərlik mövzusunda inşa yazır.
- Əxlaqi dəyərlərlə bağlı mühakimə xarakterli esse yazır.

3.1.5. Sınıf səviyyəsinə uyğun olaraq müəyyən edilən əməli yazılar (məktub, açıqca, elan, ərizə, dəvətnamə, məlumat) yazır.

Təlim məqsədləri:

- Oxuduğu əsərin qəhrəmanına məktub yazır.
- Bayramla bağlı təbrik məktubu yazır.
- Verilmiş situasiyaya uyğun ərizə yazır.
- Tədbirlə bağlı dəvətnamə yazır.
- Verilmiş situasiyaya uyğun məlumat xarakterli izahat yazır.
- Baş vermiş hadisə ilə bağlı yaxınına məktub yazır.
- Oxuduğu əsərin ideyasına əsaslanaraq sınıf yoldaşına məktub yazır.
- Oxuduğu əsərin müəllifinə məktub yazır.
- Oxuduğu məndəki obrazların dilindən məktub yazır.
- Tədbirlə bağlı elan yazır.

4.1. Şagird zəruri dil qaydalarını mənimsədiyini nümayiş etdirir.

4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.

Təlim məqsədləri:

- Sözlərin səs və hərf tərkibini fərqləndirir.
- Verilmiş sözlərin fonetik təhlili ilə bağlı fikirlər söyləyir.
- Sözü tələffüzünə əsaslanaraq onun səs tərkibi haqqında fikir yürüdür.
- Ahəng qanununa tabeliyinə görə sözləri fərqləndirir.
- Fonetik təhlil zamanı bəzi şəkilçilərin deyilişi ilə yazılışını fərqləndirir.
- Deyilişi və yazılışı fərqlənən sözləri fonetik baxımdan təhlil edir.

4.1.2. Sözlərin böyük hərfle yazılışına dair qaydalardan məqamına uyğun istifadə edir.

Təlim məqsədləri:

- Şəxs adları və coğrafi adların böyük hərfle yazılışına dair qaydaları tətbiq edir.
- “Siz” sözünün böyük hərfle yazılışına dair qaydanı yazılı nitqində tətbiq edir.
- Heyvan adı bildirən xüsusi isimləri böyük hərfle yazır.
- Səma cisimləri bildirən sözlərin böyük hərfle yazılışına dair qaydanı yazılı nitqində tətbiq edir.
- Məndə yerindən asılı olmayaraq böyük hərfle yazılan sözləri müəyyən edir.

4.1.3. Rast gəlidiyi yeni sözlərin yazılış və tələffüz qaydalarını müəyyənləşdirmək üçün lüğət, sorğu kitabları və kataloqlardan istifadə edir.

Təlim məqsədləri:

- Dinlədiyi mətndəki yeni sözlərin yazılış və tələffüz qaydalarını müəyyənləşdirmək üçün müvafiq lüğətlərdən istifadə edir.
- Oxuduğu və dinlədiyi mətndəki yeni sözlərin yazılış və tələffüz qaydalarını müəyyənləşdirmək üçün müvafiq lüğətlərdən istifadə edir.
- Rəqəmlə ifadə olunan sıra saylarının düzgün yazılışını müəyyənləşdirir.

4.1.4. Cümlələrin formalaşdırılmasında cəm şəkilçilərindən düzgün istifadə edir.

Təlim məqsədləri:

- Mübtəda ilə xəbərin kəmiyyətə görə uzlaşmasını düzgün müəyyən edir.
- Toplu isimlər (xalq, əhali) işlənən cümlələrdə mübtəda ilə xəbəri düzgün uzlaşdırır.
- Saydan sonra gələn isimlərdə cəm şəkilçisinin işlənməsi ilə bağlı qaydalara nitqində riayət edir.

4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqlərini izah edir.

Təlim məqsədləri:

- Sözüň leksik və grammatik mənalarını fərqləndirir.
- Cümlədə köməkçi nitq hissələrini digər nitq hissələrindən fərqləndirir.
- Cümlədə köməkçi nitq hissəsinin yerini müəyyən edir.
- Bəzi köməkçi nitq hissələrinin cümlədəki rolunu müəyyənləşdirir.
- Bəzi omonim sözlərin (bax, kimi və s.) cümlədəki yerinə görə köməkçi, yoxsa əsas nitq hissəsi olduğunu müəyyən edir.
- Əsas nitq hissələrinin xüsusiyyətini müəyyənləşdirir.

4.1.6. Cümlənin düzgün qurulmasında baş və ikincidərəcəli üzvlərin yerini dəqiq müəyyən edir.

Təlim məqsədləri:

- Şeirlə ifadə olunmuş cümlələri nəsrə çevirərkən sözlərin ardıcılığını düzgün müəyyən edir.
- Cümlə qurarkən cümlə üzvlərinin ardıcılığına riayət edir.
- Söz sırası pozulmuş nəzm nümunəsində mübtəda və xəbərin yerini müəyyən edir.
- Sözlərin cümlədəki rolunu, sualını və ifadə vasitəsini müəyyənləşdirir.
- Cümlə üzvlərinin yerini müəyyən edir.
- Cümlə üzvlərinin ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.

4.1.7. Cümlə və onun növləri ilə əlaqədar kiçik təqdimatlar edir.

Təlim məqsədləri:

- Mətndəki cümlələrin məqsəd və intonasiyaya görə növlərini müəyyən edir.
- Cümlələri növünə görə müvafiq durğu işarəsi ilə tamamlayır.
- Mətndəki cümlələri növlərinə görə fərqləndirir.
- Cümlələrin quruluşuna görə növlərini müəyyən edir.
- Sual cümlələrində sual bildirən sözləri (əvəzlilikləri və bəzi köməkçi nitq hissələrini) müəyyənləşdirir.
- Cümlələri məqsəd və intonasiyaya görə növlərə ayırır.

QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Dərslik komplektində təqdim olunan tədris materialları çoxpilləli mərhələlərə bölünmüşdür. Belə ki, 8 bölmədən hər biri dörd həftə üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Məlumdur ki, formativ qiymətləndirmə dərslərində hər mərhələsində aparılır. İş dəftərində verilən sual və tapşırıqlara əsasən müəllim qiymətləndirmə meyarları hazırlayıb hər dərslərin sonunda aparılan qiymətləndirmədə istifadə edə bilər. Bununla yanaşı, müəllim üçün metodik vəsaitdə və iş dəftərində hər bölmədə 3 dəfə məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə tapşırıqları verilmişdir. Bu materiallar aralıq (summativ qiymətləndirmələrarası) qiymətləndirmə üçün də istifadə oluna bilər. Həmin dərslər iş dəftərində verilmiş oxu materialının adı ilə adlandırılarsa da, burada müxtəlif məzmun xətləri üzrə materiallar da təqdim olunur. Formativ və summativ qiymətləndirmənin elementlərini özündə birləşdirən bu dərslər həm şagird nailiyyətlərinin monitorinqini aparmağa, həm də müəyyən mərhələ üzrə məzmun standartlarının nə dərəcədə reallaşdığını yoxlamağa imkan verir. Bu qiymətləndirmələri müəllim öz seçiminə uyğun olaraq həftəsonu, yaxud lazım bildiyi vaxt apara bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, həftənin sonunda keçirilən yoxlama və təkrar dərsləri həm qiymətləndirmə, həm də öyrədici xarakter daşıyır. Belə ki, qiymətləndirmə materialları ilə işlədikdən sonra şagirdlərin səhvləri və uğurları müəllimin iştirakı ilə kollektiv müzakirə obyektinə olmalı, hamının nəzərinə çatdırılmalıdır.

Qiymətləndirmə müntəzəm aparıldıqda şagirdlər üçün imtahan prosesi adıləşir, hər bir imtahan üçün xas olan psixoloji sarsıntı, imtahan fobiyası (qorxusu) aradan qalxır. Müxtəlif qiymətləndirmə cədvəllərində əks olunan formativ qiymətləndirmələrin nəticələri summativ qiymətləndirmədə nəzərə alınsa, şagirdin səhhiyyəti, psixoloji vəziyyəti və şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsindəki digər amillərlə bağlı təsadüfəlik minimuma enər.

1. Oxu üzrə qiymətləndirmə (MMV və iş dəftərində verilir)

Burada kiçik mətn və onunla bağlı test sualları verilir. Test suallarının məzmunu müvafiq qiymətləndirmə standartı ilə bağlı olur.

2. Yazı üzrə qiymətləndirmə (MMV-də verilir)

2.1. İmla mətni (müxtəlif sual və tapşırıqlarla müşayiət oluna bilər)

2.2. İfade və ya üzündən köçürmə üçün nəzərdə tutulmuş mətn

2.3. İnşa və ya esse mövzusu

İnşa və esse bir-birinə yaxın yazı fəaliyyətləridir. Belə ki, hər ikisində yazılı özünüifadə bacarığı qiymətləndirilir. Bununla belə, qeyd etmək lazımdır ki, inşa ilə müqayisədə esse mövzusu daha konkret olur və burada çox zaman motivasiya xarakterli situasiya ilə verilir; məsələn:

- İnşa mövzusu: "Dostluq"

- Esse mövzusu: "Dostum mənə əzizdir, ancaq həqiqət ondan da əzizdir". *Situasiya: "Təsəvvür et ki, dostun tanımadığın bir adamla mübahisə edir və səni köməyə çağırır. Söhbətə qulaq asdıqda sənə məlum olur ki, dostun haqsızdır. Bu vəziyyətdə nə edərsən?"*

Qeyd etmək lazımdır ki, şagirdin özünüifadə bacarığını yoxlamaq üçün esse daha münasib metod-dur.

3. Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə (MMV-də verilir)

5 test sualından ibarət olur. Dil qaydaları ilə bağlı bir və ya iki qiymətləndirmə standartını əhatə edir. Suallar, əsasən, müvafiq mərhələdə keçilmiş dil qaydaları ilə bağlı olur. Müəllimlər lazım bildikləri

təqdirdə analoq-testlər və əvvəlki mərhələlərdə keçilmiş qaydalarla bağlı suallar tərtib edib test blokunu zənginləşdirə bilərlər.

Kiçik summativ qiymətləndirmə materialları

1. Dinləmə və yazı üzrə qiymətləndirmə (dinləmə üçün nəzərdə tutulmuş mətn MMV-də, mətnlə bağlı sual və çalışmalar həm MMV-də, həm də iş dəftərində verilir)

1. Oxu və dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə (həm MMV-də, həm də iş dəftərində verilir)

Qeyd etmək lazımdır ki, MMV-də kiçik summativ qiymətləndirmə üçün 2 saat vaxt ayrılır. Bununla belə, müəllim jurnalda hər bir şagirdə Azərbaycan dili fənni üzrə vahid qiymət yazmalıdır. Yaxşı olardı ki, müəllim hər bir məzmun xətti (nitq bacarığı) üzrə şagirdin qiymətini (nailiyyətini) özü üçün qeyd etsin, fənn üzrə orta qiyməti jurnalda yazsın; məsələn:

- Dinləmə – 3
- Yazı – 4
- Oxu – 4
- Dil qaydaları – 5
- Beləliklə, Azərbaycan dilindən yekun qiymət – 4

Bir sıra məktəblərdə kiçik summativ qiymətləndirmə üçün materiallar rəhbərliyin təyin etdiyi xüsusi komissiya tərəfindən hazırlanır. Belə olan halda dərslik komplektində verilmiş materialları kiçik summativ qiymətləndirməyə hazırlıq üçün istifadə etmək olar.

Sinfin səviyyəsindən asılı olaraq dərslik komplektində verilmiş materiallar üzrə kiçik summativ qiymətləndirmə 2 saat deyil, daha az vaxt apara bilər. Bu halda müəllim qalan vaxtı qiymətləndirmə materiallarının müzakirəsinə həsr edə bilər.

Azərbaycan dili fənnində tədris və qiymətləndirmə materialı mətn və onunla bağlı tapşırıqlar üzərində qurulur. Mətn özündə bütün nitq vahidlərini (səs, hərf, söz, söz birləşməsi, cümlə) birləşdirdiyindən istənilən standartı reallaşdırmağa imkan verir. Dil qaydaları ilə bağlı summativ qiymətləndirmə testləri isə həm kiçik mətnlər, həm də söz və cümlə əsasında ola bilər.

Hər bir nitq bacarığının qiymətləndirilməsi üçün meyarlar müvafiq məzmun standartlarından və onunla bağlı olan təlim məqsədlərindən doğur. Qeyd etmək lazımdır ki, qiymətləndirmə yaddaşa əsaslanmamalıdır. İlboyu oxunmuş və ya dinlənilmiş mətnlərdəki informasiya summativ qiymətləndirmə obyektı olmamalıdır. Oxu və dinləmə üzrə kiçik və böyük summativ qiymətləndirmələr yeni mətn əsasında qoyulmuş sual və tapşırıqlar üzrə aparılmalıdır. Lakin bu sual və çalışmalar müvafiq tədris mərhələsində məzmun standartlarının nə dərəcədə reallaşdığını qiymətləndirməyə xidmət etməlidir. Qiymətləndirmə obyektı kimi mətni qavrama bacarığı götürülməlidir.

Yazı üzrə kiçik summativ qiymətləndirmə üçün yoxlama imla formasını da seçmək olar. Lakin ifadə yazı qiymətləndirmə forması kimi daha məqsədəuyğundur, çünki bu üsul yazı bacarıqlarının daha geniş spektrini (hüsnxət, orfoqrafiya, fikrini ifadə etmək və s.) və eyni zamanda dinləmə bacarığını əhatə edir. Bununla yanaşı, şagirdlərin yazılı özünüifadə bacarıqlarını yoxlamaq üçün inşa və esse yazılarından da istifadə etmək olar.

Danışma üzrə qiymətləndirmə tədris prosesində müşahidə yolu ilə aparılır. Bu zaman danışma bacarığı üzrə summativ qiymətləndirmə formativ qiymətləndirmələrin nəticəsi əsasında aparılır. Formativ qiymətləndirmənin nəticələri jurnalda qeyd olunmadığından

müəllimlər şagird nailiyyətlərinin gündəlik monitorinqi üçün müxtəlif qiymətləndirmə cədvəllərindən istifadə etməlidirlər. Bu cür cədvəllərin nümunələri ilə müəllimlər aşağı siniflər üçün metodik vəsaitlərdən tanışdırlar. Hər bir müəllim təlim məqsədlərindən, kurikulumda verilmiş qiymətləndirmənin standartlarından və mövcud prosedur qaydalarından çıxış edərək öz qiymətləndirmə cədvəllərini yarada bilər.

ƏLAVƏ RESURLAR

1. AXUNDOV A.A., ƏMİROVA G.A. **Məktəblinin orfoqrafiya lüğəti**. Bakı, "Təhsil" nəşriyyatı, 2004.
2. **Atalar sözü və məsəllər**. Bakı, "Altun kitab", 2015.
3. **Ayna uşaq ensiklopediyası**. 18 kitab. Bakı. "Ayna" mətbu evi, 2004.
4. **Azərbaycan dilinin antonimlər lüğəti**. Bakı, "Şərq-Qərb" nəşriyyatı, 2007.
5. **Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti**. 4 cildə. Bakı, "Şərq-Qərb" nəşriyyatı, 2006.
6. **Azərbaycan dilinin omonimlər lüğəti**. Bakı, "Şərq-Qərb" nəşriyyatı, 2007.
7. **Azərbaycan dilinin sinonimlər lüğəti**. Bakı, "Şərq-Qərb" nəşriyyatı, 2007.
8. ƏHMƏDOV A., BALAKİŞİYEV Ş., NAMAZOV İ. **İfadə məcmuəsi**. Bakı, 2008.
9. **İnteraktiv təlim (müəllimlər üçün tədris vəsaiti)**, "Müasir Təhsil və Tədrisə Yardım Mərkəzi", Bakı, 2010.
10. KƏRİMOV Y.Ş. **İbtidai siniflərdə yazılı inşalar**. Bakı, "Nasir" nəşriyyatı, 2005.
11. KƏRİMOV Y.Ş. **Məktəblinin orfoqrafiya-orfoepiya lüğəti** (I–IV siniflər üçün). Bakı, 2006.
12. KƏRİMOV Y.Ş. **İmla mətnləri məcmuəsi** (I–IV siniflər üçün). Bakı, 2007.
13. KƏRİMOV Y.Ş., KƏRİMOVA E.Y. **İfadə üçün mətnlər məcmuəsi** (I–IV siniflər üçün). Bakı, 2007.
14. QULİYEV A., SOLTANOV M. **İfadə mətnləri. Metodik vəsait**. Bakı, 2009.
15. VEYSOVA Z.A. **Fəal interaktiv təlim. Müəllimlər üçün vəsait**. Bakı, 2007.

1-ci bölmə

AİLƏ VƏ MƏKTƏB

Dərs №	Mövzu	Məzmun standartları	Saat sayı	Dərslik səh.	İş dəftəri səh.	MMV səh.
1	Futbol topu	1.1.1, 1.1.2, 1.2.1, 2.1.1, 2.1.2, 2.2.1, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.5, 4.1.1	6	10-13	6-8	17
2	Baba və nəvə	1.2.1, 2.1.2, 2.2.1, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.3, 4.1.1	4	14-15	9-10	21
3	“Beş” qiyməti	2.2.1, 3.1.4, 4.1.1	2	16	11	24
4	Kitab daha maraqlıdır	1.2.1, 1.2.4, 2.1.2, 2.2.1, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.4, 4.1.1	4	17-19	12-14	26
5	Ruminin məsləhəti	1.1.1, 1.2.2, 2.2.4, 3.1.3, 4.1.1	4	20-21		29
6	Birinci addım	1.2.2, 1.2.3, 1.2.4, 2.1.2, 2.2.1, 2.2.4, 3.1.4, 4.1.1.	6	22-27	15-17	33
7	Ən qiymətli	1.1.2, 1.2.1, 1.2.2, 2.1.2, 2.2.1, 2.2.4, 3.1.4, 4.1.1	4	28-30	18	37
8	Tom özünü fəda edir	1.2.1, 1.2.4, 2.1.2, 2.2.2, 2.2.3, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.4, 4.1.1, 4.1.5	6	31-35	19-20	40
9	Ümumiləşdirici təkrar		2	36		42
10	Kiçik summativ qiymətləndirmə		2		21-23	42
Yekun			40 saat			

Dərs 1. FUTBOL TOPU (6 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.1. Dinlədiyi eyni məsələlər barədə müxtəlif fikirləri ümumiləşdirməklə yekun rəy bildirir.	Debat zamanı qarşı tərəfin fikirlərini ümumiləşdirərək əks-argumentlər gətirir.
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi elmi-kütləvi mətni topladığı məlumatlarla zənginləşdirir.
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Verilmiş qrafik informasiyanı (barqrafı, diaqramı) şifahi şəkildə şərh edir.
2.1.1. Rast gəldiyi yeni əşya və hadisələri, habelə onlara bənzər əşya və hadisələri adlandırır, təyinatına görə müqayisə edir.	Rast gəldiyi yeni sözlərlə həyatda gördüyü əşya və hadisələr arasındakı uyğunluğu müəyyən edir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Mətnə rast gəldiyi yeni söz və terminləri kontekstə əsasən izah edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki ayrı-ayrı epizodları əsas fikirlə əlaqələndirir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu mətndəki obrazların hərəkətinə münasibət bildirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
3.1.5. Sınıf səviyyəsinə uyğun olaraq müəyyən edilən əməli yazılar (məktub, açıqca, elan, ərizə, dəvətnamə, məlumat) yazır.	Oxuduğu əsərin ideyasına əsaslanaraq sınıf yoldaşına məktub yazır.
4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.	Sözün tələffüzünə əsaslanaraq onun səs tərkibi haqqında fikir yürüdür.

Motivasiya

Müəllim: – Bu gün yeni dərs ilinin ilk günü – Bilik bayramıdır. Yəqin ki, sizin üçün bu gün iqiqat bayramıdır. Sizdə bayram əhvali-ruhiyyəsini yaradan nədir?

Şagirdlər öz fikirlərini bildirirlər: *uzun ayrılıqdan sonra sınıf yoldaşları və müəllimləri ilə görüşmək, yeni biliklərə yiyələnmək həvəsi və s.*

Müəllim uşaqların diqqətini yay ərzində məktəbdə baş vermiş dəyişikliklərə yönəldir: təzəcə təmirdən çıxmış, gözoşayan sınıf otaqları, yeni tədris avadanlıqları, məktəb həyəti, idman meydançası və s.

Qeyd olunur ki, respublikamızda xeyriyyə fondu kimi fəaliyyət göstərən Heydər Əliyev Fondu hər il yüzlərlə yeni məktəb binası tikdirir və təmir etdirir. Yeni sınıf otaqları, yeni partalar, yeni dərsliklər – bütün bunlar dövlətimizin təhsilə göstərdiyi qayğının bariz nümunəsidir.

Oxu

Mətnin 1-ci hissəsi oxunur.

Söz ehtiyatı

Müəllim uşaqların diqqətini mətnin 1-ci hissəsindəki *aut*, *penalti* sözlərinə yönəldir və bu sözlərin mənalərini soruşur (1-ci tapşırıq).

Aut – idman oyunlarında topun meydançadan və ya meydandan kənara çıxması.

Penalti – cəza, cərimə

Dərsliyin 11-ci səhifəsində verilmiş tapşırıqlar yerinə yetirilir. Şagirdlər əsərin davamı ilə bağlı öz variantlarını söyləyirlər (5-ci tapşırıq).

Dinləmə

İDMAN TERMLƏRİ

Elmin və mədəniyyətin müxtəlif sahələrində olduğu kimi, idmanda da bir çox terminlər var. Bu terminlər, əsasən, idman oyunlarının adlarını, oyun qaydalarını, müvafiq idman oyunu ilə bağlı ləvazimatları bildirir.

İdman terminlərinin əksəriyyəti beynəlxalq terminlərdir, yəni müxtəlif xalqlar eyni terminlərdən istifadə edirlər. İdman oyunu hansı ölkədə yaranırsa, bu oyunla bağlı terminlər də həmin xalqın dilindəki sözlərdən yaranır.

Futbol oyununa bənzər oyunlar bir çox xalqlarda lap qədimdən mövcud olmuşdur. Məsələn, əvvəllər Azərbaycanda bu oyuna bənzəyən çövkən oyunu geniş yayılmışdı.

Futbolun dəqiq qaydaları ilk dəfə 150 il əvvəl İngiltərədə tərtib olundu və yazılı şəkildə təsdiq edildi. Buna görə də futbol terminləri ingilis sözlərindən yaranmışdır.

“Futbol” sözü “foot” [fut], yəni ayaq və “ball” [bol], yəni top sözlərinin birləşməsindən yaranmışdır. Dilimizdə bir çox mənaları olan “qol” sözü futbol termini kimi ingilis dilindəki “goal”, yəni məqsəd sözündən götürülmüşdür. Bu oyunda əsas məqsəd topu rəqib qapısından keçirməkdir. Ona görə də oyunçular buna nail olanda hamı “qol” deyər qışqırır. Buna mane olan qapıçıya isə bir çox dillərdə qolkipər (ing. *goalkeeper* – [goulkipə]) deyilir. “Keep” ingilis dilində saxlayan, qoruyan mənasını verir.

Müəllimin nəzərinə: Müəllim mətni oxuduqca ingilis sözlərini lövhədə yazır.

Futbol komandasındakı hücumçuya “forvard” da deyilir. İngilis dilində “forward” [fowad] sözü *irəli, qabağa gedən* mənasını verir.

Oyun zamanı topun meydançanın yan xəttindən kənara çıxmasına “aut” deyirlər. İngilis dilində “out” sözü *kənar* (bir şeyin çöl tərəfi) deməkdir.

Futbol oyununun ən maraqlı qaydalarından biri onbirmetrlik cərimə zərbəsidir. Bir çox dillərdə buna penalti də deyilir. İngilis dilində “penalty” [penalti] – *cəza, cərimə* deməkdir.

İdmançılar beynəlxalq idman terminlərini bilməlidirlər. Bu, beynəlxalq idman yarışlarında rəqib oyunçuların və hakimlərin bir-birini başa düşməsinə imkan yaradır.

Sual və tapşırıqlar:

1. *Beynəlxalq termin nə deməkdir? Nə üçün idmançılar beynəlxalq idman terminlərini bilməlidirlər?*

2. *Futbol terminləri hansı dildə yaranmışdır? Səbəbini göstərin. Əgər idman oyunu Gürcüstanda yaransaydı, bu oyunla bağlı terminlər hansı dildə olacaqdı?*

3. *Sizcə, karate idman döyüş növü harada yaranmışdır? Bu idman növündəki terminlər hansı dildədir?*

Şagirdlər mətni dinlədikdən sonra iş dəftərinin 6-cı səhifəsindəki 2-ci tapşırığı yerinə yetirə bilərlər.

Danışma

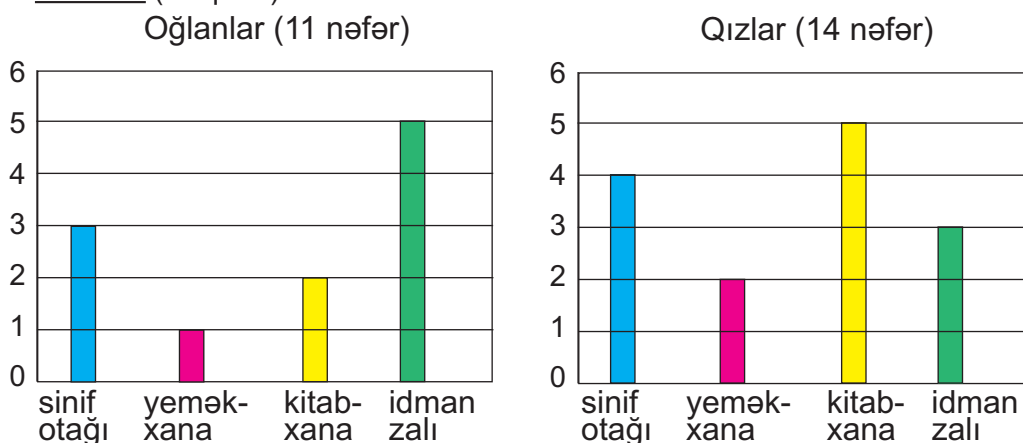
Müəllim: – Məktəbdə ən çox sevdiyiniz yer (guşə) haradır?

Hərə məktəbdə özünə maraqlı olan yerin adını çəkir. Lövhədə aşağıdakı cədvəl çəkilir. Müəllim bildirir ki, hərə yalnız bir yere səs verə bilər. Səsvermə yolu ilə cədvəl doldurulur: boş xanalarda müvafiq saylar yazılır; məsələn:

Sevimli guşə	Oğlanlar	Qızlar
Sinif otağı	3	4
Yeməqxana	1	2
Kitabxana	2	5
İdman zalı	5	3

Daha sonra səsvermənin nəticələri əsasında şagirdlər rəngli markerlərlə böyük kağız üzərində diaqram tərtib edirlər. Müəllim oğlanlara aid diaqramı özü tərtib edib qızlara aid olanı şagirdlərə tapşırıla bilər.

Nümunə (diaqram)

Müəllim şagirdlərə bu statistik araşdırmanın nəticələrini şərh etməyi tapşırır. Birinci könüllü danışdıqdan sonra digərləri onun şərhinə əlavələr edirlər; məsələn: *“Diaqramdan görünür ki, sinfimizin uşaqları üçün ən maraqsız yer yeməcxanadır. Yəqin, bunun səbəbi ondadır ki, ... Oğlanların ən çox sevdiyi yer idman zalı, qızlarınkı isə kitabxanadır. Çox güman ki, bu, ... bağlıdır”* və s. Müəllim yönəldici suallarla uşaqları daha çox danışmağa, hər bir rəqəm haqqında fikir söyləməyə dəvət edir.

İş dəftərinin 6-cı səhifəsindəki 4-cü tapşırığın 1-ci hissəsi yerinə yetirilə bilər.

Oxu

İkinci hissəni oxumazdan əvvəl müəllim lövhədə belə bir cədvəl çəkir.

Ətrafdakılarla münasibətdə insan üçün		
vacibdir	arzuolunandır	qəbul edilməzdir

Müəllim şagirdlərə tapşırır ki, cəmiyyətdə davranış qaydalarını və müxtəlif insan keyfiyyətlərini sadalasınlar və onları cədvəlin müvafiq sütunlarında yazsınlar; məsələn: böyüklərə hörmət, lovğalıq, dərslərini yaxşı oxumaq və s. Müəllim çalışır ki, aşağıdakı keyfiyyətlər də cədvəldə öz əksini tapsın:

- kollektiv qarşısındakı öhdəliyə məsuliyyətlə yanaşmaq;
- köməksiz, çarəsiz qalmış insana qayğı göstərmək.

Bu qaydalar səsvermə yolu ilə “Vacibdir” və ya “Arzuolunandır” sütunlarında yazıla bilər.

Müəllimin nəzərinə: Bu cədvəl dərslərin sonunadək lövhədən silinmir.

Mətnin 2-ci hissəsi oxunur. Dərsləyin 12-ci səhifəsində verilmiş tapşırıqlar yerinə yetirilir. Eləcə də iş dəftərinin 6-cı səhifəsindəki 3, 4-cü (2-ci hissə) tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Söz ehtiyatı

Şagirdlər əvvəlcə *buterbrod*, *rejim*, *piştaxta* sözlərinin işləndiyi cümlələri oxuyur, sonra isə kontekstə əsaslanaraq təxmin etdikləri izahları deyirlər. Bu tapşırığı yerinə yetirmək üçün iş dəftərinin 7-ci səhifəsindəki 5-ci tapşırıqdan istifadə edə bilərlər. Bu zaman müəllim sinfə gətirdiyi buterbrodu və həkim reseptini nümayiş etdirir. Həkim reseptinin məzmunu (dərmanın adı və qəbul olunma qaydaları) izah olunur. Bu izahlar müzakirə olunduqdan sonra lüğətə müraciət edilir. Daha sonra dərsləyin 13-cü səhifəsindəki 10-11-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir.

Danışma (debat)

Müəllim şagirdlərin diqqətini dərsin əvvəlində lövhədə tərtib olunmuş cədvələ yönəldir və suallarla müraciət edir:

1-ci sual: – *Adil hansı qaydaya əməl etdi?*

Cavab: – *Köməksiz, çarəsiz qalmış insana qayğı göstərmək.*

2-ci sual: – *Adil hansı qaydaya əməl etmədi?*

Cavab: – *Kollektiv qarşısındakı öhdəliyə məsuliyyətlə yanaşmaq.*

Müəllim debat sualını səsləndirir:

– *Adilin futbol topu üçün yığılmış pulu başqa məqsədlə xərcləməyə haqqı var idimi?*

Şagirdlər iki qrupa ayrılırlar. Qruplardan biri *“Haqqı var idi”*, digəri *“Haqqı yox idi”* tezisini faktlar gətirməklə əsaslandırır. Müəllim də şagirdlərin çıxışlarına, gətirdikləri arqumentlərə görə qeydlər aparır.

Debatda təxminən aşağıdakı arqumentlər səslənə bilər:

I qrupun arqumentləri:

– *Xəstə ana üçün dərman almağa yığılan pulu xərcləmək mütləq idi.*

– *Balaca oğlanı sakitləşdirmək üçün dərman almaq lazım idi.*

– *Ola bilər, oğlanın anası pulqabıdakı son manatını dərman almaq üçün verib, buna görə də yığılan pulu dərman almaq üçün sərf etmək olardı.*

– *Futbol topunu hər vaxt almaq olardı, lakin anaya dərman almaq mütləq lazım idi.*

II qrupun arqumentləri:

– *Yığılan pulda hər uşağın payı olduğundan Adilin onu xərcləməyə haqqı yox idi.*

– *Uşaqlar həvəslə futbol oynamağı gözləyirdilər, Adilin belə hərəkət etməsi haqsızlıq idi.*

– *Adil oğlangilə gedib vəziyyəti anasına başa sala, dərman üçün yenidən pul ala bilərdi.*

Yazı

Müəllimin tapşırığı ilə şagirdlərdən hər biri öz adını göstərməmək şərti ilə sinif yoldaşlarından birinə kiçik (iki-üç cümlədən ibarət) məktub yazır. Məktubda həmin şagirdin nə vaxtsa etdiyi hərəkətə və ya onun xarakterindəki hər hansı cəhətə münasibət bildirilməlidir. Yazılar kiçik vərəqdə yazılmalı, sonra qatlanmalı və üstündə məktubun ünvanlandığı şagirdin adı yazılmalıdır. Daha sonra sınıfdə iki “poçtalyon” seçilir və onlar məktubları ünvanlara çatdırırlar.

Sonrakı addımlar:

1. Vaxt verilir ki, şagirdlər aldıkları məktubları oxusunlar.

2. Ən çox məktub almış şagird müəyyən olunur.

3. Həmin şagird (əgər istəsə) öz seçimi ilə bir neçə məktubu oxuyur, ona münasibət bildirir və məktubu yazanı ehtimal edir.

4. Vaxt qalarsa, başqa bir neçə şagirdə də söz vermək olar.

5. Müəllimin sınıfa sualı: – *Sizcə, nəyə görə ... (filankəs) hamıdan çox məktub aldı?*

Gözlənilən cavab: *“O bu yaxınlarda qeyri-adi hərəkət etdi”* və ya *“Onun ... (xüsusiyyətlər sadalanır) kimi bir çoxlarından fərqli xüsusiyyətləri var”*.

Şagirdlər öz seçimi ilə “Futbol topu” hekayəsinin sonluğunu və ya baş qəhrəmana məktub yazırlar (iş dəftərinin 7-ci səhifəsindəki 6-cı tapşırıqdan istifadə oluna bilər). Bir neçə şagirdin yazısı oxunur və müzakirə olunur.

Müəllim şagirdlərə tapşırır ki, yazdıqları mətnə yazılışı və deyilişi fərqli olan sözlərin altından xətt çəksinlər.

Dil qaydaları

Müəllim uşaqların diqqətini aşağıdakı sxemə yönəldir:

səs (hərflər) – heca – söz – söz birləşməsi – cümlə – mətn

“Əqli hücum”. **Sual:** – *Bu sxemə bağlı nə deyə bilərsiniz?*

Uşaqlar fikirlərini söyləyirlər.

Müəllimin nəzərinə: Bu sxemdə nitq vahidləri kiçikdən böyüyə qədər ardıcılıqla sadalanır. Müəllimin yönəldici sualları ilə şagirdlər hər bir nitq vahidi, onun funksiyası haqqında məlumat verirlər. Bu prosesdə müəllim dil qaydaları ilə bağlı əvvəlki sinifdə öyrədilənləri uşaqlara xatırladır.

12-ci tapşırıqdakı suallar cavablandırılır (1 – sonra, 2 – valideyn, 3 – futbol, 4 – uşaqlar, oyna-maq). Dərsləyin 13-cü səhifəsində verilmiş qayda mənimsədir. Şagirdlər yazılışı və tələffüzü fərqli olan bir neçə söz deyirlər. Bu sözlərin hansında səs artımı və ya səs düşümü baş verdiyi qeyd olunur (məsələn: mütaliə, camaat, radio və s.). Daha sonra elə sözlər deyilir ki, həmin sözlərin yazılışındakı hər hansı bir hərf tələffüzdə fərqli səslənsin (dəftər, palıd, qayıq və s.).

Dərsləyin 13-cü səhifəsindəki 13-14-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 8-ci səhifəsindəki tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 2. BABA VƏ NƏVƏ (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu və dinlədiyi mətnlərdəki məlumatları müqayisə edir, ümumiləşdirərək məruzə ilə çıxış edir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Mətnə rast gəldiyi yeni söz və terminləri kontekstə əsasən izah edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərin mövzusunı və ideyasını müəyyənləşdirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.	Dinlədiyi şeiri nəsrə çevirərək məzmununu yazır.
4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.	Sözlərin səs və hərf tərkibini fərqləndirir.

Motivasiya ("Əqli hücum")

– "Hər saqqalı olana ağsaqqal deməzlər" atalar sözünü izah edin.

Şagirdlər fikirlərini söyləyirlər. Fikirlər lövhədə yazılır. Sonda müəllim fikirləri yekunlaşdırır və "ağsaqqal" adını qazanmaq üçün hansı əməllər sahibi olmaq gərəkdir?" sualı ilə şəxələndirmə aparır.

ağsaqqal

Uşaqlar ağsaqqala xas keyfiyyətləri bir-bir sadalayır, müəllim həmin sözləri şəxələrdə qeyd edir.

Oxu (rollu oyun)

Mətnin oxunması üçün 3 şagird seçilir. Onlardan biri müəllifin, o birisi babanın, digəri isə nəvənin nitqini səsləndirir. Oyun zamanı müəllim uşaqların rollarını necə səsləndirməsinə, jestlərdən, mimikadan necə istifadə etməsinə diqqət yetirir.

Dərsləyin 15-ci səhifəsindəki 1-ci və 2-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir. Eləcə də iş dəftərinin 9-cu səhifəsindəki 3-cü tapşırıqdan istifadə oluna bilər. Bu tapşırıqlar əsərin məzmununun mənimsənilməsi və ideyanın dərk edilməsi ilə bağlıdır. Əsərin ideyası babanın son nitqində açıqlanır: “*Xətir-hörməti insana qocalıq gətirmir. Onu illər uzununu xeyirxah əməllərlə özün qazanmalısan*”.

Söz ehtiyatı

Dərsləyin 15-ci səhifəsindəki 3-4-cü tapşırıqlar şagirdlərin aşağıdakı bacarıqlarının inkişafına xidmət edir:

- sözün işləndiyi kontekstə əsasən məna çalarlarını fərqləndirmək;
- nitqdə sözləri yerli-yerində işlətmək;
- məndəki sözü yaxınmənalı sözlə əvəz etmək.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 9-cu səhifəsindəki 1, 2, 4-cü tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Dinləmə

QOCALAR VƏ UŞAQLAR

Qocalar axşam-səhər
Oturub kölgəlikdə
Bir-birinə deyirlər:
“Uşaqlar ki bu qədər
Qaçırlar, oynayırlar,
Görəsən, heç yorulub
Bezirmi bundan onlar?!”
Qocaların yanından
Qaçıb qan-tər içində
Keçən zaman bir oğlan
Düşünür: “Bu qocalar
Burda belə boş-bikar
Hey oturub-durmaqdan
Yorulmurmu heç onlar?!”
İşsiz dayansam əgər
Beş dəqiqə burda mən
Tamam düşərəm əldən”.

Aqniya Barto

Sual: – Dinlədiyiniz mətnin mövzusu ilə dərslikdəki mətnin mövzusu arasında hansı oxşar və fərqli cəhətlər var?

Yazı

Şagirdlər dinlədikləri mətni nəsrə çevirərək yazırlar.

Dil qaydaları

5-ci tapşırıq qruplarla yerinə yetirilir. Hər qrup cədvəlin bir sütununa uyğun sözləri yazmaqqla bərabər, daha 3 söz də özləri əlavə edir. Tapşırığın icrasından sonra qruplar bir-birinə suallarla müraciət edir:

- Elə sözlər deyir ki, həmin sözlərin tərkibində həm dodaqlanan, həm də dodaqlanmayan saitlər olsun.
- Elə sözlər deyir ki, həmin sözlərin tərkibində yalnız qalın dodaqlanan saitlər olsun.
- Elə sözlər deyir ki, həmin sözlərin tərkibində yalnız incə dodaqlanan saitlər olsun.
- Elə sözlər deyir ki, həmin sözlərin tərkibində yalnız qalın dodaqlanmayan saitlər olsun.
- Elə sözlər deyir ki, həmin sözlərin tərkibində yalnız incə dodaqlanmayan saitlər olsun.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 10-cu səhifəsində də verilmişdir.)

TOPUN QIYMƏTİ

Şagird mağazaya girib satıcıdan soruşur:

– O top neçəyədir

Satıcı deyir:

– Üç manata

Uşağın gözləri kəlləsinə çıxır:

– Oy daa

Sonra da o biri topun qiymətini soruşur. Satıcı astaca cavab verir:

– İki dənə “oy daa”.

Tapşırıqlar:

1. Mavi boşluqların yerinə müvafiq durğu işarələrini qoy.

2. İkinci top neçəyədir?

A) 4 manata B) 6 manata C) 8 manata

3. “Top” hansı cümlədə məndəki mənasında işlənib?

- A) Hücumçu var gücü ilə topa zərbə endirdi.
- B) Sərhəd kəndlərinə toplardan atəş açırdılar.
- C) Mağazaya beş top parça gətirildi.

4. “Göz” sözü hansı cümlədə həqiqi mənada işlənib?

- A) O, bir göz qırpımında özünü bizə çatdırdı.
- B) Çox keçmişəm bu dağlardan, durnagözlü bulaqlardan.
- C) Onlar indi birgözlü köhnə evdə yaşayırlar.

5. “Gözləri kəlləsinə çıxır” ifadəsi ilə yaxınmənalı ifadələr tap və cümlədə işlət.

Yazı üzrə qiymətləndirmə (imla)

BÖYÜK HƏKİM İBN SİNA

(94 söz)

İbn Sina böyük alim idi. O hələ on yaşında ikən həndəsə, təbabət, astronomiya elmlərini dərinlən öyrənməyə başlamışdı. Öz sualları ilə bəzən müəllimlərini çətin vəziyyətə salırdı.

O illərdə vəba və çiçək xəstəlikləri hər yanı bürümüşdü. Minlərlə adam bu xəstəliklərdən məhv olurdu. İbn Sina belə qərara gəldi ki, həkim olsun. Səbirlə, təmkinlə tibb elmini öyrəndi.

Tez bir zamanda bu gənc həkim məşhurlaşdı. Hər tərəfdən xəstələr onun yanına şəfa tapmağa gəlirdilər. İbn Sina öz köməyini heç kəsdən əsirgəmirdi. Çoxları onun şagirdi olmaq istəyirdi. O, şagirdlərinə insanları müalicə etməyi öyrədirdi. Həmçinin onlarda insana mərhəmət hissi də tərbiyə edirdi.

Tapşırıqlar:

1. “Məşhurlaşdı” sözünün səs tərkibi haqqında nə deyə bilərsiniz? (“Auksion” və ya “Əqli hücum” metodunu tətbiq etmək olar)

2. “O, şagirdlərinə insanları müalicə etməyi öyrədirdi” cümləsinin mübtədasını elə dəyiş ki, xəbər (öyrədirdi) -lər şəkilçisi qəbul etsin.

3. “Xəstələr onun yanına şəfa tapmağa gəlirdilər” cümləsinin mübtədasını elə dəyiş ki, xəbər (gəlirdilər) -lər şəkilçisiz işlənsin.

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. Sözüün səs tərkibi nəyə əsasən müəyyənləşir?

- A) yazılışa B) tələffüzə C) hecalara

2. “Müəllim” sözündə tələffüz zamanı düşən səsi seç.

- A) ü B) ə C) l

3. Hansı sözün tələffüzü səhv verilib?

- A) [şərayit] B) [stadiyon] C) [təbiyi]

4. Qoşasaitli sözlərdən birinin tələffüzü doğru deyil:

- A) [sa:t] B) [sual] C) [səa:dət]

5. “Ailə” sözünün tələffüzündə üçüncü səs hansıdır?

- A) i B) l C) ə

Dərs 3. “BEŞ” QIYMƏTİ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Şeiri qəhrəmanın emosional vəziyyətinə uyğun intonasiya ilə oxuyur.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək inşa yazır.
4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.	Ahəng qanununa tabeliyinə görə sözləri fərqləndirir.

Motivasiya (söz assosiasiyası)

Müəllim: – “Beş” rəqəmi sizə hansı sözləri xatırladır? (qiymət, əla, ən yüksək, əlaçı, dəyərləndirmə və s.).

Tapmaca:

*Həmı məni istəyir,
Bilin, yaman bahayam.
Əlaçılar bəsləyir,
Qiymətlərin şahıyam. (beş)*

Sual: – Məktəbli üçün “5” qiyməti nə deməkdir?

Danışma

Müzakirə: “Bu gün aldığınız “5” qiymətinin sabah həyatınızda nə kimi rolunu ola bilər?” mövzusunda müzakirə.

Oxu

Dərsliyin 16-cı səhifəsindəki şeir oxunur. Müəllim şagirdlərin ifadəli, intonasiya ilə oxumalarına diqqət yetirir. Şeir oxunduqdan sonra iş dəftərinin 11-ci səhifəsindəki 1-3-cü tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Yazı

“Yaxşı oxumağımla kimi sevindirirəm?” mövzusunda inşa yazmaq.

Dil qaydaları

Müəllim əlindəki topu uşaqlardan birinə atır və soruşur:

– *Qalın saitlər hansılardır?*

Topu alan şagird suala cavab verir və onu başqa yoldaşına atır. Müəllim növbəti sualı səsləndirir:

– *İncə saitlər hansılardır?*

Oyun beləcə davam edir. Müəllim “*Gəlin daha cəld işləyək!*” deməklə şagirdləri tez düşünüb cavab verməyə dəvət edir:

– “*Müəllim*” sözü hansı saitlərdən ibarətdir – *qalın, yoxsa incə?*

– “*Uşaq*” sözü hansı saitlərdən ibarətdir?

Sonra lövhədə cədvəl çəkilir və sinifdəki şagirdlərin adlarına görə cədvəl doldurulur.

Yalnız incə saitlər olan		Yalnız qalın saitlər olan		Həm incə, həm qalın saitlər olan	
oğlan adları	qız adları	oğlan adları	qız adları	oğlan adları	qız adları

Növbəti addımda dərsliyin 16-cı səhifəsində verilmiş ahəng qanunu haqqında nəzəri material mənimsədir.

Müəllim şagirdlərlə birlikdə tərtib olunmuş cədvələ qayıdaraq sinfə suallar verir:

– *Sinifdə neçə qızın adı ahəng qanununa tabedir?*

– *Sinifdə neçə oğlanın adı ahəng qanununa tabedir?*

– *Hansı adlar daha çoxdur – ahəng qanununa tabe olanlar, yoxsa olmayanlar?*

Qruplarla iş. Şagirdlər dörd qrupa bölünür.

I qrup: dərslik, səh.16, 2-ci tapşırıq.

II qrup: iş dəftəri, səh.11, 4-cü tapşırıq verilə bilər.

III qrup: verilmiş söz sırasındakı qanunauyğunluğu müəyyənləşdirin və hər bir sıraya daha dörd söz əlavə edin:

Albalı, qırmızı, qarpız, sulu, ...

Şəkər, şirin, dəniz, gömgöy, ...

Qızılgül, tikanlı, şagird, əlaçı, ...

IV qrup: bu şeir parçasında ahəng qanununa tabe olan sözləri aşağıdakı cədvəl üzrə qruplaşdırıb yazın:

Nə şirin, dadlı gülüslərlə gülür,

Gözlərindən yenə şəfqət tökülür.

Çevirib laylaya “can” kəlməsini,

Anadır, oxşayır öz körpəsini.

Yalnız müxtəlif incə saitlərdən ibarət olan sözlər	Yalnız müxtəlif qalın saitlərdən ibarət olan sözlər	Yalnız eyni incə saitlərdən ibarət olan sözlər	Yalnız eyni qalın saitlərdən ibarət olan sözlər

İş dəftərinin 11-ci səhifəsindəki dil qaydaları üzrə tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

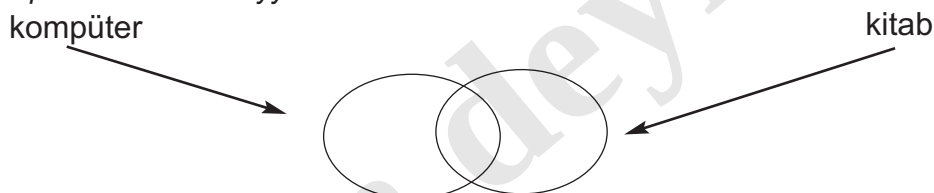
Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 4. KİTAB DAHA MARAQLIDIR (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdikləri, eşitdikləri, oxuduqları hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu kitab haqqında təəssüratlarını bölüşür. Verilmiş grafik informasiyanı (barqrafı, diaqramı) şifahi şəkildə şərh edir.
1.2.4. Verilmiş sadə mətni bədii ifadə vasitələri ilə zənginləşdirməklə obrazlı və emosional nəql edir.	Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri ümumiləşdirərək kiçik mətn təqdim edir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Mətndə rast gəldiyi yeni söz və terminləri kontekstə əsasən izah edir. Öyrəndiyi yeni terminlərin hansı sahəyə aid olduğunu müəyyən edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki hadisələrin səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən edir. Oxuduğu mətndəki məlumatları mənimsəyir və nəticə çıxarır.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərin ideyasını müəyyənləşdirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Mətndəki müəyyən epizodları genişləndirməklə nəql edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək inşa yazır.
4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.	Verilmiş sözlərin fonetik təhlili ilə bağlı fikirlər söyləyir.

Motivasiya

Müəllim (Venn diaqramı): – *İnformasiya əldə edilməsi baxımından kompüterin və kitabın oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyən edin.*

Suallar: – *Kompüterdə hansı oyunları oynamısınız? Oyunlar sizə nə verir? Bəs hansı bədii kitabları oxumusunuz? Oxuduğunuz kitablarla bağlı təəssüratlarınızı danışın.*

Oxu

Mətn abzaslarla oxunur. Hər abzasdan sonra həm mənimsəmə, həm də proqnozlaşdırma məqsədilə suallar verilir.

Oxudan sonra müəllim uşaqlara aşağıdakı sualları verir:

– *Sizcə, “Hörümçək adam” oyunu ilə “Hörümçək adam” kitabı arasında hansı fərqli cəhətlər var? Üstünlüyü hansına verirsiniz?*

1-ci tapşırıq. Aludəçilik – bir şeyə qapılmaq, məftun olmaq.

Yeniyetmə – çox gənc, gənclik yaşına çatmış oğlan və ya qız.

Dərsləyin 19-cu səhifəsindəki 2-3-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir. Eləcə də iş dəftərinin 12-ci səhifəsindəki 1-4-cü tapşırıqlardan istifadə etmək olar.

Müəllim lövhədə cədvəl çəkir:

– *Fəridgilin sinfində kompüter oyunları üzrə yarışma keçirilirdi. Ən yüksək bal toplayan şagirdlərin göstəriciləri bu cədvəldə qeyd olunub.*

Kompüter oyunları	Fərid	İlkin	Günel
“Mario”	75	78	92
“Hörümçək adam”	89	83	57
“Ben 10”	68	71	65

Orta balı ən yüksək olan şagird yarışmanın qalibidir. Şagirdlərin orta ballarını hesablayın və qalibi müəyyən edin.

Söz ehtiyatı

Şagirdlər “proqram təminatı”, “virus”, “klaviatura” terminlərinin izahını yazır, bu terminlərin hansı elm sahəsinə aid olduğunu müəyyənləşdirirlər. Müəllim onların diqqətini “virus” (təbabət) və “klaviatura” (musiqi) sözlərinin digər mənalarına yönəldir, onların mənaları arasındakı yaxınlıq müəyyən olunur (iş dəftərinin 13-cü səhifəsindəki 6-cı tapşırıqdan istifadə etmək olar).

İş dəftərinin 13-cü səhifəsindəki mətnlə bağlı qalan tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Danışma

Şagirdlər oxuduqları ilk kitab, bu kitabdən aldıkları təəssüratlar haqqında danışirlar (dərslək, səh. 19, tap. 4).

“**Auksion**”. Şagirdlərə sual verilir: – *Hansı mənbələrdən bilik əldə etmək olar? (radio, televiziya, kitab, internet, qəzet, jurnal)*

Daha sonra şagirdlər arasında “Kim hansı bilik mənbəyinə daha çox müraciət edir?” mövzusunda sorğu aparılır.

***Müəllimin nəzərinə:** Bu tapşırığı daha genişmiqyaslı sosioloji araşdırma layihəsi kimi də həyata keçirmək olar. Hər bir şagirdə 10 anket vermək olar ki, qohumlar və tanışlar arasında sorğu keçirsin və sorğunun nəticələrini qrafik informasiya (cədvəl, barqraf, diaqram) şəklində təqdim etsin.*

ANKET NÜMUNƏSİ

1. İnformasiya almaq üçün daha çox hansı mənbələrə müraciət edirsiniz? (altından xətt çəkin)

radio, televiziya, kitab, internet, qəzet, jurnal

2. Özünüz haqqında məlumat verin.

Yaşınız _____

Cinsiniz _____

Məşğuliyyətiniz _____

Sonda şagirdlərin araşdırmaları ümumiləşdirilir və nəticələr hesablanaraq diaqram tərtib olunur.

Sorğunun sonunda bu nəticəyə gəlinir ki, yuxarıda adları sadalanan informasiya mənbələri məqsəddən asılı olaraq müxtəlif yerlərdə istifadə olunur. İnformasiya texnologiyalarının sürətlə inkişaf etdiyi bir əsrdə hər kəsin internetin imkanlarından istifadə etməsi həm vaxt, həm də informasiya bolluğu baxımından səmərəlidir.

Dinləmə

Ön hazırlıq. Əvvəlki dərstdə müəllim uşaqlara tapşırır ki, “Hörümçək adam” əsəri haqqında mümkün qədər çox məlumat (süjet xətti, əsərin yazılma tarixi, müəlliflər, əsər əsasında çekilmiş filmlər, kompüter oyunları və s.) toplusınlar.

Müəllim: – *Yadınıza salın: III sinifdə keçdiyiniz hansı nağıl qəhrəmanları qeyri-adi bacarığa malik idi?*

Uşaqlar “Balaca və damda yaşayan Karlson” əsərini və Karlsonun qeyri-adi bacarıqlarını yada salırlar.

Sual: – *Siz hansı qeyri-adi bacarıqlara malik olmaq istərdiniz? Arzuladığınız bacarıqlardan nə məqsədlə istifadə edərdiniz?*

Uşaqların fikirləri dinlənilir. Müəllim hər fikrə böyük hörmətlə yanaşır.

Aşağıdakı məlumat verilir.

– *Spaydermen (Spiderman) – ingiliscədən tərcümədə **hörümçək adam** deməkdir. Siz, yəqin ki, Hörümçək adam haqqında cizgi filmlərinə, kinolara baxmısınız. Hətta bir çoxunuz Hörümçək adamın şəkli olan çantalara, paltarlara və digər əşyalara maraq göstərirsiniz. Bəs bilirsiniz Hörümçək adam kimdir?*

HÖRÜMÇƏK ADAM

Piter Parker əmisigildə yaşayırdı. Onun valideynləri təyyarə qəzasında həlak olmuşdular. Əmisi onu öz övladı kimi sevir, onun parlaq bir gələcəyi olmasına çalışırdı. Piter çox saf, sakit bir uşaq idi. Yoldaşları onun sakit olmasını fərsizlik kimi başa düşür, onu tez-tez ələ salırdılar.

Piter artıq 15 yaşına çatmışdı. Bir gün təsadüf nəticəsində onun həyatı tamamilə dəyişdi. Piter laboratoriyada həşəratlar üzərində təcrübə aparırdı. Birdən kolba şüşəsindən çıxan zəhərli hörümçək onu sancdı. Bu zaman Piter özündən asılı olmadan sürətlə laboratoriyadan çıxdı, küçə uzununu qaçmağa başladı. O çox sürətlə qaçırdı, hətta maşınları belə ötüb-keçirdi. Piter xüsusi cəldliklə divara dırmaşmağa başladı. Bundan sonra başa düşdü ki, bu qeyri-adi gücün səbəbi onu dişləyən zəhərli hörümçəkdir.

Piter yeni bacarıqlarını hər kəsdən gizlədirdi. Heç kimin diqqətini cəlb etmək istəmirdi. Qeyri-adi bacarıqlarından istifadə etmək istədikdə mavi-qırmızı paltar geyir, maska taxırdı ki, heç kim onu tanımasın. Beləcə, şəhərdə Hörümçək adam haqqında əfsanələr gəzib-dolaşmağa başladı.

Bir dəfə küçə ilə gedərkən Piter gördü ki, polislər bir oğrunu qovurlar. O istəsəydi, oğrunu bir göz qırpımında tuta bilərdi, ancaq: “Bu, polislərin işidir, öz işlərini özləri görsünlər”, – deyib oğruya heç fikir də vermədi.

Ertəsi gün dərstdən çıxıb evə gələndə Piter heyətdə polis maşınları gördü. O çox təəccübləndi. Axı polislər onların evində nə axtarırdı?! Heç demə, Piterin əmisini evə girən bir oğru öldürübmüş. Piter bunu eşitcək çox qəzəbləndi, tez paltarını dəyişdi, maskasını taxdı və oğrunu axtarmağa başladı. Oğrunu tutanda gördü ki, bu, dünən polislərin təqib etdiyi oğrudur. Piter əmisinin ölümündə özünü günahlandırdı. Axı keçən gün Piter oğrunu tutmaq üçün polislərə kömək etsəydi, indi bu hadisə olmazdı.

O gündən sonra başa düşdü ki, bacarıqlarından yalnız öz şəxsi mənafeyi üçün deyil, başqa insanlar üçün də istifadə etməlidir. O, insanların mənafeyi uğrunda mübarizəyə başladı və hər kəsin sevimlisi oldu. Xalqını pis adamlardan qorudu. Çətin vəziyyətə düşmüş insanların himayədarına çevrildi.

Müəllim mətni oxuduqca fasilələr verir və suallar vasitəsilə şagirdlərin diqqətinin mətndən yayınmamasına çalışır.

1. *Nə üçün yoldaşları Piteri fərsiz hesab edirdilər?*
2. *Piter qeyri-adi gücə malik olduğunu necə başa düşdü?*
3. *Şəhərdə Hörümçək adam haqqında əfsanələrin yaranmasına səbəb nə idi?*

4. Piter nə üçün oğrunu tutmaqda polislərə kömək etmədi?
5. Piter niyə qəzəbləndi?
6. Nə üçün Piter hər kəsin sevimlisinə çevrildi?

Danışma ("Auksion")

Sual: – *Hörümçək adam kimdir?*

Şagirdlər dinləmə mətnini topladıqları məlumatlarla zənginləşdirirlər.

Yazı

"Mən Hörümçək adam olsaydım, nə edərdim?" mövzusunda inşa yazılır.

Dil qaydaları

Dərsləyin 19-cu səhifəsindəki 6-cı tapşırıqa keçməzdən əvvəl müəllim şagirdlərə bildirir ki, sözlərin səs tərkibinə görə təhlili zamanı hecaların sayı və ahəng qanunu sözün yazılışına, səslər isə tələffüzə əsasən müəyyənləşdirilir.

1-ci və 5-ci cümlələrdəki deyilənlər yanlış, qalanları isə doğrudur.

İş dəftərinin 13-cü səhifəsindəki tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 5. RUMİNİN MƏSLƏHƏTİ (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.1. Dinlədiyi eyni məsələlər barədə müxtəlif fikirləri ümumiləşdirməklə yekun rəy bildirir.	Dinlədiyi mətnlərdəki eyni faktlar üzrə müxtəlif fikirləri ümumiləşdirir.
1.2.2. Müşahidə etdikləri, eşitdikləri, oxuduqları hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Nəsihətamiz fikri eşitdiyi və ya müşahidə etdiyi hadisələrlə bağlayaraq mühakimə xarakterli fikirlər söyləyir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu mətnin ideyasını həyatla əlaqələndirir.
3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.	Dinlədiyi mətnin məzmununu öz sözləri ilə yazır.
4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.	Ahəng qanununa tabeliyinə görə sözləri fərqləndirir.

Motivasiya

Müəllim: – *Müəllim sizə sinifdə mobil telefonla danışmağı qadağan etsə, sözüənə əməl edərsiniz? Cavablardan sonra: – Əgər müəllim özü sinifdə mobil telefonla danışsa necə?*

Uşaqların fikirləri dinlənir. II sinifdə "Sehrli torba" nağılında Səmədin, "İki güzgü"də Leylanın, III sinifdə "Leylək və bülbul" nağılında leyləyin, "Beş bacının qardaşı"nda Tofiqin pis verdişləri xatırlanır.

Müəllim tapşırır ki, uşaqlar tərgitmək istədikləri bir vədişi və onu niyə tərgitmək istədiklərini kiçik bir kağızda yazıb müəllimə versinlər. Bu zaman qeyd olunur ki, səmimi olmaq üçün uşaqlar kağızda öz adlarını yazmaya da bilərlər.

Vərəqlər toplandıqdan sonra pis vədişlərin siyahısı tərtib olunur və lövhədə cədvəl çəkilərək şagirdlərlə birlikdə doldurulur.

Vərdiş	Niyə tərgitmək lazımdır?	Tərgitmək üçün nə etmək lazımdır?

Oxu (proqnozlaşdırma)

Dərsliyin 20-ci səhifəsindəki “Ruminin məsləhəti” rəvayəti “*Gedin, üç həftədən sonra gələrsiniz*” cümləsinə qədər oxunur.

Müəllim: – *Sizcə, Mövlana niyə belə söylədi? Mətnin davamı ilə bağlı fikirlərinizi söyləyin.*

Şagirdlərin variantları dinlənir. Sonra mətnin davamı oxunur və deyilən variantlarla müqayisə olunur.

Mətnin nə dərəcədə qavranıldığını yoxlamaq məqsədilə suallar verilir:

– *Mövlana uşağa neçə gündən sonra məsləhət verdi?*

– *Bu mətnə görə, Rumi haqqında bunlardan hansını söyləmək olar?*

A) *böyük şair* B) *müdrək müəllim* C) *zəhmətkeş insan*

Əsərin ideyası açıqlanır: “Yalnız o adamın məsləhət verməyə mənəvi haqqı çatır ki, özü həmin məsləhətə əməl etmiş olsun”.

Danışma (“Akvarium”)

Müzakirə üçün Ruminin iki kəlamı verilir:

1. İnsanlar gördüm ki, əynində libası yox,
Libaslar gördüm ki, içində insanı yox.

2. Bülbül gözəl oxuduğuna görə qəfəsə salınar,
Qarğani, ya bayquşu qəfəsdə kim saxlar ki?

Qruplar həmin kəlamları izah etməli və həyatdan misal gətirməklə bu kəlamların onlarda hansı fikirlər oyatdığını söyləməlidir.

Dil qaydaları

2-ci tapşırıqda izahı verilmiş sözlər tapılır. Bu sözlərin sol sütundakı sözlərə müəyyən hissəcik əlavə edilməklə alındığı qeyd olunur. Motivasiya xarakterli bu tapşırığın icrasından sonra dərslikdəki qayda oxunur və izah olunur. 2-ci tapşırıqda sözlərin kökünə hansı şəkilçilər artırıldığı müəyyənləşir. Müəllim qeyd edir ki, bunlardan *-lı, -cı dörd cür, -ban, -keş* bir cür yazılan şəkilçilərdəndir.

İki və dörd cür yazılan şəkilçilərlə bağlı dərsliyin 21-ci səhifəsindəki 3-cü tapşırıq yerinə yerilir. Şəkilçidə baş verən dəyişikliyin səbəbinin ahəng qanununa görə olduğu vurğulanır. Sözüün son hecası qalın sait olarsa, ona qoşulan şəkilçi qalın saitli və əksinə olur.

Müəllimin nəzərinə: *Şəkilçilər qoşulduqları sözdəki son saitin qalın və incəliyindən asılı olaraq iki cür, qalın, incə, dodaqlanan və dodaqlanmayan olmasından asılı olaraq dörd cür yazılır.*

Müəllim “Top oyunu”ndan istifadə edərək bu mövzu ilə bağlı dil qaydasını möhkəmləndirə bilər. Oyunda iştirak edən şagirdlər elə sözlər deməlidirlər ki, eyni şəkilçi müxtəlif variantlarda işlənsin. Məsələn, müəllim “qaçır” deyib topu bir şagirdə atır, həmin şagird “gəlir” deyib topu başqa şagirdə atır, 2-ci şagird “görür” deyib topu 3-cü şagirdə atır və s. Növbəti addımda başqa şəkilçili söz deyilərək oyun davam etdirilir.

Dinləmə

ALİM VƏ CAHİL

Bir cahil adam bir alimin evinə əmanət qoyur. Bir neçə gündən sonra əmanətə ehtiyacı olur. Alimin evinə gedir. Baxıb görür ki, alim döşəkçə üstə əyləşib, qarşısında cərgə ilə oturan uşaqlara dərs deyir.

Cahil:

– Ey ustad, əmanətə ehtiyacım var, gəlmişəm onu aparmağa.

Alim deyir:

– Gözlə, dərs qurtarsın, ondan sonra verərəm.

Cahil adam oturub gözləməyə başlayır. Fikir verib görür ki, uşaqlar nəsə danışır, alim isə elə hey başını yırğalayır. Elə bilir ki, dərs demək ancaq başını yırğalamaqdan ibarətdir, deyir:

– Ustad, sənin əvəzinə mən başımı yırğalayaram, sən get əmanətimi gətir, tələsirəm.

Alim cahilin nəyə işarə vurduğunu anlayır. Gülür və deyir:

– Məsələ ancaq baş yırğalamaqda deyil, gerek başın içində də nəsə olsun.

Cahil sözlərindən utanıb daha dinmir. Dərsin axırınadək dinməz-söyləməz gözləyir.

Sual və tapşırıqlar:

1. Cahil niyə alimin evinə gəlir?
2. Alim niyə cahildən gözləməyi xahiş edir?
3. Mətnə gülüşdoğuran nədir?
4. Mətnin janrını müəyyən edin. (lətifə)

Yazı

Şagirdlər plan quraraq dinlədikləri mətnin qısa məzmununu yazırlar.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 14-cü səhifəsində də verilmişdir.)

GÖRÜNMƏZ ADAM

Herbert Uels fantastik romanları ilə tanınan ingilis yazıçısıdır. O, "Görünməz adam" romanında bir alimin insan vücudunu görünməz etməsindən yazır. Bəs, görəsən, insanı, doğrudan da, görünməz etmək mümkündürmü?

Nəzəri cəhətdən bu mümkündür, çünki insan vücudunun əsasını təşkil edən su və başqa maddələr şəffafdır. 1. Lakin insanda şəffaf olmayan maddələr də var ki, onlar qana, dəriyə, saçlara və gözə rəng verir. 2. İnsanın bədən üzvlərini öyrənən elm anatomiya adlanır. 3. Əslində, insan bədənindəki rəngli maddələri də şəffaflaşdırmaq olar, lakin bu zaman həmin orqanlar öz funksiyasını itirər. İnsanın görməsi üçün həmin rəngli maddələrin əvəzedilməz rolu var.

Tapşırıqlar.

1. Rəqəmlə nömrələnmiş hansı cümlənin mətnin məzmunu ilə əlaqəsi yoxdur?

- A) 1-ci
- B) 2-ci
- C) 3-cü

2. Mətnin məzmununa uyğun gələn fikri seç.

- A) İnsan vücudunun yoxa çıxması nəzəri cəhətdən mümkündür.
- B) İnsanı görünməz etmək yalnız nəzəriyyədə mümkündür.
- C) İnsan vücudunda şəffaf olmayan yalnız gözlərdir.

3. "Dəri" sözü hansı cümlədə əlamət bildirir?

- A) Bəzi heyvanları məhz derisinə görə ovlayırlar.
- B) İnsanlarda dərinin rəngi müxtəlif olur.
- C) Onun dəri paltosu hamının xoşuna gəldi.

4. "Saç" sözünü cümlələrdə işlət.

Feil kimi: _____

İsim kimi: _____

Yazı (ifadə)**QUŞATAN**

Rüstəmlə Qurban həm yaxın qonşu, həm də yaxın dost idilər. Onlar eyni sinifdə oxuyurdular. Rüstəmin bir quşatanı vardı. O, tez-tez quşları incidir, Qurban isə həmişə onu başa salmağa çalışırdı ki, quşları incitmək olmaz, günahdır.

Bir gün Rüstəm quşatanı əlində tutaraq yol qırağındakı kollara, ağaclara baxa-baxa məktəbə gedirdi. Qurbangilin evlərinə az qalmışdı. O hər gün buradan keçəndə dostunu səsləyər və məktəbə bərabər gedərdilər. İndi də onların hasarına yenidən yaxınlaşmışdı ki, qarşdakı iydə ağacının budağında bir quş gördü. Tez çantasını yerə qoyub yavaş-yavaş iydə ağacına yaxınlaşdı. Quşatana daş qoyub atdı. Daş lap quşun yanından keçdi. Rüstəm bir dəfə də cəhd elədi, amma bu dəfə quşatan Rüstəmin əlindən çıxıb ağacın budağına ilişdi. O nə qədər çalışdısa, quşatanı ağacdən götürə bilmədi. Birdən dərsə gecikdiyini xatırlayıb məktəbə tərəf yüyürdü. Sinfə girəndə Qurbanı görmədi. Birinci dərsdən sonra məktəbə xəbər çatdı ki, Qurbanın başı yaralanıb.

Dərslər qurtaran kimi Rüstəm Qurbana baş çəkməyə getdi. Evə girəndə gördü ki, Qurban başı sarıqlı uzanıb, yanında da quşatan. Elə bu vaxt Qurbanın anası otağa gəldi və deyinməyə başladı:

– Gör oğlumu nə hala qoyublar. Bu daşı atanın əlləri qırılsın!

Rüstəm başını aşağı saldı. O nə edəcəyini bilmirdi...

Şagirdlər plan tutaraq mətnin müfəssəl məzmununu yazırlar.

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. Sözlərdən birinin ilk samitini cingiltli qarşılığı ilə əvəz etdikdə yeni söz yaranır:

- A) kələm B) səhər C) pətək

2. Cümlələrdən birində heç bir söz ahəng qanununa tabe deyil:

- A) Körpü hər iki sahili birləşdirirdi.
B) Kitabın ilk səhifəsində mündəricat verilmişdi.
C) Mavi səmadakı Azərbaycan təyyarələridir.

3. İncə saitlərin ahənginin gözlənilmədiyi söz sırası hansıdır?

- A) tarix, sadıq, sait
B) keç, nəhəng, meşəlik
C) daxil, yapıncı, durna

4. "Şagird" sözünün səs tərkibi haqqında deyilənlərdən biri yanlıştır:

- A) 6 səsəndən ibarətdir: 2-si sait, 4-ü samitdir.
B) Ahəng qanununa tabe deyil.
C) Tərkibindəki samitlərdən 1-i kar, 3-ü cingiltlidir.

5. Yalnız qalın saitli sözlərdən ibarət cümləni seç.

- A) Leyla yaxşı piano çalır.
B) Qasım dayı atını çapıb uzaqlaşdı.
C) Komandamız yarışda medal qazandı.

Dərs 6. BİRİNCİ ADDIM (6 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Oxuduğu və ya dinlədiyi əsərlə bağlı fikirlərini müdafiə etmək üçün arqumentlər gətirir. Oxuduğu və dinlədiyi məlumatları həyatda gördükləri və eşitdikləri ilə əlaqələndirərək mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.
1.2.3. Dialoji mətnlər qurur və təqdim edir.	Oxuduğu və dinlədiyi mətni ümumiləşdirərək ssenari yazır və səhnələşdirir.
1.2.4. Verilmiş sadə mətni bədii ifadə vasitələri ilə zənginləşdirməklə obrazlı və emosional nəql edir.	Oxuduğu mətnin davamını təxəyyülünə uyğun nəzmlə və ya səhnələşdirilmiş şəkildə təqdim edir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Mətndə rast gəldiyi yeni söz və terminləri kontekstə əsasən izah edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki hadisələrin səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən edir. Oxuduğu bədii mətnin hekayə xəritəsini qurur. Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu mətnin ideyasını həyatla əlaqələndirir. Əsərdəki obrazları səciyyələndirmək üçün müvafiq keyfiyyət bildiren sözlər seçir. Mətnin məzmununu atalar sözü ilə ifadə edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş situasiyaya uyğun kiçikhəcmli esse yazır. Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirib yazır.
4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.	Fonetik təhlil zamanı bezi şəkilçilərin deyilişi ilə yazılışını fərqləndirir.

Motivasiya

– Müəllim dərsə gəlməyəndə və ya gecikəndə həmin vaxt nə edirsiniz?

Uşaqlar öz fikirlərini söyləyirlər.

Müəllim şəxələndirmə apararaq deyilənləri yazı taxtasında qeyd edir.

Müəllim çalışır ki, yaxşı oxuyan şagirdlərin dediklərini dairənin bir tərəfində, zəif oxuyan və tənbel şagirdlərin dediklərini isə digər tərəfində qeyd etsin. Sonra uşaqların dedikləri müqayisəli şəkildə şərh olunur.

Oxu (rollu oyun)

Mətnin 1-2-ci hissələri səssiz oxunduqdan sonra rollar üzrə səhnələşdirilir.

Mətnə əsas obrazlar təhlil edilir. Həmin obrazlar sinifdə belə şagirdlər varsa, onlarla müqayisə olunur.

Mətnin oxunmuş hissəsinin məzmunu atalar sözü ilə ifadə olunur (dərslik, səh. 23, tap. 2).

Söz ehtiyatı

Şagirdlər “göz”, “udmaq”, “sancmaq” sözlərinin müxtəlif mənalarını izah edib cümlələrdə işlədirlər (dərslik, səh. 23, tap. 1). Mətndəki ilə eyni mənada işlənən cümlələri qeyd edirlər.

İş dəftərinin 15-ci səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

“Çul” sözünün izahı: “Adətən, minik heyvanının üstünə sərilən, yundan toxunmuş qalın örtük”.

Danışma (müzakirə)

Dərsləyin 24-cü səhifəsindəki 3-cü tapşırıqda əsasən, şagirdlər “lovğalıq”, “özündənrazılıq” və “məğrurluq” kimi keyfiyyətlərin oxşar və fərqli cəhətləri haqqında danışirlar (Venn diaqramından istifadə etmək olar). Müəllim sual və tapşırıqlarla müzakirənin daha canlı keçməsinə çalışır:

- Bu keyfiyyətlərdən hansı müsbət, hansı mənfidir?
- Özündənrazılığın hansı müsbət və mənfi tərəfləri var?
- “Təvazökarlıq” bu sözlərdən hansı ilə əksmənəlidir?
- Sizcə, hansı adam çətin məqamda başqasının qarşısında əylə bilər: lovğa, yoxsa məğrur?
- Bu keyfiyyətlərlə bağlı kiçik mətnlər qurun. (Grup işi şəklində verilə bilər.)

Yazı

Müəllim şagirdlərlə birlikdə “çulunu sudan çıxarmaq” ifadəsinin mənasını araşdırır. Daha sonra sinif 2 qrupa bölünür və müəllim yazı tapşırıqlarını izah edir.

I qrup: – Oxuduğunuz mətnin davamını öz təxəyyülünüzdə uyğun yazın.

II qrup: – Elə bir hekayə yazın ki, orada baş qəhrəman çulunu sudan çıxara bilsin.

Danışma (müzakirə)

Müəllim: – Sizcə, qanun, qayda nə deməkdir?

Uşaqlar öz fikirlərini söyləyirlər.

Qanun, qayda – hamı tərəfindən qəbul olunmuş davranış normaları.

“Əqli hücum”. **Müəllim:** – Sinifdə və məktəbdə hansı davranış qaydalarına riayət etmək lazımdır?

Müəllim yönəldici suallar vasitəsilə sinifdə canlanma yaradır:

- Başqası danışanda onun sözünü kəsmək olarmı?
- Dərsə gecikmisənsə, sinfə daxil olanda nə etmək lazımdır?

Şagirdlərin fikirləri münasibət bildirilmədən lövhədə yazılır. Lakin fikirlər qeyri-müəyyən ifadə olunduqda müəllim dəqiqləşdirmələr apara və səslənmiş fikrin qayda şəklində ifadə olunmasına kömək edə bilər.

Müəllimin nəzərinə: Müəllim çalışır ki, aşağıdakı qayda da siyahıda öz əksini tapsın: “Dərsə cavab verən şagird çətinlik çəkirsə, ona yerdən gizlicə kömək etmək olmaz”.

“Əqli hücum” bitdikdən sonra müəllim qaydaları bir-bir səsləndirir və səsə qoyur. Şagirdlərin sayının 50%-dən çox səs toplamış qayda sinif tərəfindən qəbul olunur. Sonra müəllim iri vatman kağızı götürüb belə bir cədvəl çəkir.

4^a sinfinin QAYDALAR TOPLUSU

Şagirdlər arasındakı münasibətlər	Müəllim-şagird münasibətləri	Məktəbdə davranış qaydaları

Şagirdlərin səs çoxluğu əsasında qəbul edilmiş qaydalar cədvəlin müvafiq sütunlarında yerləşdirilir.

Müəllimin nəzərinə: Gələcəkdə cədvələ əlavələr etmək üçün boş yerlər saxlanılır. Bu vərəq şagirdlərin görə biləcəyi bir yerdə divardan asılır.

Oxu

Mətnin 3-cü hissəsi səssiz oxunur. "Suflyor" sözü izah olunur (iş dəftərinin 15-ci səhifəsindəki 3-cü tapşırıqdan istifadə oluna bilər): *"Teatr tamaşası zamanı rolun sözlərini səhnədəki aktyora xatırladan adam"*.

Dərsliyin 25-ci səhifəsində "Düşün və cavab ver" rubrikası altında verilmiş sualların cavabları tapılır.

Daha sonra 4-cü hissə oxunur və müəllim şagirdlərin diqqətini "Qaydalar toplusu"na yönəldir və sualla müraciət edir: – *Əsərin hansı qəhrəmanı qaydalara riayət etmədi?*

Əsər qəhrəmanlarının davranışlarına əsasən "Qaydalar toplusu"na əlavələr edilir.

Danışma

Müəllim bildirir ki, şagirdlər oxuduqları mətn parçasını səhnələşdirməlidirlər. Lakin bu dəfə müəllimin sözləri səsləndirilməyəcək. Səhnədə yalnız 3 aktyor iştirak etməlidir. Onlar Arif, Vaqif və müəllim rolunu oynamalıdırlar. Buna görə də şagirdlər oxuduqları mətn əsasında ssenari yazıb səhnə əsəri tərtib etməlidirlər.

Mətnin səhnələşdirilməsi üçün sinif 3 qrupa (teatr truppasına) da bölünə bilər. Hər qrupda ssenarist, rejissor və aktyorlar seçilməlidir. Müəllim daha bir neçə qaydanı xatırladır:

- *mətndəki qəhrəmanların nitqi təkrar olunmaya da bilər;*
- *ssenaristlər orijinal mətnə ixtisarlara və əlavələr edə bilərlər;*
- *əsas məsələ mətnin məzmununu obrazların dili ilə tamaşaçıya çatdırmaqdır.*

Qrupların səhnələşdirdiyi tamaşalar oynandıqdan sonra hər bir tamaşa müzakirə olunur və şagirdlər tərəfindən qiymətləndirilir.

Müəllim: – *"Birinci addım" hekayəsi kimin dilindən nəql olunur?*

Şagirdlərin cavablarından sonra: – *Gəlin 4-cü hissənin sonunu bir daha oxuyaq və görək Vaqifin hərəkətləri haqqında Arif nə düşünür?*

Həmin hissə oxunduqdan sonra: – *İndi elə fərz edək ki, mətn Vaqifin dilindən nəql olunur. Onun Arif haqqında düşüncələrini əks etdirən monoloq hazırlayın və təqdim edin* (müəllim "monoloq" sözünün mənasını izah edir).

Monoloqlar dinlənir.

Danışma (konkret hadisənin araşdırılması – situativ praktikum)

Müəllim məzmunu *"Arif bundan sonra nə etməlidir?"* olan situativ praktikum hazırlayır. Müzakirə üçün problemli vəziyyətə dair suallar öncədən hazırlanır və ayrıca kartlara yazılır. Şagirdlər qruplara bölünür, hər qrup təklif edilən vəziyyətlərdən birini seçir və öz mühakimələri ilə əsaslandırır.

I qrup. Arif Vaqifin hərəkətlərini sinifdə müzakirə etmək üçün müəllimə müraciət etməlidir.

II qrup. Arif Vaqifə yaxınlaşmalı və onun təkəbbürlüliyünün (inadkarlığının, lovğalığının) nəyə gətirib çıxardığını başa salmalıdır.

III qrup. Arif Vaqiflə getməli və olanları onun valideynlərinə anlatmalıdır.

IV qrup. Arif baş verənləri evdə valideynlərinə danışmalı və bundan sonrakı hərəkətləri ilə bağlı onlardan məsləhət istəməlidir.

Oxu (rollu oyun)

Mətnin 5-ci hissəsi səssiz oxunduqdan sonra rollar (Arif və atası) üzrə səhnələşdirilir. Müəllim obrazların daxili aləmini açmaq üçün intonasiya, jest və mimikaya diqqət yetirməyi tapşırır. Şagirdlərə paylanan qiymətləndirmə vərəqində bu göstəricilər əsas meyar kimi öz əksini tapır.

Dərsliyin 27-ci səhifəsində "Düşün və cavab ver" rubrikası altında verilmiş suallar cavablandırılır.

İş dəftərinin 15-ci səhifəsindəki 4-cü tapşırıq yerinə yetirilə bilər. Tapşırıqda mətnin hissələrinə aşağıdakı başlıqlar verilir:

1-ci hissə:	"Yolda"	4-cü hissə:	"Vaqifin küsməyi"
2-ci hissə:	"Vaqifin lovğalığı"	5-ci hissə:	"Atanın məsləhəti"
3-cü hissə:	"Vaqifin biabır olması"		

Hekayə xəritəsi tərtib olunduqdan sonra şagirdlər mətni hissə-hissə nəql edirlər.

Dil qaydaları

Müəllimin nəzərinə: Əvvəlki siniflərdə cəm şəkilçisinin yazılışı və deyilişi arasındakı fərqlə bağlı tapşırıqlar verilmişdir. Bu sinifdə isə 4.1.1 standartını tam reallaşdırmaq məqsədilə digər şəkilçilərin qəbulu zamanı sözlərin tələffüzündə baş verən dəyişikliklərlə bağlı tapşırıqlar verilməsi də nəzərdə tutulmuşdur.

Dərsləyin 27-ci səhifəsindəki 10-cu tapşırıq yerinə yetirilir. Deyilişi və yazılışı fərqlənən sözlərin transkripsiyası yazılır:

addımlarla [addımlarnan]

taxta [taxda]

Birinci sözlə bağlı qayda tapşırıqdan sonrakı nəzəri materialda verilib. 2-ci sözlə bağlı şagirdlərə xatırlatmaq olar ki, iki kar samit yanaşı gələndə 2-ci samit cingiltili tələffüz olunur.

11-ci tapşırıq.

B. üzümdən [üzümnən]

A. birləş [birrəş]

Ç. işlə [işdə]

Dərsləyin 27-ci səhifəsindəki 12-13-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir.

İş dəftərinin 16-cı səhifəsində verilmiş dil qaydaları üzrə tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 17-ci səhifəsində də verilmişdir.)

İKİ YUXU

– Xədicə, ay Xədicə ■
– Nə deyirsən, ay Eldar ■
– Mən görmüşəm bu gecə
Çox qərribə yuxular ■
Görürəm, barışmışıq ■
Səninlə dostuq yenə.

Məsələnin həllini
Yazıb verirsən mənə.
– Mən də görmüşəm, Eldar,
Əsl şagird olusan,
Öz ağılnla ilk dəfə
Yaxşı qiymət almısan.
Cahangir Məmmədov

1. Mavi boşluqların yerinə müvafiq durğu işarələrini qoy.
2. Şeirdə altından xətt çəkilmiş cümləni nəsrə çevirib yaz.
- 3 “Yaz” sözünü müxtəlif mənalarda cümlədə işlət.
4. Şeirə aid olan fikri seç.
 - A) Xədicə imtahanda Eldara kömək etmədi.
 - B) Eldar dərse ciddi hazırlaşmışdı.
 - C) Uşaqlar bu ana kimi küssülü idilər.
5. Şeiri müxtəlif başlıqlarla adlandır.

Yazı üzrə qiymətləndirmə (məktub)

Mövzu: “Qarabağ haqqında dost məktub”

İnternetlə yazışdığın əcnəbi dostun səndən Qarabağ müharibəsinin tarixi və səbəbləri haqqında soruşur. Sən ona necə cavab yazarsan?

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. Qaçdı, getdi, uçdu, ...

Nöqtələrin yerinə hansı söz yazılmalıdır ki, söz sırasında “-dı” şəkilçisinin bütün variantları öz əksini tapsın?

A) bildi B) düşdü C) qovdu

2. “Odunçuların” sözünün tərkibindəki şəkilçilərdən hansı iki cür yazılır?

A) -çu B) -lar C) -ın

3. Sözlərdən birində *-lar* şəkilçisi fərqli tələffüz olunur:

A) kitablar B) yazılar C) insanlar

4. “Torpaqla” sözü feil kimi işləndikdə necə tələffüz olunur?

A) [torpaqla] B) [torpaxla] C) [torpaxnan]

5. Hansı sözdə həm sözün kökü, həm də *-la* hissəciyi fərqli tələffüz edilir?

A) qatarla B) uşaqla C) maşınla

Dərs 7. ƏN QIYMƏTLİ (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi şəirdəki obrazlı ifadələri şərh edir.
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu mətnlər haqqında təəssüratlarını bölüşür.
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Oxuduğu və ya dinlədiyi əsərlə bağlı fikirlərini müdafiə etmək üçün arqumentlər gətirir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Mətndə rast gəldiyi yeni söz və terminləri kontekstə əsasən izah edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnə rast gəldiyi dərinmənalı fikirləri mənimsədiyini nümayiş etdirir. Oxuduğu mətndəki məlumatları mənimsəyir və nəticə çıxarır.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu mətnin ideyasını həyatla əlaqələndirir və baş qəhrəmanın hərəkətinə münasibət bildirir. Oxuduğu mətndəki obrazların hərəkətinə münasibət bildirir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Oxuduğu və dinlədiyi mətnləri ümumiləşdirərək vətənpərvərlik mövzusunda inşa yazır.
4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.	Sözün tələffüzünə əsaslanaraq onun səs tərkibi haqqında fikir yürüdür. Ahəng qanununa tabeliyinə görə sözləri fərqləndirir.

Motivasiya

I variant. Müəllim “*Həyatda ən çox nəyi qiymətləndirirsiniz?*” soruşmaqla şəxsləndirmə aparır.

ən qiymətli

Fikirler dinlənilir. Uşaqların cavabları *şaxələndirmə sxemində* əks olunur: *ata, ana, vətən, sevimli oyuncaq, öz otağı* və s.

Sual: – *Təsəvvür edin ki, işğal olunmuş torpaqlarımızdan məcburən köçürülənlər arasında siz yaşlı uşaqlar da olmuşlar. Sizcə, dedə-baba yurdlarından çıxarırlarkən onlar ən qiymətli saydıqları nəyi götürmüşlər?*

II variant. Müəllim şagirdlərə Azərbaycan xəritəsini nümayiş etdirir. İşğal olunmuş bölgələrimiz şagirdlər tərəfindən xüsusi göstərilir, adları qeyd olunur.

Müəllim: – *Unutmayın ki, bu bizim torpaqlardır, gün gələcək, həmin torpaqlar geri alınacaq.*

Sual: – *Sizcə, işğal olunmuş torpaqlarımızdan məcburən köçürülmüş siz yaşlı uşaqlar öz dedə-baba yurdlarından çıxarırlarkən ən qiymətli saydıqları nəyi götürmüşlər?*

Cavab variantları sadalanır.

Oxu (proqnozlaşdırma)

Dərsləyin 28-29-cu səhifələrindəki “Ən qiymətli” hekayəsi “*Qızıcığaz heç nə demədən qapını açıb özünü yerə atdı*” cümləsinə qədər ifadəli oxunur. “*Taxtapuş*” və “*kuzov*” sözləri araşdırılır.

Sual: – *Sizcə, Əhmədin qızı nəyə görə maşından yerə atıldı?*

Cavab variantları səslənir. Hekayenin ardı oxunur və cavab versiyaları ilə müqayisə olunur. Dərsləkdə mətnəndən sonra verilmiş sual və tapşırıqlar yerinə yetirilir.

5-ci tapşırıq cavablandırılarkən şagirdlər aşağı siniflərdə keçdikləri mətnlərin adlarını çəksələr, daha məqsədəuyğun olar (Z.Xəlil, “Çərpələng”, H.Ziya, “Xocalı müsibəti” və s.).

Tapşırıq: Aşağıdakı ifadələrin izahını yaz və məcazi mənada işlənmiş sözü müəyyən et.

Kəndin ayağında – *Dalınca götürüldü* –

Kəndin yuxarı başı – *Bir göz qırpımında* –

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 18-ci səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Danışma (“Akvarium”)

Müzakirə sualı: – *Qızıcığazın maşını saxlatdırıb kitab-dəftərini götürmək üçün qaçması düzgün idi?*

Sınıf iki qrupa ayrılır. Bir qrup stullarda əyləşərək daxili dairə yaradır və müəllimin irəli sürdüyü problemi müzakirə edir. Müzakirə sualını təsdiq edən dəlilləri irəli sürürlər. Bu dəlillər aşağıdakılar ola bilər:

– *qızıcığaz məktəbə gedənədək kitab-dəftəri onun həmyaşıdlarından geri qalmamasına yardımçı olacaq;*

– *dərsləklər dövlət tərəfindən verildiyindən onu qorumaq hər məktəblinin borcudur;*

– *məktəb ləvazimatları qızıcığaz üçün ən qiymətli şeylər idi və s.*

Digər qrupun üzvləri xarici dairədə stullarda əyləşirlər. Onlar dəlilləri dinləyir, özlərində qeyd edir, öz əks-argumentlərini hazırlayırlar. Diskussiya xarici dairədə oturanların hesabına davam edir. İkinci dairədə oturanların dəlilləri aşağıdakılar ola bilər:

– *atışma gedirdi, hər dəqiqənin öz hökmü var idi;*

– *qızıcığaz bir müddət kitab-dəftərsiz qalmaqla heç də həmyaşıdlarından geri qalmazdı;*

– *dövlət tərəfindən verilmiş dərsləklər üzrlü səbəbdən itərsə, məktəbli buna görə məsuliyyət daşımaz və s.*

Diskussiya dayandırılır, I və II dairədən olan şagirdlər öz yerlərini dəyişirlər. İndi onlar diskussiya apararaq əvvəlki iştirakçıların dəlillərini təkzib etməlidirlər.

Dinləmə

Dinləmə mətnini səsləndirməzdən əvvəl müəllim şagirdlərə sualla müraciət edir:

– *Sizcə, doğma yurdunu tərk edən yaşlı adamlar üçün ən qiymətli şey nədir?*

Müəllim uşaqların fikirlərini “*vətən*” sözünə yönəldir. Vətənin nə üçün qiymətli olduğu haqda fikirlər səsləndirilir.

BİR OVUC TORPAQ

Düşməne qardaş dedik,
Başımıza daş düşdü.
Bizi qırıb-çatdılar,
Yaman qaçaqaç düşdü.

Nə nəfəs çəkə bildim,
Nə köks ötürə bildim,
Həyətdən bircə ovuc
Torpaq götürə bildim.

Yad tapdağı altında
Qaldı evim, eşiyim.
Qaldı qoyunum, malım,
Qaldı itim, pişiyim.

Dönə bilməsəm geri,
Sönsə ömür çırağı,
Gözümə atarsınız
O bir ovuc torpağı.

Rəfiq Yusifoğlu

Dinləmə mətninə aid suallar:

1. Biz düşməne nə vaxt qardaş demişik? Bu, hansı dövrə təsadüf edir?
2. Qaçaqaç nə naxt düşdü? Buna səbəb nə idi?
3. Şeir kimin dilindən yazılıb?
4. "Nə nəfəs çəkə bildim,
Nə köks ötürə bildim" misraları ilə şair nə demək istəyir?
5. Şeirin axıncı bəndini öz sözlərlə izah et.

Yazı

"Onlar mütləq doğma yurdlarına qayıdacaqlar" mövzusunda inşa yazın.

Dil qaydaları

6-cı tapşırıq. Mavi rənglə verilmiş cümlədə "meydan" və "texnika" sözləri seçilir və cümle içərisində işlədilir.

7-ci tapşırıq. [ma:licə], [sa:t], [mə:llif]

30-cu səhifədə verilmiş qayda mənimsədir. Müəllim bir daha xatırladır ki, fonetik təhlil zamanı hecaların sayı və ahəng qanunu sözün yazılışına, səslər isə tələffüzə əsasən müəyyənləşdirilir.

8-ci tapşırıq.

Müəllimin nəzərinə: Çalışmaq lazımdır ki, şagirdlər seçdikləri sözləri fonetik təhlil edərkən aşağıdakı ardıcılıqla aparsınlar və bu cür təhlil etmə onlarda verdiş halına çevrilsin;

məsələn: *sehrli* [sehrli]

sehr-li

6 hərf, 7 səsdən ibarətdir.

Ahəng qanununa tabe olur.

[s] – samit, kar, cingiltili qarşılığı [z]

[e] – sait, incə, dodaqlanmayan

[h] – samit, kar, cingiltili qarşılığı yoxdur

[i] – sait, incə, dodaqlanmayan

[r] – samit, cingiltili, kar qarşılığı yoxdur

[l] – samit, cingiltili, kar qarşılığı yoxdur

9-cu tapşırıqda verilən sözlər səs tərkibinə görə izah edilməlidir: [tufən], [müdafiə], [səkgiz], [təyya:rə].

10-cu tapşırıqda rəhmli, müalicə, camaat, təəssüf sözlərində hecaların sayı yazılışına və deyilişinə görə fərqlidir.

İş dəftərinin 18-ci səhifəsindəki tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 8. TOM ÖZÜNÜ FƏDA EDİR (6 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu mətndəki qəhrəmanları xarakterizə edir.
1.2.4. Verilmiş sadə mətni bədii ifadə vasitələri ilə zənginləşdirməklə obrazlı və emosional nəql edir.	Oxuduğu mətnin davamını təxəyyülünə uyğun nəzmlə və ya səhnələşdirilmiş şəkildə təqdim edir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Mətndə rast gəldiyi yeni söz və terminləri kontekstə əsasən izah edir.
2.2.2. Bədii və elmi-kütləvi mətnlər haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu bədii mətn parçasını təfsilatı ilə nəql edir.
2.2.3. Verilmiş mətni genişləndirmək və davam etdirmək məqsədi ilə yaradıcı plan tutur.	Mətnin məzmununa yeni süjet xətti əlavə etməklə yaradıcı plan tutur.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərdəki obrazlar barədə fikir yürüdür. Oxuduğu mətndəki obrazların hərəkətinə münasibət bildirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Mətnin süjet xəttinə əlavələr etməklə yaradıcı şəkildə nəql edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Oxuduğu mətnin ideyasını mövzu kimi seçərək inşa yazır. Oxuduğu əsərdəki müəyyən epizodla bağlı kiçikhəcmli esse yazır.
4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.	Ahəng qanununa tabeliyinə görə sözləri fərqləndirir. Fonetik təhlil zamanı bəzi şəkilçilərin deyilişi ilə yazılışını fərqləndirir.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqlərini izah edir.	Əsas nitq hissələrinin xüsusiyyətini müəyyənləşdirir.

Motivasiya

– Təsəvvür edin ki, sinfinizə təzə qız gəlib. Oğlanlar onun rəğbətini qazanmaq üçün dəridən-qabıqdan çıxırlar. Hətta oğlanlar arasında elə rəqabət yaranıb ki, onlar bir-birinə düşmən kəsiliblər. Belə bir vəziyyətdə siz özünüzü necə aparardınız?

Ayrıca oğlanların və qızların fikri soruşulur. Müəllim hamını səmimi cavab verməyə çağırır.

3-cü sinifdə keçilmiş sinifdən xaric oxu mətnlərindən “*Hiyləgər Tom Soyer*” hekayəsi xatırlanır. Müəllim Tom Soyer obrazını səciyyələndirməyi tapşırır.

Oxu (“Ziqzaq”)

Şagirdlər 4 qrupa bölünürlər və “Ziqzaq” metodu ilə hər qrup üzvü nömrəsinə uyğun mətnin hissəsini oxuyur və üzvü olduğu qrupun digər üzvlərinə də həmin hissəni başa salır. Mətn bütün şagirdlərə aydın olduqdan sonra bir, yaxud iki nəfər tərəfindən nəql edilir.

Mətnin tam qavranıldığını yoxlamaq məqsədilə suallar verilir.

– Nə üçün Alfredlə oturmaq Bekkini darıxdırdı?

– Nə üçün Bekki Tomun üzrxahlığını qəbul etmədi, axı o da Tomla barışmaq istəyirdi?

– Tom Bekkini müəllimin kitabını oxuyan zaman “*tutanda*” Bekki nə üçün ağlamağa başladı?

Mətnin III hissəsinə görə, Bekkinin necə şagird olması haqqında nə deyə bilərsiniz?

– Tomun son hərəkətini necə qiymətləndirirsiniz?

Dərsliyin 32-ci səhifəsindəki 2-3-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir.

Müəllim uşaqlardan anatomiya elminin nədən bəhs etdiyini soruşur (dərslük, səh. 33, tap. 4) və onların fikirlərini yeni məlumatlarla zənginləşdirir.

Söz ehtiyatı

“Fəda etmək” (qurban vermək) sözünün mənası açıqlanır. Dərsləyin 31-ci səhifəsindəki 1-ci tapşırıq (cavab: “C” variantı) yerinə yetirilir. Mətnin 1-ci hissəsində işlənmiş “ürəyi gedirdi” ifadəsinə diqqət yönəldilir. Bu ifadənin mənalı araşdırılır (çox istəmək və huşunu itirmək). “Ürək” sözünü başqa birləşmələrdə məcazi mənada işlətmək tapşırılır (ürəyinə salmaq, ürəyi düşmək, ürəyini sindirmək, ürəyini boşaltmaq və s.).

Özünüifadə. Dərsləyin 35-ci səhifəsindəki “Şifahi nitq” rubrikasında verilmiş tapşırıqları yerinə yetirmək üçün şagirdlər qruplara bölünürlər:

1-ci qrup (şairlik istedadı olanlar): – *Təsəvvür edin ki, baş vermiş hadisədən sonra Bekki Toma və ya Tom Bekkiyə şeirlə barışıq məktubu yazır. Belə bir məktubu yazıb təqdim edin.*

2-ci qrup (aktyorluq bacarığı olanlar): – *Baş vermiş hadisədən sonra Tomla Bekkinin görüşünü səhnələşdirin.*

3-cü qrup (yazıçılıq və ya nəqlik istedadı olanlar): – *Baş vermiş hadisədən sonra Tomla Bekkinin barışıq səhnəsini əks etdirən mətn (nəsr) yazın.*

Danışma

Müəllim lövhədə cədvəl çəkir.

Mənfi obraz	Müsbət obraz

Şagirdlər mənfi və müsbət obraza xas keyfiyyətləri sadalayırlar. Bu keyfiyyətlər cədvəlin müvafiq sütunlarında yazılır.

Müəllim: – *Bəs elə bir obraza rast gəlmisiniz ki, onun həm müsbət, həm də mənfi keyfiyyətləri olsun?*

Şagirdlərin fikirləri dinlənir. Müəllim bildirir ki, belə obrazlara *ziddiyyətli obraz* deyilir. Cırıdan obrazını xatırladı, onun müsbət və mənfi keyfiyyətlərini sadalamağı tapşırır.

Mətnin 1-ci hissəsi yenidən şagirdlər tərəfindən fərdi şəkildə səssiz oxunur. Bu zaman iş dəftərinin 19-cu səhifəsindəki 1-ci tapşırıqdan istifadə oluna bilər. Cədvəllərin sol tərəfi (1-ci hissəni oxuduqdan sonra nə deyə bilərsiniz?) doldurulur. Daha sonra 2-ci hissə oxunur və cədvəlin sağ tərəfi doldurulur.

İş dəftərinin 19-cu səhifəsindəki 2-ci və 3-cü tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər. Şagirdlər Tomu, Alfredi və Bekkini nə üçün müvafiq olaraq müsbət, mənfi və ziddiyyətli obraz adlandırdıqlarını (tap. 3) mətnəndən fraqmentlər gətirməklə öz sözləri ilə izah edirlər.

Müəllim: – *Tutaq ki, Tom müsbət obrazdır. Bəs onun heç mənfi keyfiyyətləri varmı? (dəcəlliyi). Alfredin hansı mənfi xüsusiyyətləri var? Bəs Bekkiyə niyə ziddiyyətli obraz deyirik?*

Cavablardan sonra şagirdlər Tomun Alfreddən necə qisas alacağı haqqında bir epizod düşünüb təqdim edirlər. Tomun xarakterinə uyğun daha tutarlı epizod hazırlayan şagirdlər müəllim tərəfindən daha yüksək qiymətləndirilir.

Dil qaydaları

Dərsləyin 35-ci səhifəsindəki tapşırıqlar yerinə yetirilir. Şagirdlər 9-cu tapşırıq yerinə yetirdikdən sonra müəllim bu dil qaydasının ifadə olunmasında şagirdlərə kömək edir:

– *Şəkilçi qəbul edən bəzi sözlərin kökündəki son sait düşür.*

Yazı

İş dəftərinin 20-ci səhifəsindəki 4-cü tapşırıq yerinə yetirilə bilər.

Şagirdlər “*Tom özünü fəda edir*” hekayəsindən özüm üçün çıxardığım nəticə” mövzusunda inşa yazırlar.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 9. ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TƏKRAR (2 saat)

Bu dərsdə dərsliyin 36-cı səhifəsində verilmiş sual və tapşırıqlar yerinə yetirilir, müvafiq bölmədə tədris olunmuş materiallar təkrarlanır. Bununla yanaşı, müəllim həm özünün hazırladığı materiallardan, həm də müxtəlif qiymətləndirmə vasitələrindən istifadə edə bilər. Tapşırıqların seçimi zamanı bölmədə reallaşdırılmış standartları əsas götürmək lazımdır.

Dərs 10. 1-ci BÖLMƏ ÜZRƏ KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ (2 saat)

Dinləmə və yazı üzrə qiymətləndirmə

Dinləmə mətni

EYBƏCƏR ŞƏKİLLƏR

Elmanla Akif qonşu olduqları üçün həmişə məktəbə birlikdə gedib-gəlirdilər.

Akif çox sakit oğlan idi. Elman isə dəcəllik edirdi. O, əlinə keçən kitabların içindəki şəkilləri eybəcərləşdirirdi. Elman Akifin də bir neçə kitabını bu hala salmışdı. Akif incisə də, aralarındakı dostluğu pozmamışdı.

Bir gün müəllim Akifin "Azərbaycan dili" kitabını görüb təəccüblə soruşdu:

– Kitabı bu hala kim salıb?

Akif yavaşca dedi:

– Özüm.

Müəllim narazı halda başını buladı:

– Heç səndən gözləməzdim.

Akif qıpqırmızı qızardı. Elman isə pıqqıltı ilə güldü.

Zəng bayıra vuruldu. Akif sinifdə növbətçi idi. Elmanı çağırır dedi:

– Sən mənim əvəzimə növbə çək. Su içib gəlirəm.

Elman Akifin partasının üstündəki "Riyaziyyat" kitabını gördü. Cibindən karandaş çıxarıb şəkilləri qaraladı. Akif qayıdanda kitabı ona uzatdı:

– Gör necədir, xoşuna gəlir?

Akif kitabı vərəqlədi. Eybəcər şəkilləri görüb gülməyə başladı. Elman təəccüblə soruşdu:

– Nəyə gülürsən?

– Gülməli şeyə gülərlər də. Bu ki sənin kitabındır. Çantandan götürmüşəm.

Elman pərt oldu. Kitabı alıb çantasına qoydu. Akif isə fikirləşdi: "Görəsən, bir də o, başqasının kitabını qaralayacaqmı?"

Elxan Əzizov

Dinləmə mətni üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 21-ci səhifəsində də verilmişdir.)

1. Akif aralarındakı dostluğu pozmamaq üçün ...

- A) Elmanın səhvini üzünə vurmurdu.
- B) Elmana dərsdə kömək edirdi.
- C) Elmanın kitabını öz kitabı ilə dəyişdirmişdi.

2. Mətnə uyğun düzgün ardıcılığı seç.

1. Elman Akifə güldü.	4. Müəllim Akifi danladı.
2. Elman "Riyaziyyat" kitabını qaraladı.	5. Elman kitabları qaralayırdı.
3. Elman pərt oldu.	

3. Hadisələrin səbəbini müəyyən et.

1. ..., ona görə də müəllim Akifi danladı.	2. ..., ona görə də Elman pərt oldu.

4. Nümunəyə əsasən boşluğu doldur.

qıpqırmızı	qızardı
gömgöy	____
____	ağardı
qapqara	____

Oxu və dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 22-23-cü səhifələrində də verilmişdir.)

EY MIXI MİSMAR ELƏYƏN...

Bir padşah başqa ölkəyə hərbi yürüşə hazırlaşmış. O, qoşundakı bütün atları nallatmaq qərarına gəlir. Lakin məlum olur ki, padşahın **ambarrarında** bir dənə də mıx yoxdur. Padşah şəhərdəki yeganə qoca dəmirçini yanına çağıraraq əmr edir ki, səhərə qədər on min mıx hazırlasın. Dəmirçi nə qədər yalvarır, and-aman edir ki, bir gecəyə bu qədər mıxı hazırlamaq olmaz, padşah **inadınnan** dönmür, onun üstünə qışqırıb deyir:

– **1** sabaha **2** on min mıxı hazırlamasan, dar ağacından asılacaqsan.

Kor-peşman evə gələn dəmirçi səhərə qədər oturub Allaha yalvarır, ondan kömək diləyir. Səhərə yaxın dəmirçinin qapısı **döy...ür**. Şah xidmətçisi xəbər verir ki, gecə ikən padşah ölüb, tabutu **mismarramaq** üçün dörd mismar lazımdır. Bunu eşidən dəmirçi əllərini göyə qaldırıb deyir:

– Ey mıxı mismar eləyən Allah, kərəminə şükür!

1. Niyə padşah məhz qoca dəmirçini çağırırdı?

- A) Çünki o, təcrübəli usta idi.
- B) Çünki şəhərdə ondan başqa dəmirçi yox idi.
- C) Çünki padşahın ondan xoşu gəlmirdi.

2. Mətnə hansı suala cavab yoxdur?

- A) Padşahı kim öldürdü?
- B) On min mıx padşahın nəyinə lazım idi?
- C) Padşahın xidmətçisi dəmirçidən nə istədi?

3. Mətnin məzmununa hansı atalar sözü uyğun gəlir?

- A) Adamın başına nə gəlsə, dilindəndir.
- B) Cəhənnəmə gedən özünə yoldaş axtarar.
- C) Sən saydığını say, gör fəlek nə sayır.

4. Əgər bir nala 5 mismar lazım olursa, padşahın qoşununda neçə at var idi?

- A) 250
- B) 500
- C) 1000

5. Altından xətt çəkilmiş sözdə nöqtələrin yerinə hansı şəkilçi uyğun gəlir?

- A) -ün
- B) -üş
- C) -ül

6. Hansı sıradakı sözlərin hamısı ahəng qanununa tabe olur?

- A) dəmirçi, yeganə, fəhlə
- B) mismar, kor-peşman, yürüş
- C) xidmətçi, şəhərdəki, padşah

7. Mətnəki mavi boşluğun yerinə hansı söz uyğun gəlir?

- A) tikə
- B) dənə
- C) dəst

8. Nömrələnmiş boşluqların yerinə hansı sözlər uyğun gəlir?

- A) 1 – lakin, 2 – üçün
- B) 1 – məgər, 2 – yaxın
- C) 1 – əgər, 2 – kimi

9. Çəhrayı rənglə verilmiş sözlərdən hansında həm sözün kökü, həm də şəkilçi səhv yazılıb?

- A) ambarrarında
- B) inadınnan
- C) mismarramaq

10. Mıx – mismar, göy – səma, qoca – ...

Nöqtələrin yerinə hansı söz uyğun gəlir?

- A) cavan
- B) müdrik
- C) ahıl

2-ci bölmə

NİYƏ BELƏ DEYİRİK

Dərs №	Mövzu	Məzmun standartları	Saat sayı	Dərslik səh.	İş dəftəri səh.	MMV səh.
11	Natiqlik məharəti haqqında	1.1.2, 1.2.2, 2.1.2, 2.2.1, 2.2.4, 3.1.4, 4.1.3	2	38	24	45
12	Az danışmağın gözəlliyi	1.1.2, 1.2.2, 1.2.4, 2.2.4, 3.1.4, 4.1.5	2	39	25	46
13	Sözün qüdrəti	1.1.2, 2.1.2, 2.2.5, 3.1.2, 4.1.5	2	40-41		48
14	Hikmət xəzinəsi	1.2.2, 1.2.4, 3.1.1	4	42	26-27	50
15	Heydər Əliyevin kəlamları	1.2.1, 2.2.1, 3.1.4, 4.1.5	4	43-44	28	52
16	Azərbaycan – Türkiyə	1.1.2, 2.1.2, 2.2.1, 4.1.5	2	45	29	53
17	Bayrağım. Əsgər marşı	2.1.1, 2.2.1, 2.2.4	6	46-47	30-31	54
18	İtə ataram, yada sat-maram!	1.2.1, 1.2.5, 2.1.2, 2.2.1, 2.2.4, 2.2.5, 4.1.3	4	48-50	32	57
19	Çünki oldun dəyirmançı...	1.2.1, 1.2.2, 1.2.3, 2.1.2, 2.2.1, 2.2.3, 2.2.4, 3.1.3, 3.1.4, 3.1.5, 4.1.5	8	51-56	33-36	58
20	Qədim yunan sözləri	1.1.1, 1.2.2, 2.1.4, 2.2.5, 3.1.4	4	57-58	37-38	63
21	Niyə “Siz” deyirik?	2.1.4, 2.2.2, 3.1.5, 4.1.2	2	59	39	65
22	Öz arşınınla ölçmə	1.1.1, 1.2.1, 2.2.1, 2.2.2	2	60-61	40	67
23	Ümumiləşdirici təkrar		2	62		68
24	Kiçik summativ qiymətləndirmə		2		41-43	68
Yekun			46 saat			

Dərs 11. NATİQLİK MƏHARƏTİ HAQQINDA (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi mətnə natamam qalmış məlumatı öz versiyası ilə tamamlayır.
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Başqalarının hərəkətlərini təhlil etməklə onlara öz münasibətini bildirir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Öyrəndiyi yeni terminlərin hansı sahəyə aid olduğunu müəyyən edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Oxuduğu mətndəki məlumatları mənimsəyir və nəticə çıxarır.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Mətnin ideyasını atalar sözü ilə ifadə edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş situasiyaya uyğun kiçikhəcmli esse yazır.
4.1.3. Rast gəldiyi yeni sözlərin yazılış və tələffüz qaydalarını müəyyənləşdirmək üçün lüğət, sorğu kitabları və kataloqlardan istifadə edir.	Oxuduğu mətndəki yeni sözlərin yazılış və tələffüz qaydalarını müəyyənləşdirmək üçün müvafiq lüğətlərdən istifadə edir.

Motivasiya

Müəllim uşaqlara III sinifdə keçdikləri “Yaşıl karandaş” hekayəsini xatırladır və soruşur:

– Nə üçün *Lətifə Aygülden incidi və karandaşı ondan götürmədi?*

Uşaqlar öz fikirlərini söyləyirlər.

Müəllim: – *Lətifənin karandaşı götürməsi üçün Aygül nə etməli idi?*

Müəllim uşaqların “*mülayim, incə danışmalı*”, “*karandaşı nəzakətlə rəfiqəsinə verməli*” ifadələrini yazı taxtasına yazır. Hər kəsin danışmaq mədəniyyətinə malik olmasının vacibliyi haqqında kiçik müzakirə keçirilir.

Oxu

Dərsləyin 38-ci səhifəsindəki mətn oxunur.

Söz ehtiyatı

1-ci tapşırığın cavabı “B” variantıdır.

Müəllim yazı taxtasında Venn diaqramı çəkir və uşaqlara təklif edir ki, hər iki yuxuyozanın fikirlərini diaqramda yerləşdirdinsinlər.

Birinci yuxuyozanın nitqi: kobud ifadə.

İkinci yuxuyozanın nitqi: incə ifadə.

Hər ikisinə aid olan: deyilən fikrin məzmunu.

Mətnlə bağlı iş dəftərinin 24-cü səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Müəllim lövhədə atalar sözləri yaz(dır)ır və onların arasından əsərin ideyasına uyğun olanları seçməyi tapşırır.

- “Ho-ha” var, dağa qaldırır, “ho-ha” var, dağdan endirir (“Ho-ha” sözünün mənası açıqlanır).
- Sözün yalanı olmaz, yanlışlıq olar.
- Haqq söz acı olar.
- Sözü ağzında bişir, sonra çıxar.
- Kişi öz sözünün ağası olar.
- Dil var bal gətirər, dil var bəla.
- Adamın başına nə gəlsə, dilindəndir.

Dil qaydaları

Sual və tapşırıqlar: 1. “Dil” sözünü cümlələrdə müxtəlif mənalarda işlədin.

2. “Dinar” sözünün mənasını araşdırın (köhnəmiş (arxaik) söz olduğu bildirilir).

3. Yuxuyozanların nitqində hansı ifadələri nitq etiketi kimi qəbul etmək olar? ("Padşahın ömrü uzun olsun", "Hökmdar sağ olsun") Bu ifadələr nitq etiketinin hansı növünə aiddir? (Arzu)

Şagirdlərin cavablarından sonra dərslərdə verilmiş 2-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

Müəllimin nəzərinə: 2-ci tapşırıqla bağlı aşağıdakı nəticələr əldə olunmalıdır:

1. "Yuxuyozan" və "qohum-əqrəbə" mürəkkəb sözlərdir.
2. "Yuxuyozan" iki müxtəlif mənalı sözün birləşməsindən yaranıb (müqayisə et: tozsoran), ona görə də bitişik yazılır.
3. "Qohum-əqrəbə" iki yaxınmənalı sözün birləşməsindən yaranıb (müqayisə et: dost-tanış), ona görə də defislə yazılır.

İş dəftərində qalan tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Yazı

– Natiqlik məharətinə malik olmaq üçün nə etmək lazımdır? Düşündüklərini yaz.

Danışma (cütllərlə iş)

Cütllər nömrələnir. Tək nömrəli cütllərə tapşırıq:

Rüstəm Camal dostdurlar. Onlar bir məhəllədə yaşayırlar, məktəbdə bir sinifdə oxuyurlar. Rüstəm əlaçidir. Camal isə dərslərindən geri qalır. Buna səbəb onun tənbelliyi, dərslərinə kifayət qədər vaxt ayırmamasıdır. Bir dəfə Rüstəm küçədə Camalın atası ilə rastlaşır. Ata soruşur:

– Çoxdandır vaxt tapıb Camalın təhsili ilə maraqlana bilmirəm. Sən bilərsən, o necə oxuyur?

Sual: – Sən Rüstəmin yerində olsaydın, dostunun atasına necə cavab verərdin?

Cüt nömrəli cütllərə tapşırıq:

Bir dəfə futbol oyunu zamanı Rüstəmin ayağı bərk zədələndi. O, ayaq üstə dura bilmirdi.

Uşaqlar cəld "təcili yardım" çağırıdılar. Həkimlər gəlib Rüstəmi xəstəxanaya apardılar. Rüstəmin yaxın dostu və qapıbir qonşusu Camal bu xəbəri Rüstəmin anası Nailə xalaya çatdırmalı idi. O gəlib Rüstəmgilin qapısını döydü. Nailə xala qapını açıb gülməklə Camalı salamladı...

Sual: – Həmin anda sən olsaydın, bu xoşagəlməz xəbəri Nailə xalaya necə çatdırardın? Daha orijinal cavablar verən cütllər müəllim tərəfindən qiymətləndirilir.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 12. AZ DANIŞMAĞIN GÖZƏLLİYİ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi mətndəki fikirləri genişləndirərək şərh edir.
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Nəsihətamiz fikri (atalar sözünü, kəlamı) eşitdiyi və ya müşahidə etdiyi hadisələrlə əlaqələndirərək əsaslandırır. Debat zamanı oxuduqlarından və eşidib-gördüklərindən misallar gətirməklə fikirlərini əsaslandırır.
1.2.4. Verilmiş sadə mətni bədii ifadə vasitələri ilə zənginləşdirməklə obrazlı və emosional nəql edir.	Verilmiş atalar sözünü öz düşüncələri ilə zənginləşdirərək mətn qurub danışır.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Mətndəki əsas fikri müəyyən edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	İnşa yazarkən öz fikirlərini əsaslandırmaq üçün məşhur kəamlardan yerli-yerində istifadə edir.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Sözün leksik və qrammatik mənalərini fərqləndirir.

Motivasiya

Müəllim: – *Sizcə, atalar sözlərinin hansı xüsusiyyəti onları qiymətli edir?*

Şagirdlərin gəldiyi nəticə: – *Az sözlə dərin və müdrik fikir ifadə etmək.*

Danışma (qruplarla iş)

Şagirdlər dörd qrupa bölünür. Müəllim qrupların hər birinə bağlı zərfdə bir atalar sözü yazılmış vərəq verir; məsələn:

1-ci qrup: “Ehtiyat igidin yaraşığdır”.

2-ci qrup: “Tək əldən səs çıxmaz”.

3-cü qrup: “Aslanın erkəyi, dişisi olmaz”.

4-cü qrup: “Yalançının evi yandı, heç kəs inanmadı”.

Hər bir qrup aldığı atalar sözünü 8-10 cümlədən ibarət mətnlə ifadə etməli və qrup nümayəndəsi sinif qarşısında bu mətnlə çıxış etməlidir. Bu, bədii mətn və ya atalar sözünün geniş izahına həsr olunmuş düşüncələr ola bilər. Müəllim qrupların nəzərinə çatdırır ki, onların mətnində (çıxışında) verilmiş atalar sözü səslənməməlidir.

Hər bir qrupun təqdimatından sonra digər üç qrupun şagirdləri dinlədikləri mətnin hansı atalar sözüne aid olduğunu tapmalıdırlar.

(Bu fəaliyyət zamanı şagirdlərin həm danışma, həm də dinləmə bacarığı müşahidə yolu ilə qiymətləndirilir.)

Sonda müəllim şagirdlərə sualla müraciət edir:

– *Sizcə, hansı daha böyük təsir gücünə malikdir və daha yaddaqalandır: dinlədiyiniz mətnlər, yoxsa onların atalar sözü ilə ifadəsi?*

Uşaqlar öz fikirlərini söyləyirlər.

Oxu

Dərsliyin 39-cu səhifəsindəki “Az danışmağın gözəlliyi” şeiri oxunur. (Şeirin daha dərinədən mənimsənilməsi üçün iş dəftərinin 25-ci səhifəsindəki 1-ci tapşırıq yerinə yetirilə bilər).

Dərsliyin 39-cu səhifəsindəki 1-ci tapşırıq debat şəklində də yerinə yetirilə bilər. Müəllim sual qoymaqla sinfi iki qrupa bölə bilər:

– *Kim elə hesab edir ki, həmişə az danışmaq lazımdır?*

Bundan sonra hər qrupun nümayəndələri öz mövqelərini əsaslandırmaq üçün bir neçə dəqiqə ərzində arqumentlər düşünməlidirlər. Müəllim arqumentləri səsləndirmək üçün gah bir, gah da digər qrupun nümayəndələrinə söz verir.

Yazı

“Sözün qüdrəti” mövzusunda inşa yazmaq tapşırılır. Müəllim aşağıdakı aforizmlər yazılmış plakatu lövhədən asır və şagirdlərə bildirir ki, öz fikirlərini əsaslandırmaq üçün yeri gəldikcə bu kəlamlardan istifadə edə bilərlər.

*İstəsən ki başın ola salamat,
Ağzına gələni danışma, dilim.*

(Aşıq Musa)

“Yersiz söz baş ağrıdır”. (atalar sözü)

*Əgər söz olarsa incə və şirin,
O sözü eşidən deyər “afərin”. (Sədi Şirazi)*

*Kim özündən çox bilənlə mübahisə etsə ki, biliyi meydana çıxsın,
biliksizliyi ortaya çıxar. (Sədi Şirazi)*

Az bilib çox danışmaq axmaqlıq əlamətidir. (S.Ə.Şirvani)

Deyirlər, adamlara iki qulaq və bir dil verilib ki, çox eşidib az danışsınlar. (Plutarx)

Əvvəlcə fikirleş, sonra danış. Sənə “sus” deməmiş özün sus. (Sədi Şirazi)

Dinləmə

SÖZÜN YERİ

“Qarı nənə”yə
“Qoca xala”
Demə, bala.
Qarı qarıdır,

Qoca qocadır.
Sözlər qohumdur –
Məna haçadır.
Sözü yerində

Desən, bal dadır.
Yersiz deyilsə,
Söz səndən küsər.
Məna axsayar,

Yarımçıq olar.
Söz tikan olar,
Söz qılçıq olar.
Fikrət Sadıq

1. Niyə “qarı nənə”yə “qoca xala” demək olmaz?
2. “Məna haçadır” nə deməkdir?
3. “Söz səndən küsər” ifadəsi ilə şair nə demək istəyir?
4. Şeirinin sonuncu misralarını öz sözlərinlə ifadə et.

Dil qaydaları

Dərsliyin 39-cu səhifəsindəki 2-ci tapşırıq yerinə yetirilir: “yüz” – say, “ulduz” və “Gün” – ad, “baş əymək”, “yansa” – hərəkət bildiren sözlərdir.

“Dil qaydaları” rubrikasındakı nəzəri material oxunduqdan sonra müəllim əlavə suallarla şagirdlərin biliyini möhkəmləndirə bilər. Möhkəmləndirmə “Topla oyun” şəklində keçirilsə, daha maraqlı və yadda qalan olar. Müəllim hər hansı söz deyir və topu şagirdlərdən birinə atır. Şagird bu sözün hansı nitq hissəsinə aid olduğunu söyləyir və topu yenidən müəllimə qaytarır. Oyun bu şəkildə davam edir.

3-cü tapşırığı cədvəl çəkilməklə yerinə yetirmək məqsədəuyğun ola bilər:

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 25-ci səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 13. SÖZÜN QÜDRƏTİ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi mətni məntiqi sonluqla bitirir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Mətnə rast gəldiyi yeni söz və terminləri kontekstə əsasən izah edir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni öz təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
3.1.2. İxtisar və əlavələr etməklə mətni üzündən köçürür.	Məzmunu xələl gətirmədən ixtisar etməklə mətni köçürür. Mətnə əlavələr etməklə üzündən köçürür.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Sözün leksik və qrammatik mənalarını fərqləndirir.

Motivasiya

– Kərim bu gün riyaziyyatdan “2” alıb. Evə gedərkən bütün yolu fikirləşib: “Atama “2” aldığımı necə deyəcəyəm? Axı o demişdi ki, bir də aşağı qiymət alsam, məni cəzalandıracaq”.

– Kərim atasına bu xəbəri necə çatdırmalıdır?

Uşaqlar kiçik mətn hazırlayıb öz cavab versiyalarını söyləyirlər.

Oxu (proqnozlaşdırma)

Dərsliyin 40-cı səhifəsindəki mətn “De görüm, it necədir?” cümləsinə qədər oxunur. Müəllim “Sizcə, müdrik qoca padşaha necə cavab verə bilər ki, cəzalandırılmasın?” sualı ilə müraciət edir (dərslik, səh. 41, tap. 1). Şagirdlər cavab variantlarını söyləyirlər. Mətnin davamı oxunur və şagirdlərin fərziyyələri ilə müqayisə olunur.

Müəllimin nəzərinə: Təcrübə göstərir ki, müəllim şagirdlərə mətnin bir hissəsini oxutdurub hadisələrin davamını təxmin etməyi tapşırılanda bəzi şagirdlər öz təxəyyülünə uyğun variant düşünmək əvəzinə tez-tələsik dərslərdən mətnin davamını oxuyub cavab verməyə çalışırlar. Bunun qarşısını, qismən də olsa, almaq üçün bəzən mətnin həmin hissəsi (davamı) tərsinə çevrilmiş şəkildə, yəni baş-ayaq verilir. Beynəlxalq təcrübədə geniş yayılmış bu priyomdan dərslərin 41-ci, 77-ci, 139-cu və 166-cı səhifələrində istifadə olunmuşdur.

2-ci tapşırıq: *özündən küs – təqsiri özündə gör; pişvazına çıxır – gələn adamın qarşısına çıxır*

Yazı

Şagirdlərə aşağıdakı iş vərəqi paylanır.

VƏTƏN SEVGİSİ

Bir tayfa başçısının boya-başa çatmamış yeddi oğlu var idi. Kişi çox qocalmışdı, əli silah tutmurdu. Bundan istifadə edən yağılar fürsəti bada vermir, tez-tez basqın edib eli talayırdılar.

Günlərin bir günü yenə düşmənlər elə basqın etdilər. Yeddi qardaş qoşun yığıb onların qabağına çıxdı. Amma qardaşlar çox cavan, yağılar isə neçə ilin döyüşçüləri idilər. Qardaşların anası onlardan nigran idi. Qardaşlar gördülər ki, düşmən qarşısında duruş gətirə bilməyəcəklər, yağılar yenə eli çapıb-talayacaqlar, üzlərini göyə tutub Allaha yalvardılar:

Allah onların bu dualarını eşitdi və yerinə yetirdi. Yağılar keçməyə yol tapmadılar və qayıdıb getdilər. Bir daha da o elə gəlmədilər.

Aşağıdakı tapşırıqları yerinə yetirməklə mətni köçürün.

1. Mətnədən elə bir cümləni ixtisar edin ki, mətnin məzmununa xələl gəlməsin.
2. Nöqtələrin yerinə qardaşların Allahdan diləyini öz təxəyyülünüzə uyğun yazın.

Müəllimin nəzərinə: *Əfsanəyə görə, qardaşlar Allaha yalvarırlar ki, onları keçilməz dağa döndərsin, düşmənin qarşısını kəsə bilsinlər. Lakin şagirdlərin başqa variantları da ola bilər.*

Dinləmə

DƏRVIŞ VƏ YOLÇU

Qədimdə qəbul olunmuş qaydalara görə, dərviş heç vaxt yalan danışmamalı və xəbərçilik etməməliydi.

Günlərin bir günü bir dərviş çöl-biyabanda bir daş üstündə oturub dincini alırdı. Bu zaman bir adam onun yanından keçir, ayaq saxlayıb deyir:

– Ağa dərviş, mən şahın qəzəbinə gəlmişəm. Onun adamları məni axtırır. Sən Allah, hara getdiyimi soruşsalar, onlara heç nə demə.

Yolçu bu sözləri deyib yoluna davam edir.

Bir azdan şahın adamları həmin yerə gəlib çıxırlar. Onlar dərvişi görüb soruşurlar:

– Ey dərviş, buradan filan adam keçməyib?..

Müəllim mətni bu yerdə saxlayır və sual verir:

– Sizcə, dərviş bu vəziyyətdə nə etməliydi ki, nə xəbərçilik olsun, nə yalançılıq?

Müəllimin nəzərinə: *Rəvayətə görə, cavab belədir: yolçu getdikdən sonra dərviş yerini dəyişib başqa daşın üstündə oturmalı, şahın adamları gəldikdə onlara belə cavab verməli idi:*

– Mən bu daşın üstündə oturandan bəri buradan heç kim keçməyib.

Dil qaydaları

Dərslərin 41-ci səhifəsindəki 3-5-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir.

3-cü tapşırıq. 1. sevimli it; 2. ağıllı məsləhət; 3. uzaq səfər

4-cü tapşırıq. “Saray” sözü isim, “razılaşmaq” – feil, “rəngarəng” – sifət, “otuz” – say, “onlar” – əvəzlilikdir.

5-ci tapşırıq. Bu tapşırıq qruplarla iş şəklində də verilə bilər. Hər qrupa müəyyən bir nitq hissəsinə aid sözləri seçmək, bir neçə söz əlavə edərək cümlələrdə işlətmək tapşırığı verilə bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 14. HİKMƏT XƏZİNƏSİ (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Nəsihətamiz fikri (atalar sözünü, kəlamı) eşitdiyi və ya müşahidə etdiyi hadisələrlə əlaqələndirərək əsaslandırır.
1.2.4. Verilmiş sadə mətni bədii ifadə vasitələri ilə zənginləşdirməklə obrazlı və emosional nəql edir.	Verilmiş atalar sözünü öz düşüncələri ilə zənginləşdirərək mətn qurub danışır.
3.1.1. Hüsnxət normalarına riayət etməklə sürətlə yazır.	Mətni müəyyən edilmiş vaxt ərzində hüsnxət və orfoqrafiya normalarına uyğun yazır.

Motivasiya (söz assosiasiyası)

Müəllim yazı taxtasına “Hikmət xəzinəsi” sözlərini yazır və şagirdlər xatırladıqları kəlamları, atalar sözlərini, aforizmləri deyirlər.

Müəllim: – *Hikmətli sözlər (ifadələr, deyimlər) toplusu hikmət xəzinəsini təşkil edir. Sirlər xəzinəsinin açarı sayılan hikmətli sözlər nəsildən-nəslə keçərək bizə çatmışdır. Bizim də vəzifəmiz onları yaymaq və gələcək nəsillərə ötürməkdir.*

Sual: – *“Bağa baxarsan, bağ olar, baxmazsan, dağ olar” atalar sözünü necə başa düşürsünüz?*

Şagirdlərin fikirləri dinləndikdən sonra dərsliyin 42-ci səhifəsindəki “Hikmət xəzinəsi” mətni oxunur.

Oxu

Müəllim mətndə sözügedən atalar sözləri ilə bağlı şagirdlərin fikrini soruşduqdan sonra “Dost başa baxar, düşmən ayağa” atalar sözü ilə bağlı müzakirə açır. Şagirdlər bu atalar sözünü şərh etməyə çalışırlar.

Müəllimin nəzərinə: *Bir çoxları “Dost başa baxar, düşmən ayağa” ifadəsini həqiqi mənada başa düşürlər. Əslində isə bu, obrazlı ifadədir. Belə ki, ataların fikrincə, dost sənin yanında üzüağ olduğu üçün üzünə dik baxa bilir, düşmən isə arxada pislik etdiyi üçün sənin yanında başaşağıdır.*

Danışma

Qruplarla iş. Qruplarla iş üçün material dərsliyin 42-ci səhifəsində verilmişdir. Hər bir qrup müəyyən atalar sözünün şərh, oradakı obrazlı ifadələrin izahı ilə bağlı kiçik təqdimat edir. Dinləyən qruplar bu təqdimata münasibət bildirə və ya ona əlavələr edə bilər.

Qrupların təqdimatından sonra iş dəftərinin 26-cı səhifəsindəki tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Fərdi iş. Müəllim masanın üstünə hər nömrədən dörd ədəd olmaqla nömrələnmiş kiçik vərəqlər düzür. Vərəqlərdə atalar sözləri yazılmışdır; məsələn:

1) Əldən qalan əlli il qalar.

2) Birlik harada, dirilik orada.

3) Dağ yeri – duman yeri,

Yurd yeri – güman yeri.

4) Böyük tökəni kiçik yığar.

5) Yüz ölç, bir biç.

6) Torpaq deyər: “Öldür məni, dirildim səni!”

Şagirdlər istədikləri vərəqi götürür və fərdi şəkildə müvafiq atalar sözü ilə bağlı 8-10 cümlədən ibarət mətn qururlar. Ayrılmış vaxt bitdikdən sonra müəllim eyni nömrəli dördlüyü

qarşıya çağırır və onlardan biri öz mətnini nəql edir. Dördlünün digər üzvləri məruzəçinin çıxışına əlavələr edə və ya onunla razılaşmaya bilərlər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, qrupların təqdimatları, danışma, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 27-ci səhifəsində də verilmişdir.)

NEHRƏ

Nənəm qatığı	Yağa, ayrana.	– Yaxmac verərəm	Sən öz nənəndən?
Töküb nehrəyə	Durub qıraqda	Mən indi sənə.	– Yox, küsməmişəm.
Hey çalxalayır,	Baxıram ona.	– Yox, istəmirəm.	– Bəs nolub belə?
... olsun deyə.	Öpür üzümdən,	– Bəs nə verim mən?	– Nehrənin üstə
Qatıq çevrilir	Söyləyir nənə:	Yoxsa küsmüsən	Məni də yellə.

Mobil Quluzadə

- 4-cü misrada nöqtələrin yerinə hansı söz uyğun gəlir?
A) yağ B) pendir C) şor
- Uşaq nənəsindən inciyib, çünki nənəsi ...
A) ona yağ yaxmacı verməyib.
B) ona qatıq saxlamayıb.
C) onu nehrənin üstündə yelləməyib.
- “Yaxmac” nədir? Yaxmac deyəndə hansı nağıl yadınıza düşür?
- Şeiri nəsrə çevirib nənənin dilindən nəql et.

Yazı üzrə qiymətləndirmə (imla)

SÜLH GÖYƏRÇİNİ

(106 söz)

Göyerçin hələ çox qədim zamanlardan bərəkət, bolluq, sonralar isə sülh, əmin-amanlıq simvolu kimi tanınmışdır. Əfsanələrə görə, fəlakətin qurtarması əlaməti olaraq dimdiyində zeytun budağını Nuhun gəmisinə məhz göyerçin gətirmişdi.

Qədim romalıları sülh rəmzi kimi belə bir şəkildən istifadə edirdilər: müharibə ilahı Marsın döyüş papağı içərisində göyerçin oturub. Alimlərin fikrinə görə, göyerçinlər bütün quşlar, hətta bütün canlılar içərisində öz mehribanlığı, səmimiyyəti, sədaqəti ilə məşhurdur.

“Sülh göyerçini” ifadəsi ümumdünya sülh hərəkatının genişlənməsi ilə əlaqədar olaraq daha çox yayılmışdır. 1949-cu ildə Paris və Praqa şəhərlərində keçirilmiş ilk sülh konqresi zamanı rəssam Pablo Pikasso dimdiyində zeytun budağı tutmuş göyerçin rəsmi çəkmişdi. Həmin əsər sonralar beynəlxalq sülh hərəkatının rəmzi kimi qəbul edilmişdir.

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

- Hansı sıradakı sözlər yalnız isimdir?
A) rənglə, yolla, sula B) rəng, yol, su C) rəngli, yoldakı, susuz
- Hansı cümlədə əlamət bildiren söz işlənməyib?
A) Otağı ətirli güllərin ətri bürümüşdü.
B) Mən sarı güllərdən çələng düzəltdim.
C) Körpə əllərini babasına sarı açdı.
- “Bu şəhərdə bir müdrik ağsaqqal yaşayırdı” cümləsində işlənmiş sifət hansı bənddə aid olduğu isimlə birlikdə verilmişdir?
A) müdrik ağsaqqal B) bu şəhərdə C) bir müdrik

4. Hansı bənddə sözün aid olduğu nitq hissəsi düzgün verilməmişdir?

- A) onlar – əvəzlik B) güllük – sifət C) belləmək – feil

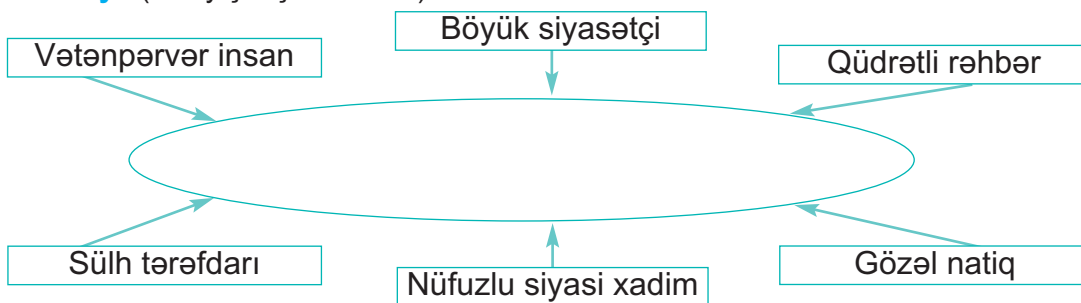
5. Hansı söz həm say, həm də feil kimi işləyə bilər?

- A) altı B) qırx C) əlli

Dərs 15. HEYDƏR ƏLİYEVİN KƏLAMLARI (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Verilmiş kəlamı başlıq kimi seçərək mətn qurur.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnə rast gəldiyi dərinmənalı fikirləri mənimsədiyini nümayiş etdirir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək inşa yazır.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Sözün leksik və qrammatik mənalarını fərqləndirir.

Motivasiya (anlayışın çıxarılması)

Müəllim bu xüsusiyyətlərin hansı dahiyyə aid olduğunu soruşur. Müzakirədən sonra ortaya “Heydər Əliyev” yazılır.

Oxu

Dərsliyin 43-44-cü səhifələrindəki mətn hissə-hissə oxunur. Heydər Əliyevin hər kəlamı ilə bağlı müəllim şagirdlərdən bu kəlamı necə qavradıqlarını soruşur.

Danışma

Mətn oxunub qurtardıqdan sonra dərslikdə verilmiş “Şifahi nitq” (səh. 44) rubrikasında qruplarla iş aparılır.

Qrupların təqdimatından sonra iş dəftərinin 28-ci səhifəsindəki tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Əlavə sual: – Mətnə adı çəkilən görkəmli şəxsiyyətlərdən hansı müğənnidir?

- A) Məmməd Araz B) Rəşid Behbudov C) Bəxtiyar Vahabzadə

Dil qaydaları

Müəllim şagirdlərin diqqətini 2-ci tapşırıqdakı cümləyə yönəldir. Sual oxunur və cavablar dinlənir. Şagirdlər belə qənaətə gəlirlər ki, “dahiyanə” sözü hərəkətin necə, “indi” sözü isə hərəkətin nə zaman baş verdiyini bildirir. “Dahiyanə” sözü hərəkətlə bağlı olduğundan sifət sayıla bilməz.

Dərsliyin 44-cü səhifəsində verilmiş qayda mənimsədir. 3-cü tapşırıq yerinə yetirilir.

Materialın daha dərinlən mənimsənilməsi üçün iş dəftərinin 28-ci səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə etmək olar.

Yazı

“Mən fəxr edirəm ki, azərbaycanlıyam!” mövzusunda inşa yazmaq tapşırılır.

Müəllim bu sözlərin də Heydər Əliyevə məxsus olduğunu bildirir.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, qrupların təqdimatları, danışma, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 16. AZƏRBAYCAN – TÜRKİYƏ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi məndəki fikirləri genişləndirərək şərh edir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Öyrəndiyi yeni söz və terminlərin mənasını təxmin edir, lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Şeiri ifadəli və emosional şəkildə oxuyur.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Sözün leksik və qrammatik mənalarını fərqləndirir.

Motivasiya

Müəllim Azərbaycan və Türkiyə bayraqlarının şəkillərini lövhədən asır.

Müəllim: – Sual işarəsinin yerinə Heydər Əliyevin keçən dərisdə tanış olduğunuz hansı fikrini yazı bilərsiniz?

Uşaqların mülahizələri dinlənir. “Bir millət, iki dövlət” ifadəsi deyildikdən sonra həmin ifadə sual işarəsinin yerinə yazılır. Sonra müəllim şagirdlərdən Azərbaycan və Türkiyə dövlətlərinin tarixi əlaqələri haqqında nə bildiklərini soruşur.

Oxu

Dərsləyin 45-ci səhifəsində verilmiş “Azərbaycan – Türkiyə” şeiri ifadəli oxunur. Həmin səhifədə verilmiş “Söz ehtiyatı” rubrikasındakı 1-2-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir.

1-ci tapşırıq. “Cümhuriyyət” – respublika (ali hakimiyyət orqanları xalq tərəfindən müəyyən müddətə seçilən dövlət idarə forması; belə idarə üsulu olan ölkə), “hilal” – aypara (təzə çıxmış bir-iki günlük ay) mənasını verir. “Hilal” sözünün cavabı tapıldıqdan sonra müəllim Venn diaqramının köməyi ilə Azərbaycan və Türkiyə bayraqları arasında fərqli və oxşar cəhətləri şagirdlərlə birgə araşdırır.

2-ci tapşırıq. Məntiqi ardıcılığı “arzu” sözü tamamlaya bilər.

Dinləmə

QANADLI SÖZLƏR

Söz də canlıdır: doğulur, yaşayır, dünyanı gəzir. Bəzi sözlər doğulan kimi uçub aləmi dolaşır, dildən-dilə düşür. Bunlar “qanadlı sözlər”dir. Bu sözlərin başqa canlılardan bir fərqi var: onlar heç zaman ölmür. Özünü də yaşayır, onu yaradan insanı da yaşadır. Belə kəlamlar *aforizm* adlanır. Aforizmlər həcmcə kiçik, mənacə dərin olur. Lap atalar sözləri kimi. Lakin atalar sözlərinin müəllifi məlum olmur. Aforizmlər isə məşhur müdrik şəxslərin söylədikləri maraqlı, nəsihətamiz fikirlərdir. Məsələn, müdriklərimiz vətən haqqında deyiblər:

“Vətən borclu deyildir, biz borcluyuq vətənə”. (*Bəxtiyar Vahabzadə*)

“Ayrılan qüvvələr birləşməlidir,

Vətən bir torpaqda yerləşməlidir”. (*Səməd Vurğun*)

“Vətən mənə oğul desə, nə dərdim,

Mamır olub qayasında bitərdim”. (*Məmməd Araz*)

Dinləmə mətni ilə bağlı tapşırıqlar yerinə yetirilir (iş dəftərinin 29-cu səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər).

1. Atalar sözü ilə aforizmin fərqli və oxşar cəhətlərini göstər.

(Venn diaqramı: atalar sözü, aforizmlər)

2. "Torpaq, uğrunda ölən varsa, vətəndir" (Midhət Camal Kuntay) kəlamını şərh et.

3. Atalar sözləri və aforizmləri mövzularına görə uyğunlaşdır.

Atalar sözləri

Doğruya zaval yoxdur, çəksələr də min dara.

Halva-halva deməklə ağız şirin olmaz.

Bilməmək eyib deyil, soruşmamaq eyibdir.

Aforizmlər

Nöqsansız dost axtaran dostsuz qalar. (H.Zərdabi)

Həqiqətləri qorumaqdan çəkinməyin. (Atatürk)

Elm öyrənmək heç vaxt gec deyil. (İbn Sina)

Dil qaydaları

3-cü tapşırıqda verilən sözlər cümlədə işlədilir və dəftərə yazılır. Bu cür tapşırıqların kollektiv şəkildə yerinə yetirilməsi məqsədəuyğundur. Müəllim hər sözə bağlı şagirdlərin bir neçəsindən qurduqları cümləni soruşur. Cümlələrdən bir neçəsi dəftərə yazılır. Bu cümlələr oxuduqları mətnlərdən də ola bilər. Belə seçim onlarda daha düzgün cümlə qurmaq vərdişi yarada bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 17. BAYRAĞIM. ƏSGƏR MARŞI (6 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
2.1.1. Rast gəldiyi yeni əşya və hadisələri, habelə onlara bənzər əşya və hadisələri adlandırır, təyinatına görə müqayisə edir.	Rast gəldiyi yeni sözlərlə həyatda gördüyü əşya və hadisələr arasındakı uyğunluğu müəyyən edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Oxuduğu mətndəki məlumatları mənimsəyir və nəticə çıxarır.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Müxtəlif janrlı əsərlər arasındakı ideya və mövzu yaxınlığını müəyyən edir.

Motivasiya (anlayışın çıxarılması)

Lövhdə aşağıda verilmiş sxem çəkilir:

Müəllim: – Sizcə, mərkəzdəki dairədə hansı söz yazılmalıdır?

"Dövlət atributları" cavabı səsləndikdən sonra bu sözlər dairədə yazılır. Müəllim dövlət atributları barədə şagirdlərə suallar verir.

Cavablardan sonra müəllim şagirdlərə aşağıdakı məlumatları çatdırır:

– *Dünyada elə xalqlar, millətlər var ki, öz bayraqları, himnləri, gerbləri yoxdur, çünki onlar öz müstəqil dövlətlərini qurmamışlar. Dövlət atributları hər bir xalqın dövlət müstəqilliyinin rəmzidir. Biz azərbaycanlılar xoşbəxt xalqıq ki, öz müstəqil dövlətimiz var. Bu müstəqilliyi qəhrəman oğul və qızlarımızın qanı bahasına əldə etmişik və onu qorumağa daim hazır olmalıyıq.*

Oxu**Müəllimin nəzərinə:**

Bəzi mənbələrdə, eləcə də dərsləyin əvvəlki nəşrində “Əsgər marşı”nın sözlərinin Əhliyyət Süleymanova məxsus olduğu qeyd edilmişdi. Lakin bir sıra mətbuat materiallarından məlumdur ki, Əhliyyət Süleymanov bu marşın sözlərini bəstəkar Cavanşir Quliyevə təqdim edən Azərbaycan əsgəridir.

Araşdırmalar göstərir ki, həmin marş Türkiyədə Rüşad bəy (1820-1888) tərəfindən Yəmən müharibəsi dövründə (1871-1872) bəstələnmiş və “Alay marşı” adlanmışdır. Əli Kaminin imzası ilə ilk dəfə 1919-cu ildə dərc olunmuş “Alay marşı”nın mətni bir qədər fərqli olsa da, onu bu marşın sözlərinin müəllifi kimi qəbul etmək olar.

“Bayrağım” mətni abzaslarla ayrı-ayrı şagirdlər tərəfindən oxunur. Hər abzasdan sonra müəllim suallarla uşaqlara müraciət edir.

1-ci abzasdan sonra: – Sizcə, bu abzasda təsvir olunan hadisələr hansı illərə təsadüf edir? Həmin illərdə hekayənin müəllifi 4-cü sinifdə oxuyurdusa, indi onun təxminən neçə yaşı olar? Nəyə görə əsərin qəhrəmanı atasından məhz bayraq istədi?

2-ci abzasdan sonra: – Hansı günlərdə küçə və yollarımızda dövlət bayraqlarımız asılır? (Milli və rəsmi dövlət bayramlarımızda, xarici dövlət rəhbərləri ölkəmizə gələndə) Sizcə, bunun səbəbi nədir?

3-cü abzasdan sonra: – Bu abzası oxuduqdan sonra hekayənin qəhrəmanı haqqında nə deyə bilərsiniz?

4-cü abzasdan sonra: – Bu abzasda təsvir olunan hadisələr ilin hansı günü baş verir?

Sonuncu abzasdan sonra həmin səhifədə verilmiş suallar cavablandırılır.

Müəllim “Əsgər marşı”nı səsləndirir. Şagirdlər dinlədikdən sonra dərsləkdə verilmiş mətni oxumaqla marşı səsləndirir və bu zaman yerlərində addımlayırlar.

Sual və tapşırıqlar: – Nəyə görə bu musiqi əsəri “marş” adlandırılır? “Bayrağım” hekayəsi ilə “Əsgər marşı” arasındakı mövzu və ideya yaxınlığını müəyyən edin. “Əsgər marşı”nın hansı misralarında “vətən” və “ana” anlayışları eyniləşdirilir? (dərslək, səh. 47, tap. 1)

Dərsləyin 47-ci səhifəsindəki **2-ci tapşırıq** yerinə yetirilir (cavab: “A” variantı).

Mətnlə bağlı iş dəftərinin 30-cu səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 31-ci səhifəsində də verilmişdir.)

“BƏLKƏ”Nİ ƏKİBLƏR, BİTMƏYİB

Bəzi adamlar şifahi nitqdə tez-tez “bəlkə” sözü işlədər, bununla da hər şeyə şübhə ilə yanaşdıqlarını bildirirlər. Belə olduqda deyirlər: “Bəlkə”ni əkiblər, bitməyib”, yəni ehtimalla iş görmək olmaz.

Bu ifadə maraqlı bir söz oyunu əsasında meydana çıxmışdır. Burada, əslində, “bəlkə” sözü “bəlgə” sözünü əvəz etmişdir. *Bəlgə* – əkinlərin arasında boş qalan, əkilməyən yer deməkdir. Bu yer daim tapdandığı ... əkilse də, heç nə bitməz. Bəlgəni əkiblər, bitməyib. Ola bilər ki, sonradan “bəlgə” sözü “bəlkə” ilə əvəzlənmişdir.

1. Nöqtələrin yerinə hansı söz uyğun gəlir?

A) üçün

B) qədər

C) kimi

2. Boşluqların yerinə “bəlkə”, “yalnız”, “elə” sözlərini yaz.

A) mən də bunu deyirdim.

B) bu işi Rüşadə tapşıraq?

C) Bu işi sən bacararsan.

3. "Bəlkə" sözü cümlədə nə bildirir?

- A) güman, şübhə B) təsdiq, arzu C) əmr, xahiş

4. Nöqtələrin yerinə müvafiq olaraq "bəlkə" və ya "bəlgə" sözlərini yaz.

- 1 istifadə olunmayan torpaq sahəsinə deyilir.
 2 heç bu sahəni əkməyəsen?
 3 yerinə heç nə əkmə.
 4 tarlanı vaxtında şumlamamısan?

Yazı üzrə qiymətləndirmə (ifadə)

AYIN ƏFSANƏSİ

Oturmuşdu anam tək,
 Qolunu çirməyərək,
 O, xəmir yoğururdu.
 Bir nağıl olsa da bu,
 Həqiqət var səsinde,
 Anamın dövrəsində
 Hoppanırdım pişik tək...
 Özün yaxşı bilirsən ki,
 Qız tayfası şıltaq olar;
 Anam dedi: – Bəsdür, Xumar!
 Gəl dolaşma əl-ayağa.
 Mən anamı qoyub lağa,
 Gah atıldım, gah da düşdüm.
 Birdən-birə mən sürüşdüm,
 Dəydim onun sağ qoluna,
 Acıq gəldi bu səhv ona.
 Öz yerindən anam durdu,
 Üzümə bir şillə vurdu

O, xəmirli sağ əlilə.
 Günahımı bilə-bilə
 Söz deməyib uzaqlaşdım,
 Buludlardan keçib aşdım.
 Küsdüm yazıq taleyimə,
 O dərdimi bu gün demə!
 Ağrıdıqca üzüm dəm-dəm,
 İçimdə dərd, gözümdə qəm
 Çox ağladım sərin-sərin
 Qucağında fələklərin.
 Ah, nə deyim? O şillədən
 Yaralıyam bu gün də mən.
 Doğrusunu desəm əgər,
 Üzümdəki bu ləkələr
 Öz anamdan yadigardır,
 Gör nə böyük dərdim vardır...

Səməd Vurğun

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. Hansı cümlədəki zərf *nə zaman?* sualına cavab verir?

- A) Maşın kəndə sabah çatacaq.
 B) Uşaqlar xizəklə xeyli sürüşdülər.
 C) Sərçə hər yerdə yaşayır.

2. Hansı cümlədə *necə?* sualına cavab verən zərf var?

- A) Dağlar, təpələr, düzlər yumşaq qarla örtülmüşdü.
 B) Nüsrət yıxılmamaq üçün ağacdan bərk-bərk tutdu.
 C) İçərişəhərdə yeni abidələr tapılmışdı.

3. Həm zərf, həm də say kimi işlənə bilən sözləri seç:

1. çox 2. birdən 3. bir az 4. yeddi 5. xeyli
 A) 1, 3, 5 B) 2, 4, 5 C) 1, 2, 3

4. Hansı cümlədəki zərf *nə qədər?* sualına cavab verir?

- A) Durnalar qatar-qatar uçub gedirdi.
 B) Balaca Valeh tez-tez danışdı.
 C) Emalatxananın yanında usta Salmanı xeyli gözlədik.

5. Hansı cümlədəki zərf *haraya?* sualına cavab verir?

- A) Həsən pəncərədən içəri boylandı.
 B) Uşaqlar müəllimi səbirsizliklə gözləyirdilər.
 C) Pambıq yığımına bu il tez başlanıldı.

Dərs 18. İTƏ ATARAM, YADA SATMARAM! (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Kompozisiyalı şəkil əsasında mətn qurub danışır.
1.2.5. Nitqini canlı və obrazlı etmək məqsədi ilə məzmunu müvafiq jest və mimikalardan istifadə edir.	Mətndəki obrazların nitqini səsləndirərkən onların xarakterinə uyğun jest və mimikalardan istifadə edir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Mətnə rast gəldiyi yeni söz və terminləri kontekstə əsasən izah edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki hadisələrin səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən edir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Əsərin baş qəhrəmanının xarakterini təhlil edir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Süjet xəttinə əlavələr etməklə mətni yaradıcı şəkildə nəql edir.
4.1.3. Rast gəldiyi yeni sözlərin yazılış və tələffüz qaydalarını müəyyənləşdirmək üçün lüğət, sorğu kitabları və kataloqlardan istifadə edir.	Dinlədiyi mətndəki yeni sözlərin yazılış və tələffüz qaydalarını müəyyənləşdirmək üçün müvafiq lüğətlərdən istifadə edir.

Motivasiya

Müəllim dərsin mövzusunı lövhədə yazır:

“İTƏ ATARAM, YADA SATMARAM!”

Suallar: – *Bu ifadə hansı hallarda işlədilir? Hansı əşya haqqında bu ifadəni işlətmək olar? Sizdə və ya evinizdə elə bir əşya varmı ki, onun haqqında bu ifadəni işlədəsiniz?*

Müəllim sinfə gətirdiyi qədim əşyanı göstərir və onun ailəsi üçün bu əşyanın çox əziz olduğunu bildirir.

Oxu

Şagirdlərə təklif olunur ki, dərsliyin 48-ci səhifəsində mətnə çəkilmiş illüstrasiyaya diqqətlə baxsınlar və mətnə baş verən hadisələri təxmin etsinlər. Müəllim şəkillə bağlı suallar da verə bilər:

– *Hadisə harada baş verir? Xalçaya baxan gödəktuman kişi kimdir? Onun yanında dayanan yaşıl əbəli kişi kimdir? Mərkəzdə dayanmış qadının jest və mimikasına görə nə baş verdiyini deyə bilərsinizmi?*

Bundan sonra mətnin 1-ci abzası oxunur və buradakı *sağmal, boğça, heybə, bəkməz, boğazından kəsib yığdığı, həftəbazarı* söz və ifadələri müzakirə olunur. Bu hissəni oxuduqdan sonra müəllim “Yusif və Züleyxa” əfsanəsi haqqında şagirdlərə qısa məlumat verir:

Gözəllikdə tayı-bərabəri olmayan Yusif Yaqub peyğəmbərin sevimli oğlu olmuşdur. Yusifə paxıllıq edən qardaşları onu aldadaaraq quyuya salmışdılar. Yolla keçən tacirlər onu quyudan çıxarıb Misirə aparırlar və orada qul kimi hökmdarın vəzirinə satırlar. Sonradan Misirdə yüksək mənsəb sahibi olan Yusif burada Züleyxa adında qadına aşiq olur və onunla evlənir.

Mətnin qalan hissəsi bir neçə şagird tərəfindən səhnələşdirilir.

Sonda müəllim aşağıdakı sualları verir:

– *Görəsən, xalçanı yerli sakinlərdən istəyən olsaydı, Sona satardımı? “Yusif–Züleyxa” xalçasının gözəlliyini ifadə edən cümlələri oxuyun.*

Dərsliyin 50-ci səhifəsindəki 1-4-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir. Eləcə də iş dəftərinin 32-ci səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlardan istifadə etmək olar.

Danışma (qruplarla iş)

Dərsliyin 50-ci səhifəsindəki 5-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

Dil qaydaları

Mətnə bir çox mürəkkəb sözlər verilmişdir: *alaqaranlıq, əyri-üyrü, qoyun-quzu, başlaşağı, enlikürək, qarasaqqal, asta-asta, gödəktuman, uzunətək*. Müəllim bu mürəkkəb sözlərlə bağlı sual və tapşırıqlar verir:

- Hansı mürəkkəb sözlər “sifət + isim” sxeminə uyğundur?
- Hansı mürəkkəb sözün tərkibindəki sözlərdən birinin mənası yoxdur?
- Bəzi mürəkkəb sözlərin niyə defislə yazıldığını izah edin (yaxınmənalı sözlər birləşdikdə və ya sözlər təkrar olunduqda).

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 19. ÇÜNKİ OLDUN DƏYİRMANÇI... (8 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu və dinlədiyi mətnlərdəki məlumatları müqayisə edir, ümumiləşdirərək məruzə ilə çıxış edir.
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Debat zamanı oxuduqlarından və eşidib-gördüklərindən misallar gətirməklə fikirlərini əsaslandırır.
1.2.3. Dialoji mətnlər qurur və təqdim edir.	Oxuduğu və dinlədiyi mətni ümumiləşdirərək ssenari yazır və səhnələşdirir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Mətnə rast gəldiyi yeni söz və ifadələri kontekstə əsasən izah edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Qəhrəmanların nitqini onların xarakterinə uyğun səsləndirməklə bədii əsəri ifadəli oxuyur. Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.3. Verilmiş mətni genişləndirmək və davam etdirmək məqsədi ilə yaradıcı plan tutur.	Mətnəndən çıxarılmış hissəni əlavə edir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərin baş qəhrəmanına münasibət bildirir. Oxuduğu mətndəki obrazların hərəkətinə münasibət bildirir.
3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.	Oxuduğu və dinlədiyi eyni mövzuda mətnləri ümumiləşdirib məzmununu yazır.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Oxuduqlarını və eşitdiklərini ümumiləşdirməklə təhlil xarakterli rəy-inşa yazır.
3.1.5. Sınıf səviyyəsinə uyğun olaraq müəyyən edilən əməli yazılar (məktub, açıqca, elan, ərizə, dəvətnamə, məlumat) yazır.	Verilmiş situasiyaya uyğun ərizə yazır.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqlərini izah edir.	Sözün leksik və qrammatik mənalarını fərqləndirir.

Motivasiya (söz assosiasiyası). Lövhədə sözlər yazılır:

Misri qılınc

Qırat

Dürat

Çənlibel

Dəlilər

Sual: – Sizcə, *sual işarəsinin yerinə nə yazılmalıdır?*

“Koroğlu” cavabı səsləndikdən sonra müəllim 3-cü sinifdə keçilmiş “Alı kişinin qisası”, “Koroğlu və Dəli Həsən” mətnlərini xatırladır və suallar verir:

- Koroğlunun əsl adı nə olub? O bu ləqəbi hansı hadisədən sonra qazanıb?
- Misri qılınc necə yaranıb?
- Qırat və Düratın tarixçəsini danışın.

Oxu

Mətnin 1-ci hissəsi (dərslük, səh. 51-52) ifadəli oxunur. Müəllim şagirdlərə sual verir:

- “Dünya malından qəni etmək” ifadəsini necə başa düşürsünüz?
- Koroğlunun dəliləri dedikdə kimlər nəzərdə tutulur?

Müəllimin nəzərinə: *Dünya malından qəni etmək – varlandırmaq, zənginləşdirmək. Müəllim “dəlilər” sözünün məndəki mənasını açıqlamaq üçün “dəlisov”, “dəliqanlı” sözlərini xatırlada bilər: bu söz məcazi mənada qoçaq, igid, qəhrəman adam deməkdir.*

Dərsləyin 52-ci səhifəsindəki 1-3-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir, kursivlə verilmiş frazeoloji birləşmələr və “urvat” sözü üzərində iş aparılır (iş dəftərinin 33-cü səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlardan istifadə oluna bilər).

Dinləmə

Müəllim: – Sizcə, *niyə Keçəl Həmzə var-dövlətdən imtina edib Hasan paşanın qızını istədi?*

Uşaqlar cavab variantlarını söylədikdən sonra dinləmə mətni oxunur və şagirdlərin variantları ilə müqayisə olunur.

HASAN PAŞA İLƏ KEÇƏL HƏMZƏNİN DİALOQU

Hasan paşa dedi:

– Bala, Həmzə, əgər sən gedib Qıratı gətirsən, mən səni dünya malından qəni eləyəyəm.

Həmzə dedi:

– Paşa, mənə tək dünya malı lazım deyil.

Paşa dedi:

– Sənə bəylik verərəm.

Həmzə dedi:

– Yox, paşa, o da mənə lazım deyil.

Hasan paşa dedi:

– Səni özümə oğulluğa götürərəm.

Həmzə dedi:

– Yox, qurbanın olum. Mənə təkbətəklikdə bunların heç biri lazım deyil. Üçünü də birdən nə sən verərsən, nə də mən istəyəyəm. Gəl mən səndən elə bir şey istəyim ki, mənim üçün bunların hamısından qiymətli olsun, sənin üçün hamısından ucuz.

Hasan paşa dedi:

– İstə görüm, o nədir elə?

Həmzə dedi:

– Paşa, sən bilirsən ki, keçəl çoxbilmiş olar. Mən də gəlir-çıxarını bilən adamam. Mən bilirəm ki, sən bu üç şeyin üçünü də mənə verən deyilsən. Amma qızını versən, mən olaram sənin kürəkənin. Kürəkən ki var, elə oğula bərabər bir şeydir. Ondan sonra elə bəylik də öz-özünə gələcək, mal-dövlət də.

Danışma

Şagirdlər oxuduqları və dinlədikləri mətnləri ümumiləşdirərək “Hasan paşanın sarayında məclis” başlığı altında ssenari (dram əsəri) yazır və onu səhnələşdirirlər.

Yazı

Müəllim: – Azərbaycan nağıllarında tez-tez Keçəl obrazına rast gəlmək olar. Novruz şənlikləri ilə bağlı tamaşalarda da Keçəl əsas obrazlardan biridir.

İndi isə siz Keçəl Həmzə obrazı ilə tanış oldunuz. Bu obrazları birləşdirərək “Ədəbiyyatımızda Keçəl obrazı” mövzusunda inşa yazın.

Oxu

Mətnin davamını oxutdurmaq üçün müəllim aşağıdakı sualla şagirdlərə müraciət edir:

– Sizcə, Keçəl Həməzə nəyə güvənib Hasan paşaya söz verirdi ki, Qıratı qaçıracaq?

Şagirdlər cavab versiyalarını söyləyirlər.

Əsərin 2-ci hissəsi (dərslək, səh. 52-53) oxunur, kursivlə verilmiş sözlərin mənaları açıqlanır.

Mətnlə bağlı suallar verilir:

– Koroğlu dəlilərin sözlərinə məhəl qoymamaqda haqlı idi? Fikrinizi əsaslandırın.

– Tanımadığın adama yazığın gələndə onu evinə gətirmək nə dərəcədə düzgündür?

– Koroğlu niyə Həməzəyə Dürata baxmağı tapşırırdı? O niyə belə qərara gəldi ki, Həməzə ata yaxşı qulluq edər?

– Ata qulluq edən adamı necə adlandırırlar? (*mehtər*) Bəs at otaran adamı necə? (*ilxıçı*)

Şagirdlərin iştirakı ilə mətndəki *tərən*, *duruş gətirmək*, *sınıxmaq*, *gildir-gildir*, *buxov*, *asta qaçan namərddir*, *daban aldı* söz və ifadələrinin mənaları müəyyənləşdirilir.

Dərsləyin 53-cü səhifəsindəki tapşırıqlar yerinə yetirilir.

Dinləmə

Müəllim: – Sizcə, Həməzənin Düratı qaçırmaması məlum olanda Çənlibeldə nə baş verəcək?

Dəlilərin və Koroğlunun buna münasibəti necə olacaq?

Şagirdlərin versiyaları dinləndikdən sonra aşağıdakı mətn oxunur.

DÜRAT GEDİB, QIRAT DURUR

Sabah açıldı. Dəli Mehtər yerindən qalxıb atlara baş çəkmək üçün tövləyə gəldi. Gördü nə Dürat var, nə də Keçəl Həməzə. Başılıvlu gəldi Koroğlunun yanına ki:

– Nə durubsan? Nə Dürat var, nə də Keçəl Həməzə...

Dəlilər çaxnaşıb bir-birinə dəydlər. Xanımlar da bir yandan düşdülər Koroğlunun üstünə. Başladılar məzəmmət eləməyə ki:

– Biz sənə demədikmi tanımadığın adama etibar eləyib atı tapşırma?! İgidin atını apardılar, ya arvadını, – ikisi də namusdan sayılır. Bizim qorxumuzdan quş quşluğu ilə Çənlibelin həndəverinə gələ bilmirdi. Koroğlunun, Çənlibelin, dəlilərin adı gələndə paşalar, bəylər tir-tir əsirdilər. Gör indi iş nə yerə gəldi ki, keçəl gədənin birisi gəlib buradan at apardı. İndi bu xəbər ətrafa yayılacaq. Düşmənlər üstümüzə ayaq alacaq. Özün öz əlinlə elə iş elədin ki, aləm yığılsaydı, sənə eləyə bilməzdi. İndi de görək, Düratı haradan tapacaqsan? Necə gətirəcəksən?

Koroğlu dedi:

– Dürat gedib, Qırat durur. Minib gedib tapıb gətirəm. Az məni məzəmmət eləyin.

Dəlilər başladılar deyinməyə ki:

– Gedərsən... gətirərsən... Sən nə bilirsən ki, o kimdir? Haradan gəlmişdi? Atı haraya apardı?

Danışma (debat)

– Lider qərar verərkən...

1-ci qrup: *dostlarının məsləhətinə qulaq asmalıdır.*

2-ci qrup: *öz bildiyi kimi hərəkət etməlidir.*

Yazı

Əsərin davamı ilə bağlı öz variantını yaz. Koroğlu Düratı qaytara biləcəkmi?

Müəllim: – Sizcə, nəyə görə keçən dərslərdə oxuduğunuz mətn “Çünki oldun dəyirmançı...” adlanır. Belə bir məsəl eşitmisinizmi? Bu ifadənin davamı necədir? Bu məsəli hansı hallarda işlədirlər?

(*Adamlar taleyin hökmü ilə adət etmədikləri, xoşagəlməz vəziyyətə düşdükdə bu ifadəni işlədirlər. İfadənin mənası ondan ibarətdir ki, çətin vəziyyətə düşmüşsənsə, bununla barışmalısən.*)

Oxu

Mətnin 3-cü hissəsi oxunur (dərslək, səh. 54-55). (Mətn hissələrə bölünüb “Ziqzaq” üsulu ilə də oxuna bilər)

Dərsləyin 56-cı səhifəsindəki 7-ci tapşırıq yerinə yetirilir, şagirdlərin cavab variantları müqayisə və müzakirə olunur.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 34-35-ci səhifələrindəki tapşırıqlardan istifadə etmək olar.

Danışma (debat)

– *Keçəl Həməzəni xain adlandırmaq olarmı?*

Şagirdlər iki qrupa bölünür: 1) Keçəl Həməzəni xain adlandıranlar, 2) Keçəl Həməzəni xain saymayanlar. Debat keçirilir.

Müəllimin nəzərinə:

I qrupun argumentləri: – Koroğlunun çörəyini yeyir, sonra da onun atını qaçırır.

– Koroğlu dəyirmançı bilib ona Qıratın yüyənini verir, o, yenə də xainlik edib atı qaçırır.

– Keçəl Həməzə bildi ki, Koroğlunun dəliləri onun gəlişinə etiraz etdilər, Koroğlu isə onun tərəfini saxladı, amma yenə də ona xainlik etdi.

II qrupun argumentləri:

– I hissədə öyrəndik ki, Keçəl Həməzə Hasan paşaya söz verir ki, Qıratı gətirəcək, o da sözüne əməl edib.

– Keçəl Həməzə də ağ güneyə çıxmaq istəyirdi.

– Keçəl Həməzə bütün olanları Koroğluya danışır, onun atı qaytaracağına inandığını bildirir, belə olan halda Həməzəyə xain demək olmaz.

Dinləmə

Müəllim: – Həməzə dəyirməndə Qıratı qaçırarkən Koroğluya nə söz verdi? Sizcə, o, sözünün üstündə duracaqmı?

Şagirdlər Həməzənin xarakterindən çıxış edib fikirlərini əsaslandırırlar.

Müəllim daha bir sual verir:

– *“İgid odur atdan düşsə, atlana, İgid odur hər əzaba qatlana”.*

Bu atalar sözünü necə başa düşürsünüz?

Bundan sonra müəllim belə bir izahat verir:

– *Keçən dərslərdə oxuduğunuz “Çünki oldun dəyirmançı...” mətni “Koroğlu” dastanından “Həməzənin Qıratı aparması” qolunun 1-ci hissəsidir. İndi mən sizə həmin qolun 2-ci hissəsini qısaca danışacağam.*

SÖZ DƏYİRMƏNDƏKİDİR

Koroğlu Çənlibelə qayıdıb başına gələnləri yoldaşlarına danışdı. Xanımlar və dəlilər bu işdə onu günahkar bildilər. Koroğlu öz təqsirini yaxşı başa düşürdü, ona görə heç nə deməyib Qıratın dalınca səfərə hazırlaşmağa başladı.

Bəli, Koroğlu aşiq paltarı geyindi, sazını götürüb Toqata yola düşdü. Şəhərə çatanda öyrəndi ki, Qırat Hasan paşanın tövləsindədir. Amma yanına bir adam da qoymur. Daha Hasan paşanın tövləsində mehtər qalmayıb, hamısını şil-küt eləyib. İndi arpa-samanını bacadan tökürlər.

Koroğlu gəlib Hasan paşanın imarətinə çatdı. Baxdı ki, böyük bir məclis qurulub. Özünü aşiq kimi qələmə verib içəri daxil oldu. Bir xeyli çalib-oxudu. Məclisdə Qıratın dəliliyindən söhbət düşəndə dedi ki, mən onun əlacını bilərəm. İzin versəniz, sazımla-sözümlə onu sakitləşdirərəm.

Hasan paşa bunu eşidib sevindi. Əmr elədi, Koroğlunu tövləyə apardılar. O da sazını götürüb çalib-oxumağa başladı. Qırat Koroğlunun səsinə eşidib sakitləşdi. Qoç Koroğlu Qıratı havaya çıxarmaq bəhanəsi ilə onu yəhərlədi, yüyənindən tutub tövlədən bayıra çıxardı.

Hadisədən xəbər tutan Həməzə məsələni başa düşdü. Bildi ki, aşiq-zad sözdür, gələn Koroğlu özüdür. Tez özünü verdi tövlənin qabağına. Baxdı ki, bəli, qoç Koroğlu Qırat da yedəyində tövlədən çıxır. Tez yüyürüb üzəngini basdı və dedi:

– Koroğlu, söz dəyirməndəkdir.

Bu vaxt Hasan paşa aşıqın Koroğlu olduğunu bilib əmr elədi ki, onu tutsunlar. Qoşun hərəkətə gəldi. Bir tərəfdən Qırat, bir tərəfdən də Koroğlu özü Hasan paşanın qoşununda

qoşunluq qoymadı. Qırıp tökdü. Sonra üz tutdu Çənlibelə. Başına gələnəri dəlilərə danışdı. Dəlilər onu incitdiklərinə peşman oldular. Başlarını aşağı saldılar.

Koroğlu dedi:

– Utanmayın! Siz haqlı idiniz. Mən gerek etibar eləyib açarları ona verməyəydim. Ancaq bir işdi oldu. Amma siz də yadınızdan çıxarmayın ki, mən Koroğluyam.

Sual: – Mətni dinlədikdən sonra Koroğlu və Həmzə xarakterləri haqqında əlavə nə deyə bilərsiniz?

Qruplarla iş (sual müsabiqəsi). Şagirdlər 4 qrupa bölünürlər. Hər bir qrup dinləmə mətni ilə bağlı suallar hazırlayır. Sonra qruplar bir-bir suallarını səsləndirir. Ən çox sual və ən çox düzgün cavab verən qrup qalib elan olunur.

Müəllim izahat verir:

– “Çünkü oldun dəyirmançı...” kimi, “Söz dəyirmandakıdır” ifadəsi də dilimizdə məsəl kimi işlənir. Sizcə, bu məsəli hansı hallarda işlədirlər?

Müəllimin nəzərinə: Nə vaxtsa danışılmış şərtə və ya deyilmiş sözə eyham vurmaq məqsədilə bu məsəli işlədirlər.

Yazı

Şagirdlər “Çünkü oldun dəyirmançı...” və “Söz dəyirmandakıdır” mətnləri əsasında “Həmzənin Qıratı aparması” qolunun qısa məzmununu yazırlar.

Dil qaydaları

Dərsliyin 56-cı səhifəsindəki 8-ci tapşırıq yerinə yetirilir: *gecə (nə zaman?), xəlvətcə (necə?), asta (nə cür?), tez (necə?).*

Motivasiya məqsədilə verilmiş bu tapşırıqda zərflərin hərəkəti hansı cəhətlərdən izah etdiyi müəyyənləşdirilir. Sonra isə 56-cı səhifədə verilmiş qayda mənimsədilir.

9-cu və 10-cu tapşırıqlar yerinə yetirilir. 9-cu tapşırıqda 1-ci cümlədə “yaxşı” sözü sifət (*yaxşı iş*), digərində zərfdır (*yaxşı bilir*). 2-ci cümlədə “az” sözü say (*az adam*), digərində isə zərfdır (*az danışmaq*).

İş dəftərində qalan tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, qrupların təqdimatları, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 36-cı səhifəsində də verilmişdir.)

DƏVƏSİ ÖLMÜŞ ƏRƏB

Köçəri ərəblərin bütün həyatı dəvə ilə bağlıdır. Ərəbistan səhralarında dəvə uzun əsrlər boyu yeganə nəqliyyat vasitəsi olub. Onun əti, südü, dərisi məişət üçün ən yararlı məhsullardır. Bu səbəbdən dəvənin ölməsi ərəblər üçün böyük faciədir.

1. “*Dəvəsi ölmüş ərəb*” məsəli kimə aid edilir?

- A) Bədbəxt, zavallı adama
- B) Sözünün üstündə durmayan adama
- C) Lovğa, özündənrazi adama

2. Cümlələr hansı sözlərə aiddir?

- 1. Səslərin sayı hərflərin sayından çoxdur.
- 2. Yazılışı ilə tələffüzü eynidir.
- 3. Hərflərin sayı səslərin sayından çoxdur.

<i>nəqliyyat</i>	<i>köçəri</i>	<i>məişət</i>
☐	☐	☐
☐	☐	☐
☐	☐	☐

3. Dəvenin ölməsini ərəblər nə üçün faciə sayırdı?

- A) nəqliyyat vasitələrini itirdikləri üçün
- B) dəveni çox sevdikləri üçün
- C) dəvə onları məişət üçün lazım olan yararlı məhsullarla təmin etdiyi üçün

4. Hansı cümlənin xəbərinə *-lər²* şəkilçisi əlavə edilməlidir?

- A) Bir dəstə adam karvandan ayrılıb bizə sarı gəldi.
- B) Ərəblər dəvəyə müqəddəs heyvan kimi yanaşır.
- C) Mədinə əhalisi peyğəmbəri səbirsizliklə gözləyirdi.

Yazı üzrə qiymətləndirmə (əməli yazı)

Mövzu: "Məktəbdə açılan hər hansı bir dərneyə üzv olmaq üçün ərizə yaz".

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. Hansı cümlədəki zərf hərəkətin yerini bildirir?

- A) Səhər tezdən xoruzlar ucadan banlayır.
- B) Qışda gecələr uzanır, gündüzlər isə qısalır.
- C) İçəri gözəl bir qız daxil oldu.

2. "Acı" sözü hansı sözə aid ola bilməz?

- A) həqiqət
- B) iş
- C) dil

3. Hansı cümlədəki zərf hərəkətin zamanını bildirir?

- A) Günel soyuqdan tir-tir əsirdi.
- B) Bu gün sinfimizlə ekskursiyaya gedəcəyik.
- C) Fikrətin səsi aşağıdan eşidildi.

4. Hansı cümlədə zərf işlənib?

- A) Göy üzündə süzən qartal aşağı şığırdı.
- B) Kakao toxumlarından müxtəlif dərman hazırlayırlar.
- C) Kəklik bitki və həşəratlarla qidalanır.

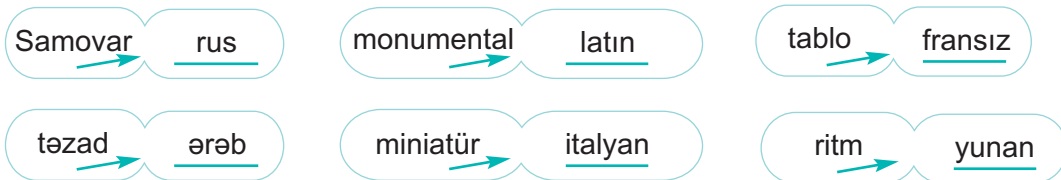
5. Hansı fikir yanlışdır?

- A) Zərf hərəkətin əlamətini bildirir.
- B) Zərf hərəkəti müxtəlif cəhətlərdən izah edir.
- C) Zərf həm hərəkətin, həm də əşyanın miqdarını bildirir.

Dərs 20. QƏDİM YUNAN SÖZLƏRİ (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.1. Dinlədiyi eyni məsələlər barədə müxtəlif fikirləri ümumiləşdirməklə yekun rəy bildirir.	Dinlədiyi elmi məlumatları ümumiləşdirərək qrafik informasiya şəklinə salır.
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Debat zamanı oxuduqlarından və eşidib-gördüklərindən misallar gətirməklə fikirlərini əsaslandırır.
2.1.4. Çoxmənalı sözləri omonimlərdən fərqləndirir və nitqində istifadə edir.	Çoxmənalı sözləri omonimlərdən fərqləndirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Mətndəki müəyyən epizodları genişləndirməklə nəql edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Oxuduğu mətnin ideyasını mövzu kimi seçərək inşa yazır.

Motivasiya

Müəllim sxemlə bağlı şagirdlərin fikirlərini dinləyir. Fikirlər ümumiləşdirilir və şagirdlər aşağıdakı nəticəyə gəlirlər:

– *Dilimizdə işlənən sözlərin bəziləri başqa dillərdən keçib.*

Oxu (“Ziqzaq”)

Mətn 5 hissəyə bölünərək “Ziqzaq” üsulu ilə oxunur.

I ekspert qrupu Olimpiya oyunları, II ekspert qrupu marafon qaçışı, III ekspert qrupu “*atletika*”, IV ekspert qrupu “*akademiya*”, V ekspert qrupu “*Evrika!*” sözləri haqqında yazılmış hissələri oxuyur və şagirdlər əsas qruplarına qayıdaraq oxuduqları mətnləri bir-birinə nəql edirlər. Sonda qrup nümayəndələri tərəfindən bütöv mətn nəql edilir.

İş dəftərinin 37-ci səhifəsindəki tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Yazı

Elə bir hekayə qurmağa çalış ki, sonunda qəhrəmanı “evrika” deyə qışqırsın.

Söz ehtiyatı

Dərsliyin 58-ci səhifəsində verilmiş 1-ci tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra omonim sözlər haqqında “**Yadda saxla!**” rubrikasındakı məlumatlar mənimsədir.

Omonimlərin çoxmənalı sözlərdən fərqi göstərmək üçün müəllim əlavə tapşırıqlar verir (qruplarla iş şəklində də yerinə yetirmək olar):

1. “Qaz” sözünü müxtəlif mənalarda cümlələrdə işlədin. Bu sözün mənaları arasında bir yaxınlıq varmı?
2. İndi isə “baş” sözünü aşağıdakı mənalarda cümlələrdə işlədin:
1) insanın bədən üzvü, 2) bir şeyin yuxarı tərəfi (kəndin başı), 3) rəhbər, birinci (baş həkim).
Bəs bu sözün mənaları arasında yaxınlıq varmı? Hansı mənayı “baş” sözünün ilkin, həqiqi mənası kimi qəbul etmək olar? (“Göz”, “boğaz”, “ətək” sözlərini də misal gətirmək olar)
3. Gəlin “qol” sözünün mənalarına diqqət yetirək. Müəllim lövhədə yazır:
A) Futbolda qol vurmaq B) İnsanın sağ qolu
C) Ərizəyə qol çəkmək Ç) Çayın qolları

Sual: – “Qol” sözünün hansı mənaları omonimlik, hansıları çoxmənalılıq təşkil edir?

Nəticə: “B”, “C” və “Ç” variantları çoxmənalılıq, “A” variantı isə digər variantlarla omonimlik təşkil edir.

2-ci tapşırıq kollektiv şəkildə yerinə yetirilir. Tapşırıqda verilən sözlər müxtəlif mənalarda cümlələrdə işlədilir. Deyilən cümlələr arasında ən yaxşısı dəftərə də yazıla bilər.

İş dəftərinin 38-ci səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Dinləmə

QƏDİM YUNAN ALİMLƏRİ

Təbiətdə və cəmiyyətdə baş verən hadisələr hələ qədim zamanlardan insanlarda böyük maraq oyadıb. Onlar çalışırdılar ki, ətraf aləmi daha yaxından öyrənsinlər, Kainatın qanunauyğunluqlarını üzə çıxarsınlar.

Elmin bir çox sahələri Qədim Misirdə, Babilə yaranmışdır. Təxminən 2500-2600 il əvvəl isə Qədim Yunanıstan elmin mərkəzinə çevrildi; məsələn, Pifaqor adlı bir yunan alimi 2500 il əvvəl riyaziyyat sahəsinə dair dəyərli fikirlər ortaya qoymuşdur. Gənc yaşlarında o, Misiri, Babili, İrani gəzərək o dövrün ən böyük alimlərindən dərs almışdı. Pifaqorun çoxlu şagirdi olmuşdur. Onlar

hətta “Pifaqorçular ittifaqı” adlı birlik yaratmışdılar.

“Evrika” sözü ilə məşhur olan Arximed isə 2250 il əvvəl riyazi fikirləri mühəndislik sahəsinə tətbiq edərək böyük uğurlar əldə etmişdi. Onun kəşflərindən gəmiçilikdə, hərbi sənayedə istifadə olunurdu.

2550 il əvvəl Yunanıstanın Halikarnas şəhərində Herodot adlı bir gənc yaşayırdı. Hökmdarla yola getməyən Herodot doğma şəhərini tərk edib səyahətə çıxdı. O, bir çox ölkələri gəzdirdi və gördüklərini, eşitdiklərini “Tarix” adlı əsərində qeyd etdi. İndi Herodota “Tarixin atası” deyirlər və qədim dövrdən yazan müasir tarixçilər tez-tez onun “Tarix” kitabına istinad edirlər.

Qədim Yunanıstanda tibb elmi də inkişaf etmişdi. Bu sahədə ən böyük alim Hippokrat idi. O, təxminən 2400 il əvvəl yaşamışdır. Hippokratın dünya tibb elmində rolu əvəzsizdir. Elə buna görədir ki, bu gün də həkim adına layiq görülmüş hər bir adam Hippokrat andı içir.

Hippokratla təxminən eyni dövrdə yaşamış qədim yunan filosofu Platon həm də indiki qaydasız döyüşlərə bənzəyən pankration döyüş növü üzrə iki dəfə Olimpiya çempionu olmuşdur. Onun şagirdi Aristotel isə Makedoniyalı İsgəndərin müəllimi idi. Platon və Aristotel Şərqdə Əflatun və Ərəstun adı ilə məşhur olmuşlar. Onlar insan həyatı və davranışı, təbiətin qanunauyğunluqları haqqında dəyərli fikirlər söyləmişlər. Aristotel Platonun şagirdi olsa da, onun bir çox fikirləri ilə razı deyildi. O belə deyirdi: “Platon mənim üçün əzizdir, lakin həqiqət ondan da əzizdir”.

Dinləmə mətni bitdikdən sonra sual müsabiqəsi keçirmək olar.

Daha sonra müəllim lövhədə belə bir cədvəl çəkir:

Alim	Yaşadığı dövr	Elm sahəsi	Vacib qeyd
Pifaqor			
Arximed			
Herodot			
Hippokrat			
Platon			
Aristotel			

Şagirdlərlə birlikdə cədvəl doldurulur. “Vacib qeyd” sütununda şagirdlər müvafiq alimlə bağlı ən yadda qalan məlumatı yazırlar; məsələn: Platon pankration üzrə Olimpiya çempionu olmuşdur.

Danışma (debat)

Aristotelin Platon haqqında fikrinə münasibətinizi bildirin.

1-ci qrup: – Müəllimin fikrini heç vaxt şübhə altına almaq olmaz.

2-ci qrup: – İstənilən fikrə tənqidi yanaşmaq lazımdır.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 21. NİYƏ “SİZ” DEYİRİK (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
2.1.4. Çoxmənalı sözləri omonimlərdən fərqləndirir və nitqində istifadə edir.	Omonim sözləri müxtəlif mənalarda işlətməklə cümlələr qurur.
2.2.2. Bədii və elmi-kütləvi mətnlər haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu elmi-kütləvi mətndən çıxan nəticəni təcrübədə tətbiq edir.
3.1.5. Sınıf səviyyəsinə uyğun olaraq müəyyən edilən əməli yazılar (məktub, açıqca, elan, ərizə, dəvətnamə, məlumat) yazır.	Verilmiş situasiyaya uyğun ərizə, dəvətnamə, məktub, məlumat xarakterli izahat yazır.
4.1.2. Sözlərin böyük hərflə yazılışına dair qaydalardan məqamına uyğun istifadə edir.	“Siz” sözünün böyük hərflə yazılışına dair qaydanı yazılı nitqində tətbiq edir.

Motivasiya

Müəllim uşaqlara aşağıdakı şeirləri oxuyur:

Yaz olanda yağar yağış, Otlar uzanar bir qarış. Qaranquş eylər sifariş: – Mən sizə qonaq gələcəm, – Olsun ki, sabah gələcəm.	Bu gözəl torpaq sənin, Bu bağça, bu bağ sənin. Torpaq sənə vətən, ev, Bu torpağı tanı, sev.	Ata üzük, ana qaşdı, O, övladcün dost-sirdaşdı, Baxmayın ki, neçə yaşdı, Siz qoruyun ananızı.
---	---	---

A.Səhhət

T.Mahmud

Suallar: – Şeirlərdə hansı şəxs əvəzlilikləri işlənmişdir? “Sən” və “siz” əvəzlilikləri hansı şəxsə aiddir: 1-ci, 2-ci, yoxsa 3-cü? Biz nə zaman “sən”, nə zaman “siz” deyirik? Bəs mənə müraciət edərkən niyə “siz” deyirsiniz, axı mən təkəm?!

Şagirdlər öz fikirlərini söyləyirlər.

Oxu

Dərsləyin 59-cu səhifəsindəki “Niyə “Siz” deyirik” mətni oxunur.

Şagirdlər həmin səhifədəki 1-2-ci tapşırıqları yerinə yetirirlər. Eləcə də iş dəftərinin 39-cu səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Yazı (qruplarla iş)

Şagirdlər dörd qrupa bölünürlər.

1-ci qrupa tapşırıq:

– Sizdən biriniz uşaqlar arasında keçirilən beynəlxalq idman yarışları ilə əlaqədar bir neçə günlüyə Azərbaycanın başqa şəhərinə getməlidir. Bununla bağlı məktəb direktoruna ərizə yazıb icazə istəməlisiniz. Bu mövzuda ərizə yazın.

Müəllimin nəzərinə: Ərizə yazısının quruluşu şagirdlərə təqdim olunur.

1. Vərəqin yuxarı sağ tərəfində kimə müraciət olunduğu bildirilməlidir. Həmin şəxsin adı, soyadı, vəzifəsi göstərilməlidir.
2. Vərəqin orta hissəsində “ərizə” sözü yazılmalıdır.
3. Müraciət bildirən söz yazılmalıdır; məsələn: “Hörmətli Rəşid müəllim” və ya “Hörmətli cənab direktor”.

2-ci qrupa tapşırıq:

– Oxuduğunuz əsərlərdən birinin müəllifinə məktub yazın. Məktubda əsərlə bağlı fikirlərinizi bildirin. Xoşunuza gələn və gəlməyən məqamları qeyd edin. “Mən sizin yerinizə olsaydım, filan epizodu belə yazardım” və ya “...əsəri belə bitirərdim” kimi fikirlərinizi şərh etməkdən çəkinməyin.

3-cü qrupa tapşırıq:

– Siz müəyyən bir əsər əsasında ssenari yazmış və onu səhnələşdirmisiniz. Bir neçə gündən sonra bu səhnəni məktəb kollektivi qarşısında nümayiş etdirəcəksiniz. Tamaşaya əsərin müəllifini də dəvət etmək istəyirsiniz. Bununla bağlı müəllifə dəvətnamə yazın.

4-cü qrupa tapşırıq:

– Məktəb yaxınlığında oynayarkən topla vurub məktəbin pəncərə şüşələrindən birini qırmısınız. Bununla bağlı məktəb direktoruna izahat yazın.

Müəllim bildirir ki, izahat sənədinin quruluşu ərizədə olduğu kimidir, lakin burada xahiş deyil, məlumat bildirilir. Yazının sonunu üzrxahlıqla bitirmək tövsiyə olunur.

Müəllim bildirir ki, şagirdlər öz yazılarında “Siz” sözünün düzgün yazılışına diqqət yetirməlidirlər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, qrupların təqdimatı əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 22. ÖZ ARŞININLA ÖLÇMƏ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.1. Dinlədiyi eyni məsələlər barədə müxtəlif fikirləri ümumiləşdirməklə yekun rəy bildirir.	Dinlədiyi mətndəki elmi məlumatları ümumiləşdirərək cədvəl şəklində təqdim edir.
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu və dinlədiyi eyni mövzuda elmi məlumatları ümumiləşdirərək məruzə ilə çıxış edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətdə rast gəldiyi dərinmənalı fikirləri mənimsədiyini nümayiş etdirir.
2.2.2. Bədii və elmi-kütləvi mətnlər haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu elmi-kütləvi mətndəki mübahisəli fikrə münasibət bildirir və analogi problemi bağlı kiçik təqdimat edir.

Motivasiya

Müəllim: – *Yəqin ki, “Arşın mal alan” filminə baxmısınız. Bu filmin adındakı “arşın” sözü nə bildirir?*

Şagirdlər fikirlərini bildirdikdən sonra *“Filmin baş qəhrəmanı Əsgər arşınla nə ölçürdü? Sizcə, arşının uzunluğu təxminən nə qədərdir?”* sualları verilir.

Oxu

Dərsliyin 60-cı səhifəsindəki mətn abzaslarla oxunur. Hər abzasdan sonra məlumatların daha dərinlən mənimsədilməsi məqsədilə suallar verilir.

Dərsliyin 61-ci səhifəsindəki 1-5-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir. Eləcə də iş dəftərinin 40-cı səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlardan da istifadə oluna bilər.

Danışma

– *Elə bir mətn qurun ki, orada “Öz arşınınla ölçmə” məsəli istifadə olunsun.*

Dinləmə

Suallar: – *İnsan bədəninin daha hansı hissələrindən uzunluq ölçmək üçün istifadə edilir?*

– *Həmin ölçü vahidləri necə adlanır və onlardan hansı hallarda istifadə oluna bilər?*

Şagirdlərin cavabları müzakirə olunduqdan sonra dinləmə mətni oxunur.

QƏDİM ÖLÇÜ VAHİDLƏRİ

Ölçü vasitələri insanların həyatında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Metrik ölçü vahidləri kəşf olunmazdan əvvəl qədimdə insanlar müxtəlif uzunluq ölçü vasitələrindən istifadə ediblər. Nisbətən kiçik ölçü vahidlərindən biri *qarış* idi. İndinin özündə də çox dəqiqlik tələb olunmayan yerlərdə qarışdan istifadə edilir. Qarış əli açıq vəziyyətdə tutduqda baş barmağın ucundan çeçələ barmağın ucuna qədər olan uzunluğu bildirir. Bu da təqribən 20 sm-ə bərabərdir.

Xalq arasında geniş yayılmış digər ölçü vahidi *addım* adlanır. Bu vahid normal yerləşlə gedən adamın bir addımının uzunluğunu bildirir. Bu isə təxminən 60 sm-ə bərabərdir.

Yəqin ki, *ağac* sözünün mənasını bilirsiniz. Bu söz qədimdə yalnız bitki mənasında deyil, həm də uzunluq ölçü vahidi mənasında işlənib. Nağıllarda bu sözə tez-tez rast gəlmək olar (*“Şəhərin iki ağaclığında çadır qurdu”*). Bir ağac dedikdə 12000 addım nəzərdə tutulurdu ki, bu da təxminən 7 kilometrə bərabər idi.

Qədim dövrdə *qulac* (*“qol”* və *“aç”* sözlərindən əmələ gəlmişdir) deyilən ölçü vahidindən də istifadə olunub. Bu sözə bədii ədəbiyyatda, xüsusilə poeziyada tez-tez rast gəlinir (*Qulac qollarımı gərrəm, Meydanda hünər göstərrəm*). Əsasən, uzunsaçlı qadından danışanda *“bir*

qulac saçı var” ifadəsindən istifadə edirlər (Siyah zülfü dal gərdəndə bir qulac!). Qulac iki əli də çiynin bərabəri açıq tutduqda sağ əlin baş barmağının ucundan sol əlin müvafiq barmağının ucuna qədər olan məsafəyə bərabər götürülür. Bu da təxminən 150 sm hesab olunur.

Sual və tapşırıqlar:

1. Qədim ölçü vahidlərini böyükdən kiçiyə doğru ardıcılıqla sadala.
2. Məlumat aldığınız ölçü vahidlərindən hansının adı omonimdir?
3. Hansı ölçü vahidindən şəhərlərarası məsafəni bildirmək üçün istifadə olunurdu?

Müəllim lövhədə cədvəl çəkir:

Ölçü vahidi	İzahı	Metrik sistemlə təxmini ekvivalenti
Arşın	Açılmış goldaki barmaqların ucundan buruna qədər olan məsafə	75 sm
Qarış		
Addım		
Ağac		
Qulac		

Şagirdlər nümunəyə əsasən cədvəli doldurur, sonra oxuduqları və dinlədikləri mətnlər əsasında “Qədimdə uzunluq ölçü vahidləri” mövzusunda məruzə hazırlayıb təqdim edirlər.

Dərsliyin 61-ci səhifəsindəki “Altıağac” mətni oxunur. Həmin səhifədəki 6-8-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir. İş dəftərindəki qalan çalışmaları da yerinə yetirilə bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, danışma əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 23. ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TƏKRAR (2 saat)

Bu dərsdə dərsliyin 62-ci səhifəsində verilmiş sual və tapşırıqlar yerinə yetirilir, müvafiq bölmədə tədris olunmuş materiallar təkrarlanır. Bununla yanaşı, müəllim həm özünün hazırladığı materiallardan, həm də müxtəlif qiymətləndirmə vasitələrindən istifadə edə bilər. Tapşırıqların seçimi zamanı bölmədə reallaşdırılmış standartları əsas götürmək lazımdır.

Dərs 24. 2-ci BÖLMƏ ÜZRƏ KİÇİK SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ (2 saat)

Dinləmə üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 41-ci səhifəsində də verilmişdir.)

TİMSAHIN GÖZ YAŞLARI

Timsahlar isti bölgələrdə yaşayır. Əsasən, suda yaşasa da, tez-tez quruya da çıxır. Timsah suda gizlənir və su içməyə gələn heyvanlara suyu ləpələndirmədən asta-asta yaxınlaşır. Sonra isə qəfildən heyvanların üstünə atılır, boğazından yapışdırıb onu suya çəkir. Timsah bəzən özündən böyük heyvanları ovlaya bilir. Möhkəm çənə əzələləri ona ağzını geniş açmağa imkan verir.

Timsahlar bir şey yeyəndə gözlərindən yaş gəlir. Bəzi sadələşmiş adamlar elə düşünürlər ki, timsah yediyi heyvanın halına acıyır. Yəni ağlaya-ağlaya deyir: “Məni bağışla, yazığım gəlsə də, sənə yeməliyəm”.

Təbii ki, bu, düz deyil. Sadəcə, timsah ağzını çox geniş açdıqda çənə əzələləri gücə düşdüyündən gözündən su gəlir. Bunun nə ağlamaqla, nə də rəhmədilliklə əlaqəsi var. Məhz buna görə də “timsahın göz yaşları” ifadəsi məsəl kimi işlədilir. Bir nəfər başqasına zülm edəndə, sözdə isə yalandan onun halına acıyanda deyirlər: “Filankəs timsah kimi göz yaşı tökür”.

1. Timsah haqqında məlumatlardan biri bu mətndə öz əksini tapıb:
 - A) Timsahın rəng seçmək qabiliyyəti yoxdur.
 - B) Timsahın möhkəm çənə əzələləri var.
 - C) Timsah suyun dərin qatlarına düşmək üçün daş udur.
2. Mətdə hansı məlumat yoxdur?
 - A) Timsah su içməyə gələn heyvanları ovlayır.
 - B) Timsah suda-quruda yaşayan heyvandır.
 - C) Timsahlar yumurta qoymaqla çoxalır.
3. “Timsahın göz yaşları” ifadəsi işlənir:
 - A) Biri başqasının halına yalandan acıyanda
 - B) Kimsə tez-tez ağlayanda
 - C) Kimsə sevincdən ağlayanda
4. Timsah ovunu yeyən zaman gözündən yaş gəlir, çünki ...
 - A) ov tapdığına görə sevinir.
 - B) çənə əzələləri gücə düşür.
 - C) yediyi heyvana yazığı gəlir.
5. Hansı cümlədə “ləpə” sözü qida məhsulu mənasında işlənib?
 - A) Dəniz ləpələnirdi.
 - B) Qidalı məhsullardan biri də qoz ləpəsidir.
 - C) Ləpələr sahilə can atır.
6. Hansı cümlədə “ovlamaq” sözü mətdəki mənasında işlənməyib?
 - A) Ovçu maralı ovladı.
 - B) Şahzadə kraliçanın qəlbini ovlamışdı.
 - C) Dövlət quş ovlamağa qadağa qoydu.

Yazı üzrə qiymətləndirmə

Şagirdlər “Atalar sözləri, məsəllər və aforizmlər” mövzusunda məruzə yazırlar.

Oxu və dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 42-43-cü səhifələrində də verilmişdir.)

Əslən şotland olan Aleksander Qraham Bell 1847–1922-ci illərdə yaşamışdır. 29 yaşında ikən o, telefon icad etmişdir. Qraham Bellin Amerikanın Boston şəhərində elmi l...b...r...t...riyası var idi. O burada Tomas Vatson adlı köməkçisi ilə işləyirdi. İlk telefon xətti də Vatsonla Bellin otaqları arasında çəkilmişdi. Telefonla deyilən ilk cümlə də tarixin yaddaşında qalmışdır. Bu cümlə Qraham Bellə məxsus olmuşdur: “Tomas, mənim otağıma gəlin, siz mənə lazımsınız”.

Telefonla danışarkən çox zaman “alo” kəlməsindən istifadə edirik. Niyə məhz “alo”?

Telefonu kəşf etdikdən sonra Qraham Bell ilk xətti Alessandra Lolita Osvaldo adlı tanışının evinə çəkmişdi. Ona görə də hər dəfə telefonun dəstəyini qaldıranda “Alessandra Lolita Osvaldo” deyirdi. Lakin zaman keçdikcə tanışının adını qısaldaraq ona “Alo” deyə müraciət etməyə başladı. Sonradan bu kəlmə bütün dillərdə telefonla danışmaq etiketinə çevrildi. İndi hər kəs telefonun dəstəyini qaldırarkən danışığına məhz bu ...hecalı sözlə başlayır.

1. Mətnlərin məzmunu arasında ziddiyyət təşkil edən cümlələrin altından xətt çək.
2. 1-ci mətndə nöqtələrin yerinə "a" və "o" saitlərinin uyğun gələn ardıcılığını seç.
A) a, o, a, o B) o, a, o, a C) a, a, a, o
3. Mətnlərə ad qoy.
1-ci mətn _____
2-ci mətn _____
4. Nöqtələrin yerinə uyğun sözü yaz.
A) iki B) üç C) bir
5. 2-ci mətndə mavi rənglə verilmiş sözü hansı sözlə əvəz etmək olar?
A) sən demə B) odur ki C) nəhayət ki
6. Altından xətt çəkilmiş cümlədə hansı sözə sual vermək olmur?
A) 29 B) ikən C) o
7. Hansı söz omonimdir?
A) xətt B) telefon C) dil
8. Mətnə hansı suala cavab var?
A) Telefon neçənci ildə kəşf olunub?
B) Bell neçənci ildə Amerikaya köçüb?
C) İlk mobil telefonu kim icad edib?
9. Hansı fikir mətnin məzmununa uyğun deyil?
A) Qraham Bell 75 il ömür sürüb.
B) Qraham Bell öz köməkçisi ilə bir otaqda işləyirdi.
C) Telefon Amerikada kəşf olunmuşdur.
10. 1-ci mətnin sonuncu cümləsindəki hansı söz müraciət bildirir?
A) Tomas B) siz C) gəlin
11. "Alo" nə bildirir?
A) müraciət B) arzu C) əmr
12. Bu zərflərdən biri hərəkətin yerini bildirir:
A) sonradan B) burada C) indi

3-cü bölmə

ƏMƏKSEVƏRLİK

Dərs №	Mövzu	Məzmun standartları	Saat sayı	Dərslik səh.	İş dəftəri səh.	MMV səh.
25	Halal pul	1.1.2, 1.2.1, 1.2.2, 2.1.1, 2.2.1, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.4, 4.1.5	4	64-66	44	72
26	Qurucu	1.1.1, 2.2.1, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.4, 4.1.5	4	67-69	45	75
27	Təndir tikə bilməyən ev tikə bilməz	1.2.2, 2.2.1, 2.2.4, 2.2.5, 4.1.5	4	70-71	46-47	77
28	Bir boşqab sıyıq	1.2.2, 2.2.1, 2.2.2, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.4, 4.1.5	4	72-75	48-49	79
29	Ən böyük xəzinə	2.1.2, 2.2.1, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.3, 4.1.5	2	76-77	50	81
30	İlk dərs	1.2.2, 2.2.1, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.1, 3.1.3, 4.1.5	4	78-79	51	82
31	Hədiyyə	1.2.2, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.4, 3.1.5, 4.1.5	4	80-81	53	85
32	İki qardaş	2.2.1, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.4, 4.1.5	4	82-83	54	87
33	Hökmdar qardaşlar	1.2.2, 2.2.1, 2.2.3, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.4, 4.1.5	6	84-86	56	89
34	Kirpinin düz sözü	2.2.1, 3.1.3, 4.1.5, 4.1.6	2	87	57	90
35	Hazır yuva	1.2.2, 2.2.1, 2.2.2, 2.2.3, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.4, 4.1.5	2	88-89	58	91
36	Ümumiləşdirici təkrar		2	90		93
37	Kiçik summativ qiymətləndirmə		2		59-61	93
Yekun			44 saat			

Dərs 25. HALAL PUL (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi mətndəki fikirləri genişləndirərək şərh edir.
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Verilmiş qrafik informasiyanı (barqrafı, diaqramı) şifahi şəkildə şərh edir.
1.2.2. Müşahidə etdikləri, eşitdikləri, oxuduqları hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Atalar sözünü həyatda gördükləri və eşitdikləri ilə əlaqələndirərək əsaslandırır.
2.1.1. Rast gəldiyi yeni əşya və hadisələri, habelə onlara bənzər əşya və hadisələri adlandırır, təyinatına görə müqayisə edir.	Rast gəldiyi yeni sözlərlə həyatda gördüyü əşya və hadisələr arasındakı uyğunluğu müəyyən edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki hadisələrin səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən edir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərdəki obrazlar barədə fikir yürüdür. Oxuduğu mətnin ideyasını həyatla əlaqələndirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu əsərin süjet xəttini təxəyyülünə uyğun dəyişməklə yaradıcı şəkildə nəql edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək inşa yazır.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqlərini izah edir.	Sözün leksik və qrammatik mənalarını fərqləndirir.

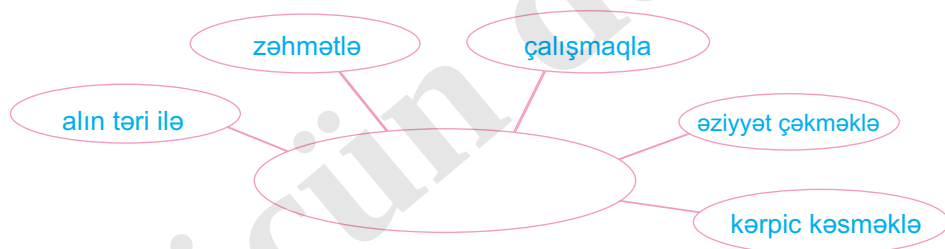
Motivasiya

Müəllim uşaqlara Nizami Gəncəvinin III sinifdə keçdikləri “Kərpickəsən qocanın hekayəti”ni xatırladır və soruşur:

– *Qoca vaxtında belə ağır işlə məşğul olmasını irad tutan cavana kərpickəsən kişi nə cavab verdi?*

Şagirdlər müəllimin sualına cavab verirlər.

“Əqli hücum”. “Kərpickəsən kişi çörəkpulunu necə qazanırdı?” sualı ilə şagirdlər cavab versiyalarını deyirlər. Onların cavabları dairənin kənarına yazılır:

– *Bu sözləri birləşdirən hansı söz ola bilər?*

“Halallıq” cavabı səsləndikdən sonra müəllim sözü dairənin içinə yazır.

Oxu

“Halal pul” mətninin (dərslik, səh. 64-65) oxunması üçün aşağıdakı üsullardan birinin tətbiq olunması tövsiyə edilir.

1-ci üsul. Proqnozlaşdırma

Mətnin hər bir hissəsi oxunduqdan sonra müəllim hadisələrin necə davam edəcəyini soruşur və növbəti hissə oxunduqdan sonra şagird versiyaları ilə müqayisə olunur.

2-ci üsul. "Ziqzaq"

Şagirdlər qruplara bölünüb nömrələnirlər. Hər şagird öz payına düşən hissəni oxuyur və qrup üzvlərinə nəql edir. Bundan sonra qrup nümayəndələri sinif qarşısında mətni bütövlükdə nəql edirlər.

Söz ehtiyatı

1-ci tapşırıq.

əl-ayaqdan düşmək – iş görmək qabiliyyətinin zəifləməsi; alın təri ilə – zəhməti ilə; dəridən-qabıqdan çıxmaq – var gücü ilə çalışmaq

2-ci tapşırıq.

veyillənmək – boş-boş gəzmək; taqət – güc; soba – peç

Sonra dərsliyin "Düşün və cavab ver" rubrikasındakı tapşırıqlar yerinə yetirilir.

5-ci tapşırıq.

Mətnin mövzusu zəhmətlə, əməklə bağlıdır. İdeyasını isə atalar sözü ilə belə ifadə etmək olar: "Ata malına göz dikən oğul ac qalar".

6-cı tapşırıq.

..., çünki tənbel idi.

..., ona görə də hər dəfə ona bir qızıl verirdi.

..., çünki onu özü qazanmamışdı.

..., çünki onları öz zəhməti ilə qazanmışdı.

Danışma

Qruplarla iş ("Nağılı dəyiş" oyunu)

Şagirdlər 3 qrupa bölünür. Müəllim hər qrupa tapşırıq verir.

I qrup: – *Nağılı elə dəyişin ki, oğlan atasını ilk dəfədən inandırсын ki, anasının verdiyi qızılı özü qazanıb.*

II qrup: – *Nağılı elə dəyişin ki, oğlan atasını ikinci dəfə anasının verdiyi qızılı özü qazandığına inandıra bilsin.*

III qrup: – *Nağılı elə dəyişin ki, oğlan üçüncü dəfə atasını pulu özü qazandığına inandıra bilmir.*

Dinləmə

Müəllim: – *Təsəvvür edin ki, sizə belə bir seçim təklif olunur: ya 3 qızılı götürməli, ya da 3 ağıllı məsləhəti eşitməlisiniz. Hansını seçərdiniz?*

Şagirdlər seçimlərini əsaslandırırlar.

ATANIN ÜÇ MƏSLƏHƏTİ

Bir qoca kəndli ölüm yatağında oğlanlarını yanına çağırır deyir:

– *Əziz balalarım, var-dövlətimi sizə qoyub gedirəm. Amma sizə puldan qiymətli, var-dövlətdən dəyərləli üç məsləhət verirəm. Onları yadınızda saxlasanız, ömrü boyu firavan, bolluq içində yaşayacaqsınız. Məsləhətlərim bunlardır: elə edin ki, başqaları sizə birinci salam versin. Elə edin ki, həmişə bal yeyin və həmişə pərqu balıqda yatın.*

Sual və tapşırıqlar:

1. *Atanın məsləhətlərini bir-bir sadalayın.*

2. *Ata nə üçün belə məsləhətlər verdi? Hər bir məsləhəti izah etməyə çalışın.*

3. *Bu məsləhətlərə əməl etmək üçün oğullar nə etməlidirlər?*

Bunu deyib qoca vəfat edir. Oğlanları onun məsləhətini unudur, özləri istədikləri kimi yaşayıb kef çəkirlər: yeyirlər, içirlər, bütün günü yatırırlar. Tezliklə onlar atalarından qalan bütün var-dövləti xərcleyib qurtarırlar. Bu vaxt böyük qardaş deyir:

– Axı atamız bizə var-dövlətdən əlavə üç məsləhət də vermişdi. Demişdi ki, onlarla ömrümüzün axırınacan firavan, bolluq içində yaşayacağıq.

Ortancıl qardaş deyir:

– Hə, onlar yadımdadır. Atam demişdi ki, elə edin ki, hamı sizə baş əysin. Bundan ötrü gərək varlı olasan, amma hal-hazırda bütün mahalda bizdən kasıbı yoxdur. Sonra atamız demişdi ki, həmişə bal yeyək və pərqu balışda yataq. Bizim isə heç quru çörəyimiz və köhnə keçəmiz də qalmayıb.

Kiçik qardaş dedi:

– İndi ki belədir, özümüz öz qayğımıza qalmalıyıq. Səhər tezdən duraq, tarlamıza gedək.

Qardaşlar səhər dan yeri ağarar-ağarmaz durub tarlaya yollanırlar. Hamıdan əvvəl iş yerlərinə gəlirlər. Başqa adamlar işə gələndə ilk əvvəl qardaşlara salam verirlər: “İşiniz avand olsun, yorulmayasınız, qolunuza qüvvət”, – deyirlər.

Qardaşlar bütün günü bellərini düzəltmədən işləyirlər. Axşam evə qayıdanda bir parça yuxa ilə çay onlara baldan şirin görünür. Sonra qardaşlar quru döşəmənin üstündə yığılıb yatırlar. Amma elə bilirlər ki, pərqu içində yatırlar.

Bu minvalla qardaşlar hər gün işləyir, payızda da yaxşı məhsul götürürlər. Onlar yenidən bolluq içində, firavan yaşamağa başlayırlar. Qonşular da yenə onlara hörmət edirlər.

Sual və tapşırıqlar:

1. Tarlaya gələn adamlar qardaşlara hansı nitq etiketləri ilə müraciət etdilər?

2. Onların dediklərinə hansı nitq etiketini əlavə etmək olar?

A) Həmişə ayaq üstə. B) Bəhrəsini görəsiniz. C) İşıqlığa çıxasınız.

Qalan iki ifadə hansı hallarda işlədilir?

3. Müəllim lövhədə cümlələr yazır və hər bir cümləni atanın müvafiq məsləhətinə uyğun davam etdirməyi tapşırır:

Çox işləyib acdılar – _____

Tarlaya hamıdan əvvəl gəldilər – _____

Bütün günü işləyib yoruldular – _____

Danışma (diskussiya)

Şagirdlər 2 qrupa ayrılırlar. Qruplara “Yaxşı oğul neylər ata malını, yaman oğul neylər ata malını” atalar sözünü izah etmək və həyatdan misallar gətirməklə bu kəlamın düzgünlüyünü əsaslandırmaq tapşırılır.

Dərslikdəki mətnlə bağlı iş dəftərinin 44-cü səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Yazı

“Əmək xoşbəxtliyin açarıdır” mövzusunda inşa yazılır. Bir neçə şagirdin yazısı seçilir və oxunur.

Dil qaydaları

7-10-cu tapşırıqlar yerinə yetirilir.

8-ci tapşırıq. Verilmiş sözlərə müvafiq şəkilçilər artırılmaqla sual verilir: *mülayimcəsinə, dərindən, cəsarətlə, dostcasına, qəzəblə, ucadan, mehribancasına, astadan, maraqla.*

9-cu tapşırıq. Cümlələrdən hərəkətin zamanını bildirən zərflər seçilir: *çoxdan, daim, əvvəl.*

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 44-cü səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 26. QURUCU (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.1. Dinlədiyi eyni məsələlər barədə müxtəlif fikirləri ümumiləşdirməklə yekun rəy bildirir.	Dinlədiyi əsərdəki obraz və hadisələr haqqında müxtəlif fikirləri ümumiləşdirərək yekun nəticəyə gəlir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnə rast gəldiyi dərinmənalı fikirləri mənimsədiyini nümayiş etdirir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Mətnlər arasında ideya yaxınlığını müəyyən edir. Oxuduğu əsərdəki obrazlar barədə fikir yürüdür.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Mətndəki müəyyən epizodları genişləndirməklə nəql edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Oxuduğu və dinlədiyi mətnlər arasında ideya yaxınlığını müəyyən edərək eyni mövzuda inşa yazır.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Sözün leksik və qrammatik mənalarını fərqləndirir.

Motivasiya

Uşaqların stolları üstündə texnologiya dərində hazırladıqları əl işləri var: həndəsi fiqurlardan düzəldilmiş müxtəlif aplikasiyalar və kağız modullardan hazırladıqları bədii konstruksiyalar.

Müəllim: – *Uşaqlar, bunları siz öz əllərinizlə yaratmısınız. Hansı sizin üçün daha əzizdir: mağazadan alınmış oyuncaq, yoxsa öz əlinizlə yaratdığınız hər hansı məmulat?*

Uşaqlar cavab verib öz fikirlərini əsaslandırırlar.

Müəllim bildirir ki, qurub-yaratmaq insan həyatının mənasıdır. Ömründə heç bir şey yaratmayan insan bar verməyən ağaca bənzəyir.

Oxu

Dərslikdəki mətn (səh. 67-68) hissə-hissə oxunur. Müəllim müəyyən hissələrdə oxunu dayandırır, suallar verir, fikirlər dinlənilir. *“Oğlum isə, həmişəki kimi, oynamaq həvəsində idi”* cümləsindən sonra oxuya fasilə verilir. **Müəllim:** – *Sizcə, ata oğlunu əyləndirəcək?*

Şagirdlərin bu sual ətrafında fikirləri dinlənilir. Oxu davam etdirilir. İkinci dəfə *“Oğlumun bunu nə vaxt uçuracağını gözləyirdim”* cümləsində dayandırılır.

Müəllim: – *Sizcə, oğlu atasının qurduğu “bina”nı yenə də dağıdacaq?*

Müzakirələr aparılır. Müzakirələrdən sonra müəllim *“Əkrəmin atası haqqında nə deyə bilərsiniz?”* sualı ilə müraciət edir. Cavablar dinlənilib müzakirə olunduqdan sonra mətn sonadək oxunur.

Sual: – *Hansı cümlə mətnin ideyasını müəyyən edir?*

Dərsliyin 68 və 69-cu səhifələrində “Düşün və cavab ver” rubrikasında verilmiş tapşırıqlar yerinə yetirilir.

1-ci tapşırıq. Altından xətt çəkilmiş cümlənin ifadə etdiyi fikir ayrı-ayrı şagirdlər tərəfindən şərh olunur. Müəllim deyilənləri ümumiləşdirir:

– Hər bir işin davamlılığı, möhkəmliyi əvvəldən qoyulan bünövrədən, təməldən asılıdır. Əgər bünövrə düzgün qoyulmazsa, səhvlik olarsa, bu işin sonu olmaz. Baxın, indi siz 4-cü sinfdə oxuyursunuz. Gələcəkdə hansı bilik və bacarığa sahib olacağınızın təməli indi, məhz ibtidai sinfdə qoyulur. Bu təməli sizə dərs deyən müəllimlər qoyur. Təməl möhkəm, düzgün olarsa, yəni qazandıqlarınızı tam dərk edib qavrayırsınızsa, siz gələcəkdə daha bacarıqlı, cəmiyyətə lazım olan şəxsiyyət kimi yetişəcəksiniz.

2-ci tapşırıq. Hər iki mətndə oğullar əziyyətlə nail olduqlarını itirmək istəmirlər.

İş dəftərinin 45-ci səhifəsindəki 1-3-cü tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Dinləmə

ŞAİR VƏ ƏKİNÇİ

Məşhur bir şair səyahətə çıxmışdı. Yolu bir kəndin yanından keçirdi. Baxdı ki, bir əkinçi iş görə-görə onun gözəl bir qəzəlinin qol-qıçını sındıra-sındıra oxuyur. Şair o saat atının başını döndərərək əkinçinin yanına gəldi. Atdan düşüb zəmiyə girdi, təzəcə boy atan sünbülləri çıxarıb atmağa başladı.

– Ay qardaş, niyə mənim zəhmətimi zay edirsən? – deyərək əkinçi həyəcanla qışqırdı.

Şair cavabında dedi:

– Əvvəl özünə bax, sonra mənə. Öz eybini görmürsən, özgedə nöqsan axtarırsan. Bəs sən niyə mənim qəzəlimin qol-qıçını sındıraraq oxuyursan? Sən mənim şeirimə zay edirsən, mən də sənə zəmini.

Mətnin mənimsənilməsinə iş vərəqində verilmiş suallar vasitəsilə yoxlamaq olar.

İŞ VƏRƏQİ

1. Kəndli harada işləyirdi?

A) tarlada

B) zəmidə

C) bostanda

2. Kəndlinin oxuduğu əsər nə idi?

A) qəzəl

B) layla

C) bayatı

3. “Öz eybini görmürsən, özgedə nöqsan axtarırsan” cümləsini hansı atalar sözü ilə əvəz etmək olar?

A) Öz gözündə tiri görmür, özge gözündə tük seçir.

B) Göz gördüyündən qorxar.

C) Göz gördüyünə inanar.

Yazı

“Başqasının əməyinə hörmət etməliyik” mövzusunda inşa yazılır.

İnşanın planı:

Giriş. Hər bir insanın öz əməyi ilə ərşəyə gətirdiyi məhsul onun üçün əziz olur. Ona görə də hər kəsin zəhmətinə həssaslıqla yanaşmaq lazımdır.

Əsas hissə. Zəhmətə hörmətlə bağlı başıma gələn və ya şahidi olduğum hadisə (məsələn, bağça uşağının plastilindən düzəltdiyi tülkü fiqurunu qardaşı lağa qoyur, atası isə tərifləyir).

Sonluq. İnsanın əməyinə düzgün münasibət bəzən onun həyatında böyük rol oynayır.

Dil qaydaları

Dil qaydasına motivasiya xarakterli verilmiş 6-cı tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra dərslikdəki qayda oxunur və mənimsənilir. Müəllim şagirdlərə başa salır ki, sözün leksik mənası onun birbaşa ifadə etdiyi mənadır. Sözün leksik mənasını bir neçə yolla izah etmək olar:

– verilən sözə yaxınmənalı söz seçməklə;

– verilən sözə əksmənalı söz seçməklə;

– verilən sözün əlamətlərini izah etməklə;

– sözün hissələrinin mənasını açmaqla.

7-ci tapşırıq. Bu tapşırıq yazılı şəkildə yerinə yetirilərsə, cədvəl formasında yazmaq məqsədəuyğundur.

8-ci tapşırıq. Birinci cümlədə “yaz” sözü fəslin adıdır, başqa sözlə, ona bahar da deyilir. İsimdir.

İkinci cümlədəki “yaz” sözü hərəkətdir, qələmlə dəftərə nəyi isə qeyd etməkdir. Qrammatik mənası feildir.

İş dəftərinin 45-ci səhifəsindəki dil qaydaları üzrə tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 27. TƏNDİR TİKƏ BİLMƏYƏN EV TİKƏ BİLMƏZ (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Debat zamanı oxuduqlarından və eşidib-gördüklərindən misallar gətirməklə fikirlərini əsaslandırır.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnə rast gəldiyi dərinmənalı fikirləri mənimsədiyini nümayiş etdirir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərin mövzusunu və ideyasını müəyyənləşdirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Giriş hissəsi verilmiş mətni genişləndirərək öz təxəyyülünə uyğun nəql edir. Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Sözün leksik və qrammatik mənalarını fərqləndirir.

Motivasiya

Müəllim “*Evin bərəkəti ocağındadır*” atalar sözünü izah etməyi tapşırır. Daha sonra “*Təndir haqqında nə bilirsiniz?*” deyə əqli hücum keçirilir.

Oxu (proqnozlaşdırma)

Mətn (dərslik, səh. 70-71) bir neçə yerdə fasilə verilməklə oxunur. Fasilələrarası suallar verilir, mətnin davamı ilə bağlı fikirlər dinlənir, daha sonra mətnə yazılanlarla müqayisə olunur. Müəllim 1-ci hissədə aşağıdakı cümlədən sonra fasilə verir:

– *Qonşusunun sözündən razı qalan Mahmud kişi evə gəlib oğluna dedi...*

1-ci hissə oxunub qurtarır, hissənin sonundakı 1-ci tapşırıq oxunur və şagirdlərin versiyaları dinlənir.

2-ci hissədə “Birdən atasının sözlərini xatırladı...” və “Hirsini boğub qonşunun yanına getdi” cümlələrindən sonra mətnin davamı ilə bağlı fikirlər dinlənir.

Dərsliyin 71-ci səhifəsindəki 2-4-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir. İş dəftərinin 46-cı səhifəsindəki tapşırıqlardan da istifadə etmək olar.

2-ci tapşırıq. Mətnin mövzusu – zəhmətkeşlik, ideyası – mətnin adı.

Danışma (debat)

I qrup: – *Xudaverdi mənfi obrazdır.*

II qrup: – *Xudaverdi müsbət obrazdır.*

Debatda təxminən aşağıdakı arqumentlər səslənə bilər:

I qrupun arqumentləri:

- atasının oğlu haqqında qonşuya danışdıqları;
- Xudaverdinin bacarıqsızlığı (bir ay əlləşir, təndir tikə bilmir);
- atasının yasını verən kimi evi satmaq fikrinə düşməsi və s.

II qrupun arqumentləri:

- atasının vəsiyyətinə əməl etməsi;
- müdrik qocanın nəsihətinə qulaq asması;
- təndir tikməyə cəhd göstərməsi;
- evi satmaq fikrindən vaz keçməsi;
- son nəticədə zəhmətə alışması.

Dil qaydaları**5-ci tapşırıq.***Düz sözə zaval yoxdur. (sifət)**Dostunun hərəkətini görən Elmar düz qapıya tərəf getdi. (zərf kimi)**Nənəm yerə səpələnmiş muncuqları sapa düzdü. (feil kimi)*

Qiymətləndirmə. Müşahidə, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 47-ci səhifəsində də verilmişdir.)

STOLÜSTÜ LAMPA

Stolüstü lampanın dərdi var idi. Axı yazıçı əsərlərinin, ..., hamısını onun **ışıq**ında yazırdı. **1.** Bu vaxt lampa **ilə** yazıçı eyni **h...y...c...n** keçirirdi. Bir dəfə **ışqlar** söndüyü üçün yazıçı həmin gecə işləmədi.

2. Elə o zaman stolüstü lampa yaqın etdi ki, yazıçı **ışxsız** işləyə bilməz. Ona işığı ötürən isə lampa idi. **3.** İlk lampanı Tomas Edison 1879-cu ildə ixtira etmişdir. Di gəl ki, əsərlər çap olunanda onların üstündə **ancaq** yazıcının adı yazılırdı. Heç kəsin ağılına belə gəlmirdi ki, bu balaca nağıllarda stolüstü lampanın gözlərinin nuru var.

1. 1-ci sətirdə nöqtələrin yerinə uyğun sözü yaz.

- A) nəhayət ki
- B) demək olar ki
- C) deyəsən

2. Mavi rənglə verilmiş sözdə nöqtələrin yerinə uyğun saitləri seç.

- A) a, ə, ə B) ə, a, a C) ə, ə, a

3. Altından xətt çəkilmiş sözləri hansı sözlərlə əvəz etmək olar?

- A) da, amma
- B) və, yalnız
- C) tək, lakin

4. Hansı rənglə verilmiş “ışq” sözü səhv yazılıb?

- A) qırmızı
- B) bənövşəyi
- C) yaşıl

5. Nömrələnmiş cümlələrdən hansı mətnin məzmunu ilə bağlı deyil?

- A) 1 B) 2 C) 3

6. Lampanın “dərdi” nə idi?

- A) Onun əziyyəti qiymətləndirilmirdi.
- B) Bütün gecəni yazıçı ilə oyaq qalırdı.
- C) Yazıçıya görə çox narahat olurdu.

Yazı üzrə qiymətləndirmə (imla)

Eyvazın yazısı**(124 söz)**

Müəllim şagirdlərə tapşırırdı ki, meyvə-tərəvəz, göyərtilər haqqında bildiklərini yazıb bazar ertəsi təqdim etsinlər. Eyvaz fikrə getdi. O, kənddə doğulmuş, doqquz yaşına qədər orada böyümüşdü. Günü meşələrdə, bağlarda keçmişdi. Babası yaxşı təsərrüfatçılardan sayılırdı. Həyatində əkib-becərdiyi meyvə-tərəvəz və göyərtilərin hamısı Eyvazın bugünkü kimi yadında idi. Nənəsi yaz girəndən payız çıxana kimi göyerti yığıb qurudar, pencərdən müxtəlif xörəklər hazırlayardı. O pencərin dadını Eyvaz hələ də xatırlayırdı.

Boş vaxtlarında kinoya getməyi xoşlayan Eyvaz bu gün sahile çıxıb bir müddət gəzdi və xeyli fikirləşdi. Bağlarda, meşələrdə yetişən meyvələri təkrar-təkrar xəyalından keçirdi. Cır meyvələrin bir neçəsini çətinliklə xatırladı. Onların adlarını unutmamaq üçün ürəyində təkrarlayan Eyvaz evə qayıtdı. Vaxt keçirdi. Müəllimin tapşırığını yerinə yetirmək lazım idi. Eyvaz yazı masasının arxasına keçdi. Bir azdan onun “Biz nələr yeyirik” sərlovhəli yazısı hazır idi.

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. “*Axşamüstü boran lap sakitləşdi*” cümləsində leksik mənası olmayan söz hansıdır?

- A) axşamüstü B) boran C) lap

2. Hansı cümlədə “yay” sözü feildir?

- A) Yay ilin ən isti fəslidir.
B) Oxunu atıb yayını gizlətmə.
C) Nənəm xəmiri yaydı.

3. Hansı cümlədə altından xətt çəkilmiş sözün leksik mənası “*iri sənaye müəssisəsi*”dir?

- A) Fəhlələr mədəndə gecələdilər.
B) Zavodun fəhlələri tətillər etdilər.

C) Sərdar emalatxananın qapısında durmuşdu.

4. Hansı bənddə “inək” sözünün grammatik mənası verilib?

- A) inək – isim
B) inək – ev heyvanı
C) inək – yöndəmsiz adam

5. “Cadu” sözünün leksik mənası hansı bənddə verilib?

- A) kəndir, ip
B) sehr, sehrbazlıq
C) münasibət, ünsiyyət

Dərs 28. BİR BOŞQAB SIYIQ (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Oxuduğu və ya dinlədiyi mətnin ideyası ilə bağlı mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Oxuduğu bədii mətnin hekayə xəritəsini qurur.
2.2.2. Bədii və elmi-kütləvi mətnlər haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu bədii mətn parçasını təfsilatı ilə nəql edir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərdəki obrazlar barədə fikir yürüdür. Mətnin məzmununu atalar sözü ilə ifadə edir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu əsərin məzmununa yeni süjet xətti və obrazlar əlavə etməklə mətni genişləndirir və nəql edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Əsərin baş qəhrəmanına münasibətini ifadə edən inşa yazır.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Cümlədə köməkçi nitq hissələrini digər nitq hissələrindən fərqləndirir.

Motivasiya

Müəllim şagirdlərə II sinifdə keçdikləri “*Şir və siçan*” nağılını xatırladır. Nağılın ideyasını (məzmununu) yada salmalarını istəyir. “*Yaxşılıq elə, yerdə qalmaz*” atalar sözü səslənir.
Müəllim: – *Dahi Nizaminin belə bir kəlamı var: “Yaxşılıq insanlıq sənətidir”.*

Oxu (“Ziqzaq”)

Mətn (dərslik, səh. 72-75) 3 hissədən ibarət olduğundan şagirdlər də 3 qrupa bölünürlər. Hər qrupdakı üzvlər 1-dən 3-ə qədər sayır. Bütün 1 nömrəli şagirdlərə I hissəni, 2 nömrəli şagirdlərə II hissəni, 3 nömrəli şagirdlərə III hissəni oxumaq tapşırıılır. Hər qrupun eyni nömrəli üzvləri birlikdə müvafiq hissəni oxuyur və özünün mənsub olduğu qrupun digər üzvlərinə də çatdırır. Hər bir şagird hekayəni tam mənimsəməlidir. Hər qrup mətnin bir hissəsinə başlıq verir. Qruplar bir-birinə suallar verməklə hekayəni necə başa düşdüklerini nümayiş etdirir.

Mətnin I hissəsi işçi qrupda oxunduqdan sonra 72-ci səhifədəki 1-ci tapşırığa əsasən hekayə xəritəsi qurulur. Birincilər hekayə xəritəsində hadisələrin harada və nə zaman baş verdiyini qeyd

edir, əsərin qısa məzmununu oxuduqları hissəyə görə 1-2 cümlə ilə yazırlar. İş tamamlandıqdan sonra hekayə xəritəsini 2-ci işçi qrupa ötürürlər. İkincilər “Baş qəhrəman”, “Digər obrazlar”a qeydlərini edir, əsərin məzmununu oxuduqları hissəyə görə qısa yazırlar. Sonda hekayə xəritəsi 3-cü işçi qrupa ötürülür; onlar öz əlavələrini etməklə hekayə xəritəsini tamamlayırlar.

Söz ehtiyatı

İş dəftərinin 48-ci səhifəsindəki 1-ci tapşırıq yerinə yetirilə bilər. Bu zaman şagirdlərə tapşırıqlar ki, bu sözlərin tələffüz qaydasını da araşdırsınlar.

Müəllim suallarla müraciət edir:

- Sözü yazılış qaydasını bilmək üçün hansı lüğətə müraciət edirik? (orfoqrafiya)
- Sözü tələffüz qaydasını bilmək üçün hansı lüğətə müraciət edirik? (orfoepiya)
- Sözü mənasını öyrənmək üçün hansı lüğətə müraciət edirik? (izahlı lüğət)

Müəllim “iqtisadiyyat”, “klinika”, “diaqnoz”, “pasiyent” sözlərinin mənasını soruşur. Şagirdlər bu sözlərin mənasını əvvəlcə məndən çıxış edərək, sonra lüğətə əsasən açıqlayır, bu sözləri düzgün tələffüz etdikdən sonra iş dəftərində onların izahını yazırlar.

Sual: – Mətnin 1-ci abzasında hansı sözlər böyük hərflə yazılıb? Onlardan coğrafi ad bildirənləri lövhədə yazın.

Şagirdlər lövhədə “Qarabağ”, “Goranboy”, “Kəlbəcər”, “Ağdam” sözlərini yazırlar.

Sual: – Bəs bu yerlər haqqında məlumat almaq üçün hansı sorğu kitabına müraciət etməliyik? (ensiklopediya)

Müəllimin nəzərinə: Növbəti dərs eyni mövzuya həsr olunduğundan şagirdlərə tapşırıqlar ki, müxtəlif mənbələrdən Azərbaycanın bu bölgələri haqqında mümkün qədər çox məlumat toplusınlar.

2-ci tapşırıq. Mehri xala mehriban, gülürüz, qayğıkeş, qətiyyətli insan kimi səciyyələndirilə bilər.

Mətnin məzmunu şagirdlər tərəfindən danışıldıqdan sonra müəllim aşağıdakı sualla müraciət edir:

– “Bir boşqab sıyıq” əsərinin baş qəhrəmanı Mehri xalanı tanıyıb vaxtilə etdiyi yaxşılığın əvəzini çıxdı. Bəs Mehri xalanın əvəzinə tanımadığı bir adam olsaydı, sizcə, o, həmin adamı pulsuz əməliyyat edərdi?

Şagirdlərin cavabları dinlənilir.

Müəllimin nəzərinə: Bu müzakirəni debat şəklində də keçirmək olar. Sonda müəllim qeyd edir ki, əslində, özəl klinikada müalicə pulludur. Lakin hər bir həkimin borcu kimliyindən asılı olmayaraq xəstəyə yardım göstərməkdir.

Dərsliyin 75-ci səhifəsindəki 3-4-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir.

3-cü tapşırıq. Yaxşılıq yerdə qalmaz.

4-cü tapşırıq. “Ağır uşaqlıq həyatı”; “Mehri xalanın diqqəti”; “Xərcini qabaqcadan ödəmiş pasiyent”

Həmçinin iş dəftərinin 48-ci səhifəsindəki 2-3-cü tapşırıqlardan da istifadə oluna bilər.

Danışma (“Əsəri dəyiş” oyunu)

Şagirdlər 3 qrupa bölünürlər. Müəllim qruplara tapşırır ki, əsəri aşağıdakı kimi dəyişib yenidən nəql etsinlər.

I qrupun tapşırığı: – Əsərin 3-cü hissəsini əvvələ gətirin, qalan hissələrini Elxanın öz köməkçisinə danışdığı xatirə kimi nəql edin.

II qrupun tapşırığı: – Əsərin sonluğunu dəyişin: Elxan Mehri xalanı tanımır və müalicə xərcləri ödənilmədiyinə görə əməliyyat aparmır. Yalnız xəstənin ölümündən sonra onun Mehri xala olduğunu bilir.

III qrupun tapşırığı: – Əsəri elə dəyişin ki, onun ideyası “Yaxşılığa yaxşılıq hər kişinin işidir, yamanlığa yaxşılıq hər kişinin işidir” atalar sözünə uyğun gəlsin (Elxan kömək üçün müraciət etdiyi Mehri xaladan və ya başqa birisindən heç bir yaxşılıq görmür, lakin sonda həmin adamı pulsuz müalicə edir).

Qruplar hazırladıqları mətnləri şifahi şəkildə təqdim edir.

Dinləmə

Bir padşahın zindanında müharibə zamanı ələ keçirilmiş əsirlər vardı. Padşah eşitdi ki, əsirlərdən biri digər əsirləri üsyana təhrik edir. Ömrü verdi ki, onu dar ağacından assınlar. Dar ağacının altına gətirilən əsir fikirləşdi ki, ölmək ölməkdir, xırıldamaq nə deməkdir. Başladı öz dilində padşahın ünvanına ağzından çıxanı deməyə.

Padşahın iki vəziri vardı. İkisi də əsirin dilini bilirdi. Padşah onların birindən soruşdu ki, bu əsir nə söyləyir? Həmin vəzir təmizqəlbli, hamıya yaxşılıq edən bir adam idi. O dedi:

– Padşah sağ olsun, deyir ki, bir səhvdir, eləmişəm. Padşah kimi sənə yaraşan işə bağışlamaqdır. Allah da bağışlamağı və bağışlayanları sevər.

Vəzirin bu sözlərindən padşah mərhəmətə gəldi və əsiri bağışladı. Bu məqamda digər vəzir işə qarışdı:

– Şahım, bu vəzir düz demədi. Əsir Sizin haqqınızda ağzına gələni söylədi.

Padşah ikinci vəzirə müraciət edərək dedi:

– O biri vəzirimin söylədiyi yalan sənə söylədiyin doğrudan daha çox xoşuma gəldi.

Ona görə də mən əfv qərarımı geri götürürəm.

Mətni oxuduqdan sonra müəllim sualla şagirdlərə müraciət edir:

– Bu rəvayətdən əvvəl siz üç qrupun söylədiyi müxtəlif mətnlərə qulaq asdınız. İndi mənim oxuduğum mətnin ideyası hansı qrupun nəql etdiyi mətnin ideyası ilə eynidir? (Cavab: 3-cü qrupun)

Yazı

“Elxanın xarakterində məni heyran edən nə oldu?” mövzusunda inşa yazılır.

Dil qaydaları

Dil qaydasına motivasiya xarakterli verilmiş 5-ci tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra dərslikdəki qayda oxunur. Müəllim köməkçi nitq hissələrinin əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir. Qaydanı şagirdlərin necə mənimsədiyini yoxlamaq məqsədilə elə cümlələr deməyi tapşırır ki, həmin cümlələrdə köməkçi nitq hissəsi işlənsin.

6-cı tapşırıq: *axı* – cümlənin təsir gücünü qüvvətləndirir; *lakin* – cümlələri bir-birinə bağlayır; *kimi* – müəyyən mənə çaları yaradır.

İş dəftərinin 49-cu səhifəsindəki qalan tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 29. ƏN BÖYÜK XƏZİNƏ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Mətnə rast gəldiyi yeni söz və terminləri kontekstə əsasən izah edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Əsərdəki qəhrəmanların hərəkətlərinə əsasən onları xarakterizə edir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu əsərin məntiqi sonluğunu düşünüb təqdim edir.
3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.	Verilmiş plan əsasında oxuduğu mətnin məzmununu yazır.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Bəzi köməkçi nitq hissələrinin cümlədəki rolunu müəyyənləşdirir.

Motivasiya

Müəllim: – *Hər bir insan nəyə isə nail olmaq üçün zəhmət çəkir. Siz uşaq olsanız da, zəhmət çəkir, dərs oxuyursunuz. Bu zəhmətlə siz nəyə nail olmaq istəyirsiniz? “**Elm dünyanın uzaq ölkəsində olsa da, ona yiyələnmək üçün yola çıxmaqdan çəkinməyin**”. Məhəmməd peyğəmbərin bu kəlamını necə başa düşürsünüz?*

Şagirdlər öz fikirlərini söyləyirlər.

Oxu

Şagirdlər müəyyən vaxt ərzində səssiz oxuyub mətnin məzmunu ilə (dərslik, səh. 76-77) tanış olurlar. Müəllim şifahi sual-cavab yolu ilə mətnin oxunub qavranıldığına əmin olur.

Dərsliyin 77-ci səhifəsindəki 1-3-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 50-ci səhifəsindəki çalışmalardan istifadə oluna bilər.

Mətnə verilmiş “*vali*” sözünün mənası araşdırılır. (*vilayət hakimi, ölkənin bir hissəsinə başçılıq edən adam*)

Yazı

Şagirdlər mətnin qısa məzmununu yazırlar. Yazıda gəncin xəzinəni əldə edəndək hansı peşələri öyrəndiyi qeyd olunmalıdır.

Dil qaydaları

4-5-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir.

Müəllimin nəzərinə: Çünki – cümlələri bir-birinə bağlayır; üçün – səbəb mənasını bildirir; ancaq – cümlələri bir-birinə bağlayır; isə – cümlə üzvləri arasında əlaqə yaradır; ən – sözün təsir gücünü artırır.

5-ci tapşırıq. 1-ci cümlədə “kimi” sözü məsafə, ikinci cümlədə zaman, üçüncü cümlədə isə bənzətmə bildirir.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 30. İLK DƏRS (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Debat zamanı oxuduqlarından və eşidib-gördüklərindən misallar gətirməklə fikirlərini əsaslandırır.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərdəki obrazlar barədə fikir yürüdür.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
3.1.1. Hüsnxət normalarına riayət etməklə sürətlə yazır.	Mətni müəyyən edilmiş vaxt ərzində hüsnxət və orfoqrafiya normalarına uyğun yazır.
3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.	Verilmiş mövzu üzrə dialoji mətn qurur.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqlərini izah edir.	Cümlədə köməkçi nitq hissələrini digər nitq hissələrindən fərqləndirir.

Motivasiya

Müəllim: – *“Yerin nuru günəşdir, insanın nuru elm” atalar sözündən hansı nəticəni çıxarmaq olar?*

Şagirdlər cavab variantlarını söyləyirlər.

Müəllim: – *Elm haqqında çoxlu hikmətli kəlam olduğu halda nə üçün bəzi uşaqlar elmin sirlərinə yiyələnməyə can atır, bəziləri isə bu yolda tənbellik edirlər?*

Şagirdlər müəllimin sualını başa düşdükləri tərzdə cavablandırırlar. Cavablar içərisində “məqsəd” sözü səsləndikdən sonra müəllim uşaqları bu istiqamətə yönəldir. “Məqsədə çatmağa inam və istək varsa, məqsədə doğru getməyə dəyər”.

Oxu (proqnozlaşdırma)

1-ci addım. “İlk dərs” mətni (dərslik, səh. 78-79) əvvəlcə “Müdrək qoca başını aşağı salıb heç nə demir” cümləsinə qədər oxunur.

Sual: – *Sizcə, nə üçün müəllim gənci şagirdliyə götürmək istəmir?* (dərslik, səh. 79, tap. 1)
Şagirdlərin cavab variantları dinləndikdən sonra müəllim təklif edir ki, mətnin davamı ilə bağlı öz versiyalarını söyləsinlər.

2-ci addım. Mətnin davamı “Oğlan başını sudan çıxarıb dərinədən nəfəs almağa başlayır” cümləsinədək oxunur və şagirdlərin dedikləri ilə müqayisə olunur.

Sual: – *Sizcə, müəllim nə üçün gəncə belə əzab verirdi?*

3-cü addım. Mətnəki son dialoq (qoca və oğlan) iki şagird tərəfindən səhnələşdirilmiş oxu şəklində təqdim olunur.

Müəllim dərslikdən 2-ci sualı səsləndirir:

– *Sizcə, bundan sonra gəncin xarakterində hansı dəyişiklik ola bilər?*

Şagirdlər öz ehtimallarını söyləyirlər.

Mətnlə bağlı iş dəftərinin 51-ci səhifəsindəki sual və tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Danışma (debat)

Dərsliyin 79-cu səhifəsindəki 2-ci tapşırıq debat şəklində yerinə yetirilir.

1-ci qrup: – *Müəllimin dərsindən sonra gənc bilik öyrənməyi qarşısına məqsəd qoyacaq.*

2-ci qrup: – *Müəllimin dərsindən sonra gənc bilikli olmaq arzusuna son qoyacaq.*

Söz ehtiyatı

3-cü tapşırıq. Cavab: *müəllimə müraciət olunur.*

Bu tapşırığın icrasından sonra xitab haqqında məlumat verilir və qayda oxunur.

4-cü tapşırıq.

Müəllim, mən bilikli olmaq istəyirəm.

Yadında saxla, oğlum, doğrudan da, bilikli olmaq üçün biliyi də bax belə istəməlisən.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 51-ci səhifəsindəki xitaba aid tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Yazı

5-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

Dil qaydaları

6-cı tapşırıq. *Heç, da, bəs, -la, doğrudan da, üçün, də, bax, belə*

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 52-ci səhifəsində də verilmişdir.)

PUL

Bir zamanlar pulu çox sevən insanların yaşadığı bir ölkə varmış. Bu insanlar həmişə daha çox pul qazanmaq istəyirmişlər.

Bir gün xalqı çox sevindiren bir hadisə baş verir. Göydən pul yağmağa başlayır. İn-

sanlar sevincle pulları yığıb çuvalara doldururlar. Artıq hamının çoxlu pulu olur və istedikləri kimi xərcləyirlər.

Əvvəl hər şey yaxşı idi, ... bir müddətdən sonra insanlar işləmək istəmədilər. ... artıq pula ehtiyacları yox idi. Mağazalar, restoranlar, fabriklər bir-bir bağlandı. İnsanlar almaq istedikləri şeyi heç yerdə tapa bilmirdilər. Bununla yanaşı, həm də göydən yağış yerinə pul yağdığı [] quraqlıq baş vermişdi, meyvə-tərəvəz, taxıl qurumuşdu.

Pulla xoşbəxt ola biləcəklərini düşünən insanlar çox peşman olmuşdular. "Pul", – deyirdilər. Artıq göydən pul yağanda heç kim sevinmirdi. Yağış yağsın deyə hamı dua edirdi.

1. Üçüncü abzasda nöqtələrin yerinə uyğun sözləri yaz.

- A) ancaq, çünki
- B) sən demə, yeni
- C) lakin, beləliklə

2. Sonuncu abzasda "pul" sözü ilə başlanan cümləni tamamla.

- A) həyatımızı mənalı edən yeganə vasitədir.
- B) sadəcə, ehtiyaclarımızı ödəmək üçün bir vasitə imiş.
- C) insanlar arasında dostluq yaradan bir vasitə imiş.

3. Mavi boşluğun yerinə uyğun gələn sözü seç.

- A) üçün
- B) qədər
- C) kimi

4. Altından xətt çəkilmiş sözü hansı sözlə əvəz etmək olar?

- A) üçün B) qədər C) dək

5. Hansı cümlədə "artıq" sözü leksik mənaya malik deyil?

- A) Artıq tamah baş yarar.
- B) Artıq sən də onun kimi fikirləşirsən?
- C) Artıq söz üz qızardar.

Yazı üzrə qiymətləndirmə (ifadə)

MİSMARIN YERİ QALIB

Bir kişinin tənbel oğlu olur. Ata görür ki, oğlu ancaq yeyir-içir, gəzir, heç kəsə qulaq asmır. Oğlunu yanına çağırır deyir:

– Oğul, artıq belə yaşamaqdan əl çək, yaxşı bir iş görməyə çalış.

Oğul isə cavabında deyir:

– Ata, mən artıq dəyişəcəyəm.

Sonra gətirib atasına bir taxta parçası verir və deyir:

– Bu gündən etibarən mənim elədiyim hər səhvə görə taxtaya bir mismar vur.

Ata razılaşıır. Bundan sonra oğlu yenə də əvvəlki kimi avaralanır, atasına verdiyi sözə əməl etmir. Atası isə oğlunun elədiyi hər səhvə görə taxtaya bir mismar vurur. Bir müddətdən sonra oğlunu yenə yanına çağırır:

– Oğlum, bax bu sənə mənə verdiyin taxta parçasıdır, artıq taxtada boş yer qalmayıb. Amma sən yenə də öz işlərinə davam edirsən.

Oğlu bir az fikirləşir və deyir:

– Ata, haqlısan, amma bundan sonra, doğrudan da, dəyişəcəyəm, sən də mənim elədiyim hər yaxşı iş üçün bir mismar çıxardacaqsan.

Atası razılaşıır. Bundan sonra oğlu, həqiqətən də, dəyişir, atası da onun elədiyi hər yaxşı işin əvəzində taxtadan bir mismar çıxarır. Bir müddətdən sonra ata əlində taxta parçası oğlunun yanına gəlir. Oğlu taxta parçasına baxıb deyir:

– Ata, görürsən, taxtada mismar qalmayıb.

Ata isə cavab verir:

– Oğlum, düz deyirsən, taxtada mismar qalmayıb, amma mismarın yeri qalıb...

Şagirdlər qurduqları plan əsasında dinlədikləri mətnin müfəssəl məzmununu yazırlar.

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. *Biri köməkçi nitq hissəsinin xüsusiyyəti deyil:*
A) Suala cavab vermək
B) Söz və cümlələri bir-birinə bağlamaq
C) Cümlənin təsir gücünü artırmaq
2. *“Dost min isə azdır, düşmən bir isə çoxdur” atalar sözündə leksik mənası olmayan söz hansıdır?*
A) min B) isə C) azdır
3. *“Onun ... böyük arzusu həkim olmaq idi” cümləsində əlamət bildirən sözün təsir gücünü artırmaq üçün nöqtələrin yerinə yazmaq lazımdır:*
A) ən B) axı C) bəs
4. *Nöqtələrin yerinə hansı köməkçi nitq hissəsini yazmaq olmaz?*
Nicat ... Murad çox dəcəl uşaqlardır.
A) ilə B) isə C) və
5. *“Turqut hər gün dərslərini hazırlayır, kitab-dəftərlərini səliqəli saxlayır, ... o, yaxşı şagirdidir” cümləsində nöqtələrin yerinə hansı köməkçi nitq hissəsi yazılmalıdır?*
A) deməli B) amma C) sanki

Dərs 31. HƏDİYYƏ (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Debat zamanı oxuduqlarından və eşidib-gördüklərindən misallar gətirməklə fikirlərini əsaslandırır.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərin mövzusunu və ideyasını müəyyənləşdirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Əsərə və oradakı obrazlara başqa prizmadan yanaşaraq yaradıcı şəkildə nəql edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək inşa yazır.
3.1.5. Sınıf səviyyəsinə uyğun olaraq müəyyən edilən əməli yazılar (məktub, açıqca, elan, ərizə, dəvətnamə, məlumat) yazır.	Oxuduğu əsərin qəhrəmanına məktub yazır.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Cümlədə köməkçi nitq hissələrini digər nitq hissələrindən fərqləndirir. Bəzi omonim sözlərin (bax, kimi və s.) cümlədəki yerinə görə köməkçi, yoxsa əsas nitq hissəsi olduğunu müəyyən edir.

Motivasiya

Müəllim: – *Tibb Universitetini bitirən məzunlar* (“məzun” sözünün mənası açıqlanır) *həkimlik fəaliyyətinə başlayarkən and içirlər ki, kimliyindən asılı olmayaraq, hətta düşməni olsa belə, onlara müraciət edən xəstələri müalicə etsinlər, bacardıqları yardımı göstərsinlər. Sizcə, inşaatçılar, müəllimlər nəyə and içməlidirlər?*

Oxu

“Hədiyyə” hekayəsi (dərslik, səh. 80) oxunur.

Mətnin ideyasını atalar sözü ilə ifadə etmək üçün müəllim aşağıdakı tapşırıqdan da istifadə edə bilər:

- Hansı atalar sözü mətnin ideyasına uyğun gəlir?
 A) Böyüyün sözünə baxmayan böyürə-böyürə qalar.
 B) Quş qanadı ilə tanınar, insan adı ilə.
 C) Sonrakı peşmançılıq fayda verməz.

Sual: – Hər bir inşaatçının tikdiyi evin kimə məxsus olacağını bilməsi vacibdirmi? Fikrinizi izah edin.

Mətnlə bağlı iş dəftərinin 53-cü səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Sonra 1-ci tapşırıq oxunur. “Mücrü” sözünün mənası açıqlanır (balaca sandıqça). Burada “mücrü” sözünün məcazi mənada yazıldığı qeyd olunur. Söz mücrüsündən götürülmüş sözlərdən mətnin ideyası formalaşdırılır:

– Öz işinə hörmət edən insanda düzgünlük, məsuliyyət, peşə vicdanı, peşəkarlıq kimi keyfiyyətlər olur.

Yaxud: – Düzgünlük, məsuliyyət, peşə vicdanı, peşəkarlıq kimi keyfiyyətləri olmayan insan öz işinə hörmət etməz.

Danışma (qruplarla iş)

2-ci tapşırıq. Oxuduğunuz hekayənin qəhrəmanı inşaatçıdır. Siz də eyni mövzuda elə bir hekayə qurun ki:

I qrup: Baş qəhrəman gənc həkimdir.

II qrup: Baş qəhrəman gənc müəllimdir.

III qrup: Baş qəhrəman gənc neftçidir.

IV qrup: Baş qəhrəman gənc memardır.

Danışma (debat)

Şagirdlər mətnin davamı ilə bağlı öz variantlarını hazırlayıb təqdim edirlər.

Şagirdlər dörd qrupa bölünüb iki mövzu ətrafında debat keçirirlər. Müəllim tapşırır ki, tərəflər öz fikirlərini həyatda görüb-eşitdiklərindən və oxuduqları hekayələrdən misal gətirməklə əsaslandırınlar.

1-ci mövzu: “Əl əli yuyar, əl də üzür”.

I qrup (yardımçı – III qrup): – *Yaxşılıq edirsənsə, əvəzini gözləməməlisən.*

II qrup (yardımçı – IV qrup): – *Etdiyin yaxşılığın əvəzini görmürsənsə, onu etməyə dəyməz.*

2-ci mövzu: “Ruzini verən Allahdır”.

III qrup (yardımçı – I qrup): – *Ruzini verən Allahdır, ona görə də nə qədər çalışsan da, qismətdən artıq yeyə bilməzsən.*

IV qrup (yardımçı – II qrup): – *Allah deyir: “Səndən hərəkət, məndən bərəkət”.*

Yazı

I variant: – *Hekayənin qəhrəmanına məktub yaz.*

II variant: – “Böyüyün sözünə baxdım və xeyir tapdım” mövzusunda indiyədək başına gələn bir əhvalatı yaz.

Dil qaydaları

Dil qaydasına motivasiya xarakterli 3-cü tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra dərslikdəki qayda oxunur və mənimsədir. Müəllim qaydanı şagirdlərin necə mənimsədiyini yoxlamaq məqsədilə elə cümlələr deməyi tapşır ki, həmin cümlələrdə köməkçi nitq hissəsi əsas nitq hissəsi ilə omonimlik təşkil etsin.

4-5-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir.

5-ci tapşırıq.

1. Sonra – zərf (əsas nitq hissəsi)

2. Sonra – köməkçi nitq hissəsi

3. Kimi – əvəzlik (əsas nitq hissəsi)

4. Kimi – köməkçi nitq hissəsi

5. Əlavə – sifət (əsas nitq hissəsi)

6. Əlavə – köməkçi nitq hissəsi

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 53-cü səhifəsindəki dil qaydaları üzrə tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 32. İKİ QARDAŞ (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Mətnin ideyasını atalar sözü ilə ifadə edir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu əsərin məntiqi sonluğunu düşünüb təqdim edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmlili rəy-inşa yazır.	Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək inşa yazır.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqlərini izah edir.	Cümlədə köməkçi nitq hissəsinin yerini müəyyən edir.

Motivasiya

Müəllim şeir oxuyur:

– *Qabı kim yusun?*

– *Xalidə yusun.*

– *Kim su gətirsin?*

– *Gülərlə Dursun.*

– *Kim çay dəmləsin?*

– *Bacım Yeganə.*

– *Kimə don alım?*

– *Nənə, ay nənə,*

Mənə al, nənə,

Nəvən Süsənə...

M.Namazov

Sual: – *Süsən haqqında nə deyə bilərsiniz?*

Şagirdlər Süsəni xarakterizə edən sözlər deyirlər.

Oxu (rollu oyun)

“İki qardaş” mətni (dərslik, səh. 82-83) rollara bölünərək oxunur.

Şagirdlər əsərin ideyasını müəyyən edirlər (dərslik, səh. 83, tap.1). Dərslikdəki 2-ci tapşırıq yerinə yetirilir. Eləcə də iş dəftərinin 54-cü səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlardan da istifadə oluna bilər.

Danışma

Əsərin sonunda Kərimin keçirdiyi hissləri təsvir edin (**peşmançılıq, təəssüf, xəcalət**). Əgər o hər şeyin belə qurtaracağını bilsəydi, tənbellik edərdimi?

Yazı

Şagirdlər “Zəhmətdən qorxan adam sonradan bu qorxunun əziyyətini çəkir” mövzusunda inşa yazırlar.

Dil qaydaları

Dil qaydasına motivasiya xarakterli 3-cü tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra (cavab: doğru, sarı) dərslikdəki qayda oxunur və mənimsədir. Müəllim qaydanı şagirdlərin necə mənimsədiyini yoxlamaq məqsədilə elə cümlələr deməyi tapşır ki, həmin cümlələrdə köməkçi nitq hissəsini ona yaxınmənalı olan köməkçi nitq hissəsi əvəz etsin (ötrü – görə, üçün; kimi – tək; başqa – savayı və s.). 4-cü tapşırıq yerinə yetirilir.

İş dəftərinin 54-cü səhifəsindəki dil qaydaları üzrə tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 55-ci səhifəsində də verilmişdir.)

BAL

Çiçəylənir ağaclar,
Çöllər, düzlər, yamaclar
Hər il gələndə bahar.
Uçur çəmənə, çölə,

Qonub çiçəyə, gülə,
Şirə çəkir arılar.
Çiçəklərin şirəsi,
Ləçəklərin şirəsi

Şirin bal deyil hələ.
Dönüb bal olur şirə,
Yığılır pətəklərə
Arının zəhmətilə.

Hüseyn Abbaszadə

1. Mətnə hansı məlumat yoxdur?

- A) Arılar ləçəklərdən şirə çəkir.
- B) Arılar mumdan şan düzəldir.
- C) Bal pətəklərə yığılır.

2. Hansı rənglə verilmiş söz səhv yazılıb?

- A) mavi B) yaşıl C) qırmızı

3. Uyğun variantı seç.

- A) gül B) düz C) bal

- 1. Ad, əlamət və hərəkət bildirən söz kimi işlənir.
- 2. Ad və hərəkət bildirən söz kimi işlənir.
- 3. Ad bildirən söz kimi müxtəlif mənalarda işlənir.

A	B	C
A	B	C
A	B	C

4. Hansı cümlədə "düz" sözü leksik mənaya malik deyil?

- A) Yaşlı adam gəlib düz evin qabağında dayandı.
- B) Düz söz başucalığıdır.
- C) İlk qarın yağması ilə düzlər ağ paltara büründü.

Yazı üzrə qiymətləndirmə (inşa)

Mövzu: "Halva-halva deməklə ağız şirin olmaz".

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. Hansı sıra yalnız köməkçi nitq hissələrindən ibarətdir?

- A) və, axı, bəlkə B) kim, rəng, yol C) sən, sifət, sual

2. Altından xətt çəkilmiş hansı söz köməkçi nitq hissəsidir?

- A) Səhrada tək ağac bitmişdi.
- B) Hadisənin şahidi tək sən sən.
- C) Bu cür ağır işin öhdəsindən tək gəldi.

3. "... hamı, ... üçyaşılı Lalə bu şeiri bilir, ... sən bilmirsən" cümləsində nöqtələrin yerində hansı sözlər yazılmalıdır?

- A) hətta, beləliklə, təkcə B) təkcə, hətta, beləliklə C) beləliklə, hətta, təkcə

4. "O yalnız istirahət günlərində gəzməyə gedə bilirdi, çünki ancaq həmin günlərdə onun boş vaxtı olurdu" cümləsində leksik mənaya malik olmayan sözləri seç.

- A) yalnız, çünki, ancaq B) yalnız, həmin, boş C) çünki, ancaq, vaxt

5. Hansı cümlədə "sarı" sözü heç bir suala cavab vermir?

- A) Tibb bacısı yaralının əlini sarıdı.
- B) Uşaq qollarını açıb anasına sarı qaçdı.
- C) Çimnaz gəlinciyin sarı saçlarını darayıb hördü.

6. "Davud əynini qalın geyindi, çünki bayırda hava çox soyuq idi" cümləsində altından xətt çəkilmiş sözü hansı sözlə əvəz etmək olar?

- A) lakin B) ona görə ki C) ancaq

Dərs 33. HÖKMDAR QARDAŞLAR (6 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Debat zamanı oxuduqlarından və eşidib-gördüklərindən misallar gətirməklə fikirlərini əsaslandırır.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Oxuduğu mətndəki məlumatları mənimsəyir və nəticə çıxarır.
2.2.3. Verilmiş mətni genişləndirmək və davam etdirmək məqsədi ilə yaradıcı plan tutur.	Mətnin bir hissəsini oxuduqdan sonra davamını təxmin edir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərdəki qəhrəmanların hərəkətinə münasibət bildirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu əsərin məntiqi sonluğunu düşünüb təqdim edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək inşa yazır.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqini izah edir.	Bəzi köməkçi nitq hissələrinin cümlədəki rolunu müəyyənləşdirir.

Motivasiya ("Əqli hücum")

Müəllim: – "Məsuliyyət" sözünü necə başa düşürsünüz?

Şagirdlər həyatdan misallar gətirməklə bu sözü izah etməyə çalışırlar.

Əlavə suallar:

1. *Sizcə, hansı atalar sözü məsuliyyətli olmağa çağırır?*

- A) *Tək əldən səs çıxmaz.* B) *Bu günün işini sabaha qoyma.*
C) *İlanın ağına da lənət, qarasına da.*

2. *Əgər dövlət başçısı məsuliyyətsiz olsa, xalqın aqibəti necə olar?*

Şagirdlər bu suallar ətrafında öz fikirlərini söyləyirlər.

Oxu (proqnozlaşdırma)

Dərslikdən mətnin 1-ci hissəsi (səh. 84) oxunur və müəllim soruşur:

– *Sizcə, bundan sonra hadisələr necə cərəyan edəcək?*

Sual: – *Atası Səmədə bütün ərazinin hansı hissəsini vəsiyyət etdi?*

(Cavab variantlarını müəllim lövhədə yazır)

- A) $\frac{1}{2}$ B) $\frac{1}{4}$ C) $\frac{3}{4}$

Danışma (debat)

Dünyasını dəyişən padşahın vəsiyyətinə münasibətinizi bildirin.

I qrup: – *Padşahın vəsiyyəti düzgün və ədalətli idi.*

(Əsas arqument: padşah öz oğulları üçün bərabər imkanlar yaratmaq istəyirdi)

II qrup: – *Padşahın vəsiyyəti yanlış və ədalətsiz idi.*

(Əsas arqument: padşah oğullarından birinin məsuliyyətsiz olduğunu bildiyi halda ölkənin yarısını ona verməklə dövlətin taleyini zərbə altında qoydu)

Oxu (proqnozlaşdırma)

Mətnin 2-ci hissəsi (səh. 84-85) oxunur və şagirdlərin dedikləri ilə müqayisə olunur. Şagirdlər 3-cü hissə ilə bağlı versiyalarını irəli sürürlər.

Dərsləyin 85-ci səhifəsindəki 1-ci sual oxunur və cavab variantları dinlənilir.

Danışma (debat)

Teymurun qardaşına göstərdiyi "mərhumət"ə münasibətinizi bildirin.

I qrup: – Teymur qardaşına qarşı düzgün hərəkət etmədi.

II qrup: – Səməd qardaşından layiq olduğu “mərhəmət”i gördü.

Oxu (rollu oyun)

Mətnin 3-cü hissəsinə keçməzdən əvvəl müəllim aşağıdakı sualı verir:

– Dövlət başçısı hansı xüsusiyyətlərə malik olmalıdır?

Cavablardan sonra mətnin 3-cü hissəsi (səh. 85) oxunur və şagirdlərin keçən dərisdə bu hissə ilə bağlı söylədikləri versiyalarla müqayisə olunur.

2-3-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir. 2-ci tapşırıq. Cavab: 150 qoyun

Şagirdlər 4-cü hissə (səh. 85-86) ilə bağlı versiyalarını irəli sürürlər. Mətnin sonuncu hissəsi rollu oyun şəklində 3 şagird tərəfindən (Səməd, Teymur, aparıcı) oxunur.

Müəllim suallarla şagirdlərə müraciət edir:

– Mətnin sonluğu xoşunuza gəldimi? Xoşunuza gələn nə oldu?

– Mətnin sonunda sizin üçün gözlənilməz olan nə idi?

– 4-cü hissədən sonra Teymur və Səməd obrazlarına münasibətinizdə bir dəyişiklik oldumu?

– Siz mətni hansı sonluqla bitirərdiniz?

Dərsləyin 86-cı səhifəsindəki 4-5-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir.

4-cü tapşırıq. Cavab “B” variantıdır.

5-ci tapşırıq. Səmədə 50 qoyun qaldı ($200 - 150 = 50$).

İş dəftərinin 56-cı səhifəsindəki 1-3-cü tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Yazı (inşa)

Şagirdlər “Mən dövlət başçısı olsaydım, xalqım üçün nə edərdim?” mövzusunda inşa yazırlar.

Dil qaydaları

6-cı tapşırıq. Mavi rənglə verilmiş sözlərdən “kimi” sözü öz funksiyasına görə digərlərindən fərqlidir. Çünki bu söz cümlənin təsir gücünü artırır, digərləri isə söz və cümlələri bir-birinə bağlayır.

7-ci tapşırıq. Cavab “C” variantıdır.

İş dəftərinin 56-cı səhifəsindəki dil qaydaları üzrə tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 34. KİRPİNİN DÜZ SÖZÜ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətni oxuyarkən obrazların nitqini onların xarakterinə uyğun səsləndirir.
3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.	Oxuduğu şeiri nəsrə çevirərək məzmununu yazır.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Cümlədə köməkçi nitq hissələrini digər nitq hissələrindən fərqləndirir.
4.1.6. Cümlənin düzgün qurulmasında baş və ikincidərəcəli üzvlərin yerini dəqiq müəyyən edir.	Şeirlə ifadə olunmuş cümlələri nəsrə çevirərkən sözlərin ardıcılığını düzgün müəyyən edir.

Motivasiya

Müəllim: – “İstəyirsən bal-çörək, al əlinə bel-kürək” atalar sözünü hansı məqamlarda işlədirlər?

Şagirdlər cavab variantlarını söyləyirlər.

Müəllim: – Bu atalar sözünü indiyə qədər oxuduğunuz hansı mətnlərə aid edə bilərsiniz?

Şagirdlər “Ən böyük xəzinə”, “İki qardaş”, “Bağban və oğulları” (II sinif) və s. mətnlərin adlarını çəkirlər.

İfadəli oxu (rollu oyun)

Şeir (dərslik, səh. 87) 5 şagird tərəfindən (hər şagird müvafiq olaraq aparıcının, ayının, qurdun, tülkünün, kirpinin sözlərini söyləyir) səhnələşdirilir. Hər heyvana uyğun müəyyən jest və mimikalardan istifadə edilməsi tələb olunur.

Yazı

Şagirdlərə belə bir tapşırıq verilir:

– *Təmsildəki heyvan obrazlarını insan obrazları ilə əvəz edərək hekayə və ya nəğil yazın.*
İş dəftərinin 57-ci səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlar da yerinə yetirilə bilər.

Dil qaydaları

1-ci tapşırıq. *O, doyunca bal yeməkçün pətək tapa bilmədi.*

Siz elə boy-buxunla Bir qarın yemək üçün

Zəhməti sevsəydiniz, Xəlvəti gəzməzdiniz.

2-ci tapşırıq. Şeirə son misralarında verilən “elə” sözünə sual vermək olar (hansı?). Həmin söz əvəzlilikdir. Digər cümlədəki (Elə həmin andaca....) “elə” sözü köməkçi nitq hissəsidir. Həç bir suala cavab vermir, cümlədəki sözün təsir gücünü artırır.

Tətbiqi çalışma kimi iş dəftərinin 57-ci səhifəsindəki 3-cü tapşırıq yerinə yetirilə bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 35. HAZIR YUVA (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Oxuduğu və dinlədiyi məlumatları həyatda gördükləri və eşitdikləri ilə əlaqələndirərək mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki hadisələrin səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən edir. Oxuduğu bədii mətnin hekayə xəritəsini qurur.
2.2.2. Bədii və elmi-kütləvi mətnlər haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu elmi mətndən əldə etdiyi məlumatlara şəxsi araşdırmalarını da əlavə etməklə məruzə şəklində təqdim edir.
2.2.3. Verilmiş mətni genişləndirmək və davam etdirmək məqsədi ilə yaradıcı plan tutur.	Mətnin planına yeni başlıqlar əlavə edir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Mətnin ideyasını atalar sözü ilə ifadə edir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Mətndəki müəyyən epizodları genişləndirməklə nəql edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Oxuduqlarını və eşitdiklərini ümumiləşdirməklə təhlil xarakterli inşa yazır.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Cümlədə köməkçi nitq hissəsinin yerini müəyyən edir. Bəzi köməkçi nitq hissələrinin cümlədəki rolunu müəyyənləşdirir.

Motivasiya

Azərbaycanın xəritəsi nümayiş etdirilir. Xəritədə ermənilərin işğal etdikləri Qarabağ ərazisi xüsusi (qara) rənglə ayrılışıdır.

Müəllim: – *Bu qara xətlə haşiyələnmiş torpaqlarımız ermənilər tərəfindən istila olunub. Onların bu hərəkətinə nə ad vermək olar? (işğal, qəsbkarlıq)*

– *Sizcə, bu yerlərdən məcburən çıxarılan həmvətənlərimiz uzun illər əzab-əziyyətlə qurduqları doğma ocaqlarını tərk edərkən hansı hissləri keçirirdilər?*

Şagirdlərin fikirləri dinlənilir (“Ən qiymətli” hekayəsi xatırladıla bilər).

Oxu

Uşaqlar mətni (dərslük, səh. 88) əvvəlcə səssiz oxuyurlar. Sonra müəllim onlara sual və tapşırıqlar verir:

1. *Mətnin giriş, əsas və sonluq hissələrini müəyyənləşdirin (hər hissə ayrıca nəql edilir).*

2. *Hər hissəyə başlıq verin.*

3. *Mətnin ideyasına hansı atalar sözləri uyğun gəlir? (Nə yoğurdum, nə yaptım, hazırca kökə tapdım. Yersiz gəldi, yerli qaç)*

1-4-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir.

3-cü tapşırıq.

...., çünki dəcəl uşaqlar onların yuvalarını dağıda bilər.

...., çünki zəhmətlə qurduqları yuvanı qoruyurdu. (-lar)

..., çünki hər kəs öz zəhməti ilə yaşamalıdır.

4-cü tapşırıq. Cavab “A” variantıdır.

5-ci tapşırıq ev tapşırığı kimi verilə bilər.

Mətnlə bağlı iş dəftərinin 58-ci səhifəsindəki sual və tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Dinləmə

SEVDA

Sevda səhər tezdən eyvana çıxdı. Divarın yuxarı küncünə bir qaranquş qonmuşdu. Quş Sevdanı görcək havaya qalxıb gözəndən itdi. Sevda onun dalınca baxa-baxa qaldı. Ancaq qaranquş tez geri döndü. Dimdiyindəki çöpü divara yapışdırdığı palçıqın üstünə qoyub yenə getdi. Sevda nə fikirləşdisə, tələsik həyətə düşdü, bir azdan əlində uzun qarğı geri qayıtdı.

Qarğının ucuna palçıqlı saman çöpü keçirib qaranquşun tikdiyi yuvaya yapışdırdı. Sonra isə oturub qaranquşu gözlədi.

Anası da eyvana çıxdı. Sevda sevinə-sevinə yuvanı ona göstərdi. Elə bu vaxt qaranquş qanadlarını süzə-süzə eyvana girdi. Dimdiyində gətirdiyi çöpü yuvanın qırağına bərkətdi. Sevdanın qoyduğu çöpü isə dimdiyinə alıb döşəməyə atdı. Qaranquşun bu hərəkəti Sevdanın xətrinə dəydi. O, incik bir səslə anasına dedi:

– Mən ona kömək eləyirəm ki, yuvasını tez tiksin. O isə çöpü yerə tullayır.

Anası Sevdanı başa saldı:

– Qızım, qaranquş həmişə yuvasını öz zəhməti ilə tikir. Başqası kömək etmək istəyəndə ona elə gəlir ki, yuvasına göz dikən var.

Anasının dediyi bu sözlər indi də Sevdanın yadından çıxmır.

Musa Məmmədov

Mətn oxunduqdan sonra müəllim suallar verir:

1. *Qaranquş yuvanı nədən tikir?*

2. *Qaranquş yuvasını harada qurur?*

3. *Sevda qaranquşdan niyə incidi?*

4. *Anası Sevdanı necə başa saldı?*

Yazi (ifadə)

Müəllim: – *Oxuduğunuz və dinlədiyiniz hər iki əsərdəki epizodları vahid süjet xətti altında birləşdirməklə mətn qurub yazın.*

Mətnin planı:

Giriş. Sevdanın qaranquş üzərində müşahidələri

Əsas hissə:

1. Sevdanın qaranquşa kömək cəhdləri
 2. Qaranquşun buna münasibəti
 3. Ananın izahı
 4. Sərçələrin hücumu
 5. Sevdanın qaranquşa köməyi
- Sonluq. Baş vermiş hadisələrlə bağlı Sevdanın düşüncələri

Danışma

“Niyə hərənin öz yuvası onun üçün şirin və müqəddəsdir?” mövzusunda diskussiya keçirilir.

Dil qaydaları

6-7-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir.

7-ci tapşırıq.

- 1-ci cümlədəki “qədr”, 4-cü cümlədəki “kimi” sözləri bənzətmə bildirir.
2-ci cümlədəki “lap”, 3-cü cümlədəki “ha” sözləri cümlənin təsir gücünü artırır.

İş dəftərinin 58-ci səhifəsində verilmiş dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 36. ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TƏKRAR (2 saat)

Bu dərsdə dərsliyin 90-cı səhifəsində verilmiş sual və tapşırıqlar yerinə yetirilir, müvafiq bölmədə tədris olunmuş materiallar təkrarlanır. Bununla yanaşı, müəllim həm özünün hazırladığı materiallardan, həm də müxtəlif qiymətləndirmə vasitələrindən istifadə edə bilər. Tapşırıqların seçimi zamanı bölmədə reallaşdırılmış standartları əsas götürmək lazımdır.

Dərs 37. 3-cü BÖLMƏ ÜZRƏ KİÇİK SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ (2 saat)

Dinləmə və yazı üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 59-cu səhifəsində də verilmişdir.)

QUŞLARIN XATİRİNƏ

Elşənlə Novruz çəpərdən qonşu həyətə boylana-boylana qalmışdılar. Orada quşlar elə gözəl səs-səsə vermişdi ki, gəl görəsən. Uşaqlar quşlara saatlarla qulaq asmaqdan doymurdular.

- A bala, haradasınız, eh-eyyy?!
- Nənə, buradayıq, burada.
- Öz bağınız yoxdurmu, ay mənim əzizlərim?
- Nənə, o bağda quşlar oxuyur. Bizim bağa heç gəlmirlər də. Neyləyək axı?
- Görürsünüz, o bağda gül-çiçək əkiqlər, quşlara yuva qurublar, tez-tez onlara dən səpirlər. Bəs siz neyləmişiniz, hə?

Nənə düz deyirdi. Elşənlə Novruz başlarını aşağı salıb susdular.

Ertəsi gün onlar hamıdan tez oyanıb işə başladılar. Biri güllük üçün yer belləyir, o biri isə quşlar üçün ağaca dənlik vururdu.

Çəpərə bir quş qonmuşdu. Onlara tərəf baxıb cikkildəyirdi.

Xalidə Abbasova

1. Uşaqlar qonşu həyətə getməyə can atırdılar, çünki ...

- A) orada uşaqlarla oynamaq istəyirdilər.
- B) orada quşlar oxuyurdu.
- C) orada çoxlu meyvə ağacı var idi.

2. Elşəngilin həyətinə quşlar oxumurdu, çünki ...
 - A) onların həyətinə gül-çiçək yox idi.
 - B) onların həyətinə böyük bir it var idi.
 - C) uşaqlar quşlara daş atırdılar.
3. Uşaqlar güllük üçün yer belləyir, dənlik düzəldirdilər, çünki ...
 - A) nənələrinin rəğbətini qazanmaq istəyirdilər.
 - B) quşları öz həyətlərinə cəlb etmək istəyirdilər.
 - C) qonaq gözləyirdilər.
4. "Nənə düz deyirdi" cümləsində "düz" sözü ...
 - A) varlığın əlamətini bildirir.
 - B) nənənin hərəkətini bildirir.
 - C) hərəkətin əlamətini bildirir.
5. Plana əsasən mətnin qısa məzmununu yaz.
 1. Uşaqların qonşu həyətdə can atması
 2. Nənənin öyüdü
 3. Uşaqların çıxardığı nəticə

Oxu və dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 60-61-ci səhifələrində də verilmişdir.)

KÖMƏK

Ata oğluna hasarı təmir etməyi tapşırırmışdı. Oğlan [] götürərək atasının tapşırığını yerinə yetirmək üçün hasara yaxınlaşdı. **1** Lakin o, sınımış taxtaları yerinə oturma bilmirdi. ... vurduğu **mismarlar** əyilir, ... çəkic mismara deyil, **barmaqlarına** dəyirdi.

2 Bir sözlə, heç nə alınmırdı. Üstəlik də, yaxınlıqda futbol oynayan **yoldaşlarının** şən səsləri gəlirdi. Oğlanın fikri onlarda idi. **3**

Bu vaxt yol **ilə** baba **ilə** nəvə gedirdi. Nəvə oğlanın çətinlik çəkdiyini görüb babası **ilə** birgə onun yanına gəldi, alətləri alıb hasarı düzəltdi. Oğlan çox sevindi və oynamaq **üçün** dostlarının yanına qaçmaq istədi. Ancaq baba yaxınlaşıb taxtaları yerindən qopartdı.

– Nə edirsən, baba? – deyə nəvə heyretlə soruşdu. – **Axı** sən özün mənə öyrətmisən ki, mərhəmətli olum, heç kəsdən kömək əlimi əsirgəməyim.

Baba cavab verdi:

– Düzdür, mən sənə bunları demişəm, **amma** sən kömək etmirsən.

Nəvə daha da təəccübləndi:

– Nə danışırısan, baba? **Axı** mən əlimdən gələni edirəm.

– Sən başqasına tapşırılan işi görməklə ona yaxşılıq yox, pislik edirsən. Birincisi, o, hasarı təmir etməyi öyrənməlidir. İkincisi, o başa düşməlidir ki, istəyinə səbir ilə çatmaq olar və nəhayət, o bilməlidir ki, əvvəl əylənmək, sonra iş görmək lazımdır.

1. **Mavi boşluğun yerinə hansı sözlər uyğun gəlir?**

A) mala, bel və yabanı B) qayçı, süpürgə və iynəni C) mişar, çəkic və mismarları
2. **Altından xətt çəkilmiş hansı söz cümlənin təsir gücünü artırır?**

A) üçün B) axı C) amma
3. **Nöqtələrin yerinə bunlardan hansı uyğun gəlir?**

A) gah, gah da B) nə, nə də C) lakin, sanki
4. **"Ağrıdan onun gözləri yaşarırdı" cümləsi rəqəmlə işarələnmiş hansı boşluğa uyğun gəlir?**

A) 2-ci B) 3-cü C) 1-ci

5. Mavi rənglə verilmiş sözlərdən hansında cəm şəkilçisi yazıldığı kimi tələffüz olunur?
A) mismarlar B) barmaqlarına C) yoldaşlarının
6. Hansı kəlam mətnin məzmununa uyğun gəlmir?
A) Səbirli olmağı bacaran gec-tez öz istəyinə çatacaq.
B) Heç kimə möhtac olmamaq üçün işləmək lazımdır.
C) Əsl sevinc zəhmətdən sonrakı istirahətdir.
7. Nəvə, əslində, nə etməli idi?
A) Oğlana fikir verməyib öz yolu ilə getməli idi.
B) Hasar düzəltməyi ona öyrətməli idi.
C) Hasarı düzəldə bilmədiyi üçün onu danlamalı idi.
8. Hansı rənglə verilmiş "ilə" sözünü "və" sözü ilə əvəz etmək olar?
A) B) C)
9. Sonuncu abzasda verilən məsələlərdən hansında sözlərin yeri dəyişik düşüb?
A) Başqasına tapşırılan işi görməklə ona yaxşılıq yox, pislik edirsən.
B) İstəyinə səbirlə çatmaq olar.
C) Əvvəl əylənmək, sonra iş görmək lazımdır.
10. Nəvə taxtaları yerinə vurmaqla ...
A) oğlana kömək elədi.
B) gələcəkdə oğlanın zəhmətkeş kimi yetişməsinə mane oldu.
C) oğlanın gedib dostları ilə oynamasına şərait yaratdı.

4-cü bölmə

YÜZ MİN NİYƏ

Dərs №	Mövzu	Məzmun standartları	Saat sayı	Dərslik səh.	İş dəftəri səh.	MMV səh.
38	Niyə	1.2.1, 2.1.1, 2.2.1, 3.1.4, 4.1.6	2	92	62	97
39	Qazların uçuşu	1.2.1, 1.2.2, 2.2.1, 4.1.6	4	93-94	63	98
40	Meynə niyə ağlayır	1.2.1, 2.1.3, 2.2.1, 4.1.6	2	95-96	64	100
41	Üşümürmə, görəsən	1.2.2, 2.1.2, 2.2.1, 2.2.4, 4.1.6	4	97	65	102
42	Niyə məhz sual işarəsi	1.1.2, 2.2.2, 3.1.4, 4.1.7	2	98	66-67	105
43	Lampa niyə söndü	1.1.2, 2.2.1, 2.2.2, 3.1.4, 4.1.6	2	99-100	68	107
44	Tülkü niyə suya girir	1.2.1, 2.2.1, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.3, 4.1.5	2	101-102	69	109
45	Yarasa nə üçün gecə ova çıxır	1.2.1, 1.2.4, 2.1.2, 2.2.1, 3.1.5, 4.1.5	4	103-104	70	110
46	Yarasa	1.1.2, 1.2.1, 2.2.1	4	105	70-71	112
47	İlanlar niyə rəqs edir	1.1.1, 2.1.2, 2.2.1, 2.2.5, 4.1.6	2	106-107	72	115
48	Dünyagörmüş baba	1.2.1, 1.2.2, 1.2.5, 4.1.5	4	108-109	73	117
49	Möcüzələr niyə yox olur	1.1.2, 1.2.1, 1.2.5, 2.1.3, 2.2.2, 2.2.3, 3.1.4, 4.1.6	6	110-111	74-76	119
50	Zəməzəm suyu	1.1.2, 1.2.1, 2.2.4, 3.1.3, 4.1.2, 4.1.6	2	112-113	77	124
51	Bağban sincab	1.1.1, 1.2.1, 2.2.2, 2.2.5, 4.1.5	2	114-115	78	126
52	Ümumiləşdirici təkrar		2	116		128
53	Kiçik summativ qiymətləndirmə		2		79-81	128
Yekun			46 saat			

Dərs 38. NİYƏ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Eşitdiyi və oxuduğu hadisələrin səbəblərini araşdırmaq məqsədi ilə kiçik təqdimatlar edir.
2.1.1. Rast gəldiyi yeni əşya və hadisələri, habelə onlara bənzər əşya və hadisələri adlandırır, təyinatına görə müqayisə edir.	Rast gəldiyi yeni sözlərlə həyatda gördüyü əşya və hadisələr arasındakı uyğunluğu müəyyən edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcimli rəy-inşa yazır.	Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək inşa yazır.
4.1.6. Cümlənin düzgün qurulmasında baş və ikincidərəcəli üzvlərin yerini dəqiq müəyyən edir.	Şeirə ifadə olunmuş cümlələri nəsrə çevirərkən sözlərin ardıcılığını düzgün müəyyən edir.

Motivasiya

Müəllim M.Aslanın “Hamısı mənimdir” şeirini səsləndirir:

– Bu dağ kimindir, baba? – Qəşəng balam, sənindir! Oh, nə gözəl yerlər var!
 Havası nə sərinidir! – Məşə kimindir, baba? – Ay mənim göyçək balam,
 – Sənin, bala, sənindir! Gör nə qəşəng göründü! Yanağı çiçək balam,
 – Bu çay kimindir, baba? – Sənindir, ey, sənindir! Nə görürsən sən indi,
 Həm gurdur, həm dərinidir! – Bəs bu, bəs o, bəs onlar? Bax hamısı sənindir!

Müəllim bildirir ki, bu şeir sual-cavab formasında yazılıb və suallar verir:

- İki adam arasında gedən danışiq necə adlanır? (dialog)
- Bu şeirdə müraciət bildirən sözləri tapın. Belə sözlər necə adlanır? (xitab)
- Şeirdə suallar kimin dilindən verilir? (nəvənin)
- Nəvəyə aid olan misralarda hansı sözlər sual bildirir? (kimin, bəs)
- “Kimin?” sualını verməklə biz nə soruşuruq? (əşyanın kimə məxsus olduğunu)
- Bəs bir şeyin səbəbini öyrənmək üçün hansı sual bildirən sözlərdən istifadə edirik? (Niyə?)

Nə üçün? Nəyə görə?)

Oxu

Dərsliyin 92-ci səhifəsindəki “Niyə” şeiri 2 şagird tərəfindən – baba və nəvənin dilindən oxunur. Nəvənin sözlərini oxuyan şagirdin sual cümlələrini xüsusi intonasiya ilə, babanın sözlərini oxuyan şagirdin isə həlim (mülayim), səbirlə, təmkinlə oxumasına fikir verilir.

Dərslikdəki 1-2-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir. İş dəftərinin 62-ci səhifəsindəki 1-ci tapşırıqdan da istifadə etmək olar.

Əlavə sual və tapşırıqlar: 1. Şeirdəki suallardan hansılarına cavab verə bilərsiniz?

2. Şeirdəki bəndlərin hansı misraları qafiyələnir? 3. Şeirdə hansı sözlər qız adı kimi işləyə bilər? Bəs oğlan adı kimi işləyə bilən söz varmı?

Yazı

Şagirdlər aşağıdakı sualları cavablandırırlar (iş dəftərinin 62-ci səhifəsindəki 2-ci tapşırıqdan da istifadə etmək olar):

- Niyə ay gah dairəvi, gah da oraşəkilli olur?
- Gün çıxanda göydəki ulduzlar niyə yoxa çıxır?
- Nəyə görə saati sol qola taxırlar?

Danışma (qruplarla iş)

Şagirdlər sinifdəki şagirdlərin sayına görə 4 və ya 6 qrupa bölünürlər. Hər qrupa “Azərbaycan

dili", "Riyaziyyat", "Həyat bilgisi", "İnformatika" (qrupların sayı daha çox olarsa, "Musiqi" və "Təsviri incəsənət"dən də) fənləri ilə bağlı "niyə?" sualı ilə başlanan 5 sual hazırlamaq tapşırılır. Bir qrupun qoyduğu sualı digər qruplar cavablandırmalıdır. Daha məzmunlu sual tərtib edən və digər qrupların suallarına dolğun cavab verən qrup və ya qruplar daha yüksək qiymətləndirilir.

Dil qaydaları

Dərsləyin 92-ci səhifəsindəki 3-cü tapşırıq yerinə yetirilir. Eləcə də iş dəftərinin 62-ci səhifəsindəki 4-cü tapşırıqdan istifadə etmək olar.

Əlavə suallar: – "Niyə" şəirində neçə cümlə var?

– Onlardan neçəsi sual, neçəsi nəqli cümlədir?

Dinləmə

CÜCƏ VƏ XORUZ

Bir dəfə balaca cücə böyük xoruzdan soruşdu:

– Niyə leyləyin uzun dimdiyi var, mənimki isə bapbalacadır?

– Əl çək!

– Niyə dovşanın uzun qulaqları var, məndə isə heç balacası da yoxdur?

– Zəhləmi tökmə!

– Niyə pişik balasında gözəl xəzdir, məndə isə iyrənc sarı tük?

– Açı başımdan!

– Niyə kiçik quyruğunu bulaya bilir, mənim isə quyruğum yerli-dibli yoxdur?

– Səsini kəs!

– Niyə çəpişin gözəl buynuzları var, məndə isə heç pisi də yoxdur?

– Bəsdır! Əl çək! – deyə xoruz lap əsəbiləşdi.

– Elə əl çək, əl çək!.. Niyə başqa böyük balacaların suallarına cavab verirlər, sən isə yox? – deyə cücə cikkildədi.

– Ona görə ki, sən soruşmursan, paxıllıq edirsən, – deyə xoruz çox ciddi cavab verdi.

Bu, doğrudan da, belə idi.

Sergey Mixalkov

Müəllim şagirdlərin diqqətini xoruzun nitqindəki "zəhləmi tökmə", "açıl başımdan", "səsini kəs", "əl çək" ifadələrinə yönəldir və bu cür ifadələrə münasibət bildirməyi tapşırır:

– Sizcə, böyük və kiçik yaşlı uşaqlarla belə danışmasına haqq qazandırmaq olarmı?

Tətbiqi çalışma kimi iş dəftərinin 62-ci səhifəsindəki 3-cü tapşırıq yerinə yetirilə bilər.

Əlavə tapşırıq: – "Cücəni payızda sayarlar" məsələni şərh edin.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 39. QAZLARIN UCUŞU (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Müəyyən elmi məlumatları mənimsəməklə qoyulmuş suallara aydınlıq gətirir.
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Oxuduğu və dinlədiyi məlumatları həyatda gördükləri və eşitdikləri ilə əlaqələndirərək mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Oxuduğu mətndəki məlumatları mənimsəyir və nəticə çıxarır.
4.1.6. Cümlənin düzgün qurulmasında baş və ikincidərəcəli üzvlərin yerini dəqiq müəyyən edir.	Cümlə üzvlərini müəyyən edir.

Motivasiya

Lövhdə BİBÖ cədvəli çəkilir və şagirdlər birinci iki sütunu doldururlar.

QAZLAR HAQQINDA		
BİLİRİK	İSTƏYİRİK BİLƏK	ÖYRƏNDİK

Əgər birinci sütunda çöl qazlarının köçəri quş olduğu öz əksini tapmayıbsa, müəllim sual verməklə bu məlumatı da həmin sütunda yerləşdirir.

Uşaqlara payızda isti ölkələrə uçan köçəri quşların rəsmini çəkmək tapşırılır. Çəkilən rəsmlər içərisində quşları < şəklində çəkənlər də ola bilər.

Müəllim: – Nə üçün quşların uçuşunu < şəkilli çəkmisiniz?

Oxu

Dərslikdəki mətn (səh. 93) səssiz oxunur. 94-cü səhifədəki 1-2-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir.

1-ci tapşırıq. Köçəri quşlara xas olan keyfiyyətlər seçilir: *əməkdaşlıq, nizam-intizam, qay-ğıkeşlik, ədalət.*

2-ci tapşırıq. Belə ki, uçuş zamanı daim hava axınına yarmaq onları çox yorur. Buna görə qazlar < şəklində düzülür. Belə olduqda qarşıda qanad çalaraq hava axınına yaran qaz arxadakının işini xeyli asanlaşdırır. Beləliklə, qazlar getdikləri yerə daha az güc sərf etməklə çatırlar.

Şagirdlər iş dəftərinin 63-cü səhifəsində verilmiş mətnlə bağlı tapşırıqlardan fərdi şəkildə istifadə edə bilərlər. Sonda tapşırıqların cavabları dinlənilir, müqayisə olunur və düzgün cavablar müzakirə yolu ilə müəyyənləşdirilir.

Dinləmə**LEYLƏKLƏR HAVADA YATIR**

Dünyada o qədər qəribə hadisələr var ki, az qala adamın inanmağı gəlmir. At ayaq üstə yatır. Dovşan yatdığı yerdə ona yaxınlaşan hər şeyi görür. Hələ bu harasıdır!.. Leyləklər də havada yatırlar, uça-uça. Günlərlə yerə enmədən ölkələr, çaylar üstündən dünyanın bu başından o başına köç edən leyləklər bəs necə dincəliirlər? Necə olur ki, təbiətin bu gözəl, zərif sakinləri bu qədər uzun yola özlərində güc tapa bilirlər? Bu yaxınlarda bu sirr də açıldı. Yaradılışın daha bir səhifəsi bizi heyretə gətirdi. Alimlər leyləklərin döşünə xüsusi cihaz yapışdırılmış və bu cihazın köməyi ilə onların ürəklərinin döyüntüsünü izləyərək nə vaxt yatdıqlarını, nə vaxt oyaq olduqlarını müəyyənləşdirə bilmişlər. Məlum olmuşdur ki, leyləklər növbə ilə, özü də yerlərini dəyişərək yatırlar. Belə ki, yatmaq növbəsi çatan leylək qatarın ortasına keçir. Dəstənin qabağında və arxasında uçan leyləklər ortada yatanları səs siqnalları ilə idarə edirlər. Yuxuda olan leyləklər bu əmrlərə uyğun olaraq qanad çalır, ayaqlarını və boyunlarını düz tuturlar. Ortada uçan leyləklər yuxudan ayıldıqdan sonra ya dəstənin qabağına, ya da arxasına keçirlər. Beləliklə, istirahət etməli olan növbəti leyləklər yataq otağına, yeni dəstənin ortasına keçir. Leyləklər bu minvalla mənzilbaşına çatırlar.

Sual müsabiqəsi. Şagirdlər 4 qrupa bölünür, oxuduqları və dinlədikləri məlumatlarla bağlı mümkün qədər çox sual hazırlayırlar. Hər qrup digər qrupların suallarına ardıcılıqla cavab verməlidir. Müsabiqənin sonunda daha çox sual və cavab vermiş qrup qalib hesab olunur. Daha orijinal sual və cavab verənlər müəllim tərəfindən xüsusi qeyd olunur.

Danışma (müzakirə)

“Köçəri quşlarda insanlara örnek ola biləcək xüsusiyyətlər var” mövzusunda müzakirə keçirilir. Müəllim uşaqlara tapşırır ki, öz fikirlərini indiyə kimi oxuduqları, həyatda gördükləri və eşitdikləri ilə əsaslandırınlar.

Dil qaydaları

Müəllim 3-cü tapşırıqdakı nümunəni şagirdlərə izah edərək başa salır. Sonra 2-ci cümlədəki cümlə üzvləri şagirdlər tərəfindən müəyyənləşdirilir:

nə edirdi? – qalxırdı – xəbər
kim qalxırdı? – Əhməd kişi – mübtəda
kimlə qalxırdı? – ovçularla – ikincidərəcəli üzv
haraya qalxırdı? – dağa – ikincidərəcəli üzv

Şagirdlər söz birləşməsinin bir cümlə üzvü olduğunu müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkə bilirlər. Burada çəşməmaq üçün müəllim söz birləşməsinin tərkibindəki sözlərin xəbərle birbaşa əlaqəsi olub-olmadığını yoxlamaq lazım gəldiyini izah etməlidir.

94-cü səhifədəki qaydada verilən cümlə müəllim tərəfindən yazı taxtasına yazılır və sözlərin hansı nitq hissəsinə aid olduğu sual-cavab yolu ilə müəyyənləşdirilir.

4-cü tapşırıq.

Babam (*kim? – mübtəda*) bağda (*harada? – ikincidərəcəli üzv*) ağacları (*nəyi? – ikincidərəcəli üzv*) suladı (*nə etdi? – xəbər*).

Yarpaqlar (*nə? – mübtəda*) yerə (*haraya? – ikincidərəcəli üzv*) tökülürdü (*nə edirdi? – xəbər*).

Şiddətli (*necə? – ikincidərəcəli üzv*) külək (*nə? – mübtəda*) əsirdi (*nə edirdi? – xəbər*).

Usta (*kim? – mübtəda*) hovuzu (*haranı? – ikincidərəcəli üzv*) daşlarla (*nə ilə? – ikincidərəcəli üzv*) bəzədi (*nə etdi? – xəbər*).

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 63-cü səhifəsindəki dil qaydaları üzrə tapşırıqlardan istifadə etmək olar.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 40. MEYNƏ NİYƏ AĞLAYIR (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu mətnin ideyasından bəhrələnərək eyni mövzuda mətn qurub təqdim edir.
2.1.3. Öyrəndiyi yeni söz və terminlərin lüğətini tərtib edir.	Müəyyən sahəyə aid söz və terminlərin izahlı lüğətini tərtib edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki hadisələrin səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən edir. Oxuduğu mətndəki məlumatları mənimsəyir və nəticə çıxarır.
4.1.6. Cümlənin düzgün qurulmasında baş və ikincidərəcəli üzvlərin yerini dəqiq müəyyən edir.	Sözlərin cümlədəki rolunu, sualını və ifadə vasitəsini müəyyənləşdirir.

Motivasiya

Müəllim: – Ağacların tez böyüyüb çox məhsul verməsi üçün nə etmək lazımdır?
 Şagirdlər cavab variantlarını söyləyirlər.

Müəllimin nəzərinə: *Yaxşı olardı ki, bu dərs məktəbin həyətyanı sahəsində, rayon və kənd yerlərində isə üzüm bağları sahəsində keçirilsin.*

Oxu

Şagirdlər təyin edilmiş vaxt ərzində səssiz oxuyub mətnin (dərslik, səh. 95) məzmunu ilə tanış olurlar. Dərsləyin 96-cı səhifəsindəki 1-6-cı tapşırıqlar yerinə yetirilir. İş dəftərinin 64-cü səhifəsindəki 1-ci tapşırıqdan da istifadə etmək olar.

4-cü tapşırıq. ... *çünki meynənin daha çox bar verəcəyini düşünürdü.*

Danışma (qruplarla iş)

Şagirdlər üç qrupa bölünürlər. Verilmiş situasiya ilə bağlı hekayə düşünüb şifahi şəkildə sinfə təqdim edirlər.

I qrup: – *Babam bağda əkdirdi körpə ağacların yanında möhkəm çubuqlar basdırıb ağacları onlara bağladı...*

II qrup: – *Babam alətlər qutusunu götürüb mənimlə bağa tərəf yollandı...*

III qrup: – *Babam bağda əkdirdi ağaclardan birinə qulluq etməyi mənə tapşırırdı...*

Dinləmə**ÜZÜM**

Üzüm çox faydalı və qiymətli bitkidir. Ona görə də dünyanın bir çox ölkəsində çox qədimdən becərilir. Üzümdən hazırlanan sirkə, şərbət, kişmiş çox faydalıdır. Bəkməz və ya doşab isə qanazlığı xəstəliyi üçün çox faydalı vasitədir.

Müəyyən edilmişdir ki, üzümün şirəsində müalicəvi əhəmiyyəti olan bir sıra maddələr var. Onun tərkibində vitaminlər çoxdur. Üzüm tənəyinin yarpağı da faydalıdır. Milli yeməklərimizin hazırlanmasında ondan istifadə olunur.

Şagirdlər *doşab*, *bəkməz*, *şərbət*, *sirkə* sözlərinin mənasını müəyyənləşdirib lüğət tərtib edirlər.

Sual: – *Üzüm yarpağından hansı yemək növünün hazırlanmasında istifadə olunur?*

Yazı

Cütlərlə iş. Müəllim vərəqin yuxarı hissəsində belə bir cümlə yazır: “*Yayın sonuna yaxın bağdakı meynələrimiz xeyli üzüm gətirdi*”. Bu vərəqi qarşıda əyləşən birinci cütlüyə verərək mövzunu davam etdirmək məqsədi ilə bir cümlə artırmağı tapşırır. Daha sonra digər cütlüklər mətni öz cümlələri ilə genişləndirir. Sonda mətn şagirdlər tərəfindən oxunur.

İş dəftərinin 64-cü səhifəsindəki 2-ci tapşırıq da yerinə yetirilə bilər.

Dil qaydaları

7-ci tapşırıq. Cavab: “B” variantıdır (Bakı şəhərində).

8-ci tapşırıq.

Söz	Cümlədə rolu	Sualı	Nitq hissəsi
Elçin	mübtəda	kim?	isim
budağı	ikincidərəcəli üzv	nəyi?	isim
kəsdi	xəbər	nə etdi?	feil
Mərdan	mübtəda	kim?	isim
həkimlə	ikincidərəcəli üzv	kim ilə?	isim
danışdı	xəbər	nə etdi?	feil
mən	mübtəda	kim?	əvəzlik
dostumu	ikincidərəcəli üzv	kimi?	isim
vağzalda	ikincidərəcəli üzv	harada?	isim
qarşıladım	xəbər	nə etdim?	feil

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 64-cü səhifəsindəki dil qaydaları üzrə tapşırıqlardan istifadə etmək olar.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 41. ÜŞÜMÜRMÜ, GÖRƏSƏN (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Oxuduğu və ya dinlədiyi mətnin ideyası ilə bağlı mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Elmi mətndə rast gəldiyi terminləri kontekstə əsasən izah edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu mətnin ideyasını həyatla əlaqələndirir.
4.1.6. Cümlənin düzgün qurulmasında baş və ikincidərəcəli üzvlərin yerini dəqiq müəyyən edir.	Cümlə qurarkən cümlə üzvlərinin ardıcılığına riayət edir.

Motivasiya

Müəllim şagirdlərə üzərini buz bağlamış sular, ağ örtüyə bürünmüş çöl, çılpaq ağaclar təsvir olunmuş bir rəsm əsəri göstərir və qış fəslində soyuq havada üşüyərkən hansı hisləri keçirdiklərini sözlə ifadə etməyi təklif edir.

Şagirdlər cavab variantlarını söyləyirlər.

Oxu

Dərsliyin 97-ci səhifəsindəki şeir ifadəli oxunur, həmin səhifədəki 1-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

Əlavə suallar:

- Şeir kimin dilindən deyilir?
- Bəs, görəsən, qışda heyvanlar, quşlar üşümür?
- Şaxtada suyun üzəri də donub buz bağlayır. Bəs dənizdə, çayda yaşayan canlılar niyə donmur?

Mətnlə bağlı iş dəftərinin 65-ci səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə etmək olar.

Dil qaydaları

Motivasiya xarakterli 2-ci tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra qayda oxunur və mənimsədir. Şagirdlər müstəqil olaraq cümlələr söyləyir və həmin cümlələrdə mübtəda və xəbərin yeri müəyyənləşdirilir.

2-ci tapşırıq. Ağaclar hər bahar göy atlazdan paltar geyir.

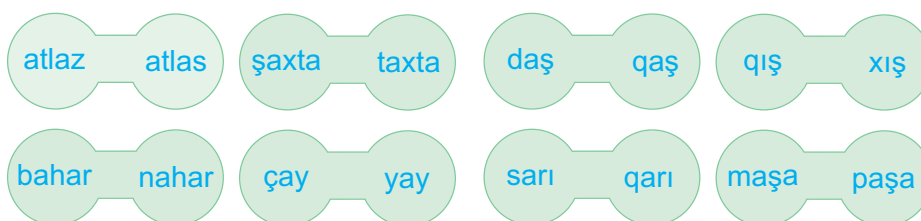
3-cü tapşırıq. Şagirdlər tapşırıqda söz sırasının pozulduğu cümlələri cümlə üzvlərinin yerləşməsi qaydasına görə düzgün söz sırası ilə yazırlar.

Heyvanlar qışda yemi çətinliklə tapırlar.

Sərçələr səhər-səhər həyətdə cəvşəşirdilər.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 65-ci səhifəsindəki dil qaydalarına aid tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Şagirdlərlə **Kim daha cəld?** oyunu keçirilir. Lövhədə *atlaz, qar, daş, bahar, şaxta, qış, yel* sözləri yazılır. Müəllim əlindəki topu şagirdlərin birinə atır və bu sözlərdən birini deyir. Həmin şagird bu sözün bir hərfini dəyişməklə yeni söz yaradıb deyir, sonra topu başqa şagirdə atıb daha bir söz deyir. Bu qayda ilə oyun davam edir. Bir sözdə bir neçə dəfə hərflər dəyişdirməklə yeni söz də yaratmaq olar (qar – tar – bar – nar; yel – bel – sel).

Dinləmə

Müəllim: – Qış vaxtı buz bağlamış pəncərəni görmüsünüzmü? Pəncərə şüşəsindəki buz naxışları nəyə bənzərdiniz?

Şagirdlər öz fikirlərini söylədikdən sonra müəllim mətni səsləndirir:

QIŞ GÜNÜ

Pəncərəm buz bağlayır
yarpaq-yarpaq.

Otağımda hərarət
sıfır üstü 23.

Küçədə çılpaq ağaclar
qısılib bir-birinə.

Gətirə biləydim onları otaqçığıma –
Qızinsınlar.

– Yarpaq naxışa dəymə, qızım, sınar!

Çağır gəlsin ağacları,
qızinsınlar.

Rəsul Rza

Suallar:

1. Pəncərə üzərindəki buz naxışla yarpaq arasında hansı oxşarlıq var?

Müəllim yarpaq nümayiş etdirir, şagirdlər yarpaq damarcıqlarının buz naxışa bənzədiyinin şahidi olurlar.

2. “Otağımda hərarət sıfır üstü 23” nə deməkdir?

3. “Otaqçığıma” sözündə -cıq şəkilçisi sözün mənasına hansı çaları gətirir?

Oxunmuş və dinlənilmiş mətnlər arasında ideya-məzmun və janr yaxınlığı müəyyən olunur.
(*Hər iki mətn uşaq dilindən yazılmış şeirdir. Hər iki şeirin qəhrəmanını şaxtada çılpaq ağacların üşüməsi narahat edir*)

Dinləmə

Sual: – Oxuduğunuz şeirlərdə qoyulmuş suala cavab verilirmi? Bəs hansı mətnlərdə bu cür hadisələrin səbəbi və izahı əks olunur? (*elmi mətnlərdə*)

AĞAQLARIN YARPAQLARI NİYƏ TÖKÜLÜR

Doğrudan da, görəsən, niyə ilin soyuq fəsilərində və ya hava çox quraq keçəndə ağacların əksəriyyəti yarpaqlarını tökür? Axı ağacın həyatında yarpaq çox vacib rol oynayır – bütövlükdə ağac üçün qida hazırlayır. Bunun üçün o, ağacın kökündən su, havadan karbon qazı, Günəş işığından isə enerji alır. Günəş işığı azalmağa başlayanda yarpaqlar saralıb tökülməyə başlayır. Bununla da ağaclar işlətdikləri qidaın miqdarını kəskin sürətdə azaldır. Ağac da, bir növ, ayı kimi qış yuxusuna gedir və bu dövrdə köklərdə toplanıb qalmış qidalı maddələrin hesabına yaşayıb salamat qalır. Yazda hava istiləşəndə ağac qış yuxusundan oyanır və onun budaqlarında yeni yarpaqlar cücərməyə başlayır.

Karbon qazı, enerji, maddə sözlərinin mənaları izah olunur. Şagirdlər dinlədikləri mətnin köməyi ilə “Üşümürmü, görəsən” şeirində qoyulmuş suala cavab tapmağa çalışırlar.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 66-cı səhifəsində də verilmişdir.)

KENQURU

Avstraliyaya ilk dəfə gələn ingilislər burada qərribə heyvan görürlər. Sən demə, onlar o vaxta qədər dünyanın heç bir yerində belə heyvana rast gəlməyibləmiş. İngilislər bu kisəli heyvanı göstərüb yerli sakinlərdən onun adını soruşurlar. ... yerlilər ingilislərin nə dediyini anlamırlar və öz dillərində “kenquru” deyirlər, yəni “mən sizi başa düşmürəm”. “Kenquru” sözünü eşidən ingilislər elə bilirlər ki, bu söz elə həmin heyvanın adıdır. Onlar bu heyvanı Avropaya “kenquru” adı ilə tanıdırlar. ..., yerlilərin dilində “mən sizi anlamıram” sözü bu qərribə heyvanın adına çevrilmişdir.

1. Nöqtələrin yerinə uyğun gələn köməkçi nitq hissələrini yaz.
A) ancaq, beləcə B) yəqin, əlbəttə C) nəhayət ki, yəqin
2. İngilislərin Avstraliyada gördükləri kisəli heyvanın Avropada “kenquru” adı ilə tanınmasına səbəb ...
A) yerli əhalinin bu heyvanı məhz belə adlandırması idi.
B) bu heyvanın kisəli olması idi.
C) yerli əhalinin ingilis dilini bilməməsi idi.
3. Kenquru haqqında deyilənlərdən biri yanlışdır:
A) Kenqurunu ilk dəfə ingilislər Avropaya tanıdıblar.
B) Kenquru ingilis dilində “mən sizi anlamıram” deməkdir.
C) Kenquru kisəli heyvandır.
4. Mətnə hansı məlumat var?
A) yerli əhalinin dilində “kenquru” sözünün mənası
B) yerli əhalinin dilində kenqurunun adı
C) ingilislərin Avstraliyaya səfərinin məqsədi

Yazı üzrə qiymətləndirmə (imla)

QIZ QALASI (124 söz)

Qız qalası – Bakının, eləcə də Abşeronun ən möhtəşəm memarlıq abidəsidir. Qala İçərişəhərin cənub-şərq hissəsində, Dənizkənarı parkın yaxınlığında yerləşir. Uca qülləşəkilli bu nadir abidənin açılmamış tarixi-memarlıq sirləri çoxdur.

Qız qalası haqqında el arasında müxtəlif rəvayətlər söyləyirlər. Bu qala Bakının ən qədim hissəsi olan İçərişəhərdə yerləşir. Keçmişdə Xəzərin ləpələri onun daşlarına çırpılmış. Suya qərq olmuş Səbayel şəhərindən Qız qalasına yeraltı yol da var imiş. Qala sonralar Bakının yadellilərdən müdafiəsində etibarlı istehkama çevrilmişdi. Qalanın başında dayanan keşikçilər uzaqdan gələn düşmən gəmisini görüb xəbər verirdilər və düşməne qarşı hazırlıq görülürdü. Onun adının bir mənası da “alınmaz, yenilməz qala” deməkdir. Bu gözəllik abidəsi Azərbaycanın misilsiz sənətkarlar, memarlar diyarı olduğunu sübut edir.

Son illərdə Qız qalasında və onun ətrafındakı meydanda hər il Novruz bayramı şənliklərinin keçirilməsi ənənəsi yaranmışdır.

Mətnə aşağıdakı tapşırıqlar qoyula bilər:

1. Müərkəb sözlərin altından xətt çəkin.

2. -lar, -lı, -lıq şəkilçiləri işlənmiş sözlərin tələffüz formasını göstərin.

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. Hansı cümlədə söz sırası düzgündür?

- A) Uşaqlar baxırlar cizgi filminə böyük həvəslə.
- B) Meşənin kənarında ovçu rastlaşdı yaralı ceyranla.
- C) Gəmi Xəzərin sularını yara-yara sahildən uzaqlaşdı.

2. Hansı cümlədə mübtəda söz birləşməsi ilə ifadə olunub?

- A) Dənizin sahili uşaqlarla dolu idi.
- B) Qardaşım buruq ustasıdır.
- C) Hekayə mənim çox xoşuma gəldi.

3. Hansı cümlədə ikincidərəcəli üzvlərin yeri dəyişik düşüb?

- A) İstedadlı xənəndə məharətlə oxuyurdu.
- B) Körpəcə sərcə balası yamanca qorxmışdu.
- C) Yaxşıca pəncərələr geniş yuyulmuşdu.

4. Cümlələrdən birində ikincidərəcəli üzv işlənməyib:

- A) Vüsal şeiri əzbərlədi.
- B) Rəşid isə yorulmuşdu.
- C) O, həmişə məktəbdə nümunəvi şagird olmuşdur.

5. Hansı cümlədə ikincidərəcəli üzvlər necə? nə? suallarına cavab verir?

- A) Balaca Leyla onlara tamaşa edirdi.
- B) Bal arıları çiçəklərin üzərində vızıldaşırdılar.
- C) Günəş zəif işıq saçır.

Dərs 42. NİYƏ MƏHZ SUAL İŞARƏSİ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi mətndəki fikirləri genişləndirərək şərh edir.
2.2.2. Bədii və elmi-kütləvi mətnlər haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Elmi-kütləvi mətndəki məlumatları mənimsəyib təqdim edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Oxuduğu əsər haqqında rəy yazır.
4.1.7. Cümlə və onun növləri ilə əlaqədar kiçik təqdimatlar edir.	Cümlələrin məqsəd və intonasiyaya görə növünü müəyyənləşdirir.

Motivasiya

Müəllim şagirdlərə belə bir mətni göstərir:

Ah meşə necə də gözəldir Quşların civiltisindən qulaq tutulur Görəsən onlar nə ilə qidalanırlar Deyirlər ki quşlar olmasa meşə yaşaya bilməz Bu doğrudanmı belədir Axı quşların nə xeyri ola bilər Quşları heyvanlardan fərqləndirən hansı xüsusiyyətlər var

Şagirdlər mətni oxuyurlar.

Sual: – *Bu yazılı mətni oxumağa çətinlik törədən nədir? (Durğu işarələrinin olmaması cümlənin intonasiyasını təyin etməyə mane olur)*

Dinləmə

Müəllim şagirdlərə belə bir şeir oxuyur:

*Sual bizim nidanın
Qocalığıdır, bəlkə?
Beli tamam бүкүлүб,
Bir gör düşüb nə kökə?*

*Duruşu salır bizi
Çox zaman daşa, dağa.
Sözləri bişəcəkmi?
Bənzəri var orağa.*

*Yorulmur, hey soruşur
Deyingən bir qarıtək.
Ona cavab verməyə
Sözlər tapasan gərək.*

Sual:

1. Şeirdə nədən danışılır? (Şagirdlər şeirdə sual işarəsindən danışıldığını deyirlər)
2. "Sual işarəsi bizi dağa-daşa salır" cümləsini izah edin. (Cavab tapmağa, araşdırmalar aparmağa sövq edir)
3. Sual işarəsi nəyə görə:
 - nida işarəsinin qocalığına bənzədilir?
 - orağa bənzədilir?
 - deyingən qarıya bənzədilir?
4. Bəs siz sual işarəsini nəyə bənzərdərdiniz? Bu işarə əlifbadakı hərflərdən hansına daha çox oxşayır?

Oxu

Dərsləyin 98-ci səhifəsindəki mətn abzaslarla oxunur. Hər abzasdan sonra mənimsəməni yoxlamaq məqsədilə suallar verilir. Həmin səhifədəki tapşırıqlar yerinə yetirilir.

1-ci tapşırıq. Cavab: 4-cü abzas

2-ci tapşırıq.

..., çünki bir çox cümlələrin sual, yoxsa nəqli cümlə olduğu bilinmirdi.

..., çünki oxucular cümlənin sonundakı "Q" işarəsinin "kü" hərfi, yoxsa sual işarəsi olduğunu başa düşmürdülər.

..., ona görə də sonrakı nəşirlər başqa işarə fikirləşmədilər, elə bu hərfi dəyişdirib indiki sual işarəsinə çevirdilər.

"Auksion". Şagirdlərə təklif olunur ki, mətnlə bağlı "niyə?" sözü ilə başlanan suallar hazırlasınlar. Sonuncu belə bir sualı verən şagird qalib sayılır; məsələn:

- Niyə Manutsi sual cümlələrini işarə etmək fikrinə düşdü?
- Niyə Manutsi məhz "Q" işarəsindən istifadə etdi?
- Niyə nəşirlər "Q" işarəsini "?" işarəsi ilə əvəz etdilər?

İş dəftərinin 67-ci səhifəsindəki 1-3-cü tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Yazı

– Oxuduğun mətndən nələri öyrəndin? Bunları qısa bir mətn şəklində yaz.

– Bu mətni oxuduqdan sonra öyrəndim ki, ...

Qruplarla iş. Şagirdlər dörd qrupa bölünür və hər qrup bir durğu işarəsinin (nida, dırnaq, vergül, tire) yaranması haqqında rəvayət hazırlayır.

Dil qaydaları

Müəllim şagirdlərə belə tapşırıqlar da verə bilər:

1. Verilmiş sözlərdən sual cümləsi düzəldin:
 - dərslər, niyə, yaxşı, oxumamaq;
 - ata, söz, qulaq asmaq;
 - sual, işarə, harada, tətbiq edilmək;
 - iş, sən, vaxtında, niyə, görmək, qurtarmaq.
2. Durğu işarələrinin yazılmadığı bir şeir parçası verilir və şagirdlər buraxılan işarələri qoy-maqla şeiri köçürürlər.

Ay havada uçan durna
Bizi qoyub qaçan durna
Get xoş gəldin səfa gəldin

Gələcəksən haçan durna
Getmə-getmə gözüm durna
Sənə var bir sözüm durna

Sən gedəndə necə sənin
Həsretinə dözümlü durna
Rəşidbəy Əfəndiyev

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 66-cı səhifəsindəki 4-6-cı tapşırıqlardan istifadə etmək olar.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 43. LAMPA NİYƏ SÖNDÜ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi mətndəki fikirləri genişləndirərək şərh edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Oxuduğu mətndə təsvir olunan hadisələrin səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən edir.
2.2.2. Bədii və elmi-kütləvi mətnlər haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu mətndəki məlumatların təsnifatını aparır (sistemləşdirir).
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Oxuduğu əsərdəki müəyyən epizodla bağlı kiçikhəcmli esse yazır.
4.1.6. Cümlənin düzgün qurulmasında baş və ikincidərəcəli üzvlərin yerini dəqiq müəyyən edir.	Söz sırası pozulmuş nəzm nümunəsində mübtəda və xəbərin yerini müəyyən edir.

Motivasiya

Müəllim: – *Evinizdə elektrik cərəyanı kəsildikdə hansı çətinliklərlə üzləşirsiniz?* (ışığı olmur, televizor, kompüter və başqa elektrik cihazları işləmir, isti su gəlmir və s.)

Oxu

Dərsləyin 99-100-cü səhifələrindəki mətn rollu oyun şəklində oxunur.

Şagirdlər mətnin giriş, əsas və sonluq hissələrini müəyyən edirlər. Əsas hissədəki məlumatlar ardıcılıqla nəql olunur.

Sual: – *Bu ardıcılıq pozulsa, mətnin məzmununa xələl gələrmə?*

Dərsləkdən mətnlə bağlı sual və tapşırıqlar yerinə yetirilir. İş dəftərinin 68-ci səhifəsindəki tapşırıqlardan da istifadə etmək olar.

Dinləmə

KİMƏ TƏŞƏKKÜR ETMƏLİ

Balaca Hüseyn yemək yeyirdi. Çörək çox xoşuna gəldi. Anasına dedi:

– Anacan, nə gözəl çörək bişirmisən, çox sağ ol, əlin-qolun var olsun!

Anası dedi:

– Çörəyi mən bişirməmişəm, quzum, dükandan almışam. Get dükançıya təşəkkür elə.

Hüseyn məhəllədəki çörək mağazasına getdi. Dükançıya dedi:

– Dükançı əmi, anam çörəyi buradan alıb. Çörək çox xoşuma gəldi. Bunun üçün Sizə təşəkkür edirəm.

Sual: – *Sizcə, dükançı Hüseynə nə cavab verəcək?*

Dükançı cavabında dedi:

– Mən çörək bişirmirəm, çörək zavodundan alıb satıram.

Hüseyn çörək zavoduna getdi. Orada çörək bişirilirdi. Hüseyn çörək bişirənlərdən birinə yaxınlaşıb dedi:

– Çörəkçi əmi, bizim məhəllədəki dükançı çörəkləri sizdən alır. Çörəklər çox gözəl bişib. Bunun üçün Sizə təşəkkür edirəm.

Sual: – *Sizcə, çörəkçi Hüseynə nə cavab verəcək?*

Çörək bişirən dedi:

– Doğrudan da, çörəklər çox gözəldir. Amma dəyirmançı un verməsə, mən çörək bişirə bilmərəm. Sən dəyirmançıya təşəkkür etməlisən.

Hüseyn dəyirmanına getdi. Dəyirmanın bir tərəfinə tay-tay buğda kisələri qalaqlanmışdı. Bir tərəfdə isə buğda üyüdülb un olurdu. Hüseyn dəyirmançıya yaxınlaşdı:

– Dəyirmançı əmi, üyütdüyünüz undan çox dadlı çörək alınır. Gəldim ki, buna görə Sizə təşəkkür edirəm.

Sual: – *Sizcə, dəyirmançı Hüseynə nə cavab verəcək?*

Dəyirmançı gülümsündü:

– Bütün söylədiklərin doğrudur. Amma əkinçi buğda əkməsə, onu yetişdirib, toplayıb dəyirmanına gətirməsə, mən də un üyüdə bilmərəm. Təşəkkürə daha çox o layiqdir.

Hüseyn şəhərdən çıxıb yaxınlıqdakı əkinçinin yanına getdi. Qoca, nurani bir əkinçi taxıl biçirdi. Hüseyn:

– Yorulmayasınız, əkinçi baba, – səsləndi.

Qoca əkinçi bir anlığa dayanıb qəddini düzəltdi və alnındakı tər damllarını sildi:

– Allah razı olsun, quzum, sən haradan çıxdın belə?

Hüseyn dilləndi:

– Siz taxıl ekirsiniz, dəyirmançı buğdanı üyüdüb un edir, çörəkçi undan çörək bişirir, dükançı çörəkləri satır, anam da alıb evimizə gətirir. Çörəklər çox gözəl olur. Bunun üçün Sizə təşəkkür edirəm.

Sual: – *Bu hissədə hansı nitq etiketlərinə rast gəldiniz? (“Yorulmayasınız”, “Allah razı olsun”) Sizcə, əkinçi Hüseynə nə cavab verəcək?*

Qoca mənalı-mənalı gülümsəyib əlini Hüseynin çiyninə qoydu:

– Bax, ağıllı balam, mənə diqqətlə qulaq as. Əgər torpaq belə bərəkətli olmasaydı, buludlardan yağış yağmasaydı, Günəş hərərətini və işığını Yer üzünə göndərməsəydi, mən buğda əke bilməzdim.

Hüseyn çaşıb-qaldı və:

– Yaxşı, əkinçi baba, indi mən kimə təşəkkür etməliyəm? – soruşdu.

Qoca əkinçi Hüseynin saçını sığalladı:

– Seni, ananı, atanı, dükançını, çörəkçini, dəyirmançını, əkinçini YARADAN, torpağı, buludu, yağmuru, Günəşi, hərərəti, işığı, gördüyün hər şeyi bizim xidmətimizə verən Uca Allaha təşəkkür etməlisən. Biz hamımız ONA şükür etməliyik.

Hüseyn xoş duyğularla evə döndü. Anası namaz qılırdı. Sakitcə onun yanında oturdu, əllərini açıb dedi:

– Allahım, hər kəsin adından və verdiyin hər şey üçün SƏNƏ şükürlər olsun!

Fəxrəddin Bozdağ (Türkiyə)

Yazı

Müəllim mətnin giriş hissəsini səsləndirir:

– Atası Rəminə bir bədii kitab almışdı. Rəmin böyük maraqla kitabı oxudu və buna görə atasına təşəkkür etdi. Atası dedi:

– Sən mənə yox, kitabın müəllifinə təşəkkür etməlisən...

Tapşırıq: – Mətni davam etdirin.

Dil qaydaları

5-ci tapşırıq.

– Yağış bərk yağdı.

– Bulud bir azdan uca dağın arxasına çəkilib yox oldu.

– Biz gələcəyə ümidlə baxmalıyıq.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 68-ci səhifəsindəki dil qaydalarına aid tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 44. TÜLKÜ NİYƏ SUYA GİRİR (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Verilmiş mövzu ətrafında araşdırmalarını məruzə şəklində təqdim edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki hadisələrin səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən edir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Əsərdəki qəhrəmanların hərəkətlərinə əsasən onları xarakterizə edir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Süjet xəttinə əlavələr etməklə mətni yaradıcı şəkildə nəql edir.
3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.	Oxuduğu və dinlədiyi eyni mövzuda mətnləri ümumiləşdirib məzmununu yazır.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Cümlədə köməkçi nitq hissəsinin yerini müəyyən edir.

Müəllimin nəzərinə: Keçən dərstdən şagirdlərə tapşırıqlar ki, müxtəlif heyvanların qeyri-adi xüsusiyyətləri haqqında məlumat toplusınlar.

Motivasiya

Müəllim bir neçə heyvan şəkli nümayiş etdirir (timsah, ayı, delfin, ilan, tülkü), şagirdlərin bu heyvanların qeyri-adi xüsusiyyətləri haqqında bilikləri yoxlanılır. Müəllim bəzi heyvanların qeyri-adi xüsusiyyətləri haqqında özü məlumat verir:

– Timsahlar daha dərinə bata bilmək üçün daş udurlar.

– Ayı çox yöndəmsiz və yastıdaban olsa da, at qədər sürətli qaça bilər.

– Delfinlər bir gözə açıq yatırlar. Onlar okeanda azmış gəmilərə yol göstərirlər.

– Bir ilan 3 il yata bilər. İlanların eşitmə qabiliyyəti yoxdur.

– Heyvanların əksəriyyəti zəlzələni qabaqcadan hiss edir.

Sual: – Bəs tülkünün qeyri-adi xüsusiyyətləri haqqında nə bilərsiniz?

Şagirdlər tülkünün çox hiyləgər olduğunu, şələ quyruğundan izi itirmək üçün istifadə etdiyini deyə bilərlər.

Oxu (proqnozlaşdırma)

Dərsləyin 101-102-ci səhifələrindəki mətn *“Bir az dərinə üzdü”* cümləsinə qədər (birinci 3 abzas) oxunur və müəllim soruşur:

– *Sizcə, tülkü niyə suya girirdi? Onun ağzındakı nə idi?*

Şagirdlərin versiyaları dinlənilir.

Sonra mətnin ardı *“Dostumla nə qədər fikirləşsək də, tülkünün hərəkətini başa düşmədik...”* cümləsinə qədər oxunur və şagirdlərin dedikləri ilə müqayisə olunur.

Müəllim: – *Sizcə, tülkü niyə belə etdi?*

Şagirdlər öz cavab versiyalarını irəli sürürlər.

Sonra mətnin ardı oxunur və şagirdlərin dedikləri ilə müqayisə olunur.

Dərsləyin 102-ci səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir. Eləcə də iş dəftərinin 69-cu səhifəsindəki 1-ci tapşırıq da yerinə yetirilə bilər.

Danışma (cütllərlə iş)

Cütlərə tapşırıqlar ki, heyvanların qeyri-adi xüsusiyyətləri haqqında əldə etdikləri məlumatları məruzə şəklində təqdim etsinlər.

Yazı

Şagirdlərə tapşırıqlar ki, bu dərstdə tülkü haqqında öyrəndiklərindən və əlavə mənbələrdən istifadə etməklə evdə həmin heyvan haqqında elmi-kütləvi mətn yazsınlar.

İş dəftərinin 69-cu səhifəsindəki digər tapşırıqlardan da istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 45. YARASA NƏ ÜÇÜN GECƏ OVA ÇIXIR (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Verilmiş mövzu ətrafında araşdırmalarını məruzə şəklində təqdim edir.
1.2.4. Verilmiş sadə mətni bədii ifadə vasitələri ilə zənginləşdirməklə obrazlı və emosional nəql edir.	Verilmiş elmi mövzu ilə bağlı bədii mətn quraraq şifahi şəkildə təqdim edir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Öyrəndiyi yeni söz və terminlərin mənasını təxmin edir, lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Oxuduğu mətndəki məlumatları mənimsəyir və nəticə çıxarır.
3.1.5. Sınıf səviyyəsinə uyğun olaraq müəyyən edilən əməli yazılar (məktub, açıqca, elan, ərizə, dəvətnamə, məlumat) yazır.	Oxuduğu mətndəki obrazların dilindən məktub yazır.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Sözün leksik və qrammatik mənalarını fərqləndirir. Cümlədə köməkçi nitq hissəsinin yerini müəyyən edir.

Motivasiya

Müəllim bir neçə tapmaca söyləyir və açmasını soruşur:

1. Gündüz yatar yuvada,
Gecə gəzər obada.

2. Halalar, ha halalar,
Dağda ceyran balalar.
Quşlardan hansı quşdur
Yumurtasız balalar?

3. Çıxdım Qız qalasına,
Ox atdım yuvasına,
Quşlardan hansı quşdur
Süd verir balasına?

4. Bir quşum var,
Ziy-ziyidi.
Gecə uçar,
Gündüz yatar.

5. Zülmət enəndə gülər,
İşıq görsə, mürğülər.

Şagirdlər tapmacaların açmasını (yarasa) tapdıqdan sonra müəllim hansı əlamətlərə görə bunun yarasa olduğunu soruşur (gündüzlər yatıb gecələr uçması, başqa quşlar kimi yumurta qoymaması).

Oxu

Dərsləyin 103-104-cü səhifələrindəki mətn oxunur.

Dərsləyin 104-cü səhifəsindəki 1-ci tapşırıq lövhədə aşağıdakı cədvəl çəkməklə kollektiv şəkildə yerinə yetirilə bilər:

Yarasa quşdur	Yarasa heyvandır

Dərsləkdəki 2-3-cü tapşırıqlar (səh. 104) yerinə yetirilir. "Vergi" sözünün mənası əvvəlcə şagirdlərin öz təxmininə görə, sonra isə lüğətin köməyi ilə izah olunur.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 70-ci səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Dinləmə

YARASA

Yarasa, a yarasa,
Nimçə verim, ya kasa?
Çörək qoyum, çay qoyum,
Sənə yaxşı pay qoyum.

Gecə uçma, gündüz uç,
Əyri uçma, dümdüz uç.
Sayım, sanayım səni,
Yaxşı tanıyım səni.

Sən adamdan qaçansan,
Həm quşsan, həm siçansan?
Nigar Rəfibəyli

Sual: – Oxuduğunuz əfsanə ilə müqayisədə bu şeirdə yarasa haqqında hansı yeni məlumatlar var? (1. Yarasa uçarkən tez-tez istiqamətini dəyişir. 2. Yarasa siçana oxşayır)

Yazı (cütlerle iş)

– Heyvanların şahının quşların şahına və ya quşların şahının heyvanların şahına məktubunu yaz.

Cütüyə daxil olan şagirdlərdən biri heyvanların şahının quşların şahına, digəri quşların şahının heyvanların şahına məktubunu yazır. Bir neçə cütün məktubları oxunur və müzakirə olunur.

Danışma (qruplarla iş)

Müəllim: – Bu dərstdə biz yarasada bəzi xüsusiyyətlərin yaranması haqqında əfsanə oxuduq. Keçən dərstdə isə heyvanların qeyri-adi xüsusiyyətləri haqqında söhbət açmışdıq. İndi siz heyvanlarda həmin xüsusiyyətlərin yaranması haqqında əfsanə düşünüb təqdim etməlisiniz.

Səsvermə yolu ilə 4 heyvan seçilir. Şagirdlər 4 qrupa bölünürlər. Hər qrup bir heyvanda qeyri-adi xüsusiyyətlərin yaranması haqqında əfsanə janrında mətn qurub təqdim edir.

Dil qaydaları

Dərsləyin 104-cü səhifəsindəki 4-5-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir. Müəllim mətndən başqa köməkçi nitq hissələri də seçib tapşırıqlar qoya bilər; məsələn:

– Mətnin sonuncu cümləsində hansı köməkçi nitq hissəsini vergüllə əvəz etmək olar?

A) bəri

B) və

C) üçün

5-ci tapşırıq. Mən axı (cümlənin təsir gücünü artırır) heyvan deyiləm, quşam.

Heyvanların şahı qəzəbləndi və (cümlələr arasında əlaqə yaradır) quşların şahına məktub yazdı. Hətta (sözün təsir gücünü artırır) quşların şahı da yarasadan vergi ala bilmədi.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

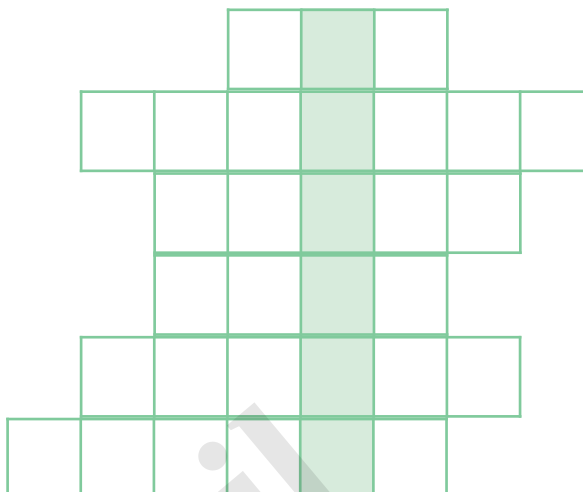
Dərs 46. YARASA (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi mətndəki fikirləri genişləndirərək şərh edir.
1.2.1. Müşahidə etdikləri, eşitdikləri, oxuduqları hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu və dinlədiyi mətnlərdəki məlumatları ümumiləşdirərək elmi məruzə ilə çıxış edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Oxuduğu mətndəki məlumatları mənimsəyir və nəticə çıxarır.

Motivasiya

Müəllim şagirdlərə krossvordu həll etmək üçün suallara cavab verməyi tapşırır:

1	Qış yuxusu zamanı baş barmağını soran heyvan
2	Sürü şəklində yaşayan yırtıcı
3	Tikanlı heyvan, ilanların qəni
4	Zəhərli sürünən
5	Suda-quruda yaşayan yırtıcı heyvan
6	Heyvanların ən qorxağı

Lövhədə BİBÖ cədvəli çəkilir.

YARASALAR HAQQINDA		
BİLİRİK	İSTƏYİRİK BİLƏK	ÖYRƏNDİK

Şagirdlər yarasa haqqında bildiklərini deyir, müəllim cədvəlin sol sütununda qeyd edir. II sütunda şagirdlərin bilmək istədikləri məlumatlar yazılır. Bu məlumatlar fikir mübadiləsi edildikdən sonra cədvələ qeyd olunur.

Oxu

Dərsliyin 105-ci səhifəsindəki "Yarasa" mətni oxunur, həmin səhifədəki tapşırıq yerinə yetirilir. Mətnə əldə olunan yeni məlumatlar cədvəlin III sütununa yazılır.

Müəllim: – *Bilmək istədiklərinizi mətnə oxuyub öyrəndinizmi?*

Əgər cavabsız qalan suallar varsa, müəllim şagirdlərə evdə əlavə kitablardan, ensiklopediya və ya internet vasitəsilə araşdırma aparmağı tövsiyə edir.

Mətnin sonundakı tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra iş dəftərinin 70-ci səhifəsindəki 3-cü tapşırıq əvvəlcə şifahi, sonra yazılı şəkildə icra oluna bilər.

Müəllim: – *Bədii mətnlə elmi mətn bir-birindən nə ilə fərqlənir? (III sinifdə öyrənilən biliklər təkrarlanır) Yarasalar haqqında keçən dərstdə oxuduğunuz mətnin bədii, bu dərstdə oxuduğunuz mətnin elmi mətn olduğunu əsaslandırın.*

Dinləmə

HEYVANLARDA NƏSİLARTIRMA

Yer üzündə heyvanların milyonlarla növü mövcuddur. Onların bir çox oxşar və fərqli xüsusiyyətləri var. Görmə, eşitmə, dad və iybilmə, lamisə (yəni toxunma ilə hissetmə) heyvanların əksəriyyətinə xas olan xüsusiyyətlərdir. Bu duyğu qabiliyyətlərindən hər biri müəyyən heyvanlarda daha çox, digərlərində nisbətən az inkişaf etmişdir. Məsələn, qartalda görmə, itdə isə iybilmə qabiliyyəti çox güclüdür.

Heyvanların ortaq xüsusiyyətlərindən biri də onların çoxalması, yəni nəsil verməsidir. Bu xüsusiyyətinə görə heyvanlar üç qrupa bölünür: 1) kürü qoymaqla çoxalanlar; 2) yumurta qoymaqla çoxalanlar; 3) balalamaqla nəsil artıranlar. Kürü qoymaqla çoxalmaq balıqlara aid olan xüsusiyyətdir. Quşlar və bir sıra sürünənlər yumurta qoymaqla çoxalırlar. Balalamaqla nəsil artıran heyvanlar isə məməlilər adlanır.

Bəzən elə düşüncələr ki, suda üzən bütün heyvanlar balıq, göydə uçan bütün heyvanlar quşdur. Əslində, elə deyil. Məsələn, dünyanın ən böyük heyvanı sayılan balina suda üzsə də, kürü qoymur. Balina yaxşı tanıdığımız bir çox ev və çöl heyvanları kimi balalayır.

Sual və tapşırıqlar:

- Heyvanlara xas olan xüsusiyyətlər hansılardır?
- Nəsil verməsinə görə heyvanlar neçə qrupa bölünür və bu qruplar hansılardır?
- I qrupa nələr aiddir?
- II qrupa nələr aiddir?
- III qrupa nələr aiddir?
- Balina haqqında nə deyə bilərsiniz?
- Heyvanlara aid əlamətləri sadalayın, suitinin balıq, yoxsa heyvan olduğunu faktlarla təsdiqləyin.
- Quşlara aid əlamətləri sadalayın, pinqvinin quş, yoxsa balıq olduğunu faktlarla təsdiqləyin.
- Balıqlara aid əlamətləri sadalayın, delfinin balıq, yoxsa heyvan olduğunu faktlarla təsdiqləyin.
- Uça bilməyən quşlardan hansılarını tanıyırsınız? (dəvəquşu)

Müəllim uşaqlara test vərəqi paylayır.

1. Mətnə bu sualların birinə cavab yoxdur:

- A) Yarasa nə ilə qidalanır?
- B) Yarasaya nə üçün “dəvəquşu” deyirlər?
- C) Yarasa səs dalğalarını necə təyin edir?

2. Səncə, bu adlardan hansı yarasaya uyğundur?

- A) ayaqlı quş
- B) uçan siçan
- C) uzunömürlü quş

İş dəftərinin 70-ci səhifəsindəki dil qaydalarına aid tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Danışma

Son iki dərstdə yarasa haqqında oxuduqlarınızı və dinlədiklərinizi ümumiləşdirərək elmi məruzə hazırlayıb təqdim edin.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 71-ci səhifəsində də verilmişdir.)

VAMPIRLƏR

Yəqin ki, siz qorxulu filmlərdə vampirlər görmüsünüz. Təbiətdə, doğrudan da, “vampir” adlı canlı var. [] o heç də sizin təsəvvür etdiyiniz qədər qorxulu varlıq deyil. Vampir yarasa növüdür. “Vampir” sözünün hərfi mənası isə “qaniçən” deməkdir. Yarasanın bu növü ona görə belə adlanır ki, o, heyvanlar yatarkən onların qanını sormaqla qidalanır. Siçan boydadır, uzunluğu 5-9 sm, çəkisi isə 15-50 qramdır. Vampirin 20-26 dişi olur. Toyuq-cücənin, at, keçi və b. heyvanların, bəzən də yatmış insanların üstünə qonur, iti dişləri ilə onların dərisini cızır və axan qanı sormağa başlayır. Qan axan hissə tez sağalsa da, təhlükəlidir, çünki həmin hissədən bədəne mikrob keçə bilər.

1. Mavi boşluğun yerinə uyğun gəlmir:
A) lakin B) sanki C) amma
2. Bu mətndə nədən bəhs edilir?
A) Qorxulu filmlərin ziyanından
B) Bəzi canlıların insan üçün təhlükəsindən
C) Yarasanın bir növündən
3. Altından xətt çəkilmiş söz haqqında deyilənlərdən biri yanlıştır:
A) Bu sözdən əvvəl gələn cümlə səbəb bildirir.
B) Köməkçi nitq hissəsidir.
C) Cümlənin tərkib hissələrini bir-biri ilə bağlayır.
4. Vampir haqqında deyilənlərdən biri mətnə uyğun deyil:
A) 7 sm uzunluğunda vampirlər var.
B) Elə vampirlər var ki, çəkisi 90 qrama çatır.
C) Bəzi vampirlərin 22 dişi olur.
5. Vampirə bağlı verilən fikirlərdən biri doğrudur:
A) Dişlədiyi canlı da vampire çevrilir.
B) Günəş işığına çıxanda yanıb kül olur.
C) Canlıların qanını sorur.

Yazı üzrə qiymətləndirmə (ifadə)

DEMOKRATIYA NƏDİR?

Müəllim sinfə daxil oldu. Yeni mövzunu elan etdi: “Bugünkü dərsimiz demokratiyadır”. Sonra demokratiya haqqında fikirlərimizi bilmək istədi. Hərə öz fikrini bildirdi, şagirdlərin çoxu demokratiyanın azadlıq və sərbəstlik olduğunu söylədi. Müəllim söylədi ki, siz demokratiyanı sərbəstlik hesab edirsinizsə, mən sizi on beş dəqiqə sərbəst buraxmaq istəyirəm. İndi sinfi tərk edəcəyəm, siz istədiyiniz kimi hərəkət edə bilərsiniz. Biz hamımız sevindik.

Müəllim sinifdən çıxdıqdan sonra Nigar və Aqil idman çantasındakı topu götürüb bir-birinə atmağa başladılar. Selcan əlindəki təbaşirlə dayanmadan lövhədə nəse yazdı. Elnur və Murad güclərini sınağa başladılar. Onlar bir-biri ilə döyüşdülər. Azər çantasındakı yeməyi çıxarıb iştahla yeməyə başladı. Aqilin atdığı top qəflətən Azərə dəydi, əlindəki yemək yerə düşdü. Qəzəblənən Azər Aqilin üzərinə hücum çəkdi. Selcan təbaşirli əli ilə Elnur və Muradı ayırmağa çalışdı. Onlar üstlərinin batdığını görüb Selcana qəzəbləndilər. Artıq sinif tanınmaz hala düşmüşdü.

Qapı açıldı və müəllim içəri daxil oldu. Hərə öz yerində əyləşdi. Müəllim şagirdlərə yaxınlaşıb demokratiyanın nə olduğunu yenidən soruşdu. Hər bir şagird demokratiyanın

heç də özbaşınalıq və sərbəstlik olmadığını söylədi. Müəllim demokratiya haqqında dersi davam etdirməyə başladı.

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. Hansı cümlədə “*doğru*” sözü köməkçi nitq hissəsidir?
A) Doğru sözə zaval yoxdur. B) Sən də doğru deyirsən.
C) O, qapıya doğru addımladı.
2. “*Səndən başqa ürəyimi heç kəsə açə bilmirəm*” cümləsində altından xətt çəkilmiş sözü hansı sözlə əvəz etmək olar?
A) artıq B) ayrı C) ötrü
3. Hansı cümlədə söz sırası pozulub?
A) Qorumaq təbiəti borcumuzdur bizim.
B) İçməli suyu çirkləndirmək olmaz.
C) Çoban yapıncısına bürünüb yatdı.
4. Hansı cümlədə altından xətt çəkilmiş söz ikincidərəcəli üzv deyil?
A) Vəqif pianino çalır.
B) Balaca uşaqlar pəncərədən boylanırdılar.
C) Konsert sabah olacaq.
5. Hansı cümlədə mübtəda cümlənin əvvəlində gəlməyib?
A) Traktor tarlanı şumladı.
B) Çöldə güclü külək əsir.
C) Onlar meşəyə tərəf qaçdılar.

Dərs 47. İLANLAR NİYƏ RƏQS EDİR (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.1. Dinlədiyi eyni məsələlər barədə müxtəlif fikirləri ümumiləşdirməklə yekun rəy bildirir.	Oxuduğu və dinlədiyi eyni mövzuda məlumatları ümumiləşdirərək təqdim edir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Öyrəndiyi yeni söz və terminlərin mənasını təxmin edir, lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Mətndəki müəyyən epizodları genişləndirməklə və ya dəyişdirməklə nəql edir.
4.1.6. Cümlənin düzgün qurulmasında baş və ikincidərəcəli üzvlərin yerini dəqiq müəyyən edir.	Cümlə qurarkən cümlə üzvlərinin ardıcılığına riayət edir.

Motivasiya

I variant. Müəllim şagirdlərə belə bir tapmaca söyləyir və açmasını tapmağı tapşırır:

*Ağzın açar,
Zəhər saçar,
Hamı görüb
Geri qaçar.*

Şagirdlər tapmacanın açmasını (*ilan*) tapırlar.
Cavab alındıqdan sonra BİBÖ cədvəli çəkilir.

İLANLAR HAQQINDA		
BİLİRİK	İSTƏYİRİK BİLƏK	ÖYRƏNDİK

Şagirdlərin ilanlar haqqında bildikləri cədvəlin I sütununda, bilmək istədikləri II sütununda yazılır.

II variant. Müəllim şagirdlərə sirk tamaşaları zamanı müxtəlif heyvanların göstərdikləri qeyri-adi hərəkətlərlə bağlı şəkillər göstərir və soruşur:

– Sirk tamaşalarında heyvanların göstərdiyi oyun nömrələrindən hansılar daha çox xoşunuza gəlir? Bu heyvanlar hansılardır?

Şagirdlər müəllimin sualı ilə bağlı öz cavab variantlarını söyləyirlər. Cavablar içərisində tütək musiqisinin sədaları altında ilanın oynaması deyilmirsə, müəllim özü bunu xatırlada bilər:

– *Görəsən, ilan, doğrudanmı, musiqini hiss edərək oynayır?*

Oxu

Dərsliyin 106-107-ci səhifələrindəki mətn abzaslarla oxunur. Hər abzasdan sonra müəllim həm mənimsəməni, həm də qavramanı yoxlamaq məqsədilə suallar verir.

- İlan insanlarda hansı hisləri doğurur?
- Nə üçün insanlar ilanlardan ehtiyat edir?
- İlanla bağlı hansı məsəl var?
- İlan şikarını necə “hipnoz” edir?
- Hind fokusçularının hansı bacarıqları var?
- Necə olur ki, ilanlar rəqs edir?
- İlanların hansı faydası var?

Mətn oxunub qurtardıqdan sonra aşağıdakı sual verilir:

– Mətdə hansı suala cavab yoxdur?

A) İlanlar nə ilə qidalanırlar?

B) Niyə ilanlarla ehtiyatlı olmaq lazımdır?

C) İlanlar necə çoxalır?

Şagirdlər mətdəki *elastik, refleks* sözlərinin mənalarını kontekstə görə təyin etməyə çalışırlar (dərslik, səh. 107, tap. 1), sonra isə lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər.

Sonra BİBÖ cədvəlinin III sütununa şagirdlərin öyrəndikləri informasiyalar yazılır.

II sütunda yazılan bəzi məlumatlar, yəqin ki, dərslikdəki mətdə tam əksini tapmamışdır. Bunu vurğulayan müəllim onları dinləmə mətni ilə tanış edir.

Yazı

Dərsliyin 107-ci səhifəsindəki 2-ci tapşırıq yazılı şəkildə yerinə yetirilir.

İş dəftərinin 72-ci səhifəsindəki 1-ci tapşırıqdan da istifadə oluna bilər.

Müəllimin nəzərinə: Şagirdlər dərslikdəki 2-ci tapşırıqın 1-ci hissəsini yerinə yetirməkdə çətinlik çəkə bilərlər. Müəllim şagirdlərə 2-ci sinifdə keçdikləri “Kəndli və ilan” nağılını xatırlada bilər. Nağıllarımızda ilan çox zaman müdrik, xeyirxah obraz kimi qələmə verilir. Şagirdlər **iş dəftərinin 72-ci səhifəsindəki 1-ci tapşırıq**ı yerinə yetirdikdən sonra verilmiş atalar sözlərindən istifadə etməklə fikirlərini tamamlaya bilərlər.

Dinləmə

İLAN ZƏHƏRİ

İlan həm ov əldə etmək, həm də özünü müdafiə üçün zəhərindən istifadə edir. O, hücum etdiyi canlıni iti dişləri ilə sancaraq zəhəri yaraya buraxır. Canlının qanına keçən zəhər damarları zədələyir, qanın laxtalanmasına səbəb olur. Bir çox hallarda bu, həmin canlınin ölümü ilə nəticələnir. İlanın çox olduğu Afrikanın bəzi qəbilələrində yeni doğulmuş uşağın dabanını

çertərək ora azacıq ilan zəhəri sürtürlər. Belə olduqda uşağın orqanizmində zəhərə qarşı immunitet yaranır və onun bədənini ilan zəhərinə qarşı dözümlü olur.

İlan zəhərinin faydası da çoxdur. Ondan təbabətdə bir sıra dərman preparatlarının hazırlanması üçün istifadə edilir. Bunun üçün ilanlar xüsusi fermalarda saxlanılır. Onların zəhər vəzilərini zəif elektrik cərəyanı vasitəsilə qıcıqlandırmaqla yığılmış zəhəri almaq mümkündür.

Mətn oxunduqdan sonra BİBÖ cədvəlinin III sütununa şagirdlərin yeni öyrəndikləri məlumatlar da qeyd olunur.

İş dəftərinin 72-ci səhifəsindəki 2-ci tapşırıq yerinə yetirilə bilər.

Lüğətdən istifadə etməklə *laxtalanma, orqanizm, immunitet, preparat, təbabət, elektrik, cərəyan* sözlərinin düzgün yazılışını və izahını müəyyənləşdirin.

Dil qaydaları

3-cü tapşırıq. *Meşə, dağ, dərə donunu dəyişir. Hər təpə, hər dağ al-əlvan geyinir. Çöllərdə başqa mənzərə görünür. Bülbül bağlarda şur ilə oxuyur.*

4-cü tapşırıq. Bu tapşırıqda verilən söz birləşmələri bir cümlədə mübtədə, digər cümlədə isə xəbər rolunda iştirak etməlidir; məsələn:

Şikarını güdən ilan qəflətən daşların arasından çıxdı.

Qəflətən daşların arasından çıxan siçanı güdən ilan idi.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 72-ci səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 48. DÜNYAGÖRMÜŞ BABA (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Müəyyən elmi məlumatları mənimsəməklə qoyulmuş suallara aydınlıq gətirir.
1.2.2. Müşahidə etdikləri, eşitdikləri, oxuduqları hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Eşitdiyi və oxuduğu inanclar haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.
1.2.5. Nitqini canlı və obrazlı etmək məqsədi ilə məzmunu müvafiq jest və mimikalardan istifadə edir.	Mətndəki obrazların nitqini səsləndirərkən onların xarakterinə uyğun intonasiya, jest və mimikalardan istifadə edir.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqini izah edir.	Cümlədə köməkçi nitq hissəsinin yerini müəyyən edir.

Motivasiya

Şagirdlərə “Beyin oğurlanması” filmindən bir kadr göstərilir. Kadr hava proqnozu ilə bağlı hissədir. Əhməd kişi səmaya baxaraq deyir: “*Sabah elə yağış yağacaq ki, tut ucundan, çıx göyə*”.

Müəllim: – *Qoca haradan bildi ki, sabah yağış yağacaq?*

Şagirdlər öz cavab versiyalarını söyləyirlər. “Proqnoz” sözünün mənası araşdırılır.

Sual: – *Bu söz yalnız hava haqqındamı işlədilir? Siz bəzən mətnin bir hissəsini oxuyub davamını təxmin edirsiniz. Buna “proqnoz” demək olarmı?*

Müəllim şagirdlərə aşağıdakı məlumatı çatdırır:

– Müasir zamanda elektron cihazlar və kosmik müşahidə sistemləri havanın dəqiq proq-

nozuna imkan verir. Qədimdə isə insanlar bunu təbiət üzərində uzunmüddətli müşahidələr vasitəsilə edirdilər. Daim təbiətin qoynunda olan çobanlar və əkinçilər heyvanların, quşların, eləcə də göy cisimlərinin hərəkətlərini müşahidə etməklə nəinki bir neçə gün, hətta bir neçə ay qabaqcadan havanın necə keçəcəyi barədə məlumat verirdilər.

Oxu (rollu oyun)

Dərsləyin 108-109-cu səhifələrindəki mətn şagirdlər tərəfindən əvvəlcə səssiz oxunur. Sonra mətnin 109-cu səhifədə verilmiş dialoq hissəsi 2 şagird tərəfindən səhnələşdirilir. Bu zaman aktyor şagirdlər müvafiq obraza aid nitqi səsləndirməklə yanaşı, hər bir obrazın hərəkətlərini mətnə təsvir olunduğu kimi nümayiş etdirməyə çalışırlar.

Dərsləyin 109-cu səhifəsindəki tapşırıqlar yerinə yetirilir.

Söz ehtiyatı

2-ci tapşırıq. Otaqdakı isti hava yüngül olduğu üçün yuxarıdan bayıra çıxır. Buna görə şamı yuxarı qaldıranda isti hava onun alovunu çölə əyir.

Şam aşağıda olanda onun alovu içəriyə, otağa doğru əyilir.

3-cü tapşırıq. Arqumentlər aşağıdakılar ola bilər:

– Yerin Günəş ətrafındakı hərəkəti 1 ilə başa çatır. Qışın və yayın dəyişməsi birdən-birə yox, tədricən baş verir. İlin ayrı-ayrı fəsillərində biz çayların donmasını, qaranquşların gəlməsini, meyvələrin yetişməsini, yarpaqların tökülməsini müşahidə edirik.

Dinləmə

OKSİGEN

İnsan nəfəs almadan yaşaya bilməz. Nəfəs aldığımız hava hər yerdə eyni cür olmur. Təbiətin qoynunda – meşədə, çəməndə insan daha rahat nəfəs alır. Fabrik, zavod və maşınların daha çox olduğu şəhərlərdə isə nəfəs almaq daha çətin olur. Nəfəs alarkən qəbul etdiyimiz havanın tərkibində müxtəlif qazlar, o cümlədən oksigen var. Oksigen insan orqanizmi, xüsusilə qandamar sistemi üçün vacib elementdir. Ağacların çox olduğu yerlərdə oksigen çox olur. Ona görə də belə yerlərdə insan özünü yaxşı hiss edir. Bitki örtüyünün az olduğu şəhərlərdə isə hava karbon və digər zərərli qazlarla bol olur. İnsan yemək yemədən 6 ay, su içmədən ən çoxu 7 gün, oksigen almadan yalnız bir necə dəqiqə yaşaya bilər.

Təbiiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 73-cü səhifəsindəki 1-3-cü tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Danışma (debat)

Şagirdlər iki qrupa bölünüb debat keçirirlər:

I qrup: – *Bilikli olmaq üçün çox oxumaq vacibdir.*

II qrup: – *Əsl bilik həyat təcrübəsi ilə gəlir, ona görə də çox oxumaq vacib deyil.*

Daha sonra “auksion” oyunu keçirilir. Müəllim bildirir ki, ata-babalarımızın inandığı bir çox əlamətlər olub ki, *inanc* adı altında şifahi xalq ədəbiyyatımıza daxil olmuşdur. İndi də yaşlı adamlar bu inancları tez-tez təkrar edirlər; məsələn:

– *Qarğa çox olanda qış sərt keçər.*

– *Qabağından qara pişik keçsə, getdiyin iş baş tutmaz.*

– *Düz-isti ot dağılanda evdə dava düşər və s.*

Müəllim tapşırır ki, şagirdlər indiyə kimi böyüklərdən eşitdikləri inancları xatırlayıb söyləsinlər.

Müəllimin nəzərinə: Müəllim müxtəlif suallarla şagirdlərin yaddaşını fəallaşdırma bilər:

– *Novruzla bağlı hansı inanclar var? (Axır çərşənbə günü kiminlə küsülü olsan, yeddi il barışmazsan. Bayram axşamı evdə pis söz danışmaq olmaz.)*

– *Boşqabınızda yemək qalanda böyüklər nə deyir? (Nişanlın göyçək olmaz.)*

– *Həyətdən bayquş səsi gələndə nə deyirlər? (Evdə bədbəxtlik olar.)*

Müzakirə

“İnancları ciddi qəbul etmək olarmı?” mövzusunda müzakirə keçirilir.

Dil qaydaları

Dərslikdəki mətnin 3-cü abzası dəftərə köçürülür və orada işlənmiş köməkçi nitq hissələrinin altından xətt çəkilir. İş dəftərindən 4-cü və 5-ci tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

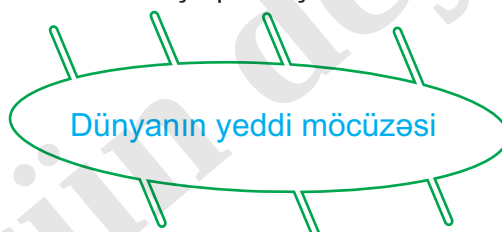
Qiymətləndirmə. Müşahidə, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 49. MÖCÜZƏLƏR NİYƏ YOX OLUR (6 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi mətnə öz versiya və düşüncələrini əlavə etməklə araşdırma xarakterli təqdimat edir.
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Verilmiş mövzu ətrafında araşdırmalarını məruzə şəklində təqdim edir.
1.2.5. Nitqini canlı və obrazlı etmək məqsədi ilə məzmunu müvafiq jest və mimikalardan istifadə edir.	Mətndəki obrazların nitqini səsləndirərkən onların xarakterinə uyğun jest və mimikalardan istifadə edir.
2.1.3. Öyrəndiyi yeni söz və terminlərin lüğətini tərtib edir.	Öyrəndiyi yeni adlarla bağlı kiçik ensiklopedik lüğət hazırlayır.
2.2.2. Bədii və elmi-kütləvi mətnlər haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Elmi-kütləvi mətndəki ən mühüm məlumatları seçərək yazılı şəkildə təqdim edir.
2.2.3. Verilmiş mətni genişləndirmək və davam etdirmək məqsədi ilə yaradıcı plan tutur.	Mətnin planına yeni başlıqlar əlavə edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Oxuduqlarından və eşitdiklərindən bəhrələnərək mühakimə xarakterli inşa yazır.
4.1.6. Cümlənin düzgün qurulmasında baş və ikincidərəcəli üzvlərin yerini dəqiq müəyyən edir.	Cümlələrdə mübtəda və xəbərin yerini müəyyən edir.

Motivasiya (şaxələndirmə)

Müəllim yazı taxtasında “Dünyanın yeddi möcüzəsi” sözlərini yazır, möcüzələrin şəkillərini nümayiş etdirir və şaxələndirmə sxemi uşaqların iştirakı ilə doldurulur.

Sual: – Bu möcüzələr haqqında nə bilirsiniz?

Şagirdlər arasında dünyanın yeddi möcüzəsi haqqında məlumatı olanların mülahizələri dinlənir. BİBÖ cədvəli çəkilir:

DÜNYANIN YEDDİ MÖCÜZƏSİ HAQQINDA		
BİLİRİK	İSTƏYİRİK BİLƏK	ÖYRƏNDİK

Şəxələndirmənin nəticələri BİBÖ cədvəlinin 1-ci sütununda qeyd olunur. Şagirdlər möcüzələr haqqında bilmək istədiklərini 2-ci sütunda qeyd edirlər.

Dinləmə

Mətni oxumazdan əvvəl müəllim şagirdlərə tapşır ki, bir vərəq götürüb mətnə eşitdikləri adlar, rəqəmlər və onlarla bağlı məlumatları qeyd etsinlər. Buna görə də müəllim həmin cümlələri aramla (bəzən iki dəfə) oxuyur və bu cümlələrdən sonra fasilə verir.

DÜNYANIN MÖCÜZƏLƏRİ

“Yeddi möcüzə” anlayışı təxminən 2200 il bundan əvvəl yaranmışdır. O dövrdə bu möcüzələrin hamısı mövcud idi. Hər bir səyyah bir necə ay müddətində səyahət edərək bu yeddi möcüzənin yeddisini də görə bilərdi.

Bir müddətdən sonra bu abidələr müxtəlif səbəblərdən – müharibələr, zəlzələlər və s. nəticəsində bir-bir yox olmağa başladı. Bizim dövrümüzdə isə onlardan yalnız biri, qərribə də olsa, ən qədimi – Misir ehramları gəlib çatmışdır. Piramida şəklində olduğu üçün onlara Misir piramidaları deyirlər. Bu tikililər Misir hökmdarlarının – fironların dəfn olunduğu yerdir. Ən böyük piramida 4800 il bundan əvvəl inşa edilən Xeops ehramıdır. Məhz bu piramida dünyanın yeddi möcüzəsindən birincisi sayılır. Xeops piramidası düz 30 ilə tikilmişdir. Təkcə birinci on il ərzində piramida tikilən yerdən daş karxanasına yol çəkilmişdir. Burada eyni zamanda on minlərlə adam işləyirdi.

Suallar:

- Firon kimdir?
- Karxana nədir?
- Dünyanın ilk möcüzəsi necə adlanır?
- Xeops piramidası nə zaman inşa edilmişdir?

Bir neçə şagird öz qeydlərini oxuyur. Müəllim şagirdlərə dinləmə mətni üzrə yazılı qeyd aparmaq yolunu öyrədir. Bildirir ki, vacib saydıqları cümlələri olduğu kimi yazmaq çox vaxt aparır. Ona görə də yaxşı olar ki, açar söz və söz birləşmələrini qeyd etsinlər. Bu qeydlər sonradan mətni təfərrüatı ilə yada salmağa imkan verir; məsələn:

- 2200 il əvvəl – “Yeddi möcüzə” anlayışı
 - Misir ehramları – ən qədim möcüzə
 - Ən böyük piramida – Xeops piramidası – 4800 il əvvəl
- Ən vacib iki məlumat BİBÖ cədvəlinin 3-cü sütununda qeyd olunur.

Dünyanın ikinci möcüzəsi Babilin asma bağları sayılır. Əfsanəyə görə, bu bağları 2700 il bundan əvvəl Babil padşahı öz arvadı Semiramidanın şərəfinə saldırmışdır. Bu bağlar bir neçə mərtəbədən ibarət idi. Bura dünyanın hər yerindən gül və ağaclar gətirilmişdi. Yüzlərlə qul gecə-gündüz nəhəng çarxları fırladaraq Fərat çayından asma bağlara su qaldırırdı.

Şagirdlər öz qeydlərini oxuyurlar.

Suallar: – Dünyanın ikinci möcüzəsi necə adlanır?

- Babil bağları kimin şərəfinə salınmışdı?
- Bu bağlar hansı çayın yaxınlığında yerləşirdi?

Ən vacib iki məlumat BİBÖ cədvəlinin 3-cü sütununda qeyd olunur.

Artemis məbədi 2550 il bundan əvvəl Yunanistanın Efes şəhərində ilahə Artemisin şərəfinə ucaldılmışdır. Məbəd təxminən 120 ilə tikilmişdir. Məbədin içində Artemisin böyük və möhtəşəm heykəli ucalırdı.

Dünyanın dördüncü möcüzəsi yunanların baş ilahı Zevsin heykəlidir. Təxminən 2450 il bundan qabaq yaradılmış bu heykəl qızıldan, fil sümüyündən və qarağacdən düzəldilmişdi. 14 metrlik bu nəhəng abidədə Zevs taxtda oturmuş vəziyyətdə təsvir edilirdi. Onun başında qızıldan düzəldilən zeytun budaqlarından hörülmüş çələng (bu, zəhmli ilahın sülhsevər olmasına işarə idi) var idi.

Şagirdlər öz qeydlərini oxuyurlar.

Suallar: – *Artemis məbədi kimin şərəfinə tikilmişdi?*

– *Artemis məbədinin içində nə var idi?*

– *Dünyanın dördüncü möcüzəsinin adı nədir?*

– *Zevs kim idi?*

– *Zevsin heykəlini təsvir edin.*

Ən vacib iki məlumat BİBÖ cədvəlinin 3-cü sütununda qeyd olunur.

Beşinci möcüzə də Yunanıstanda yaranmışdı. Bu, Halikarnas şəhərində Mavsol adlı padşah üçün ucaldılan məqbərədir. Mavsolun adından *mavzoley* sözü yaranmışdır.

2300 il bundan əvvəl sərkərdə Demetri Yunanıstandakı Rodos adasına hücum edir. Lakin Demetri azadlıqsevər rodosluları məğlub edə bilmir. Adanın uğurlu müdafiəsi şərəfinə rodoslular adada dünyanın ən böyük heykəlini qoymağı qərara alırlar. Rodos nəhəngi adlanan bu heykəl dünyanın altıncı möcüzəsi sayılır. 36 metrlik tunc heykəldə gənc oğlan təsvir olunmuşdu. Ada sakinləri onu özlərinin himayədarı sanırdılar.

Təxminən Rodos nəhəngi ilə eyni vaxtda İsgəndəriyyə şəhərinin kənarında Qədim Yunanıstanın ən böyük mayakı tikilmişdi. Dünyanın yeddinci möcüzəsi sayılan bu qüllənin hündürlüyü 120 metrə çatırdı. Onun zirvəsində gəmilərə yol göstərən tonqal yanırdı.

Şagirdlər öz qeydlərini oxuyurlar.

Suallar: – *Dünyanın beşinci möcüzəsinin adı nədir və harada yaranmışdır?*

– *Dünyanın altıncı möcüzəsi nəyin şərəfinə qoyuldu?*

– *Rodos heykəlinin hündürlüyü nə qədər idi?*

– *Dünyanın yeddinci möcüzəsi nə vaxt tikilmişdir?*

– *İsgəndəriyyə mayakının hündürlüyü nə qədər idi?*

– *Dünyanın yeddinci möcüzəsi hansı məqsədlə tikilmişdi?*

Ən vacib iki məlumat BİBÖ cədvəlinin 3-cü sütununda qeyd olunur.

Şagirdlər iş dəftərində (səh. 74-75) verilmiş cədvəli diqqətlə nəzərdən keçirdikdən sonra 1-8-ci tapşırıqları yerinə yetirə bilirlər.

Əlavə tapşırıqlar:

1. *Dünyanın birinci, üçüncü və sonuncu möcüzələrinin yaranma tarixini “Milad oxu”nda qeyd edin.*

2. *“Dünyanın yeddi möcüzəsi” ifadəsi neçənci əsrdə yarana bilərdi?*

A) M.ə. III əsrdə (doğru cavab)

B) M.ə. VI əsrdə

C) M.ə. XXVIII əsrdə

3. *Dinlədiyiniz mətndə yadınızda qalan, lakin iş dəftərində verilmiş cədvəldə öz əksini tapmayan məlumatları dəftərdə qeyd edin.*

4. *Dünyanın yeddi möcüzəsini bildiren adların ensiklopedik lüğətini hazırlayın (şagirdlərə bildirilir ki, bu lüğətdə möcüzələrin adları əlifba sırası ilə düzülməli və qarşısında müvafiq möcüzə haqqında ətraflı məlumat verilməlidir).*

5. *Verilmiş sözləri izah edin və cümlələrdə işlədin:*

firon, ehram, karxana, məbəd, piramida, mavzoley, mayak, məqbərə

Cütlərlə iş. Şagirdlər cütlərlə işləyərək dinləmə mətni üzrə öz qeydlərini ümumiləşdirir, onları iş dəftərindəki cədvəllə müqayisə edir və mövzu üzrə məruzə hazırlayırlar. Bir neçə cütlüyün məruzəsi dinlənir. Qalan şagirdlər məruzədəki boşluqları öz əlavələri ilə doldururlar.

Oxu

Müəllim: – *Dünyanın 7 möcüzəsindən hansı indiyədək qorunub saxlanılır?*

– *Dünyanın hansı möcüzələri indiki Türkiyənin ərazisində yerləşib? (Halikarnas mavzoleyi, Artemis məbədi)*

– *Bunlardan hansı qədim yunan ilahəsinin şərəfinə tikilib? (Artemis məbədi)*

– Digər 6 möcüzə hansı səbəbdən yox olub?

Cavablar dinlənilir.

Mətn (dərslik, səh. 110-111) 3 hissəyə bölünüb “Ziqzaq” üsulu ilə oxunur.

1-ci ekspert qrupunun şagirdləri – 1, 2-ci abzaslar

2-ci ekspert qrupunun şagirdləri – 3, 4, 5-ci abzaslar

3-cü ekspert qrupunun şagirdləri – 6, 7-ci abzaslar

Şagirdlərə tapşırılır ki, hər bir ekspert qrupu oxuduğu hissəyə başlıq versin.

Mətn bütövlükdə əsas qrup nümayəndələri tərəfindən nəql olunduqdan sonra suallar verilir:

1. Məbədin damının hündürlüyü nə qədər idi?

2. Tarixi abidələrin qeydinə hansı xalq daha çox qalırdı?

A) türklər

B) yunanlar

C) ingilislər

3. Artemis məbədinin eksponatları harada qorunub saxlanılır?

A) Ermitaj muzeyində

B) Britaniya muzeyində

C) Efes şəhərində

4. Herostratın hərəkətini necə qiymətləndirirsiniz?

5. Artemis məbədinin qalıqları Britaniyaya necə gedib çıxdı?

6. Makedoniyalı İsgəndər və dünyanın III möcüzəsi arasında hansı əlaqə var?

Dərsliyin 111-ci səhifəsindəki 1-6-cı tapşırıqlar yerinə yetirilir. Eləcə də iş dəftərinin 75-ci səhifəsindəki 9-cu tapşırıqdan istifadə etmək olar.

Dinləmə

DOĞRUDANMI, HEROSTRAT?

Tarixin yaddaşında Herostrat məşhurlaşmaq məqsədi ilə günah işlədən bir adam kimi qalıb. Bəzi tarixçilərin fikrincə, doğrudan da, o dövrdə Efesdə belə bir adam olub, lakin Artemis məbədini heç də o yandırmayıb.

Həmin dövrdə Yunanıstanda Artemis məbədi ən müqəddəs yerlərdən biri sayılırdı. Buradakı kahinlərə – o dövrün ruhanilərinə hamı inanır və etibar edirdi. Uzaq səfərə çıxan tacirlər öz pullarını saxlamaq üçün kahinlərə verirdilər. Yanğının sirri də elə bundadır. Baş kahin ona etibar edilmiş pulları şəxsi məqsədləri üçün istifadə etmişdi. Pulu qaytarmaq məqamı çatanda isə o, izi itirmək üçün məbədi yandırdı. Kahin işi elə düzüb-qoşdu ki, hamı yanğının günahını səfeh Herostratda gördü.

Danışma (müttəhimlər və ittihamçılar)

Müəllim: – Siz Artemis məbədinin yandırılması ilə bağlı iki versiya ilə tanış oldunuz: Herostrat və baş kahin. Mənim bununla bağlı öz versiyam var. Ancaq onu səsləndirməzdən əvvəl istərdim ki, siz cütlərlə işləyərək öz versiyanızı düşünüb təqdim edəsiniz.

Şagirdlərə bir neçə dəqiqə vaxt verilir. Bundan sonra cütlər öz versiyalarını təqdim edir. Sonda müəllim öz versiyasını təqdim edir: – Makedoniyalı İsgəndərin atası II Filip çox şöhrətpərəst adam idi. O, oğlunun anadan olduğu günü tarixə salmaq üçün həmin gecə öz adamlarını Efesə göndərdi ki, Artemis məbədini yandırsınlar.

Şagirdlər səsvermə yolu ilə ən maraqlı və inandırıcı versiyanı seçirlər.

Müəllim: – Təsəvvür edin ki, Artemis məbədi yandırıldıqdan sonra Efes şəhərinin hakimi məhkəmə qurub ki, günahkarı müəyyən etsin. İndi siz bu məhkəməni səhnələşdirməlisiniz. Bunun üçün aranızdan üç nəfərdən ibarət məhkəmə heyəti seçilməlidir. Qalan şagirdlər üç qrupa bölünürlər.

I qrup: müttəhim Herostrat, onun vəkili və şahidləri

II qrup: müttəhim baş kahin, onun vəkili və şahidləri

III qrup (əgər müəllimin versiyası seçilibsə): müttəhim II Filip, onun vəkili və şahidləri

Müəllim məhkəmə prosesinin qaydalarını izah edir və hamını bu qaydalara əməl etməyə çağırır.

Müəllimin nəzərinə: Bu səhnənin xaosluq hay-küyə çevrilməməsi üçün baş hakim vəzifəsinə liderlik xüsusiyyətlərinə malik şagird seçilməlidir. O, hamıya bir-bir söz verməli, qərarları məhkəmə heyətində səsə qoymaqla qəbul etməlidir.

Sonda məhkəmə heyəti səsvermə yolu ilə müttəhimi müəyyən edir və ona cəza təyin edir.

Yazı

“Qız qalası dünyanın 8-ci möcüzəsidir” mövzusunda inşa yazmaq. Bu yazı araşdırma xarakterli olduğundan ev tapşırığı kimi verilə bilər.

Dil qaydaları

7-ci tapşırıq. Məbədin inşası üçün (ikincidərəcəli üzv) Yunanistanın ən bacarıqlı memarları (baş üzv – mübtəda) dəvət olunmuşdu (baş üzv – xəbər).

– Məbədin içində Artemisin böyük və möhtəşəm heykəli ucalırdı.

Məbədin içində, böyük və möhtəşəm – ikincidərəcəli üzvlər

Artemisin heykəli – baş üzv, mübtəda

ucalırdı – baş üzv, xəbər

– Bu barədə hökumətə xəbər verdilər.

Bu barədə, hökumətə – ikincidərəcəli üzvlər

xəbər verdilər – baş üzv, xəbər

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 76-cı səhifəsində də verilmişdir.)

BABİL QÜLLƏSİ

Adi bir eksperiment keçirin: kimdənsə xahiş edin ki, dünyanın yeddi möcüzəsini bir-bir saysın. O adam, [], birinci Misir ehramlarının adını çəkəcək. Sonra, [], Semiramida bağları yada düşəcək. Ondan sonra da, [], növbə Babil qülləsinə çatır. Bununla da həmin adam səhv etmiş olacaq. Çünki Babil qülləsi mövcud olmamışdır.

Xristianların müqəddəs kitabı olan “Bibliya”da yazılmışdır ki, bir vaxtlar bütün insanlar eyni dildə danışmışdılar. Bir gün onlar adlarını əbədləşdirmək üçün göylərə çatan nəhəng bir qüllə tikmək qərarına gəlirlər. Bu vaxt Tanrı onların tikdiyi qülləyə baxmaq üçün yer üzünə enir. İnsanların təkəbbürlü niyyəti onu qəzəbləndirir. Buna görə onların dilini qarışdıraraq hərəsini bir dildə danışmağa məcbur edir. Nəticədə qüllənin inşaatçıları bir-birini başa düşə bilmir və iş dayandırılır.

1. “Eksperiment” sözünü hansı sözlə əvəz etmək olar?

- A) hiylə
- B) zarafat
- C) təcrübə

2. Hansı söz mavi boşluqların heç birinə uyğun gəlmir?

- A) yaqın B) ola bilsin ki C) belə ki Ç) çox güman ki

3. Fikirlərdən biri yanlışdır:

- A) Dünyanın yeddi möcüzəsi, həqiqətən, mövcud olmuşdur.
- B) Babil qülləsi dünyanın üçüncü möcüzəsidir.
- C) Semiramida bağları da Babilə yerləşirdi.

4. Babil qülləsi haqqında rəvayətdən çıxan əsas nəticə:

- A) Bütün insanlar bir dildə danışsalar, yaxşı olar.
- B) Bir işə başlayarkən Tanrıya dua etmək lazımdır.
- C) Birgə iş görmək üçün insanlar bir-birini başa düşməlidir.

Yazı üzrə qiymətləndirmə (inşa)

Mövzu: “Yeni ildən nə gözləyirəm?”

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. Hansı cümlədə altından xətt çəkilmiş söz cümlənin II dərəcəli üzvüdür?

- A) Müəllim Tərlandan razıdır.
- B) Kauçuk neftdən alınır.
- C) Biz Leyla ilə görüşdük.

2. Hansı cümlədə “ilə”ni “və” ilə əvəz etmək olar?

- A) Aygün ilə Ayan yaxın rəfiqədirlər.
- B) Tural atası ilə kəndə getdi.
- C) Aytac nağıl kitabları ilə çox maraqlanırdı.

3. Hansı cümlədə “kimi” köməkçi nitq hissəsidir?

- A) Ad günümə kimi istəsəm, onu da çağıracağam.
- B) Ad gününə kimi çağırmaq istəyirsən?
- C) Ad günümə kimi xeyli iş görməliyəm.

4. İkincidərəcəli üzvün işlənmədiyi cümləni seç:

- A) Artıq havalar isinir.
- B) Artıq tamah baş yarar.
- C) Çox istəyən azdan da olar.

5. “Axır ki, biz endik bir dərəcəyə” cümləsində hansı söz sonda işlənsə, söz sırası pozulmaz?

- A) bir
- B) biz
- C) endik

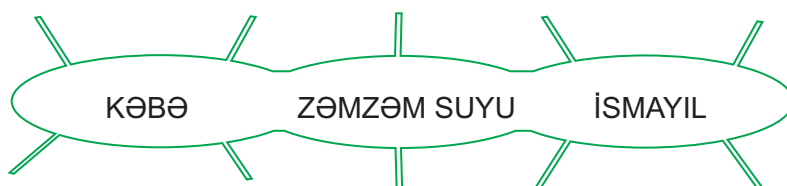
Dərs 50. ZƏMZƏM SUYU (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi mətndəki fikirləri genişləndirərək şərh edir.
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Verilmiş mövzu ətrafında araşdırmalarını məruzə şəklində təqdim edir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu mətndəki obrazlara münasibət bildirir.
3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.	Oxuduğu və dinlədiyi eyni mövzuda mətnləri ümumiləşdirib məzmununu yazır.
4.1.2. Sözlərin böyük hərflə yazılışına dair qaydalardan məqamına uyğun istifadə edir.	Şəxs adları və coğrafi adların böyük hərflə yazılışına dair qaydaları tətbiq edir.
4.1.6. Cümlənin düzgün qurulmasında baş və ikincidərəcəli üzvlərin yerini dəqiq müəyyən edir.	Cümlə üzvlərinin yerini müəyyən edir.

Motivasiya

Müəllim: – Zəməzəm suyu haqqında nə bilərsiniz?

Ola bilsin ki, bəzi şagirdlər bu su haqqında nağıllardan oxuyublar və ya həcc ziyarətinə getmiş böyüklərdən eşidiblər. Onların məlumatları dinlənildikdən sonra müəllim lövhədə şəxələndirmə aparır:

Müəllim: – Zəməzəm suyunun tarixi bu adlarla bağlıdır. Onlardan biri müqəddəs yerin, digəri tarixi şəxsiyyətin adıdır. Bu yer və şəxs haqqında nə bilirsiniz?

“Əqli hücum” yolu ilə Kəbə və İbrahim peyğəmbər haqqında məlumatların siyahısı tutulur.

Danışma (cütlerle iş)

Sual: – Sizcə, zəməzəm suyunun İbrahim peyğəmbər və onun oğlu İsmayilla nə əlaqəsi ola bilər? Öz versiyanızı düşünüb təqdim edin.

Şagirdlər cütlerle işləyərək bu haqda rəvayət düşünüb təqdim edirlər.

Oxu

Mətn (dərslik, səh. 112-113) hissələrlə oxunur. Şagirdlər Həcər xanım və İbrahim peyğəmbər obrazlarına münasibətlərini bildirirlər.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 77-ci səhifəsindəki 1-3-cü tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Dinləmə

İMAN VƏ SƏDAQƏT

Aradan illər keçdi. İsmayıl 14-15 yaşlarına çatdı. O, savadlı və dünyagörmüş idi.

Allah yenə İbrahim peyğəmbəri sınağa çəkdi. Bir dəfə İbrahim peyğəmbər yuxuda gördü ki, oğlu İsmayılın boğazına bıçaq dayayıb. Yuxusunu oğluna danışdı. Oğlu dedi:

– Ata, bu, Allah-taalanın əmridir, yerinə yetirmək lazımdır.

İsmayıl hazırlaşdı atası ilə müəyyənləşdirilən yerə getdi. Yolda şeytan onun qabağını kəsdi:

– Hara gedirsən? Atan səni öldürəcək!

İsmayıl şeytana uymadı və yerdən götürdüyü daşları ona atdı. Bir az getmişdi ki, şeytan yenə onun qarşısını kəsdi, yenə eyni sözləri dedi. İsmayıl yenə onu daşladı. Şeytan onu yoldan çıxara bilmədi. İndi də həcc ziyarətinə gedən müsəlmanlar şeytana daş atırlar.

İsmayıl atasının yanına çatdı. İbrahim peyğəmbər oğlunu yerə uzadıb bıçağı onun boğazına çəkmək istəyirdi ki, yuxarıdan səs eşidildi:

– Ey İbrahim, sən sözünün üstündə durdun, sadıqlığını sübut etdin. Oğlunu yox, al bu qoçu kəs.

O gündən Qurban bayramında insanlar Allah yolunda qurban olaraq qoç kəsirlər.

Suallar:

- İsmayılın şeytana aldanmamağı onda hansı xüsusiyyətin güclü olduğunu göstərirdi?
- İbrahim peyğəmbərin və İsmayılın hərəkətlərinə münasibətinizi bildirin.
- Qurban bayramı ilə bağlı xalqımızın hansı adət-ənənələri var?

Yazı

– Oxuduğun və dinlədiyin mətnlərdə həcc ziyarəti və Qurban bayramı ilə bağlı ayinlər haqqında məlumat aldın. Bu ayinlərdən birini təsvir et və onun rəvayətlə bağlı izahını yaz.

Tapşırıq qruplarla iş şəklində yerinə yetirilir.

I qrup: – Nəyə görə həcc ziyarəti zamanı zəvvarlar Səfa və Mərvə təpələri arasında yeddi dəfə gedib-gəlirlər?

II qrup: – Niyə həcc ziyarəti zamanı şeytana daşatma mərasimi yerinə yetirilir?

III qrup: – Nəyə görə Qurban bayramı zamanı qoç kəsirlər?

Dil qaydaları

Dil qaydasına motivasiya xarakterli verilmiş 1-ci tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra dərslərdəki qayda oxunur və mənimsədir. Müəllim qaydanı şagirdlərin necə mənimsədiyini yoxlamaq məqsədilə elə cümlələr deməyi tapşır ki, həmin cümlələrdə yalnız baş üzvlərdən xəbər işlənsin.

2-ci tapşırıq. *Həcər heç nə tapmayanda qarşıdakı Mərvə təkəsinə qalxdı.*

Beləcə, o, (Həcər) yeddi dəfə Səfa və Mərvə təkələri arasında gedib-gəldi.

3-cü tapşırıq.

1. O, həyətdən yığıdığı gülləri güldana qoydu.

2. Biz kitabxanada kitabları rəfə yığıdıq.

3. Sabahkı gəzinti haqqında onlar məlumat verdilər.

4-cü tapşırıq.

Məktəbdə valideyn iclası keçirildi.

Dərslərini yaxşı oxumalısan.

Muzeyə ekskursiya təşkil edildi.

Əlavə tapşırıq: – Mətnə xüsusi isimləri seçib aşağıdakı cədvəl üzrə qruplaşdırın.

Şəxs adları	Coğrafi adlar

İş dəftərinin 77-ci səhifəsindəki dil qaydaları üzrə tapşırıqlar da yerinə yetirilə bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 51. BAĞBAN SİNCAB (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.1. Dinlədiyi eyni məsələlər barədə müxtəlif fikirləri ümumiləşdirməklə yekun rəy bildirir.	Dinlədiyi elmi məlumatları ümumiləşdirərək qrafik informasiya şəklində təqdim edir.
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Eyni mövzu ilə bağlı bədii və elmi-kütləvi mətnlərdəki məlumatları müqayisə edir, ümumiləşdirir və təqdim edir.
2.2.2. Bədii və elmi-kütləvi mətnlər haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu mətnlərdəki hadisələri elmi cəhətdən əsaslandırılmış şəkildə təqdim edir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Cümlədə köməkçi nitq hissəsinin yerini müəyyən edir.

Motivasiya

Müəllim dərse kiçik bir çıxışla başlayır:

– *Meşə bizim sərvətimizdir. Meşə olmasa, çaylar quruyar. Meşələr havanı bütün canlılar üçün vacib olan oksigenlə zənginləşdirir. Oxuduğunuz kitabların kağızı da ağac oduncağından alınır. Meşə ağaclarından evlər tikilir, mebel hazırlanır. Bəzi bitkilərdən müxtəlif dərman maddələri istehsal olunur. Bəs meşələrdə ağacları kim əkir? Necə olur ki, ağaclar insan köməyi olmadan bitir?*

Şagirdlər öz versiyalarını irəli sürürlər.

Oxu (proqnozlaşdırma)

Dərslikdən mətn (səh. 114-115) “Qoy qozanı yerə basdırım...” cümləsinə qədər oxunur və mətnin davamı ilə bağlı şagirdlərin versiyaları dinlənir. Ardı “Qoy oturum gözləyim...” cümləsinə qədər oxunduqdan sonra şagirdlərin dedikləri ilə müqayisə olunur. Yenə şagirdlərin versiyaları dinlənir. Mətn sona qədər oxunur, variantlarla müqayisə olunur.

Dərslikdən (səh.115) mətnlə bağlı verilmiş sual və tapşırıqlar yerinə yetirilir.

Eləcə də iş dəftərinin 78-ci səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə etmək olar.

Dinləmə**Sual və tapşırıqlar:**

– Oxuduğunuz mətn bədii məndir, yoxsa elmi? Cavabınızı əsaslandırın.

– Bu mətnə təsvir olunmuş hadisələrə inandınız mı? Sizcə, sincab, doğrudanmı, şam qozasını yerə basdırıb sonra yeyir?

Şagirdlər BİBÖ cədvəlinin birinci iki sütununu doldururlar.

SİNCAB HAQQINDA		
BİLİRİK	İSTƏYİRİK BİLƏK	ÖYRƏNDİK

Müəllim dinləmə mətnini oxuyur.

SİNCAB

Sincab çox maraqlı heyvandır. Qorxaqlıqda onu dovşanla müqayisə etmək olar. Bir təhlükə hiss edən kimi ayaqları üstə qalxıb əllərini sallayır və ətrafı nəzərdən keçirir. Düşməni görün kimi qulaqbatırıcı səslə qışqırıb qaçır. Lakin o, insandan qorxmur. Bir çox şəhərlərin parklarında sincablara rast gəlmək olar. Onlar rahatca ora-bura qaçır, bu-daqdan-budağa tullanır, bəzən gəzişən adamlara lap yaxın gəlir, onların əlindən qoz, fındıq alıb yeyirlər. Balaca uşaqlar sincabları günəbaxan tumuna qonaq edirlər.

Sincab gəmirici heyvandır. O, demək olar ki, hər şey yeyir: meyvə, göbələk, həşərat, toxum, quş yumurtası və s. Lakin onun ən sevimli yeməyi qoz, fındıq, şam qozasıdır.

Sincabın maraqlı xüsusiyyətlərindən biri qış üçün qoza ehtiyatı görməsidir. Bunun üçün o, payızın əvvəlində tapdığı qozaların bir hissəsini torpağa basdırır. Lakin bu qozaların heç də hamısı sincaba nəsib olmur. Çünki sincab çox huşsuzdur, qış vaxtı qozanı harada basdırdığını unudur. Alimlərin fikrincə, sincabın bu xüsusiyyəti şam meşələrinin yaranmasına və genişlənməsinə səbəb olur.

Sual və tapşırıqlar:

– Sincaba, doğrudan da, bağban demək olarmı?

– Oxuduğunuz və dinlədiyiniz mətnlərin hər ikisində sincabla bağlı hansı məlumatlar öz əksini tapıb? (*qorxaq olması, şam qozasını yerə basdırması, huşsuz olması*)

– Dinlədiyiniz mətndən əlavə hansı məlumatları öyrəndiniz?

BİBÖ cədvəlinin üçüncü sütunu doldurulur. Şagirdlər bilmək istədiklərinin hamısına cavab tapa bilməyiblərsə, müəllim bu məlumatları evdə müxtəlif mənbələr vasitəsilə araşdırmağı və bu mövzuda məruzə hazırlamağı tapşırır.

Danışma (qruplarla iş)

Müəllim: – Hər qrup aşağıdakı suallardan birini seçməklə öz mülahizələrini təqdim edir:

– Necə oldu ki, meşədə zoğal ağacı bitdi?

– Necə oldu ki, meşədə armud ağacı bitdi?

– Necə oldu ki, meşədə fındıq ağacı bitdi?

– Necə oldu ki, meşədə palıd ağacı bitdi?

Dərsin sonunda “Bağban sincab” mətni şagirdlər tərəfindən rollarla səhnələşdirilə də bilər. Bu zaman sincab rolunu aparının jest və mimikalarına xüsusi diqqət yetirilir.

Dil qaydaları

2-ci tapşırıq.

Qoy – cümlənin təsir gücünü artırır.

Amma – cümlələr arasında əlaqə yaradır.

Görəsən – danışanın ifadə etdiyi fikrə münasibətini bildirir.

Elə – cümlənin təsir gücünü qüvvətləndirir.

3-cü tapşırıq.

Bala sincab qozanı dişinə aparmışdı ki, uzaqdan bir şıqqıltı eşitdi.

Elə yekə qoza idi ki...

1-ci cümlədəki “ki” sözü cümlələri bir-birinə bağlayır. 2-ci cümlədəki “ki” sözü isə cümlənin təsir gücünü artırır.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 52. ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TƏKRAR (2 saat)

Bu dərsdə dərsliyin 116-cı səhifəsində verilmiş sual və tapşırıqlar yerinə yetirilir, müvafiq bölmədə tədris olunmuş materiallar təkrarlanır. Bununla yanaşı, müəllim həm özünün hazırladığı materiallardan, həm də müxtəlif qiymətləndirmə vasitələrindən istifadə edə bilər. Tapşırıqların seçimi zamanı bölmədə reallaşdırılmış standartları əsas götürmək lazımdır.

Dərs 53. 4-cü BÖLMƏ ÜZRƏ KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ (2 saat)

Dinləmə və yazı üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 79-cu səhifəsində də verilmişdir.)

Dinləmə mətni

SAAT

Ən qədim saatlar günəş saatları hesab olunur. İlk günəş saatını qədim misirlilər icad edib. Bu saat meydanın yüksək bir yerində qoyulan daşdan ibarət olub. Onlar Günəşin hərəkəti əsasında bu daşın kölgəsini izləməklə vaxtı ölçüblər.

Daha sonralar su saatının kəşfi gecələr də vaxtı ölçməyə imkan yaratdı. Su saatları dibində kiçik dəşik olan qabdan ibarət idi. Qaba müəyyən miqdarda su tökülürdü və oradakı suyun azalmasına görə vaxtı hesablayırdılar.

Su saatlarından sonra qum saatları icad edildi. O da su saati kimi ötən vaxtın miqdarını hesablamağa imkan verirdi. Lakin su saatından fərqli olaraq o, alt və üst qabdan ibarət idi. Üst qabdakı qum tökülüb alt qaba yığıldıqdan sonra onu çevirib vaxtı yenidən hesablamaq olurdu.

Mexaniki saatların kəşfi zamanın daha dəqiq ölçülməsinə şərait yaratdı. Dünyada ilk mexaniki saat 1335-ci ildə İtaliyada düzəldilib. Daha sonralar elektron saatlar peyda oldu. Mexaniki saatdan fərqli olaraq elektron saatda zaman əqrəblərlə deyil, rəqəmlərlə göstərilir.

1. Hansı saatlar funksiyasına görə bir-biri ilə oxşardır?

- A) Günəş saati və qum saati
- B) Su saati və qum saati
- C) Mexaniki saat və su saati

2. Bu saatlardan hansı günün vaxtını təyin etməyə imkan verir?
A) günəş saati B) qum saati C) su saati
3. Müasir zamanda qum saatından hansı idman növündə istifadə etmək olar?
A) qaçış B) boks C) üzgüçülük
4. Fikirlərdən biri doğrudur:
A) Buludlu havada günəş saati işə yaramırdı.
B) Qum saatından yalnız səhralarda istifadə etmək mümkün idi.
C) Su saatından yalnız dənizçilər istifadə edirdi.
5. Mexaniki saatla müqayisədə elektron saatin üstün cəhəti nədir?
A) Daha dəqiq işləyir.
B) Vaxtında oyanmaq üçün istifadə etmək olar.
C) Gecə, yoxsa gündüz olduğunu bilmək imkanı verir.
6. Saatlar haqqında (günəş saati, su saati, qum saati, mexaniki saat) yadında qalanları dəfərinə yaz.

Müəllimin nəzərinə: İş dəftərinin 79-cu səhifəsində dinləmə mətninə qoyulmuş 3-cü və 5-ci test suallarının çətinlik dərəcəsi yüksək olduğundan müəyyən şərh tələb edir. Bu suallar şagirdlərdən yaş səviyyəsinə uyğun müəyyən biliklər və məntiqi təfəkkür tələb edir.

3-cü sual. Məlumdur ki, qum saati hərəkətləri müəyyən bir vaxtda icra etmək üçün düşünüldü. Qaçan və ya üzən adamın müəyyən məsafəni nə qədər vaxta qət edəcəyini qabaqcadan bilmək olmaz. Ona görə də bu idman növlərində qum saati yaramır. Boksda isə hər raunda müəyyən vaxt ayrılır, ona görə də burada qum saatından istifadə etmək olar.

5-ci sual. Bu sualın cavabı "C" bəndidir. Mexaniki saat 12-nin yarısını göstərsə, bunun gecə, yoxsa gündüz olduğunu bilmək olmur. Elektron saat isə gündüz olduqda 11:30, gecə olduqda 23:30 göstərir.

Oxu və dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 80-81-ci səhifələrində də verilmişdir.)

ZƏMZƏM SUYU

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının araşdırmalarına görə, dünyada içərisində mikr...rqanizm və bakteriya olmayan yeganə su Zənzəm quyusundan çıxır. Bu su Ərəbistan yarımadasında yerin təxminən 2 metr dərinliyindən çıxır. Tərkibi yorğunluğu və susuzluğu aradan qaldıran, mikrobları məhv edən maddələrlə zəngindir. Digər su quyularından fərqli olaraq bu quyunun divarlarında məmır və başqa bitkilər bitmir. Bu da suyun öz təbii dadını qoruyub saxlamasında mühüm rol oynayır. Ən qəribəsi isə budur ki, quyu olsa da, suyu bitib-tükənmir. Tədqiqatlar nəticəsində məlum olub ki, zənzəm suyu heç bir yeraltı su ilə qarışmır. Yaxınlığında heç bir quyu yoxdur, dənizlə arasındakı məsafə isə 80 km-dir. İbrahim peyğəmbərin zamanından bu günədək kiçik bir quyudan çıxan su həcc ziyarəti mövsümü boyunca milyonlarla zəvvarın bütün su ehtiyacını təmin edir, ancaq ... azalır, ... quruyur.

1. Altından xətt çəkilmiş sözdə nöqtələrin yerinə hansı hərflər uyğun gəlir?
A) o, a B) o, o C) a, a
2. Sonuncu cümlədə nöqtələrin yerinə uyğun sözü seç.
A) gah, gah da
B) həm, həm də
C) nə, nə də

3. Mavi boşluğun yerinə uyğun sözü seç.

A) dayaz

B) dərin

C) böyük

4. "Zənzəm suyu heç bir yeraltı su ilə qarışmır" cümləsində mübtədə hansıdır?

A) Zənzəm

B) suyu

C) Zənzəm suyu

5. Zəvvar kimlərə deyilir?

A) Müqəddəs torpaqları ziyarət edənlərə

B) Xəstəliklərdən əziyyət çəkənlərə

C) Yerli ərəblərə

6. Sonuncu cümlədəki "ancaq" sözünü hansı sözlə əvəz etmək olmaz?

A) lakin

B) amma

C) ki

7. Zənzəm suyunun tərkibi ...

A) mikroorqanizmlərlə zəngindir.

B) bakteriyalarla zəngindir.

C) mikrobları məhv edən maddələrlə zəngindir.

8. Məndən belə bir nəticə çıxarmaq olmaz:

A) Bu quyunun mənbəyi müəyyən edilməyib.

B) Suyunu yeraltı suların alması mümkündür.

C) Müsəlmanların müqəddəs torpağında yerləşir.

9. Biri yanlışdır:

A) Zənzəm quyunun dənizlə əlaqəsi yoxdur.

B) Quyunun bol sulu olması onun çox dərin olmasından irəli gəlir.

C) Bu su susuzluğu və yorğunluğu aradan qaldırır.

10. Suyun öz təbii dadını qoruyub saxlamasına səbəb nədir?

A) quyunun divarlarında mamır və s. bitmir.

B) yeraltı sularla qarışmır.

C) tərkibində çoxlu mikroorqanizm var.

11. "Azalır" sözünün kökü:

A) feildir

B) saydır

C) sifətdir

12. "Yorğunluq" sözündəki şəkilçiləri hansı sözlə artırmaq olmaz?

A) vur

B) dur

C) qur

13. Hansı sözlər yaxınmənalıdır?

A) məsafə, mövsüm

B) araşdırma, tədqiqat

C) mamır, bakteriya

5-ci bölmə DOSTLUQ

Dərs №	Mövzu	Məzmun standartları	Saat sayı	Dərslik səh.	İş dəftəri səh.	MMV səh.
54	Üç mirvari	1.2.1, 1.2.2, 1.2.5, 2.1.4, 2.2.1, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.2, 3.1.3	2	118-119	82	132
55	Yoldaşlıq köməyi	1.2.2, 2.2.1, 3.1.3, 3.1.4, 4.1.5, 4.1.6	2	120	83	134
56	Qaraca qız və Ağca xanım	1.2.2, 2.1.3, 2.2.1, 2.2.2, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.3, 4.1.1	8	121-125	84	135
57	İki nar	2.2.1, 2.2.3, 2.2.5, 3.1.4	2	126	86	138
58	Mauqlinin dostları	1.2.1, 2.1.2, 2.2.1, 2.2.4, 2.2.5	8	127-131	87	139
59	Unudulmuş dost	1.2.1, 1.2.2, 2.2.3, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.4, 4.1.4	4	132-134	89-90	143
60	Şah Abbas və vəzirləri	2.2.1, 2.2.5, 4.1.4	2	135	91	145
61	Yol söhbəti	1.2.2, 2.1.2, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.4, 4.1.4	2	136-137	93	146
62	Fikrətin dostu	1.2.1, 1.2.5, 2.2.1, 3.1.4, 4.1.4	4	138-139	94	148
63	Səxavətli ağac	1.2.1, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.4, 4.1.4	4	140-142	95	150
64	İki qonşu	2.2.1, 2.2.3, 2.2.5	2	143	96	151
65	Ümumiləşdirici təkrar		2	144		152
66	Kiçik summativ qiymətləndirmə		2		97-99	152
Yekun			44 saat			

Dərs 54. ÜÇ MİRVARİ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu mətnin ideyasından bəhrələnərək eyni mövzuda mətn qurub təqdim edir.
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Debat zamanı oxuduqlarından və eşidib-gördüklərindən misallar gətirməklə fikirlərini əsaslandırır.
1.2.5. Nitqini canlı və obrazlı etmək məqsədi ilə məzmunu müvafiq jest və mimikalardan istifadə edir.	Mətndəki obrazların nitqini səsləndirərkən onların xarakterinə uyğun jest və mimikalardan istifadə edir.
2.1.4. Çoxmənalı sözləri omonimlərdən fərqləndirir və nitqində istifadə edir.	Çoxmənalı sözlərin omonimlərdən fərqi izah edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərin mövzusunu və ideyasını müəyyənləşdirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
3.1.2. İxtisar və əlavələr etməklə mətni üzündən köçürür.	Məzmunu uyğun gəlməyən hissəni ixtisar edərək və buraxılmış cümlələri yerinə qoymaqla mətni üzündən köçürür.
3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.	Dinlədiyi və oxuduğu əsərlərdəki epizodları vahid süjet xətti altında birləşdirərək mətn qurub yazır.

Motivasiya

Müəllim yazı taxtasından üç vərəq asır:

1 ... ağıllının nöqədir, axmağın ağası.	2 ... bəylik deyil, atadan miras qalmır.	3 ... düzlükdədir.
---	--	---------------------------------

Şagirdlər atalar sözlərində buraxılmış sözləri tapmalıdırlar. Bu sözlər (1 – var-dövlət, 2 – xoşbəxtlik, 3 – dostluq) vərəqlərin arxasında yazılmışdır. Sözlər tapıldıqca müəllim vərəqləri çevirir. Şagirdlər çətinlik çəkərsə, müəllim hər sözə aid yönəldici sual və cümlələr deyərək ya tapşırığı bu şəkildə qoya bilər:

– “Xoşbəxtlik”, “dostluq” və “var-dövlət” sözlərini uyğun gələn nöqtələrin yerinə qoyun.

Bütün sözlər tapıldıqdan sonra müəllim soruşur:

– Əgər seçim qarşısında qalsaydınız, bunlardan hansını seçərdiniz?

Şagirdlər fikirlərini bildirdikcə müəllim seçimi əsaslandırmağı tələb edir.

Oxu (proqnozlaşdırma)

Dərsləyin 118-119-cu səhifələrindəki mətn “Bəs sənın adın nədir? – Dostluq-doğruluq” cümləsinə qədər oxunur. **Müəllim:** – Sizcə, baba hansı mirvarini götürməyi məsləhət biləcək?

Şagirdlər öz fikirlərini söyləyirlər. Mətnin ardı oxunur və şagirdlərin dedikləri ilə müqayisə olunur. Bundan sonra şagirdlər rollar üzrə bölünüb mətnin dialoji hissəsini səhnələşdirirlər.

1-3-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir.

1-ci tapşırıq. Əsl mirvari dənizin dibində balıqqulağının içində yarandığına görə onların balıqqulağından çıxmaları təbiidir.

2-ci tapşırıq. Mətnə Piri babanın nəvəsinə dediyi son cümlələr hekayənin ideyasını ifadə edə bilər.

İş dəftərinin 82-ci səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Söz ehtiyatı

4-cü tapşırıq. “Sal”, “inci” sözləri omonim, “ətək” və “ağır” sözləri isə çoxmənalıdır.

5-ci tapşırıq. “İnci” sözü ilə “mirvari” sözü eynimənalıdır.

Danışma

Müəllimin nəzərinə: Müəllimin və ya şagirdlərin seçimindən asılı olaraq şagirdlər 3 qrupa bölünüb 3-cü tapşırığı, yaxud da 2 qrupa bölünüb aşağıdakı tapşırığı yerinə yetirə bilərlər.

(“Nağılı dəyiş” oyunu)

Şagirdlər iki qrupa bölünürlər.

I qrup: – *Təsəvvür edin ki, baba nəvəsinə var-dövləti götürməyi məsləhət görür. Əfsanəni davam etdirin.*

II qrup: – *Təsəvvür edin ki, baba nəvəsinə xoşbəxtliyi götürməyi məsləhət görür. Əfsanəni davam etdirin.*

Debat

– *Təsəvvür edin ki, qarşınıza iki mirvari çıxıb: xeyirxahlıq və ağıl (elm). Hansını götürərdiniz? Seçiminizi əsaslandırın.*

I qrup: – *Xeyirxahlığı götürərdim.*

II qrup: – *Ağılı götürərdim.*

Yazı

– *Səncə, baba və nəvə dostluq mirvarisini götürdükdən sonra onların həyatı necə dəyişəcək? Əfsanəni necə davam etdirərdin? Fikirlərini yaz.*

Şagirdlər bu tapşırığı dəftərlərində və yaxud iş dəftərinin 82-ci səhifəsindəki 3-cü tapşırıq kimi yerinə yetirə bilərlər.

Lövhdə BİBÖ cədvəli çəkilir.

MİRVARİ HAQQINDA		
BİLİRİK	İSTƏYİRİK BİLƏK	ÖYRƏNDİK

Şagirdlər cədvəlin birinci iki sütununu doldururlar.

Bundan sonra şagirdlərə aşağıdakı iş vərəqi paylanır.

İŞ VƏRƏQİ

Bu tapşırıqları yerinə yetirməklə aşağıdakı mətni köçürün.

1. Mətnin məzmununa uyğun gəlməyən hissəni ixtisar edin (köçürməyin).

2. Aşağıdakı cümlələri müvafiq abzasların sonuna əlavə edin.

– Təbiətsünas üçün isə mirvari bəzi molyuskalarda xəstəlikdən əmələ gəlmiş şişdir.

– Mirvari əmələ gətirən molyuskalar, əsasən, okean sularında yaşayır.

– İndiyə kimi tapılmış ən böyük mirvarinin diametri 16,5 sm, çəkisi 6,4 kiloqramdır.

– Okean sahilində yerləşən bəzi ölkələrdə mirvari pul vahidi kimi istifadə olunurdu.

MİRVARİLƏR

Qədim dövrdən bəri insanlar bəzi balıqqulağının içində sədəf rəngli kiçik kürələr – mirvarilər tapırdılar. Bu daşlar zənginlik və gözəllik simvolu hesab olunurdu.

Mirvari balıqqulağının içərisinə qum dənəciyi, yaxud xırda daş düşdükdə əmələ gəlir. Bu qum dənəciyi ilə yaralanmamaq üçün zərif molyusk onun üzərini mirvari maddəsinin layları ilə örtür.

Əslində, mirvarini ancaq şərti olaraq qiymətli daşlar silsiləsinə aid etmək olar. Böyük fransız yazıçısı Aleksandr Düma yazırdı: “Şairdən ötrü mirvari – dənizin göz yaşı, qadınlar üçün – qiymətli daş, kimyaçı üçün – müəyyən kimyəvi elementlərin birləşməsidir”.

Bir sıra qiymətli daş adları şəxs adlarına çevrilmişdir: Mirvari, Almaz, Brilyant, Yaqut... Maraqlıdır ki, bu adlarla, əsasən, qızları adlandırırlar. Bunun əksinə olaraq oğlanlara metal adları qoyurlar: Polad, Dəmir.

Mirvarilər, adətən, ağ rəngdə olur. Bəzən göy, çəhrayı, sarı çalarları olan və qara mirvarilərə də rast gəlinir. Onlar müxtəlif ölçüdə olur. Mirvari nə qədər böyükdürsə, onun qiyməti də bir o qədər baha olur.

Suallar: – Aleksandr Dümanın mirvari haqqında dediyi sözləri izah et.

– Mirvari necə əmələ gəlir?

– Mirvarilərin hansı rəngləri var?

Şagirdlər BİBÖ cədvəlinin 3-cü sütununda qeydlər aparırlar. Əgər cavabsız qalan suallar varsa, müəllim şagirdlərə evdə əlavə mənbələrdən istifadə etməklə araşdırma aparmağı tövsiyə edir.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 82-ci səhifəsindəki dil qaydaları üzrə tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 55. YOLDAŞLIQ KÖMƏYİ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Başqalarının hərəkətlərini təhlil etməklə onlara öz münasibətini bildirir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Şeiri oxuyarkən obrazların nitqini onların xarakterinə uyğun səsləndirir.
3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.	Dinlədiyi şeiri nəsrə çevirərək məzmununu yazır.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək inşa yazır.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Cümlədə köməkçi nitq hissəsinin yerini müəyyən edir.
4.1.6. Cümlənin düzgün qurulmasında baş və ikincidərəcəli üzvlərin yerini dəqiq müəyyən edir.	Söz sırası pozulmuş şeir misralarında mübtədə və xəbəri təyin etməklə cümlə üzvlərinin ardıcılığını bərpa edir.

Motivasiya

Müəllim şagirdlərə II sinifdə keçdikləri “Dilərə” (T.Mütəllibov) şeirini xatırladır. Şeiri əzbərdən bilən varsa söyləyir. Əks halda şeirin məzmunu və ideyası xatırladılır. Dilarəyə gülən və ona kömək edən uşaqların hərəkətləri qiymətləndirilir.

Müəllim: – Təsəvvür edin ki, sinif yoldaşlarınızdan biri evində olan bəzi problemlərə görə dərslərinə yaxşı hazırlaşa bilmir. Siz ona necə kömək edə bilərsiniz?

Şagirdlər cavab variantlarını söyləyirlər.

Oxu (rollu oyun)

Dərsləyin 120-ci səhifəsindəki şeir bir neçə şagird (aparıcı, Ənvər və onun sinif yoldaşları) tərəfindən ifadəli oxunur. Həmin səhifədəki 1-ci tapşırıq yerinə yetirilir. Eləcə də iş dəftərinin 83-cü səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Danışma (qruplarla iş)

I qrup: – *Dərslərinə həmişə hazırlıqlı gələn, lakin zəif oxuyan yoldaşlarına heç vaxt kömək etməyən sinif yoldaşınıza münasibətinizi bildirin.*

II qrup: – *Dərslərinə həmişə hazırlıqlı gələn, zəif oxuyan yoldaşlarına hər zaman kömək edən sinif yoldaşınıza münasibətinizi bildirin.*

III qrup: – *Dərslərinə həmişə hazırlıqlı gələn, lakin xəstəliyi ilə əlaqədar tez-tez dərslər buraxan sinif yoldaşınıza necə kömək edirsiniz?*

IV qrup: – *Ailəsində sıxıntı olan sinif yoldaşınız dərslərinə yaxşı hazırlaşa bilmirsə, ona necə kömək edirsiniz?*

Yazı

Şagirdlər şeiri nəsrə çevirib hekayə şəklində yazırlar. Müəllim bildirir ki, hər bir şagird öz təxəyyülünə uyğun epizodlar əlavə edə bilər.

“Mən yoldaşlıq köməyini nədə görəəm” mövzusunda inşa yazılır.

Dil qaydaları

Cümlənin növləri, cümlə üzvləri haqqında biliklər təkrarlanır. Dərsləyin 120-ci səhifəsindəki 2-3-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir. İş dəftərinin 83-cü səhifəsindəki tapşırıqlardan da istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 56. QARACA QIZ VƏ AĞCA XANIM (8 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Debat zamanı oxuduqlarından və eşidib-gördüklərindən misallar gətirməklə fikirlərini əsaslandırır.
2.1.3. Öyrəndiyi yeni söz və terminlərin lüğətini tərtib edir.	Öyrəndiyi yeni söz və terminlərin əlifba sırasına uyğun lüğətini hazırlayır.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.2. Bədii və elmi-kütləvi mətnlər haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu bədii mətndəki məlumatları qrafik informasiya şəklində təqdim edir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Əsərdəki epizodlardan və qəhrəmanların hərəkətlərindən çıxış edərək onları xarakterizə edir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Əsərin süjet xəttini təxəyyülünə uyğun dəyişərək yaradıcı şəkildə nəql edir.
3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.	Oxuduğu mətnin məzmununu öz sözləri ilə yazır.
4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.	Sözün tələffüzünə əsaslanaraq onun səs tərkibi haqqında fikir yürüdür.

Motivasiya

“Qaraca qız” filmindən kadr nümayiş olunur. 2-ci sinifdə keçilmiş “Qaraca qız” əsərindən parça xatırlanır.

Sual: – *Sizcə, kasıb ailədən olan adam varlı ailədən olan adamla dostluq edə bilərmə?*

Oxu

Şagirdlər üç qrupa bölünür. Dərslərdən “Qaraca qız və Ağca xanım” mətni (səh. 121-124) “Ziqzaq” üsulu ilə oxunur. **1-ci işçi qrup** 122-ci səhifədəki 1-ci, **2-ci işçi qrup** 123-cü səhifədəki 2-ci, **3-cü işçi qrup** 125-ci səhifədəki 3-cü tapşırıqdakı sualı cavablandırır. Məzmun bütün şagirdlərə aydın olduqdan sonra qrup nümayəndələri tərəfindən nəql edilir. *Rəiyyət, rişxənd, tənə, qaytan* sözləri izah olunur. Həmin sözlərin əlifba sırasına uyğun lüğəti tərtib edilir.

Dərslərin 125-ci səhifəsindəki sual və tapşırıqlar yerinə yetirilir.

7-ci tapşırıq. Cavab “B” variantıdır.

8-ci tapşırıq. İnsana qiyməti onun xarici görkəminə, var-dövlətinə görə deyil, mənəvi keyfiyyətlərinə və əməllərinə görə vermək lazımdır.

9-cu tapşırıq. Cavab “Ç” variantıdır.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 84-cü səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Yazı

Şagirdlər üç qrupa bölünür. Hər qrupun şagirdləri (fərdi şəkildə) əsərin bir hissəsinin müfəssəl məzmununu yazırlar.

Danışma (debat)

Müəllim: – *“Fədakarlıq” sözünü necə başa düşürsünüz?*

Şagirdlər fikirlərini bildirirlər. “Tom özünü fəda edir” hekayəsi xatırladılır.

I qrup: – *Qaraca qız bilmirdi ki, zəhəri sormaqla öz həyatını təhlükə altına atır, yoxsa bu işi etməzdi.*

II qrup: – *Qaraca qız bilirdi ki, zəhəri sormaqla həyatını təhlükə altına atır, amma o, dostunun yolunda canından keçməyə hazır idi.*

“Nağılı dəyiş” oyunu. Şagirdlər əsərin süjet xəttini dəyişməklə məzmununu nəql edirlər. Müəllim onlara aşağıdakı variantları təqdim edir:

1. *Pəricahan xanımı ilan vurur...*

2. *Qaraca qızı ilan vurur...*

Dil qaydaları

10-cu tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra 125-ci səhifədə verilmiş qayda oxunur və mənimsədilir. Müəllim əlavə olaraq bildirir ki, bəzi saylardan sonra gələn isimlər həm təkdə, həm də cəmdə ola bilər. Bu saylar *çox, onlarca, yüzlərlə, minlərcə* və s. saylardır: çox adamlar, yüzlərlə şagird və s.

11-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

İş dəftərinin 84-cü səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 85-ci səhifəsində də verilmişdir.)

QARĞALARIN DOSTLUĞU

İki qara qarğa **çəmənlikdə** dənənirdi. Onların yanına bir ala qarğa **gəldi**. Ala qarğa **dedi**: – Gəlin dost olaq.

Qara **qarğalar** sevincdən qarıladaşdılar. Birdən çəmənliyə kimə bir ... çörək atdı. Ala qarğa çörəyi götürüb başqa bir çəmənliyə uçdu. O, çörəyi yeyib qurtarandan sonra **dostlarının** yanına qayıtdı.

Qara qarğalar daha qarıladaşmadılar.

1. Hekayənin son cümləsini necə başa düşmək olar?
A) Dostlarının qayıtmasına sevindilər.
B) Ala qarğanın həqiqi dost olmadığını bildilər.
C) Gec gəldiyi üçün ala qarğadan küsdülər.
2. Altından xətt çəkilmiş hansı söz cümlədəki fikrin təsir gücünü artırır?
A) gəldi B) dedi C) gəlin
3. Nöqtələrin yerinə uyğun sözü seç.
A) parça B) cüt C) dəst
4. Mətnin məzmununa uyğun cümləni seç.
A) Dost yolunda boran olar, qar olar.
B) Dostunun dostu sən də dostundur.
C) Çörəyi dizinin üstündədir.
5. Mavi rənglə verilmiş hansı söz yazıldığı kimi deyilir?
A) çəmənləkdə B) qarğalar C) dostlarının

Yazı üzrə qiymətləndirmə (imla)

Bahar (106 söz)

Bahar sevindiyyindən nə edəcəyini bilmirdi, elə yerində tutulub qalmışdı. Gah fikirləşirdi ki, ceyrana daş atsın, gah da düşünürdü ki, heyvanı ürkütməmək üçün onun gözüne görünməsin. Axı balaca oğlan belə bir xoşbəxtliyin ona nəsib olacağını heç ağlına da gətirməzdi. İndi bu gözəl heyvan qarşısında idi və bala ceyran nəinki ondan qaçmır, əksinə, özü Bahara yaxınlaşırdı. Nəhayət, o, oğlanın lap yaxınına gəldi, onun əlini imsiləməyə başladı. Bahar ancaq indi hiss etdi ki, körpə heyvan acdır. Əlini çantasına atıb anasının qoyduğu yavan çörəyi çıxartdı, ceyran balasının burnuna tutdu. Heyvan əvvəlcə bir qədər çörəyi ıyladı, sonra yavaş-yavaş yeməyə başladı. Öz nahar yeməyini ceyrana yedirən Baharın isə sevincinin həddi-hüdudu yox idi.

Mir Cəlaldan

Suallar:

1. Bahar nə üçün heyvana daş atmaq istədi?
2. Körpə ceyran nə üçün oğlandan uzaqlaşmırdı?
3. "Tutulub qalmaq" ifadəsini yaxınmənalı sözlə əvəz et.
4. Baharı xoşbəxt edən nə idi?
5. Cümləyə görə "imsiləmək" sözünün mənasını izah et.

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. Hansı cümlə düzgün qurulmayıb?
A) Çəmənlə yaşıllaşmışdı.
B) Otlar göyərmişdilər.
C) Uşaqlar otluqda qaçırdılar.
2. "Adamlar stansiya getdilər, ... qatar gəlmədi" cümləsində nöqtələrin yerinə hansı söz yazıla *bilməz*?
A) çünki B) lakin C) amma
3. Hansı birləşmədə "kitab" sözü təkdə işlənmişdir?
A) beş kitablar B) maraqlı kitablar C) bir çox kitablar
4. Hansı bənddəki ifadə düzgündür?
A) xeyli fəhlələr B) bir çox ifaçılar C) bir qədər uşaqlar

5. Birində cəm şəkilçisi işlənməməlidir:

A) üç dostlar

B) elmi əsərlər

C) uzun gecələr

Dərs 57. İKİ NAR (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.3. Verilmiş mətni genişləndirmək və davam etdirmək məqsədi ilə yaradıcı plan tutur.	Əsərin bir hissəsini oxuduqdan sonra davamı ilə bağlı yaradıcı plan tutur.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu əsərdəki cansız əşya və ya heyvan obrazlarını insan obrazları ilə əvəz edərək mətni genişləndirilmiş formada yaradıcı şəkildə nəql edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Oxuduqlarını və eşitdiklərini ümumiləşdirməklə təhlil xarakterli inşa yazır.

Motivasiya

Müəllim şagirdlərə bildirir ki, insanlara xas olan keyfiyyətləri sadalasınlar. Həmin keyfiyyətləri yazı taxtasında boş dairənin ətrafına yazır. Sonra dostluğa aid keyfiyyətləri oxla dairəyə doğru istiqamətləndirir. Təxminən belə bir mənzərə alınır:

Oxu (proqnozlaşdırma)

Dərsliyin 126-cı səhifəsindəki “İki nar” mətnindən narların ilk fikirləri oxunur. Müəllim şagirdlərə tapşırır ki, hər bir narın düşündüklərinə əsasən onları xarakterizə etsinlər.

Şagirdlər nar obrazları haqqında öz fikirlərini söyləyirlər.

Daha sonra mətn “Narlar beləcə fikirləşirdilər” cümləsinə qədər oxunur və müəllim əsərin davamı ilə bağlı yaradıcı plan tutmağı tapşırır. Bir neçə şagirdin planı dinlənir və şagirdlər ən yaxşı planı seçib ona uyğun əsəri davam etdirirlər.

Mətn sona qədər oxunur və şagirdlərin versiyaları ilə müqayisə olunur.

Şagirdlər mətnin sonundakı 1-ci sualla bağlı fikirlərini söyləyirlər.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 86-cı səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Danışma

Hekayə qur. Şagirdlər cütlərlə işləyərək mətndə təsvir olunmuş nar obrazlarını insan obrazları ilə əvəz etməklə kiçik hekayə qurub təqdim edirlər. Şagirdlər ən maraqlı hekayəni özləri səsvermə yolu ilə seçir və bu hekayədə nəyi daha çox bəyəndiklərini söyləyirlər.

Müzakirə. Müəllim: – *Təsəvvür edin ki, sirk tamaşasına beş biletim var və mən sizə elan edirəm ki, şənbə günü sizdən beş nəfəri özümə sirkə aparacağam. Lakin bu beş nəfəri siz özünüz seçməlisiniz. İndi siz iclas keçirib bu beş nəfəri seçməlisiniz.*

Müəllim iclasın keçirilmə qaydasını uşaqlara başa salır:

- *İclasın sədri və katibi seçilir.*
- *Katib iclasın protokolunu, yeni çıxış edənlərin nitqini (çıxışın əsas mahiyyətini) yazır.*
- *Sədr iclasın gündəliyini (nə üçün yığışdıqlarını) elan edir və çıxış etmək istəyənlərə bir-bir söz verir.*
- *Şagirdlər bir-bir çıxış edirlər və sonda səsvermə yolu ilə 5 nəfər seçilir.*

Yazı

2-ci tapşırıq. Mətnin janrı müəyyənləşdirildikdən sonra (hekayə) şagirdlər onun ideyasına uyğun olaraq “İki pişik” adlı mətn qurub dəftərə yazırlar. Sonra seçmə üsulu ilə bir neçə şagirdin yazısı oxunur.

Mətnin ideyası belə ifadə oluna bilər: “Başqasının uğuruna, xoşbəxtliyinə sevinə bilən insan özü də xoşbəxt olar”.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 58. MAUQLİNİN DOSTLARI (8 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Verilmiş mövzu ətrafında araşdırmalarını məruzə şəklində təqdim edir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Mətnə rast gəldiyi yeni söz və terminləri kontekstə əsasən izah edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki hadisələrin səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən edir. Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərin mövzusunu və ideyasını müəyyənləşdirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu əsərin məzmununa yeni süjet xətti və obrazlar əlavə etməklə mətni genişləndirir və nəql edir.

Motivasiya

Müəllim: – *Elə bir dostunuz varmı ki, dara düşəndə ona arxalana biləsiniz?*

“Dost dar gündə tanınar” atalar sözünü necə başa düşürsünüz?

Oxu

“Mauqlinin dostları” mətninin 1-ci hissəsi (dərslük, səh. 127-128) oxunur. Dərsləyin 128-ci səhifəsindəki 1-3-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir.

Əlavə suallar:

- *Mauqlinin dostları və düşmənləri hansı heyvanlar idi?*
- *Mauqliyə heyvanların dilini kim öyrətdi?*
- *Banderloqlar Mauqlini necə qaçırdılar?*
- *Balunun Mauqliyə öyrətdiyi müqəddəs söz nə idi?*

Müəllimin nəzərinə: *hind dilində “bänder” – meymun, “log” – xalq deməkdir.*

Mətnin ikinci hissəsi (səh. 128-129) oxunur.

– *Sizcə, Soyuq Kahada heyvanların başına hansı hadisə gələcək? Mauqlinin dostları onu xilas edə biləcəklərmi?*

Şagirdlər öz versiyalarını söyləyirlər.
4-7-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir.

Danışma

Şagirdlərə tapşırıqlar ki, Balu ilə Bahirənin Kaaya müraciət etmək qərarından başlayaraq onların Kaa ilə söhbətini təxəyyülə uyğun genişləndirməklə kiçik dramatik parça hazırlasınlar və səhnələşdirilmiş şəkildə təqdim etsinlər.

Şagirdlər cütlər şəklində işləyərək dialoji mətn hazırlayırlar. Bir neçə mətn müzakirə olunur. Mətnlərdən biri əsas götürülməklə digər cütlər ona öz əlavələrini edir. Mətn tam hazır olduqdan sonra üç şagird tərəfindən səhnələşdirilir. Müəllim bildirir ki, rol ifaçıları qiymətləndirilərkən müvafiq heyvana uyğun jest və mimikaları xüsusi nəzərə alınacaq.

Dinləmə

İLANLAR

İlanlar sürünən heyvandır. Onlar yumurta qoymaqla nəsil artırır. Lakin elə ilanlar da var ki, diri bala dünyaya gətirməklə çoxalır.

Afrika və Hindistanda yaşayan pitonlar dünyada ən iri ilanlar sayılır. Onların uzunluğu 10 metrə çatır.

Pitonları bir çox digər ilanlardan fərqləndirən bir cəhət də onların zəhərsiz olmasıdır. Bu ilan, əsasən, suda, göllərin, çayların kənarında yaşayır. Onun qidasını isə su içməyə gələn heyvanlar təşkil edir. O öz şikarını tutub bədənində sarılır və onu boğaraq udur. Böyük pitonlar hətta çaqqal və bəbirlərə hücum edib onları ovlayır. Bu ilanın ağzının qeyri-adi quruluşu ona ağzını çox geniş açmağa imkan verir. Belə ki, onun alt çənəsi elastikdir. İlan əvvəlcə ağzını geniş açaraq ovunun başından tutur, xırda dişləri vasitəsilə yavaş-yavaş onu içəri ötürür. Sonra isə həmin ov ilanın bədənində tədricən həzm olunur.

Müəllim dinləmə mətnini oxuduqdan sonra yenə şagirdlərə müraciət edir:

– *İndi deyə bilərsinizmi, Kaa ilanların hansı növünə aiddir və nə üçün Bahirə Kaadan çəkinirdi?*

– *Mətni dinlədikdən sonra ilanlar haqqında daha hansı məlumatı öyrəndiniz?*

– *Oxuduğun mətnə ilanlar haqqında hansı məlumat dinləmə mətnində öz əksini tapmayıb?*
Şagirdlər ilanlar haqqında öyrəndikləri informasiyaları ümumiləşdirərək təqdim edirlər.

Mətnin davamını oxumazdan əvvəl müəllim aşağıdakı sualı verir:

– *Təsəvvür edin ki, valideynləriniz sizi xarici ölkəyə gözməyə aparıblar. İzdihamlı küçələrdən birində siz valideynlərinizdən ayrı düşüb bir-birinizi itirmisiniz. Yerli xalqın dilində hansı sözləri (cümlələri) öyrənməlisiniz ki, bu cür çətin vəziyyətlərdən çıxasınız?*

Şagirdlər öz fikirlərini söyləyirlər. Müəllim bildirir ki, hər bir xalqın dilində müəyyən nitq etiketləri, müraciət formaları var ki, ünsiyyət zamanı nitqinə həmin etiketlə başladıqda bu onlara çox xoş təsir bağışlayır və əllərindən gələn köməyi göstərməyə çalışırlar.

Sual: – *“Mauqlinin dostları” mətninə görə cəngəllik heyvanlarının dilində hansı etiketlərə rast gəldiniz? (“Səninlə mən qan qardaşıyıq – sən və mən”, “Ovun uğurlu olsun!”)*

“Mauqlinin dostları” mətninin 3-cü hissəsi (səh. 130-131) oxunur. Dərsliyin 131-ci səhifəsindəki 8-ci tapşırıq yerinə yetirilir. Eləcə də iş dəftərinin 87-ci səhifəsindəki 1-ci tapşırıqdan istifadə etmək olar.

Danışma

Dərslikdəki 9-cu tapşırıq (səh. 131) bu əsərin fərd və cəmiyyət mövzusu ilə bağlı əsas ideyasını açıqlamağa imkan verir.

“... bunların nə qanunu, nə müqəddəs sözü, nə də başçıları var” cümləsində banderloqların üç əsas xüsusiyyəti açıqlanır. Müəllim bu xüsusiyyətləri lövhədə yazdırıb şagirdlərin diqqətini onlara yönəldir.

1. Banderloqlar heç bir qayda-qanuna tabe olmurlar.
2. Onlar heç bir müqəddəs sözə əhəmiyyət vermirlər.

3. Banderloqların başçıları yoxdur.

Müəllim əvvəlcə “cəmiyyət”, “icma” sözlərinin mənalərini açıqlayır (məşəyən ümumi qaydalara tabe olan fərdlər toplusu) və bildirir ki, ailə, sinif, məktəb də bir icmadır və onlar – şagirdlər bu icmanın üzvləridir. Sonra şagirdlərin diqqəti dərslərin əvvəlindən divarda asılmış “Davranış qaydaları” plakatına yönəldilir. **Müəllim:** – *Sizcə, bu qaydalar olmasa və ya siz onlara riayət etməsəniz, nə baş verər?* – deyər soruşur. Şagirdlərin fikirləri dinlənilir.

Daha sonra müəllim şagirdlərin diqqətini banderloqların 2-ci xüsusiyyətinə yönəldir və bir neçə şagirdə sualla müraciət edir:

– *Qarşıdakını bir şeyə inandırmaq üçün nəyə and içirsən?* – Müxtəlif fikirlər ola bilər: ana, ata, çörək, Allah, Quran və s. **Müəllim:** – *Deməli, bu sözlər sizin üçün müqəddəsdir və siz heç zaman andınızı pozmasınız. İndi elə bir adam və ya cəmiyyət təsəvvür edin ki, and içməyə heç bir müqəddəs sözləri və ya varlıqları yoxdur. Belə adamlar haqqında nə deyər bilərsiniz?* Şagirdlərin fikirləri dinlənilir.

Nəhayət, 3-cü xüsusiyyətlə bağlı müzakirə açılır.

Müəllim: – *Təsəvvür edin ki, siz məşəyən problemi müzakirə edib bir qərara gəlmisiniz və bu qərarınızı məktəbin direktoruna çatdırmaq istəyirsiniz. Sözsüz ki, hamınız onun otağına axışa bilməzsiniz. Odur ki bir nümayəndə seçməlisiniz. Kimi seçərdiniz?*

Lider şagirdlərdən birinin adı çəkilə bilər.

Müəllim: – *Sizcə, hər bir icmada ağsaqqal, başçı lazımdır? Belə bir adam hansı keyfiyyətlərə malik olmalıdır? Başçı olmayan icmanı necə təsəvvür edirsiniz?*

Şagirdlərin fikirləri dinlənilir. “Hərç-mərclik”, “anarxiya” sözləri səsləndirilir və izah olunur.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 87-ci səhifəsindəki 2-ci tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Qruplarla iş. Şagirdlər qruplarla işləyib “Səncə, Mauqlinin xilas olmasında kimin rolu daha böyük idi?” sualına cavab verirlər.

I qrup: – *Bahirənin*

II qrup: – *Balunun*

III qrup: – *Çilinin*

IV qrup: – *Kaanın*

Nəticədə şagirdlər bu qərara gəlirlər ki, Mauqlinin xilasında onun hər bir dostunun böyük rolu oldu. Lakin Balunun rolu daha böyük idi, çünki “müqəddəs sözü” Mauqliyə məhz Balu öyrətmişdi.

Müzakirə. Şagirdlər “Cəngəllik heyvanları” mövzusunda müzakirə keçirirlər. 10-cu tapşırıqda verilmiş təqdimatı hazırlamaq üçün müəllim qruplara evdə məlumat toplamağı tapşırır.

İş dəftərinin 87-ci səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, danışma, qrupların təqdimatı əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 88-ci səhifəsində də verilmişdir.)

İKİ DOST

Bir dəfə dəniz sahilində gəzişən iki dost mübahisə etdi. Nəticədə biri o birinə şillə vurdu. Ağrıdan yanağını ovuşduran dost heç nə demədi, sadəcə, yerdən əlinə bir çöp götürdü və qumun üstünə yazdı: “Bu gün ən yaxın dostum mənə şillə vurdu”.

Sonra dostlar dənizdə çimməyi qərara aldılar. Şillə vurulan dost az qaldı batsın, lakin dostu onu xilas etdi. Dənizdə çimmək təhlükəlidir. Özünə gələndən sonra o, daşın üstündə yazdı: “Bu gün ən yaxın dostum mənim həyatımı xilas etdi”.

Dostu ondan soruşdu:

– Mən sənə xətrinə deyəndə sən bunu qumun üstündə yazdın, ancaq indi isə daşın üstündə yazırsan. Niyə?

– Dostumuz bizim xətrimizə dəyəndə biz bunu qumda yazmalıyıq ki, külək onu silə bilsin. Sahildə hava həmişə çox küləkli olur. Ancaq o bizə yaxşılıq etsə, bunu daşın üzərində həkk etməliyik ki, sonra heç bir külək onu silə bilməsin.

1. Mətnin məzmununa uyğun gəlməyən cümlələri çıxarmaqla mətni köçür.

Yazı üzrə qiymətləndirmə (ifadə)

DOSTLUQ

Üç dost meşə ilə gedirdi. Dünəndən əsən güclü külək bir neçə iri ağacı qırıb yerə salmışdı. Yolun üstünə iri bir palıd ağacı düşmüşdü. Ondən bir az aralıda yan-yanə iki cavan ağac dayanmışdı. Bu, dostları çox təəccübləndirdi. Necə olub ki, güclü külək iri palıd ağacını yerə yıxmış, cavan, balaca ağaclara isə toxunmamışdı?

Dostlardan biri dedi:

– Gəlin irəli gedək, görək bunun sirri nədədir?

Hər üçü ağacların yanına gəldi. Diqqətlə onun kökünə baxdılar. Ağacların kökləri bir-birinə möhkəm bağlanmışdı. Dostlardan biri kökləri bir-biri ilə bərk bağlanmış ağacları göstərərək dedi:

– Görürsən, dostluğun, mehribanlığın nə böyük mənası var?! İnsan da belədir. O nə qədər qüvvətli olsa da, tək qalanda tez məhv olur. Lakin etibarlı yoldaşı, dostu olan insan hər çətinliyə qalib gələr.

Şagirdlər plan əsasında mətnin məzmununu yazırlar:

1. *Güclü külək*
2. *Dostların təəccübü*
3. *Etibarlı dostu olan qalib gələr*

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. Cümlədə işlənən isimlərdən biri *-lar²* şəkilçisi qəbul etməməlidir:

- A) Bəzən göydəki ulduzları seyr edirdi.
- B) Bütün insanlar yaşamaq hüququna malikdir.
- C) Zalda xeyli həvəskarlar toplanmışdı.

2. Bu şəkilçilərdən biri miqdar sayı ilə işlənən isimdən sonra əlavə oluna bilməz:

- A) *-dan²*
- B) *-lar²*
- C) *-in⁴*

3. “*Ordu güc toplayıb yenidən hücumə keçdilər*” cümləsində hansı qayda pozulub?

- A) sözün yazılışı
- B) söz sırası
- C) mübtəda və xəbərin uzlaşması

4. Cümlələrin birində cəm şəkilçisi yerində işlənməyib:

- A) Bu hadisə müharibə illərində baş vermişdir.
- B) Bir neçə saatlar öncə onunla görüşmüşdüm.
- C) Əlimdəki kitablar yenidir.

5. “*Uşaqlardan ikisi məni qonaqlarla görüşmək üçün həyətə çağırırlar*” cümləsində hansı sözdə cəm şəkilçisi yerində işlənməyib?

- A) uşaqlardan
- B) qonaqlarla
- C) çağırırlar

Dərs 59. UNUDULMUŞ DOST (4 SAAT)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdikləri, eşitdikləri, oxuduqları hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Aldığı məlumatları qrafik informasiya şəklində təqdim edir.
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Oxuduğu və dinlədiyi məlumatları həyatda gördükləri və eşitdikləri ilə əlaqələndirərək mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.
2.2.3. Verilmiş mətni genişləndirmək və davam etdirmək məqsədi ilə yaradıcı plan tutur.	Mətnin planına yeni başlıqlar əlavə edir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu mətndəki obrazların hərəkətlərini təhlil etməklə onlara öz münasibətini bildirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək inşa yazır.
4.1.4. Cümlələrin formalaşdırılmasında cəm şəkilçilərindən düzgün istifadə edir.	Mübtəda ilə xəbərin kəmiyyətə görə uzlaşmasını düzgün müəyyən edir.

Motivasiya

Fərdi iş. Müəllim hər şagirdə öz ad günü üçün ssenari hazırlamağı tapşırır. Şagirdlər ssenaridə ad gününü harada keçirəcəkləri, kimləri dəvət edəcəkləri, qonaqları necə əyləndirəcəkləri barədə qısa qeydlər aparırlar.

Sonda bir neçə nəfərin təqdimatı dinlənilir. Müəllim sinfə müraciət etməklə heç bir siyahıda adı olmayan şagirdləri müəyyən edir. Onlara suallar verir:

– *Ad gününə dəvət olunmadığınızı bildikdə nələ hiss edərdin? Ad günü olan sinif yoldaşına münasibətin dəyişərdimi? Necə hərəkət edərdin?*

Uşaqların fikirləri dinlənilir.

Oxu (proqnozlaşdırma)

Dərsliyin 132-ci səhifəsində verilmiş “Unudulmuş dost” mətninin 1-ci hissəsi oxunur. Müəllim 1-ci sualı səsləndirir: – *Görəsən, gələn kim idi?*

Mətnin davamı ilə bağlı şagirdlərin versiyaları dinlənilir.

Yəqin ki, şagirdlər həm mətnin adına, həm də mətnə çəkilmiş illüstrasiyaya görə düzgün cavab versiyaları irəli sürəcəklər. Onda müəllim “*Bəs o niyə gəlmişdi?*” sualı ilə müraciət edə bilər.

Mətnin 2-ci hissəsi “*Mən qapının ağzında tərəddüd içində donub-qalmışdım*” cümləsinə qədər oxunur, şagirdlərin versiyaları ilə müqayisə olunur və mətnin davamı ilə bağlı versiyalar irəli sürülür.

Mətn sona qədər oxunur, şagirdlərin versiyaları ilə müqayisə olunur.

Mətnlə bağlı tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 89-90-cı səhifələrindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Dərsliyin 134-cü səhifəsindəki 2-4-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir.

2-ci tapşırıq.

Ad günü sevinci

Ad gününü yadda qalan keçirmək planı

Maraqlı keçən ad günü

Qəfil çalınan qapı zəngi

Təmənnasız dostluq

Gələn sinif yoldaşım Nigar idi

Mənə tərəf uzanan hədiyyə
 “Sabah məktəbdə görüşərik”
 Qəlbimdə yaranan boşluq
 Ad günümdə aldığım ən gözəl hədiyyə
 Kəşf etdiyim dost

Yazı

5-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

Dil qaydaları

Motivasiya xarakterli 6-cı tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra qayda oxunur və mənimsədir. Şagirdlər müstəqil olaraq cümlələr söyləyir, həmin cümlələrdə mübtəda və xəbəri tapır, mübtədaya görə xəbərin qəbul etdiyi şəkilçini müəyyənləşdirirlər.

7-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

Müzakirə (“akvarium”). “Akvarium” üsulunun tələblərinə uyğun olaraq şagirdlər əsas və müşahidəçi qruplara bölünürlər. Əvvəlcə daxili (kiçik) dairədə əyləşən şagirdlər (əsas qrup) “*Nigar ad gününə dəvət etmədiyinə görə Günay günahlandırmaq olarmı?*” mövzusunda müzakirə keçirirlər və Günay obrazına öz münasibətlərini bildirirlər.

Daha sonra müşahidəçi qrup daxili dairədə əyləşir və “*Nigar dəvət olunmadığı ad gününə gəlməkdə haqlı idimi?*” mövzusunda müzakirə keçirir və Nigar obrazına öz münasibətini bildirir.

Müzakirə bitdikdən sonra müəllim şagirdlərdən birini (onu “A” adlandıraraq) göstərir və şagirdlərə belə sualla müraciət edir: – *Kim A-nın anadan olduğu günü bilir? Cavablar səsləndikdən sonra müəllim bildirir ki, istənilən icma üzvləri (bu sözün mənası xatırladılır) bir-birinə qarşı mehriban və diqqətçil olmalıdır. Bunun üçün də onlar bir-biri haqqında mümkün qədər çox məlumata malik olmalıdır.*

Şagirdlərə belə bir oyun təklif olunur:

– *Hər bir şagird özü haqqında vərəqdə aşağıdakı məlumatları yazmalıdır:*

1. *Adı, soyadı, atasının adı*
2. *Doğum tarixi*
3. *Sevimli əyləncəsi*

Hər bir şagird özü haqqında bu məlumatları yazdıqdan sonra öz qonşusuna, o isə həmin məlumatları qeyd etdikdən sonra yanında oturan digər şagirdə ötürür.

Müəllim şagirdlərə tapşırır:

– *Yoldaşlarınızdan gələn məlumatları özünüzdə sürətlə qeyd etmək üçün cədvəl tərtib edin.*

Müəyyən müddətdən sonra müəllim vaxtın bitdiyini elan edir və şagirdlərin qeydlərinə nəzər yetirir. Əgər belə bir cədvəl tərtib edən varsa, onun işini yüksək qiymətləndirir və digərlərinə nümunə göstərir.

Nº	Adı, soyadı, atasının adı	Doğum tarixi	Sevimli əyləncəsi
1			
2			
3			

Müəllim bildirir ki, alınan məlumatları cədvəl, diaqram və sair qrafik informasiya şəklinə salmaq həmin məlumatları daha tez qavramağa, yadda saxlamağa və təhlil etməyə imkan verir.

Sual: – *Sizcə, niyə mən məlumatlar siyahısına sevimli əyləncə haqqında məlumatı da salmışam?*

Şagirdlər öz fikirlərini bildirirlər. (Düzgün cavab: “*Sınıf yoldaşlarımızın ad gününə düzgün hədiyyə seçimi etmək üçün.*”)

İş dəftərinin 90-cı səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 60. ŞAH ABBAS VƏ VƏZİRLƏRİ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Oxuduğu mətndəki məlumatları mənimsəyir və nəticə çıxarır.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Əsərin süjet xəttini təxəyyülünə uyğun dəyişərək yaradıcı şəkildə nəql edir. Giriş hissəsi verilmiş mətni genişləndirərək öz təxəyyülünə uyğun nəql edir.
4.1.4. Cümlələrin formalaşdırılmasında cəm şəkilçilərindən düzgün istifadə edir.	Saydan sonra gələn isimlərdə cəm şəkilçisinin işlənməsi ilə bağlı qaydalara nitqində riayət edir.

Motivasiya

Müəllim: – *Kimsə sizə dostunuz haqqında xoşagəlməz sözlər desə, nə edərsiniz?*
Şagirdlər öz fikirlərini deyirlər.

Oxu (proqnozlaşdırma)

Dərsliyin 135-ci səhifəsindəki mətn Şah Abbasın Mir Damədə dediyi “... *bizdən irəli düşüb*” cümləsinə qədər oxunur.

Sual: – *Görəsən, Mir Daməd nə cavab verəcək?*

Şagirdlər öz variantlarını söyləyirlər. Mətnin davamı Şah Abbasın Şeyx Bəhaiyə söylədiyi “...*bizdən arxada qalıb*” cümləsinə qədər oxunur. Şagirdlərin fərziyyələri mətndə Mir Damədin cavabı ilə müqayisə olunur. Müəllim mətnin davamı ilə bağlı proqnozları söyləməyi təklif edir:

– *Görəsən, Şeyx Bəhai Şah Abbasa nə cavab verir?*

Şagirdlər cavab variantlarını söyləyirlər. Mətn sona qədər oxunur və şagirdlərin fərziyyələri ilə müqayisə olunur.

Şah Abbasın vəzirlərlə dialoqu rollu oyun şəklində təqdim olunur.

Mətn oxunduqdan sonra şagirdlər vəzir obrazları və əsərin ideyası ilə bağlı fikirlərini söyləyirlər. Dərslikdəki tapşırıq yerinə yetirilir.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 91-ci səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Danışma

Müəllim şagirdlərə mətn qurmaq üçün mövzu təqdim edir:

“Yaxın dostum Akif tanımadığım bir oğlanla mübahisə edirdi. Onlar mübahisəni həll etmək üçün mənə müraciət etdilər. Onların söhbətinə qulaq asanda gördüm ki, Akif haqsızdır. Çıxılmaz vəziyyətdə qaldım. Nə deyəcəyimi bilmirdim...”

Tapşırıq: – *Verilmiş mətni genişləndirin və davam edib məntiqi sonluğa çatdırın.*

Şagirdlər mətn qurub şifahi şəkildə təqdim edirlər.

Yazı

– *Təsəvvür et ki, vəzirlər xaindirlər və onlar padşahın dedikləri ilə razılaşırlar. Səncə, belə olduqda Şah Abbas nə edərdi? (iş dəftəri, səh. 91, tap. 3)*

İş dəftərinin 91-ci səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 61. YOL SÖHBƏTİ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Nəsihətamiz fikri (atalar sözünü, kəlamı) eşitdiyi və ya müşahidə etdiyi hadisələrlə əlaqələndirərək əsaslandırır.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Mətnə rast gəldiyi yeni söz və terminləri kontekstə əsasən izah edir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərdəki obrazlar barədə fikir yürüdür. Oxuduğu əsərin mövzusunun və ideyasını müəyyənləşdirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Süjet xəttinə əlavələr etməklə mətni yaradıcı şəkildə nəql edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək inşa yazır.
4.1.4. Cümlələrin formalaşdırılmasında cəm şəkilçilərindən düzgün istifadə edir.	Mübtəda ilə xəbərin kəmiyyətə görə uzlaşmasını düzgün müəyyən edir.

Motivasiya

“Xarab olmuş telefon” oyunu

Müəllim şagirdləri sayca eyni olan qruplara ayırır (7-8 nəfər). Qruplardakı şagirdlər nömrələnir. Hər qrupdakı 1 nömrəli şagirdə atalar sözü yazılmış vərəq verilir; məsələn:

I qrup: – “Ağac qurd içindən yeyər”.

II qrup: – “Evdə bişməyib, qonşudan gəlməyib”.

III qrup: – “Ağac bar verəndə başını aşağı əyər”.

IV qrup: – “Sürüdən ayrılan qoyunu qurd yeyər”.

Müəllim tapşırığı izah edir:

– 1-ci şagird atalar sözünü oxuyur, vərəqin atalar sözü yazılmış hissəsini qatlayır, üstündə bu fikri öz sözləri ilə izah edir (yaxınmənalı atalar sözü də yazmaq olar) və 2-ci şagirdə ötürür. Beləliklə, hər bir növbəti şagird yalnız özündən əvvəlki şagirdin izahını görür və onu şərh edir. Bu zaman şagirdlər öz izahlarında tamamilə fərqli söz və ifadələrdən istifadə etməlidirlər. Hər bir qrupdakı son şagird öz izahını yazdıqdan sonra vərəqi müəllimə ötürür.

Hər bir vərəqdə müəllimin yazdığı atalar sözü və son izah oxunur. Onlar arasındakı fikir uyğunluğu yoxlanılır. Çox zaman ilk və son ifadələr arasında fikir uyğunluğu olmur. Belə olduqda vərəqdəki bütün izahlar oxunur və ilk fikrin addım-addım necə təhrif olunduğu izlənilir.

Sual: – *Bu tapşırıqdan hansı nəticəni çıxardınız?*

– *Fikrin düzgün çatdırılmaması nəticəsində nə baş verə bilər?*

– *Bunun qarşısını necə almaq olar?*

Oxu

Dərslikdən “Yol söhbəti” mətni 136-cı səhifənin “... fürsət düşən kimi bu məsələni aydınlaşdırmaq lazımdır” cümləsinə qədər oxunur.

Müəllim: – *Sizcə, axund Ələsgər, doğrudanmı, dostu haqqında xoşagəlməz sözlər demişdi? Bəs Ələsgər nə demişdi ki, qeybətçil adamlar onun sözlərini Talibə bu şəkildə çatdırmışdılar?*

(Dərsin bu mərhələsində “Xarab olmuş telefon” oyunu sondan əvvələ doğru oynanıla bilər)

Mətnin davamı oxunur və şagirdlərin fərziyyələri ilə müqayisə olunur.

Dərsliyin 137-ci səhifəsindəki 1-4-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir.

Müəllimin nəzərinə: 4-cü tapşırıq debat şəklində yerinə yetirilə bilər.

- Əlavə suallar:** – Sizcə, Ələsgərin dediyi sözləri Talibə başqa cür çatdıranların məqsədi nə idi?
 – Ələsgər Talibə baş verənləri necə anlatdı?
 – Sizcə, onların dostluğu bundan sonra davam edəcəkmi?
 – Hekayə “Yol söhbəti” adlanır. Siz ona necə başlıq verərdiniz?

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 93-cü səhifəsindəki 2-ci tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Söz ehtiyatı

Mətnə işlənmiş *İqtisad Universiteti, ilahiyyat elmi, mömin, bank, bank sahibi, sıldırımlı, bismillah, axund, biznesmen, məscid* söz və ifadələrinin mənası izah olunur. İş dəftərinin 93-cü səhifəsindəki 1-ci tapşırıq yerinə yetirilə bilər.

Danışma

Şagirdlər Talib obrazını təhlil edirlər. Onun aşağıdakı hərəkətlərinə münasibət bildirilir:

- ağıl və zəhmət hesabına zəngin biznesmen olması;
 - imkansızlara əl tutması;
 - deyilən sözə inanıb dostundan incisə də, onunla görüşüb məsələni aydınlaşdırması.
- Sonuncu məqamla bağlı müəllim sual verir:

- *Talib bu hərəkəti ilə hansı atalar sözlərinə əməl etmiş oldu? (lövhədə yazıla bilər)*
- *Örtülü bazar dostluğu pozar.*
- *Dosta borc pul vermə – hər ikisi əldən gedər.*
- *Dostun yoxsa – axtar, tapdın – qoru.*
- *Dost dostun eybini üzünə deyər.*
- *Dostdan özünü qoru, düşmənlə hesablaşmağa nə var.*
- *Dostluğun telini qırma, bağlarsan, düyün qalar.*

Şagirdlərə seçilmiş atalar sözlərinin mətnin ideyası ilə əlaqələndirilməsi tapşırılır.

Müəllim: – *Özünüzü Talibin yerində təsəvvür edin. Ölkədə sayılıb-seçilən biznesmensiniz, xeyrixah işlər görürsünüz. Hamı sizə hörmət edir. Bəziləri hətta yaltaqlanır da. Özünüz də elə hesab edirsiniz ki, bu hörmətə layiqsiniz. Elə bu zaman sizə xəbər çatır ki, keçmiş dostunuz haqqınızda xoşagəlməz sözlər deyir. Siz onun haqqında nə fikirləşərsiniz?*

Şagirdlər fikirlərini deyirlər. “Düşünürəm ki, o mənə paxıllıq edir” deyənlər də ola bilər.

Müəllim: – *İndi elə təsəvvür edin ki, dostunuzun paxıllıq etdiyini düşünən Talib ondan intiqam almaq qərarına gəlir. Həmin məqamdan sonra mətni bu istiqamətdə davam etdirin.*

Şagirdlər mətn qurub nəql edirlər.

Yazı

Şagirdlərə “İnsanlar çətinə düşəndə Allahı köməyə çağırırlar. Bəs hər işləri yaxşı gedəndə Allahı xatırlamaq lazım deyil?” mövzusunda düşüncələrini yazmaq verilir.

“Dost arası sözsüz olmaz” mövzusunda inşa yazmaq tapşırılır.

Dil qaydaları

5-ci tapşırıq. *Onlar bir məktəbdə, bir sinifdə oxuyurdular.*

Miqdar sayından sonra isimlər cəm şəkilçisi qəbul etmədiyinə görə 1-ci cümlədə xəbər 3-cü şəxsin təkindədir, 2-ci cümlədə isə mübtədə 3-cü şəxsin cəminə aid olduğu üçün xəbər də cəmdədir.

İş dəftərinin 93-cü səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 62. FİKRƏTİN DOSTU (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Kompozisiyalı şəkil əsasında mətn qurub danışır.
1.2.5. Nitqini canlı və obrazlı etmək məqsədi ilə məzmunu müvafiq jest və mimikalardan istifadə edir.	Verilmiş mövzuya uyğun mətn qurub jest və mimikalardan istifadə etməklə nəql edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Obrazların nitqini onların emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirməklə mətni oxuyur.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş situasiyaya uyğun kiçikhəcmli esse yazır.
4.1.4. Cümlələrin formalaşdırılmasında cəm şəkilçilərindən düzgün istifadə edir.	Mübtəda ilə xəbərin kəmiyyətə görə uzlaşmasını düzgün müəyyən edir.

Motivasiya

Müəllim şagirdlərə kiçik hekayə danışır:

“Kamranın iti xəstələnmişdi. O, itin altına yumşaq və isti adyal döşədi. İtə süd verdi. Ona yaxşı qulluq etdi. Bir neçə gündən sonra it sağaldı. Günlərin bir günü Kamran gölə balıq tutmağa getdi. İt də onunla idi. Birdən Kamranın ayağı sürüşdü və suya düşdü. Kamran boğulurdu. İt tez özünü gölə atıb Kamranı çıxartdı. Həmin gündən Kamran və it yaxın dost oldular”.

Sual: – İnsanla heyvanın dostluğuna necə baxırsınız? Belə bir dostluq mümkündürmü? Şagirdlər cavab variantlarını söyləyirlər.

Oxu (rollu oyun)

Dərsliyin 138-139-cu səhifələrində verilmiş mətnin oxunması üçün 5 şagird (Fikrət, nənə, 2 uşaq, aparıcı) seçilir, onlar mətndəki obrazların nitqini və müəllif mətnini səsləndirirlər. Mətn “Mən bostandan qayıdıb gələndə nə görsəm yaxşıdır?” cümləsində dayandırılır və 139-cu səhifədəki 1-ci tapşırıq yerinə yetirilir. Sonra mətnin davamı sona qədər oxunur.

Danışma

Şagirdlər 4 qrupa bölünür. Hər qrupa aşağıdakı tapşırıq verilir:

I qrup: – “Mənim dostum Məstan pişiyimdir” mövzusunda hekayə düşünün və təqdim edin.

II qrup: – “Mənim dostum Qızıl atımdır” mövzusunda hekayə düşünün və təqdim edin.

III qrup: – “Mənim dostum Tutudur (tutuquşu)” mövzusunda hekayə düşünün və təqdim edin.

IV qrup: – “Mənim dostum Toplan itimdir” mövzusunda hekayə düşünün və təqdim edin.

Mətnlə bağlı tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 94-cü səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Yazı

Şagirdlərə oxuduqları əsərlərdə, baxdıqları filmlərdə insanlara kömək edən heyvanları xatırlamaq və onların haqqında kiçik mətn yazmaq tapşırılır.

Dil qaydaları

2-ci tapşırıq. 3-cü və 4-cü cümlələrdə xəbər mübtəda ilə uzlaşır. Hər iki cümlədə mübtəda cəmdə olduğu üçün xəbər də cəmdədir.

Motivasiya xarakterli 2-ci tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra qayda oxunur və mənimsədir.

3-cü tapşırıq yerinə yetirilir.

İş dəftərinin 94-cü səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 92-ci səhifəsində də verilmişdir.)

DOSTLUQ

Səbuhi və Rəşad bir kənddə yaşamış, bir sinifdə oxumuşdular. Onlar həm də qonşu idilər. Uşaqlıqdan bir yerdə böyümüş, həmişə dostluq etmişdilər. Aralarından su da keçmirdi.

Məktəbi bitirdikdən sonra da onlar arabir görüşür, qazandıqları uğurları bir-biri ilə bölüşürdülər. Ali təhsilini bitirdikdən sonra Rəşad doğma kəndinə qayıdıb məktəbdə dərs deməyə başladı. Çox keçməmiş onu məktəb direktoru vəzifəsinə təyin etdilər. Səbuhi isə rayon mərkəzində məsul bir vəzifədə işləyirdi. Bir dəfə Novruz bayramı ərəfəsində o, doğma kəndinə gəldi. Dostu evdə olmadığına görə iş yerinə getdi. Vizit kartını qapıçıya verdi ki, məktəbin direktoruna çatdırsın. Kartda onun vəzifəsi, adı və soyadı yazılmışdı.

Rəşad kartı alıb oxudu və qapıçıya dedi:

– De ki, işim var, onu qəbul edə bilmərəm.

Rəşadın cavabını eşidən Səbuhi gülümsədi:

– Bu mənim səhvimdir.

Sonra o, kartda vəzifəsini bildiren sözləri pozdu və qapıçıya verdi. Bu dəfə Rəşad:

– Hə, bu, Səbuhidir, – dedi və onu içəri dəvət etdi.

1. Mətnə belə məlumat yoxdur:

- A) Səbuhi ilə Rəşad yerlidir.
- B) Səbuhi ilə Rəşad sinif yoldaşdır.
- C) Səbuhi ilə Rəşad tələbə yoldaşdır.

2. Mətnin ideyasına uyğun kəlamı seç.

- A) Dostluq dövlətdən də, vəzifədən də üstündür.
- B) Ağac kökləri ilə yaşar, insan dostları ilə.
- C) Dostluq şüşə kimidir, sındırısan, düzəldə bilməzsən.

3. Səbuhi kəndə nə vaxt gəlmişdi?

- A) payızda
- B) yazda
- C) yayda

Yazı üzrə qiymətləndirmə (inşa)

Mövzu: "Məşhur adam olmaq xoşbəxtlikdir, faydalı olmaq isə hər kəsin borcudur" (Viktor Hüqo).

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. "Kosmonavtlar təyyarədən endi..." cümləsində nöqtələrin yerinə hansı şəkilçi əlavə edilməlidir?

- A) -niz
- B) -lər
- C) heç bir şəkilçi

2. Hansı cümlədə mübtəda ilə xəbər uzlaşmayıb?

- A) Biz çimərliyə getmədik.
- B) Hamı bir ağızdan qışqırdılar.
- C) Ana körpəsini yedizdirir.

3. "... səhər yeməyini yeməlisən" cümləsində nöqtələrin yerinə hansı söz yazılmalıdır?

- A) siz
- B) o
- C) sən

4. "Qardaşım ilə mən keçən yay kəndə ..." cümləsində nöqtələrin yerinə hansı söz yazıla bilməz?

- A) getdik
- B) getdim
- C) gedəcəyik

5. Hansı cümlədə xəbərin sonuna şəxs şəkilçisi artırılmalıdır?

- A) Mən mağazadan maraqlı kitab aldım...
- B) Ovçu ceyranı nişan aldı...
- C) Quşlar isti ölkələrə uçub getdi...

Dərs 63. SƏXAVƏTLİ AĞAC (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu mətnin ideyasından bəhrələnərək eyni mövzuda mətn qurub təqdim edir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərdəki obrazlar barədə fikir yürüdür. Oxuduğu əsərin mövzusunun və ideyasını müəyyənləşdirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Oxuduqlarını və eşitdiklərini ümumiləşdirməklə təhlil xarakterli inşa yazır.
4.1.4. Cümlələrin formalaşdırılmasında cəm şəkilçilərindən düzgün istifadə edir.	Toplu isimlər (xalq, əhali) işlənən cümlələrdə mübtəda ilə xəbəri düzgün uzlaşdırır.

Motivasiya

Müəllim lövhədə “*eqoist*” (yalnız öz mənafeyi haqqında düşünən) sözünü yazır və şagirdlərə müraciət edir: – *Kim bu sözün mənasını bilir?* Sözün mənasını bilən şagirdlər onu izah edirlər. Müəllim bu sözə əksmənalı söz tapmağı tapşırır.

Müəllimin nəzərinə: *Sinfin səviyyəsi yüksək olarsa, müəllim “altruist” sözünü səsləndirib onun mənasını açıqlaya bilər: “başqalarının naminə öz mənafeyini qurban verən”. Əks halda “fədakar” sözü ilə də kifayətlənmək olar.*

Müəllim keçilmiş əsərlərdən bir neçəsini xatırladır:

- “*Tom özünü fəda edir*” əsərində kimi *eqoist*, kimi *fədakar* adlandırmaq olar?
 - “*İki nar*” hekayəsində hansı obrazı *eqoist* adlandırmaq olar?
 - “*Qaraca qız və Ağca xanım*” hekayəsində kimi *eqoist*, kimi *fədakar* adlandırmaq olar?
- Şagirdlər fikirlərini deyir və əsaslandırırlar.

Oxu (proqnozlaşdırma)

Dərsliyin 140-142-ci səhifələrindəki mətn 1-ci hissənin sonunadək oxunur. 1-ci tapşırıqın sualı oxunur. Cavablar dinlənir. Mətnin davamı ilə bağlı müəllim soruşur: – *Sizcə, bundan sonra oğlan alma ağacına hansı məqsədlə müraciət edəcək? Alma ağacı növbəti dəfə nəyi qurban verəcək?*

Mətnin 2-ci hissəsi oxunur. 2-ci tapşırıqa uyğun hadisələrin davamı təxmin edilir. Mətnin 3-cü hissəsi oxunduqdan sonra bir daha sual verilir: – *Artıq alma ağacının heç nəyi qalmayıb. Sizcə, hekayə necə bitəcək? (3-cü tapşırıq).* Şagirdlər hər dəfə hekayənin davamını proqnozlaşdırırlar.

142-ci səhifədəki 4-5-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir.

4-cü tapşırıq. Qayğıkeş, fədakar, xeyirxah, vəfalı.

5-ci tapşırıq. Həyatda kiməsə lazım olduğunu bilmək ən böyük xoşbəxtlikdir.

İş dəftərinin 95-ci səhifəsindəki 1-ci tapşırıq yerinə yetirilə bilər.

Müəllim əsərdəki obrazlara münasibət bildirməyi tapşırır:

- *Əsərdə kimi eqoist, kimi fədakar adlandırmaq olar?*
- *Oğlanın eqoizmi özünü nədə göstərdi?*
- *Ağacın fədakarlığını necə qiymətləndirirsiniz?*
- *Sizcə, nə üçün alma ağacı hər dəfə bir şeydən məhrum olmasına baxmayaraq, özünü xoşbəxt hiss edirdi?*

Danışma

Əsərdəki ağac obrazını insan obrazı ilə əvəz edib təxəyyülünüzə uyğun elə bir mətn qurun ki, ideyası “Səxavətli ağac” hekayəsi ilə eyni olsun.

Yazı

Tapşırıq: – *Mətnin sonluğuna çəkilmiş illüstrasiyaya görə cavab verin və fikirlərinizi yazın: “Kötüyün üstündə oturan qoca, görəsən, kötüyün dibindən çıxan pöhrəyə baxaraq nə düşünür?” və ya “Bəs sən kimisə sevindirib xoşbəxt etmisənmi? Bu zaman hansı hisləri keçirmisən?”*

Dil qaydaları

6-cı tapşırıq. 1 – B, 2 – C, 3 – A

Motivasiya xarakterli bu tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra qayda oxunur və mənimsədir.

7-ci tapşırıq.

Sürü çəmənlikdə otlayır.

Ordu sərkərdənin əmrini icra etdi.

At ilxısı düzənlikdən uzaqlaşdı.

Xalq sənətkara həmişə hörmət edir.

İş dəftərinin 95-ci səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 64. İKİ QONŞU (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.3. Verilmiş mətni genişləndirmək və davam etdirmək məqsədi ilə yaradıcı plan tutur.	Mətnə yeni epizod və obrazlar əlavə etməklə yaradıcı plan tutur və nəql edir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.

Motivasiya

Müəllim: – *“Dostsuz insan – qanadsız quş” atalar sözünü necə başa düşürsünüz?*

Oxu

Dərslikdən (səh.143) mətn *“Həmin gün qonşular küçədə rastlaşdılar”* cümləsinə qədər oxunur. Müəllim şagirdlərə müraciət edir:

– *Sizcə, Səməd öz həyatını qardan nə vaxt təmizləyirdi? Şagirdlər öz versiyalarını dedikdən sonra mətnin sonluğu oxunur və tapşırıqdakı sual oxunub cavablandırılır.*

Mətnlə bağlı tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 96-cı səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

“Nağılı dəyiş” oyunu

Şagirdlər 3 qrupa bölünür. Qruplara tapşırıqlar verilir:

I qrup: – *Mətni elə dəyiş ki, hadisələr yay (yaz) mövsümündə baş versin.*

II qrup: – *Mətnin məzmununu elə dəyiş ki, fantastika janrında mətn alınsın.*

III qrup: – *Mətnə bir neçə yeni epizod və obraz əlavə etməklə yenidən nəql edin.*

Müəllim detektiv və fantastika janrlarının xüsusiyyətlərini uşaqlara başa salır.

Qruplar əvvəlcə öz mətnlərinin planını tutub sinfə təqdim edir. Plan müzakirə olunur, başqa qruplar öz düzəliş və qeydlərini təklif edir. Bundan sonra qruplar mətni hazırlayıb təqdim edir.

İş dəftərinin 96-cı səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıq yerinə yetirilə bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, qrupların təqdimatı əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 65. ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TƏKRAR (2 saat)

Bu dərsdə dərsliyin 144-cü səhifəsində verilmiş sual və tapşırıqlar yerinə yetirilir, müvafiq bölmədə tədris olunmuş materiallar təkrarlanır. Bununla yanaşı, müəllim həm özünün hazırladığı materiallardan, həm də müxtəlif qiymətləndirmə vasitələrindən istifadə edə bilər. Tapşırıqların seçimi zamanı bölmədə reallaşdırılmış standartları əsas götürmək lazımdır.

Dərs 66. 5-ci BÖLMƏ ÜZRƏ KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ (2 saat)

Dinləmə və yazı üzrə qiymətləndirmə (iş dəftərinin 97-ci səhifəsində də verilmişdir)

Bir insanı həyatı boyu üç köməkçi müşayiət edirdi: xoşbəxtlik, dövlət və dostluq. Həmin adam həyatda hər şeyə nail olandan sonra köməkçiləri ona dedilər:

– Sən artıq bütün arzularına çatmışsan. İndi bizdən ikimiz səni tərk etməliyik. Yalnız bizim səninlə qala bilərik.

İnsan fikirləşdi və dedi:

– Qoy mənimlə dostluq qalsın.

Bundan sonra o, uzanıb yatdı. Səhər yuxudan duranda insan hər üç köməkçisini yanında gördü və heyrlənlə soruşdu:

– Nə üçün siz üçünüz də buradasınız?

– Çünki sən dostluğu seçdin. Biz isə bu illər ərzində əsl dost olmuşuq. Buna görə də səni qoyub gedə bilmədik.

1. Adam dostluğu seçdiyi halda nə üçün xoşbəxtlik və dövlət onu tərk etməmişdi?

2. Dinlədiyin mətnə baş qəhrəman xoşbəxtliyi seçsəydi, nağıl necə davam edərdi?

3. Hansı sözdə hərflərin sayı səslərin sayı ilə eynidir?

A) xoşbəxtlik

B) insan

C) dostluq

4. “Yalnız bizim səninlə qala bilərik” cümləsində yalnız sözünü hansı sözlə əvəz etmək olar?

A) təkcə

B) lakin

C) sanki

5. Köməkçi nitq hissələrinin cümlədəki vəzifəsini müəyyən et.

A) çünki

B) və

C) qoy

1. Söz və cümlələri bir-birinə bağlayır.

A

B

C

2. Cümlənin təsir gücünü artırır.

A

B

C

3. Cümlələr arasında səbəb-nəticə əlaqəsi yaradır.

A

B

C

Oxu və dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə (iş dəftərinin 98-99-cu səhifələrində də verilmişdir.)

CƏNNƏTMƏKAN

Bir dünyagörmüş ağsaqqal “Cənnətməkan” adlı yeri tapmaq üçün atına minib yola çıxdı. Yol uzun idi, at da, atlı da çox yorulmuş, həm də acmışdılar. Susuzluq hər ikisini əldən salmışdı. Nəhayət, onlar güllü-çiçəkli, barlı-bərəkətli bir yerə gəlib çıxdılar. Burada duran qapıçı həmin yerin Cənnətməkan olduğunu söylədi.

– Nə yaxşı, axır ki gəlib çatdıq. Çox susamışıq.

– Sən içəri girib istədiyin qədər su içə bilərsən, amma atı çöldə saxla.

– Axı mənim atım da susayıb.

– Çox təssüf, **ancaq** buraya heyvanlar girə bilməz.

Ağsaqqalın qanı qaraldı, **ancaq** o, suyu təklildə içmək istəməyib yoluna davam etdi.

Nəhayət, kiçik bir kəndə gəlib çıxdılar. Kəndin girəcəyində, ağacın altında bir nəfər oturmuşdu. Yolçu ona salam verib dedi:

– Mən və atım susuzluqdan ölürük.

– Bax orada, daşların arasında bulaq var. Doyunca içə bilərsiniz.

Sudan doyunca içdikdən sonra yolçu geri qayıdıb həmin adama təşəkkür etdi və bu yerin adını soruşdu.

– Cənnətməkan, – deyə həmin adam cavab verdi.

– Necə yeni Cənnətməkan? Axı buradan xeyli aralı belə bir yer var.

– Xeyr, əsl Cənnətməkan buradır.

– Bəs niyə siz onlara bu addan istifadə etməyi qadağan etmirsiniz? – deyə yolçu təccübləndi, – axı bu yalan məlumat insanları çaşdırı bilər.

– Heç də yox; əslində, onlar bizə çox böyük xidmət göstərirlər. **Ancaq** özlərini düşünən, dostlarını isə darda qoyan adamlar orada qalırlar.

1. Mətnə görə əsl Cənnətməkan hara hesab edilir?

A) Hər şeyin bol olduğu yer

B) Gözəl təbiətli yer

C) Yaxşı insanların yaşadığı yer

2. Səfər müddətində yolçu və onun atı daha çox nədən əziyyət çəkmişdilər?

A) susuzluqdan

B) yorğunluqdan

C) aclıqdan

3. Baş qəhrəman haqqında verilən fikirlərdən biri yanlışdır:

A) Atını çox sevirdi.

B) Sədaqətli insan idi.

C) Təcrübəsiz gənc idi.

4. Nəyə görə “Cənnətməkan” adlı ikinci bir yer yaradılmışdı?

A) Çünki əsl Cənnətməkanda yer az idi.

B) Cənnətməkana gələnləri sınaqdan çıxarmaq üçün.

C) Əsl Cənnətməkana yolu göstərmək üçün.

5. Hansı rənglə verilmiş sözü “yalnız” sözü ilə əvəz etmək olar?

A)

B)

C)

6. Altından xətt çəkilmiş sözlərdən hansı düzgün yazılıb?

A) təssüf

B) təccüb

C) təşəkkür

7. “Susuzluq” sözündəki şəkilçiləri bu sözlərdən hansına artırmaq olmaz?

A) yuxu

B) uyğun

C) yox

8. “Darda qoymaq” nə deməkdir?

A) balaca yerdə saxlamaq

B) çətin vəziyyətdə qoymaq

C) ağacdən asmaqla cəzalandırmaq

9. “Yol” sözü hansı cümlədə mətndəki mənasında işlənib?

A) Dağa qalxan sıldırımlı yol çox təhlükəli idi.

B) Onun anası toyuğu yolub sonra yemək hazırlamağa başladı.

C) Bu məsələni həll etmək üçün müxtəlif yollardan istifadə etmək lazımdır.

6-cı bölmə ANA TƏBİƏT

Dərs №	Mövzu	Məzmun standartları	Saat sayı	Dərslik səh.	İş dəftəri səh.	MMV səh.
67	Təbiətin dostları	1.2.4, 2.2.1, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.4, 4.1.3, 4.1.6	2	146-147	100	155
68	Məşələrin dostluğu	2.1.2, 2.2.1, 2.2.2, 2.2.5, 3.1.4, 4.1.5	2	148-149	101	156
69	Suallar, cavablar	1.1.1, 2.2.1, 2.2.5, 3.1.3	2	150		158
70	Çil toyuq	1.1.2, 1.2.4, 2.2.1, 2.2.2, 2.2.5, 3.1.3	4	151-152	102-103	159
71	Gülgəz	1.1.2, 1.2.1, 1.2.2, 2.1.2, 2.2.1, 2.2.5, 3.1.2, 3.1.4, 4.1.5, 4.1.7	6	153-157	104-105	162
72	Heyvanlar	2.2.1, 2.2.2, 4.1.6, 4.1.7	4	158-159	106-107	166
73	Buğda üşüyürmü	1.2.1, 1.2.4, 2.2.1, 2.2.2, 2.2.5, 3.1.4	2	160-161	108	170
74	Novruz bayramı	1.2.1, 2.1.2, 2.2.1, 3.1.5	2	162		171
75	Qızıl balıq	1.2.1, 2.2.1, 2.2.2, 2.2.5, 4.1.5	6	163-165	109-111	172
76	Sağsağan nə axtarırdı	1.1.2, 2.2.5, 3.1.5, 4.1.1	2	166	112	175
77	Yaz	1.2.1, 2.1.4, 2.2.1, 2.2.5, 3.1.4, 4.1.7	2	167	113	177
78	Alma ağacı	1.2.1, 1.2.4, 2.2.1, 2.2.4, 2.2.5.	2	168-169	114	178
79	Ümumiləşdirici təkrar		2	170		180
80	Kiçik summativ qiymətləndirmə		2		115-117	180
Yekun			40 saat			

Dərs 67. TƏBİƏTİN DOSTLARI (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.4. Verilmiş sadə mətni bədii ifadə vasitələri ilə zənginləşdirməklə obrazlı və emosional nəql edir.	Verilmiş ekologiya mövzusu ilə bağlı mətn hazırlayaraq obrazlı və emosional şəkildə təqdim edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərin mövzusunun və ideyasını müəyyənləşdirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Ekoloji problemlə (meşələrin qırılması) bağlı mühakimə xarakterli inşa yazır.
4.1.3. Rast gəldiyi yeni sözlərin yazılış və tələffüz qaydalarını müəyyənləşdirmək üçün lüğət, sorğu kitabları və kataloqlardan istifadə edir.	Rəqəmlə ifadə olunan sıra saylarının düzgün yazılışını müəyyənləşdirir.
4.1.6. Cümlənin düzgün qurulmasında baş və ikincidərəcəli üzvlərin yerini dəqiq müəyyən edir.	Cümlə üzvlərinin ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.

Motivasiya

Müəllim 2-ci sinifdə keçilmiş “Ana Təbiətin uşaqlara məktubu”nu xatırladır:

– *Bu məktubda Ana Təbiət uşaqlardan nəyi xahiş edirdi?*

Daha sonra lövhədə cədvəl çəkilir:

TƏBİƏTİ QORUMAQ ÜÇÜN		
VACİBDİR	YAXŞI OLARDI	OLMAZ

Şagirdlərin söylədikləri fikirlərə əsasən cədvəl doldurulur. Müəllim yönəldici suallarla şagirdləri daha çox fikir söyləməyə sövq edir.

– *Zavod və fabriklərin tullantıları təbiətə necə təsir göstərir?*

– *Meşələrin qırılması nəyə gətirib çıxara bilər?*

– *Yırtıcı heyvanları öldürmək lazımdır mı?..*

Oxu (proqnozlaşdırma)

Dərsləyin 146-147-ci səhifələrində verilmiş mətn “... komissiya özü müəyyən edəcək” cümləsinə qədər oxunur. Müəllim “Görəsən, komissiya hansı işə görə birinciliyi müəyyən edəcək?” sualı ilə şagirdlərə müraciət edir. Sualla bağlı şagirdlərin versiyaları dinlənir. Mətn sona qədər oxunur və şagirdlərin versiyaları ilə müqayisə olunur.

Müəllimin tapşırığı ilə şagirdlər əsərin mövzusunun və ideyasını müəyyənləşdirirlər:

Mövzu: “Təbiətin dostları” adı uğrunda siniflər arasındakı yarışma”.

İdeya: – *Kitabları səlqəli saxlamaqla meşələrin qayğısına qalmış oluruq.*

Dərsləkdəki 1-2-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir. Eləcə də iş dəftərinin 100-cü səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlardan istifadə etmək olar.

Dərsləkdəki 3-cü tapşırıq ev tapşırığı kimi də verilə bilər.

Danışma (məruzə)

Şagirdlər dörd qrupa bölünür və “*Əgər mən təbiət hadisəsi olsa idim, insanlara nə dəyərdim*” mövzusunda məruzə hazırlayırlar.

I qrup: – *Əgər mən meşə olsa idim...*

II qrup: – *Əgər mən dəniz olsa idim...*

III qrup: – *Əgər mən səma (hava, atmosfer) olsa idim...*

IV qrup: – *Əgər mən canlılar aləmi (heyvanlar, quşlar, həşəratlar) olsa idim...*

Müəllim bildirir ki, hər bir məruzəçi təbiət hadisəsi rolunda olduğundan çalışmalıdır ki, müvafiq təbiət hadisəsinin problemlərini qabartsın, eyni zamanda nitqində bədii ifadə vasitələrindən istifadə etməklə obrazlı və emosional danışsın, yəni dinləyicilərin hiss və duyğularına təsir etsin. Bütün bunlar qrup fəaliyyətinin qiymətləndirilməsində böyük rol oynayır.

Hər bir qrupun məruzəsi müzakirə olunur. Dinləyənlər öz qeydlərini və əlavələrini edirlər. Problemin açılışı, obrazlı və emosional nitq xüsusi qiymətləndirilir.

Yazı

“Biz meşələri qırıb kağız düzəldirik, sonra isə həmin kağızda təbiətin qorunması haqqında gözəl sözlər yazırıq” mövzusunda inşa yazılır.

Dil qaydaları

Dərsləyin 147-ci səhifəsindəki 4-cü tapşırıq yerinə yetirilir və şagirdlər “Yadda saxla!” rubrikasındakı nəzəri materialı mənimsəyirlər. 5-6-cı tapşırıqlar yerinə yetirilir.

6-cı tapşırıq. Hər iki söz saydır. “Birincidir” sözü cümlədə xəbər, “dördüncülər” sözü isə mübtəda vəzifəsində işlənib.

İş dəftərinin 100-cü səhifəsindəki 3-cü tapşırıq yerinə yetirilə bilər.

Müəllim şagirdlərə belə bir tapşırıq verir:

– *Özünüz haqqında məlumat yazın. Məlumatda miqdar və sıra saylarının ədədlərlə ifadəsindən istifadə edin.*

Şagirdlər iş vərəqində verilmiş mətndəki boşluqları doldururlar.

Mən – (ad, soyad) (təvəllüd: gün, ay, il)
anadan olmuşam.-ci ildə №-li məktəbin sinfinə daxil olmuşam. İndi
..... sinifdə oxuyuram.

Bizim sinif nömrəli otaqda dərs keçir. Otağımız məktəbin mərtəbəsindədir.
Sinfinizdə şagird var. Onlardan qız, oğlandır.

İş dəftərinin 100-cü səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 68. MEŞƏLƏRİN DOSTLUĞU (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Mətnə rast gəldiyi yeni sözləri kontekstə əsasən izah edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki hadisələrin səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən edir.
2.2.2. Bədii və elmi-kütləvi mətnlər haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Bədii mətnə rast gəldiyi elmi məlumatları sistemləşdirərək təqdim edir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək fikrini yazır.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqlərini izah edir.	Cümlədəki köməkçi nitq hissələrini müəyyən edir.

Motivasiya

Müəllim: – *Heç meşədə olmusunuz?*

Nə zamansa meşədə olmuş uşaqlar təəssüratlarını xatırlayıb söyləyirlər.

Yönəldici suallar verilir: – *Meşədə olanda hansı səsləri eşidirdiniz? (yarpaqların xışıltısı, quşların səsi)* Sizcə, niyə meşədə quşlar çoxdur? Burada quşlar nə ilə qidalanır?

Şagirdlər cavab variantlarını söyləyirlər.

Müəllim əsas motivasiya sualını səsləndirir:

– *Sizcə, meşə quşlara daha çox lazımdır, yoxsa quşlar meşəyə?*

Oxu

Dərsliyin 148-149-cu səhifələrindəki mətn “... *doğma meşəsiz necə yaşayacaqlar*” cümləsinə qədər oxunur.

Sinə gərmək, ulu, xətər, yamac, tala, qarət sözlərinin mənalari açıqlanır.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 101-ci səhifəsindəki 1-ci tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Müəllim sualla müraciət edir:

– *Sizcə, insanlar quşları haraya və nə üçün aparırdılar?*

Şagirdlər öz variantlarını söyləyirlər və mətnin ardı “*Ağacdələnin yerini rahatladı*” cümləsinə qədər oxunur. Müəllim şagirdlərə təklif edir ki, əvvəlki fərziyyələrinə düzəlişlər etsinlər.

Mətn sona qədər oxunur və fərziyyələrlə müqayisə olunur.

İş dəftərinin 101-ci səhifəsindəki 2-ci tapşırıq yerinə yetirilə bilər.

Əlavə tapşırıq: – *Başqa meşəyə köçən quşlar özləri qayıtsa da, balaları qayıtmır. Səbəbini yaz. (Gəzməyə qərrib ölkə, ölməyə vətən yaxşı)*

Dərslikdən 1-3-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir.

1-ci tapşırıq. ... *çünki həşəratlar onları yeyirmiş.*

... *çünki meşə quşları yalnız doğulub böyüdükləri yerdə yaşayırlar.*

2-ci tapşırıq. *Çünki ağacdələnin onun qabığının altındakı cücüləri, həşəratları yeyirdi.*

3-cü tapşırıq. *Quşlar həşəratları yeyərək ağacları xilas edir. Quşlar öz balalarını dirçəlib sərbəst yaşaya bilənədək bəsləyir.*

Yazı

Müəllim şagirdlərə tapşırıq verir:

– *Mətnədən çıxış edərək sualı cavablandır: “Meşələrin yaranması və inkişafı üçün nə lazımdır?”*

Dil qaydaları

Müəllim: – *Azadlığa, qabığının, küləyə* sözlərini tərkibinə görə kök və şəkilçiyə ayırın. Sözün kökündə baş verən dəyişikliyi izah edin.

Şagirdlər dərsliyin 149-cu səhifəsində verilmiş 4-cü tapşırıqı yerinə yetirirlər. (Cavab “B” variantıdır.)

– *Boşluqların yerinə qoyulan sözlər necə adlanır? (köməkçi nitq hissələri)*

İş dəftərinin 101-ci səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 69. SUALLAR, CAVABLAR (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.1. Dinlədiyi eyni məsələlər barədə müxtəlif fikirləri ümumiləşdirməklə yekun rəy bildirir.	Dinlədiyi əsərdəki obraz və hadisələr haqqında müxtəlif fikirləri ümumiləşdirərək yekun nəticəyə gəlir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.	Dinlədiyi şeiri nəsrə çevirərək yazır.

Motivasiya

Müəllim Bəxtiyar Vahabzadənin “Üşümürmə, görəsən” şeirini xatırladır (dərslük, səh. 97) və soruşur: – *Doğrudan da, heyvanlar, bitkilər qışın şaxtasına necə dözür?*

Şagirdlər öz fikirlərini söyləyirlər.

Oxu

Şüurlu oxu. Şagirdlər dərsləyin 150-ci səhifəsində verilmiş şeiri səssiz oxuyur və həmin səhifədəki tapşırığı yerinə yetirirlər (**düzgün cavab: “C” variantı**).

Müəllim: – *Atanın cavabları çox qısa, lakin dəqiqdir. Bu cür ifadələr necə adlanır? (lakonik ifadələr)*

İfadəli oxu (cütlərlə iş). Cütlərdəki şagirdlərdən biri uşaq, digəri ata rolunda çıxış edərək hər cüt şeirin bir bəndini deyir. Şeirin obrazların xarakterinə uyğun səsləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Şagirdlərə test vərəqi paylanır.

TEST VƏRƏQİ

1. Şeirdə atanın verdiyi cavabları genişləndirərək yaz.

- Qışda qazlar, ördəklər ona görə üşümür ki, onların tükü ...
- Payızlıq toxumu elə əkmək lazımdır ki, ...
- Əgər ağacların kökü ...

2. Şaxta, ayaz, Şeirdə işlənmiş hansı söz bu söz sırasını tamamlayır?

3. Hansı cümlədəki kök sözü şeirdəki mənasına uyğun işlənib?

- Sözün kökü onun əsas məna bildirən hissəsidir.
- Kök çoxlu vitaminlə zəngindir.
- Hər bir bitkinin qidalanmasında onun kökü böyük rol oynayır.

Danışma

Müəllim: – *Şeirin sonunda üç nöqtə qoyulub. Görəsən, uşaq atasına daha hansı sualları verir?* Daha maraqlı suallar fikirləşən və bu sualı nəzm formasında təqdim edən şagirdlərin işi xüsusi qeyd olunur.

Dinləmə

SOYUQ GÜNDƏ

Həyətə çıxdı Elman,
Hava soyuqdu yaman.
Üşüyüb evə qaçdı,
Tez sobaya yanaşdı.
Dayanıb oda yaxın,

Qızdırıb əl-ayağın,
Dedi: – Nənə, sobanı
Apar həyətdə yandır.
Quşlar əsir soyuqdan,
Üşüyürlər, amandır!

Qoy balaca sərcələr
Nə üşüsün, nə donsun.
Qızınmaqçün uçuşub
Bizim həyətə qonsun.
Mir Sabir

Sual: – Elman həyətdə nə ilə rastlaşmışdı?

– Elman quşların onların həyətinə qonmasını nə üçün istəyir?

– Nənəsi Elmanın arzusunu yerinə yetirəcəkmi?

– Elman sərcələrə hansı qayğını göstərsəydi, onlara daha çox faydası olardı?

Yazı

Şagirdlər dinlədikləri şeiri nəsrə çevirərək yazırlar.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 70. ÇİL TOYUQ (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi mətndəki fikirləri genişləndirərək şərh edir.
1.2.4. Verilmiş sadə mətni bədii ifadə vasitələri ilə zənginləşdirməklə obrazlı və emosional nəql edir.	Mətndəki bədii ifadə vasitələrini müəyyən-ləşdirir və izah edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Oxuduğu mətndəki məlumatları mənimsəyir və nəticə çıxarır.
2.2.2. Bədii və elmi-kütləvi mətnlər haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Mətndə təsvir olunmuş hadisələrin elmi izahını verir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.	Dinlədiyi dialoji mətni təhkiyə formasında yazır.

Motivasiya

Müəllim: – *Toyuğun kürt düşməsi nə deməkdir? Toyuq neçə gün kürt yatır?*

Təsəvvür edin ki, kürt toyuğun altına göyərçin yumurtaları qoyulub və bir müddətdən sonra yumurtalardan göyərçin balaları çıxıb. Sizcə, toyuğun buna münasibəti necə olar?

Şagirdlər öz fikirlərini söyləyirlər.

Oxu (proqnozlaşdırma)

Dərsliyin 151-152-ci səhifələrində verilmiş mətn 3-cü abzası qədər oxunur, mətnin sonundakı 1-ci tapşırığın bir hissəsi yerinə yetirilir:

– *Soyuducuya qoyulan yumurtadan bala çıxmaz.*

– *Yumurtadan təzəcə çıxmış quş balalarına kimsə toxuna bilməz, ana toyuq onun üstünə cumar.*

Mətnin davamı *“Qalanları himə bənd imiş kimi onun ardınca bir-bir suya atıldılar”* cümləsinə qədər oxunur. Müəllim *“Görəsən, hadisələrin davamı necə cərəyan edəcək?”* sualını verir, mətnin davamı ilə bağlı şagirdlərin versiyaları dinlənir. Mətn sona qədər oxunur, şagirdlərin versiyaları ilə müqayisə olunur.

1-ci tapşırığın qalan hissəsi yerinə yetirilir:

– *Ördək balaları susuz yaşaya bilmirlər. Onlar həm suda, həm də quruda yaşayırlar.*

– *Ana toyuq anlamırdı ki, bunlar ördək balalarıdır. Onlara öz balaları kimi baxırdı. Özünü suya atır, elə bilir ki, balalar batacaq, onları xilas etmək istəyir, amma nəticədə özü məhv olur.*

3-cü tapşırıq. Ördək balaları pərquya (pərqu – qu quşunun yumşaq tükü) bənzədilir.

Dərsliyin 152-ci səhifəsində verilmiş “bənzətmə” ilə bağlı məlumat izah olunur. Şagirdlər elə cümlələr söyləyirlər ki, həmin cümlələrdə bənzətmə işlədilsin.

4-cü tapşırıq. Yarpaqların düşməsi yaralı quşun qanad çalmasına bənzədilir. Mətnlə bağlı tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 102-ci səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Danışma ("Akvarium")

"Çil toyuğun ölümündə kimi (nəyi) günahkar hesab etmək olar?" mövzusunda müzakirə keçirilir. (2-ci tapşırıq)

Müəllimin nəzərinə: Müzakirədə bir neçə fikir səslənə bilər:

1. Günahkar ördək balaları idi.
 2. Günahkar nənə idi.
 3. Günahkar toyuğun özü idi.
- Şagirdlər belə bir nəticəyə gələ bilərlər:**
- Təbiətin öz qanuna uyğunluqları var. Onların pozulması faciə ilə nəticələnə bilər.

Qruplarla iş.

I qrup: – Elə hekayə fikirləşib təqdim edin ki, inək dayçaya analıq edir.

II qrup: – Elə hekayə fikirləşib təqdim edin ki, at buzova analıq edir.

III qrup: – Elə hekayə fikirləşib təqdim edin ki, ördək cücələrə analıq edir.

IV qrup: – Elə hekayə fikirləşib təqdim edin ki, pişik siçan balasına analıq edir.

Dinləmə

PİŞİYİN QOHUMLARI

Pişik haradansa eşitdi ki, pələng və bəbir pişiklər ailəsinə daxildir. O çox sevindi:

– Mən axmaq da heç bilmirdim ki, belə qohumlarım var! Bax indi özümü göstərəm!

Bu sözlərlə pişik eşşəyin boynuna sıçradı.

– Bu nə deməkdir? – deyə eşşək təəccübləndi.

Pişik qışqırdı:

– Mən haraya desəm, oraya apar! Özün də çox danışma! Bilirsən mənim qohumlarım kimdir?

– Kimdir ki? – deyə eşşək maraqlandı.

– Pələng və bəbir. Bildin? İnanmırsan, qarğadan soruş.

Eşşək qarğadan soruşdu. O da təsdiq etdi:

– Hə, doğrudan da, pişik, pələng, bəbir, vaşaq, yaquar və hətta şir də pişiklər ailəsindəndir!

– İndi inandın? – deyə pişik daha da bərkədən qışqırdı. – Apar məni!

– Haraya aparım? – deyə eşşək sakitcə soruşdu. – Pələngin, ya bəbirin yanına?

– Yo-o-x! – Pişik lap astadan miyoldadı. – Məni onların, nədir ey adı... sssıçaaanların yanına apar!..

Eşşək də pişiyi siçanlar olan yerə apardı. Çünki şirin qohumu olsa da, pişik elə pişikdir.

Sergey Mixalkov

Suallar: 1. Pişiklər ailəsinə daxil olan heyvanları sadala.

2. Bəs canavar və çaqqal hansı ailəyə daxildir?

3. Səncə, pişik niyə qohumlarının yanına getmək istəmədi?

4. Pişik haqqında nə deyə bilərsən?

Yazı

Tapşırıq: – Dialoqdan istifadə etmədən dinlədiyiniz mətnin məzmununu yazın.

İş dəftərinin 102-ci səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 103-cü səhifəsində də verilmişdir.)

ŞAHİN VƏ XORUZ

Şahin sahibinə öyrəşmişdi, **1**, qolunun üstünə qonurdu. Xoruz isə sahibindən qaçır,

2 ona yaxınlaşanda qışqırırdı. Bunu gören şahin **3** xoruza dedi: “Siz xoruzlarda minnətdarlıq hissi yoxdur. Siz yalnız acanda sahibinizin yanına gedirsiniz. Biz şahinlər isə hamıdan sürətlə uça bilirik, amma insanlardan qaçmırıq, bizi çağırən kimi qollarına qonuruq. Çünki insanların bizi yemlədiyini unutmuruq”.

Xoruz cavab verdi: “Siz insanlardan ona görə qaçmırsınız ki, heç vaxt qızardılmış şahin görməmişiniz. Biz ... qızardılmış xoruz çox görmüşük”.

Lev Tolstoy

- Şahindən fərqli olaraq xoruz insandan qaçır, çünki ...
A) o, ev quşudur.
B) o, yemək üçün yararlıdır.
C) insanlar onu incidirlər.
- “Çağıranda uçub gəlir” cümləsi nömrələnmiş boşluqlardan hansına uyğun gəlir?
A) 1-ci B) 2-ci C) 3-cü
- Sonuncu cümlədə nöqtələrin yerinə hansı söz uyğun gəlir?
A) də B) ki C) isə
- Hansı söz altından xətt çəkilmiş hər iki sözü əvəz edə bilər?
A) lakin B) ancaq C) sanki
- Mətnin məzmununa uyğun atalar sözünü seç.
A) Qorxan gözə çöp düşər.
B) Göz gördüyündən qorxar.
C) Qorxaq həmişə igidlikdən danışar.

Yazı üzrə qiymətləndirmə (imla)

QANBAYIN BAĞALARI

(130 söz)

Qanbay heyvanları çox sevirdi. Məktəbdəki təbiət guşəsinə getdiyi zaman saatlarla gözlərini şəkillərə dikib qalırdı. Tez-tez zooparka gedirdi. Sirkdə ən çox sevdiyi nömrələr heyvanların çıxışı olurdu. Onların oyunları, yaşayışı, xasiyyəti Qanbayı çox maraqlandırır. Öz-özünə düşünürdü: “Bu ağıllı heyvanları haradan tapırlar?”

Atası onu başa saldı ki, bu ağıllı heyvanların öz müəllimləri var. Onlar bu işin ustalarıdır. Qanbay fikirləşdi ki, böyüyəndə o da heyvanların təlimi ilə məşğul olacaq.

Yayda Qanbay kəndə getmişdi. Bir gün bostanda qarpız, qovun tağlarının arasında iki bağa balası gördü. Şadlığından bilmədi nə eləsin. Bağaları götürüb ağzı çubuqla hörülmüş taxta qutuya qoydu. O gündən Qanbay yalnız bağaları necə öyrətmək haqqında düşünürdü. O, saatlarla bağalara baxır, onların xasiyyətini öyrənməyə, özünə alısdırmağa çalışırdı. İlk vaxtlar bağalar ondan qorxur, başlarını çanaqlarına çəkirdi. Bir gün onlar Qanbayın əlindən yarpaq yeyəndə onun sevinci yerə-göyə sığmadı.

Abdulla Şaiqdən

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

- Aşağıdakılardan biri səhvdir:
A) xeyli kitablar B) bir çox şagirdlər C) səkkiz ulduz
- Neçə söz birləşməsi səhv yazılıb?
altı materik, bir sıra məsələlər, çoxlu güllər, yeddi günlər, üç barmaq
A) bir B) iki C) üç
- Hansı miqdar saylarına sıra sayı düzəldən şəkilçinin eyni variantı artırıla bilər?
A) 2, 5, 7 B) 3, 5, 6 C) 1, 4, 9

4. Hansı sualın cavabı sıra sayıdır?

- A) Sınıf yoldaşlarından neçəsi əlaçdır?
- B) Neçənci ildə anadan olmusan?
- C) Dərsləriniz saat neçədə başlayır?

5. "Onuncu" sözünün rəqəmlə yazılışı hansı bənddə düzgün verilib?

- A) 10-uncu
- B) 10-cu
- C) 10-cı

Dərs 71. GÜLGƏZ (6 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi elmi-kütləvi mətni topladığı məlumatlarla zənginləşdirir.
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Verilmiş mövzu ətrafında araşdırmalarını məruzə şəklində təqdim edir.
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Oxuduğu və dinlədiyi məlumatları həyatda gördükləri və eşitdikləri ilə əlaqələndirərək mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Öyrəndiyi yeni söz və terminlərin mənasını təxmin edir, lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
3.1.2. İxtisar və əlavələr etməklə mətni üzündən köçürür.	Mətnə əlavələr etməklə üzündən köçürür.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək inşa yazır.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Cümlədə köməkçi nitq hissəsinin yerini müəyyən edir.
4.1.7. Cümlə və onun növləri ilə əlaqədar kiçik təqdimatlar edir.	Cümlələrin quruluşuna görə növlərini müəyyən edir.

Motivasiya

Müəllim aşağıdakı şeiri səsləndirir:

*Yaman sevirəm,
Babamı yaman.*

*Ayrılmaram mən
Ondan bircə an.*

*Sözü-söhbəti
Şəkərdir, şəkər.*

*Belə babadan
De, kim əl çəkər?*

M.Namazov

Sual: – Görəsən, nəvə nə üçün babasının söhbətlərini "şəkər" adlandırır? Babalar nəvələrinə nələr danışirlər?

Şagirdlər öz fikirlərini söyləyirlər.

Müəllim şagirdlərə təklif edir ki, hərəsi öz babası haqqında fikirlərini desin və ona münasibətini bildirsin.

Müəllim şəxələndirmə aparmaqla şagirdlərin dediklərini yazı taxtasında qeyd edir.

Oxu

Dərslikdən "Gülgəz" mətni (səh. 153-157) müəyyən yerlərdə fasilələr verilməklə ayrı-ayrı şagirdlər tərəfindən səslə oxunur. Hər pauzada müəllim oxunmuş hissə ilə bağlı suallar verir.

1-ci pauza ("Peyvənd edəcəyik!" cümləsinə qədər). **Suallar:**

– Puçur nədir? (*tumurcuq*)

– Peyvənd nədir? Onu hansı sözlə əvəz etmək olar? (*Calaq – bir bitkinin budağının bir hissəsini – qələmini və ya tumurcuğunu başqa bitkiyə calamaq*)

2-ci pauza ("Puçurlarını da tökübəsən, bunun harası göyərsin?" cümləsinə qədər). **Suallar:**

– Sizcə, Alı baba düzmü deyir?

3-cü pauza ("Yox, səbəb başqa idi" cümləsinə qədər). **Suallar:**

– Gülgəzin babasına münasibətini necə qiymətləndirirsiniz?

– Müəllifin qoyduğu suala (Gülgəz Alı babanın sözünə niyə inanmadı?) siz necə cavab verərdiniz?

4-cü pauza ("Yamanca kor qoydu babanı..." cümləsinə qədər). **Suallar:**

– Babanın "Köhnə zamanın üzü qara olsun. Yamanca kor qoydu babanı..." sözlərini necə başa düşürsünüz?

– İndi deyə bilərsinizmi, niyə Gülgəz babasının badam çubuğu haqqında dediklərinə inanmadı? İnanmamaqda haqlı idimi?

Danışma (müzakirə)

"Savad və bilik" mövzusunda diskussiya keçirilir. Müəllim diskussiyanın suallarını elan edir:

– Savad və biliyi eyniləşdirmək olarmı?

– Savadsız insan bilikli ola bilərmi?

– Savadlı olmaq üçün nə etmək lazımdır?

– Bilikli olmaq üçün nə etmək lazımdır?

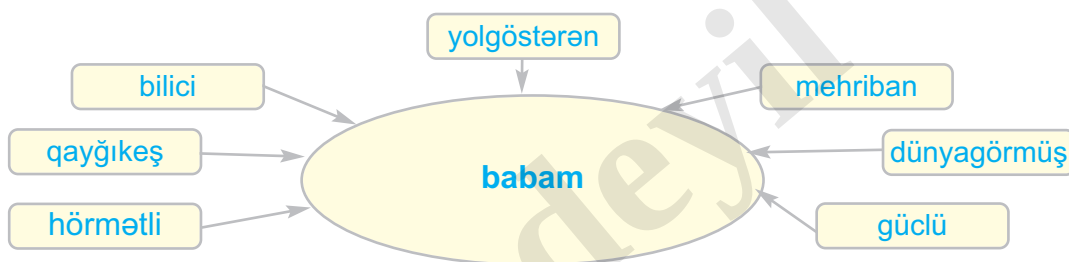
Şagirdlər həyatdan misallar gətirməklə sualları cavablandırırlar.

Təbiiqə çalışmaları üçün iş dəftərinin 104-cü səhifəsindəki 1-ci tapşırıqdan istifadə etmək olar.

Yazı

Mətnin 1-ci hissəsində (səh.153-154) Gülgəzin babasına göstərdiyi qayğı ilə bağlı abzas dərslikdən köçürülür. Müəllim tapşırır ki, şagirdlər köçürdükleri mətnə babaya qayğı ilə bağlı daha bir abzas əlavə etsinlər.

Evdə "Mənim babam" mövzusunda inşa yazmaq tapşırılır. Şagirdlərə tapşırılır ki, babaları ilə bağlı mümkün qədər çox məlumat toplusınlar və yazıda ona münasibətlərini bildirsinlər.

Oxu

Müəllim mətnin 2-ci hissəsini oxutdurmadan əvvəl BİBÖ cədvəli vasitəsilə şagirdlərin badam haqqında bilikləri yoxlanılır. Cədvəlin birinci iki sütunu doldurulur.

Rollu oyun. Dərslikdən "Gülgəz" mətninin 2-ci hissəsi (səh. 154-155) 4 şagird (*aparıcı, müəllim, baba, nəvə*) tərəfindən ifadəli oxunur.

Dərsliyin 155-ci səhifəsində "Söz ehtiyatı" rubrikasında verilmiş tapşırıqlar yerinə yetirilir.

Müəllimin nəzərinə: "Botanika" sözünün izahı: bitkilər haqqında elm; nəbatat elmi.

"Qov" sözünün izahı: bəzi ağacların gövdəsindən şiş kimi çıxan pambığaoxşar yumşaq maddə. Tez alışdığından qədimdə çaxmaqla yandırılaraq kibrit kimi istifadə olunurdu.

"Karsız" sözünün izahı: gərəksiz, işə yaramayan.

BİBÖ cədvəlinin 3-cü sütunu doldurulur.

Müəllim tapşırır ki, BİBÖ cədvəlinin 1-ci və 3-cü sütunlarındakı məlumatları ayrıca vərəqdə başlıqlar altında qruplaşdırsınlar. Şagirdlərlə birlikdə başlıqlar müəyyən olunur:

- *Badam ağacının xarici görünüşü*
- *Meyvəsi*
- *Çiçəyi*
- *Yarpaqları*
- *Gövdəsi*
- *Kökü*
- *Faydası*

Müəllim bildirir ki, indi badam haqqında əlavə məlumat verəcək. Şagirdlər məlumatları dinlədikcə müvafiq başlıq altında yerləşdirməlidirlər. Əgər məlumat heç bir başlığa uyğun gəlmirsə, onlar yeni başlıq yarada bilərlər.

Dinləmə

BADAM

Badam ağacının kökləri torpağın dərin qatlarına işləyir. Yarpaqları növbə ilə düzülür, çiçəkləri beşləçəkli, ağ, yaxud çəhrayı olur. Meyvəsi şirin və ya acı, hər iki halda yağla zəngin olur. Əsasən, calaq vurmaqla çoxaldılır. Calaqaltı olaraq şaftalı, gavalı və ya alçadan istifadə edilir. Ağac tutduqdan sonra 4-cü ilində məhsul verir. 7-8-ci ilində isə normal məhsul verir. Belə ki, bir hektar badam bağından 400 kq məhsul yığmaq mümkündür.

Badam ağacının meyvəsi yeyilməklə yanaşı, qənnadı sənayesində və təbabətdə istifadə olunur. Badam kəpəyi kosmetikada işlədilir.

BİBÖ cədvəlinin 3-cü sütununa və şagirdlərin tərtib etdiyi badam haqqında informasiya vərəqinə əlavələr edilir.

Suallar:

- *Alı babanın söylədikləri ilə dinlədiyiniz mətn arasında bir ziddiyyət varmı?*
- *İnformasiya vərəqinə hansı yeni başlıq əlavə etdiniz?*

“**Auksion**”. Müəllim “auksion” üsulundan istifadə etməklə şagirdlərin badam haqqında biliklərini möhkəmləndirir.

Dil qaydaları

Tapşırıqlar: – *Mətnin 1-ci və 2-ci hissələrindən sual cümlələrini dəftərinizə köçürün.*

– *Köçürdüyünüz cümlələrdə sual əvəzliliklərinin altından bir xətt çəkin və onların hansı nitq hissəsini əvəz etdiyini müəyyənləşdirin.*

– *Sual mənası yaradan köməkçi nitq hissələrinin altından iki xətt çəkin.*

Müəllimin nəzərinə:

- *Çubuğu neyləyirsən, bala? (Müəllim başa salır ki, burada “neyləyirsən” sözü danışmaq formasında verilib. Ədəbi dilin normalarına görə, “nə edirsən” yazılmalıdır. Lakin bədii əsərlərdə buna yol verilir. “Nə edirsən” sual əvəzliyidir və o, feili əvəz edir)*
- *Puçurlarını da tökübsən, bunun harası göyərsin? (“Harası” sual əvəzliyidir, ismi əvəz edir)*
- *Bəs Gülgəz Alı babanın sözünə niyə inanmadı? (“Bəs” sual bildiren köməkçi nitq hissəsidir, “niyə” sual əvəzliyidir, müxtəlif nitq hissələrini əvəz edə bilər)*
- *Niyə savadsızsan, ay baba? (“niyə” sual əvəzliyidir)*
- *Müəllim, babam bu barədə Sizinlə danışmayıb ki? (bu cümlədə “ki” cümlənin təsir gücünü artıran köməkçi nitq hissəsidir, sual intonasiası vardır)*

Araşdırma

Şagirdlər dörd qrupa bölünürlər. Müəllim hər qrupun şagirdləri üçün evdə araşdırma layihəsinin mövzusunı müəyyən edir. (*pambıq, göbələk, əncir, zoğal*)

Nümunə

Pambiq haqqında	
Böyükərdən eşitdiklərim	Mənbələrdən öyrəndiklərim

Şagirdlərə bildirilir ki, hər bir şagird evdə müvafiq mövzu ilə bağlı araşdırma aparmalı, gələn dərstdə isə əldə etdiyi nəticələri öz qrupu ilə bölüşməli və hər bir qrup kollektiv araşdırmanın nəticələrini təqdim etməlidir.

Müəllimin nəzərinə: Bəzən böyükərlər “Suallar, cavablar” şəirində olduğu kimi, uşaqların suallarına qısa cavabla kifayətlənməyə çalışırlar. Buna görə də uşaqlara məsləhət görmək lazımdır ki, hər bir bitki haqqında konkret sualların siyahısını (bir növ, sorğu anketi) tutsunlar və bu siyahı ilə böyükərlərə müraciət etsinlər.

Müəllim: – Hər hansı elmi suala cavab tapmaq üçün kimə və ya haraya müraciət edirsiniz? Şagirdlər öz fikirlərini söyləyirlər. “Müəllimə”, “Ailədəki böyükərlərə”, “İnternetə”, “Kitablara” kimi cavablar səslənə bilər.

Suallar:

– Heç aldığınız cavabı götür-qoy edirsinizmi? Onun düzgünlüyünü yoxlayırsınızmi?

– Əgər eyni suala iki mənbədən aldığınız cavablar bir-birinə ziddirsə, onda nə edirsiniz?

Şagirdlər yenidən öz fikirlərini söyləyirlər. Müəllim onları aşağıdakı nəticəyə yönəldə bilər:

– Hər bir informasiya mənbəyində yanlışlıq ola bilər. Ona görə də alınan məlumatı başqa mənbələr vasitəsilə yoxlamaq lazımdır. Əgər mənbələr arasında ziddiyyət olarsa, insan öz məntiqinə arxalanmalıdır, hansı məlumatın daha düzgün olduğunu təhlil və araşdırmalar vasitəsilə müəyyən etməlidir.

Oxu

Dərslərdən “Gülgeç” mətninin 3-cü hissəsi (səh.155-157) əvvəlcə “Dərsin sonunda müəllim soruşdu” cümləsinə qədər oxunur. Dərsləyin 157-ci səhifəsindəki 7-ci tapşırıq yerinə yetirilir (“Müəllim danışanda onun sözünü kəsməzlər”). Bundan sonra mətnin oxunması rollu oyun (müəllim, Gülgeç, baba) şəklində davam etdirilir.

Dərsləkdəki 8-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

Söz ehtiyatı

Dərsləyin 157-ci səhifəsindəki 5-6-cı tapşırıqlar yerinə yetirilir. Eləcə də iş dəftərinin 104-cü səhifəsindəki 3-cü tapşırıqdan istifadə etmək olar.

Şagirdlər iş dəftərinin 104-cü səhifəsindəki 2-ci tapşırığı yerinə yetirərək plana əsasən mətnin məzmununu yazırlar.

Araşdırma

Qruplar keçən dərstdə tapşırılmış araşdırma layihəsini təqdim edir. Bunun üçün əvvəlcə qrup daxilində şagirdlərin müvafiq bitki üzrə araşdırmalarının nəticələri ümumiləşdirilir və yekun məlumat qrup nümayəndəsi (və ya nümayəndələri) tərəfindən təqdim edilir.

Müəllim təqdimatları dərs şəklində həyata keçirməyi tapşırıla bilər. Bunun üçün məruzəçi motivasiya sualı hazırlamalıdır. Müəllim bildirir ki, bu məqsədlə onlar BİBÖ cədvəlindən, açar-sözlərin – anlayışların izahından, tapmacadan və ya əqli hücumdan istifadə edə bilərlər. Məsələn: BİBÖ:

PAMBIQ HAQQINDA		
BİLİRİK	İSTƏYİRİK BİLƏK	ÖYRƏNDİK

Tapmaca:

*Bir sürü atlar
Çəməndə otlar.
Vaxtı gələndə
Dərisi çatlar. (pambıq)*

Hər bir təqdimat zamanı müəllim müvafiq qrupdan soruşur:

– Böyüklərdən eşitdiklərinizlə informasiya mənbələrindən əldə etdikləriniz arasında ziddiyyətli məlumatlar oldumu? Bu ziddiyyəti necə aradan qaldırdınız?

– Hansı mənbədən daha çox məlumat əldə edə bildiniz?

Ən maraqlı dərs-təqdimat şagirdlər tərəfindən müəyyən edilir. Bunun üçün müəllim əvvəlcədən qiymətləndirmə meyarları hazırlayıb şagirdlərə paylaya bilər.

Dil qaydaları

Motivasiya xarakterli 9-cu tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra qayda oxunur və mənimsədir. Şagirdlər müstəqil olaraq mürəkkəb cümlələr söyləyir və həmin cümlələrdə baş üzvləri tapırlar.

10-cu tapşırıq. Cavab “B” variantıdır.

İş dəftərinin 105-ci səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

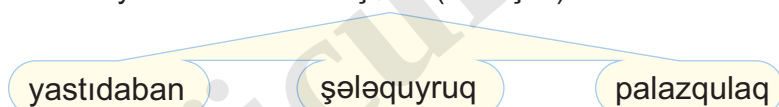
Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 72. HEYVANLAR (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.
2.2.2. Bədii və elmi-kütləvi mətnlər haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Eyni mövzu ilə bağlı bədii və elmi-kütləvi mətnlərdə olan məlumatlar arasındakı uyğunsuzluğu müəyyən edir və yekun rəyə gələrək mövzu üzrə təqdimat hazırlayır.
4.1.6. Cümlənin düzgün qurulmasında baş və ikincidərəcəli üzvlərin yerini dəqiq müəyyən edir.	Söz sırası pozulmuş şeir misralarında mübtəda və xəbərin yerini müəyyən edir və nəsrə çevirərək sözlərin düzgün ardıcılığını bərpa edir.
4.1.7. Cümlə və onun növləri ilə əlaqədar kiçik təqdimatlar edir.	Cümlələrin quruluşuna görə növlərini müəyyən edir.

Motivasiya

Müəllim yazı taxtasından üç kart (kartoçka) asır:

Şagirdlər kartların arxasında yazılan sözləri tapmalıdırlar (ayı, tülkü, fil).

Əgər anlayışların adları tapılmazsa, hər sözə aid əlavə olaraq yeni xüsusiyyətlər yazılır. Anlayışların adları tapıldıqdan sonra kartlar açılır.

Lövhdə hər heyvana (ayı, tülkü, fil) aid BİBÖ cədvəli çəkilir:

Nümunə

AYI HAQQINDA		
BİLİRİK	İSTƏYİRİK BİLƏK	ÖYRƏNDİK

Cədvəllərin 1-ci və 2-ci sütunları doldurulur.

Oxu

Şagirdlər 3 qrupa bölünürlər. 1-ci qrupa “Tülkü”, 2-ci qrupa “Fil”, üçüncü qrupa isə “Ayı” şəirini (dərslik, səh. 158-159) oxumaq tapşırılır.

Şagirdlər şəirləri oxuduqdan sonra hər qrup müvafiq BİBÖ cədvəlinin 3-cü sütununda yeni məlumatları yazır.

Dərsliyin 159-cu səhifəsindəki tapşırıqlar yerinə yetirilir. (Əvvəlki siniflərdən məlumdur ki, tülkü itlərin təqibindən qaçarkən quyruğundan süpürgə kimi istifadə etməklə izi itirməyə çalışır)

Daha sonra qruplara aşağıdakı mətnlər paylanır.

I qrup:

AYI

Ayılar yırtıcı heyvanlardır. Onlar, əsasən, iribədənli, qısaayaqlı olurlar. Erkək ayılar dişilərə nisbətən iri olur. İrigövdəli olmalarına baxmayaraq, ağaclara rahat dırmaşır, suda məharətlə üzürlər.

Ayılardan quyruqları çox qısadır. Tükləri uzun, rəngləri isə daha çox qonur və ya qara (ağ) olur. Ayılar həm bitki ilə, həm də ətə qidalanırlar. Balıq, meyvə və bal onların ən sevimli yeməyidir.

Ayılar, əsasən, meşələrdəki böyük ağac oyuqlarında, ya da mağaralarda yaşayırlar. Soyuqlar düşəndə bol-bol qidalanıb qış yuxusuna gedirlər.

II qrup:

TÜLKÜ

Tülkü yırtıcı məməlilərin bir növüdür. Onun uzunsov sifəti, böyük, sivri qulaqları var.

Tülkünün bir çox növləri mövcuddur. Növündən asılı olaraq onların rəngi də müxtəlif olur. Şimalda, daim qarlı örtülü soyuq yerlərdə yaşayan tülkələr ağ, isti yerlərdə yaşayanlar isə qonur, qara, kürən rəngdə olur. Adi və ya kürən tülkü daha geniş yayılıb. Onun bədəninin uzunluğu 90, quyruğu isə 60 santimetrə çatır. Tülkələr yalnız meşələrdə və dağlarda yox, həm də açıq yerlərdə, hətta isti səhralarda da yaşayır.

Tülkü özü qazdığı, ya da boş yuvalarda məskən salır. Yeməyini gəmiricilər, dovşanlar, quşlar, müxtəlif bitkilər, balıqlar, sürünənlər təşkil edir.

III qrup:

FİL

Fillər, əsasən, Afrika və Asiyada yaşayır, 70-80 il ömür sürürlər. İndi fil növlərindən ancaq Hindistan fili ilə Afrika fili qalmışdır. Afrika filinin hündürlüyü 3-4, bəzən 7 metrə çatır, ağırlığı isə 6-7 tondur. Asiya filinin boyu isə 6 metr, ağırlığı 3-4 ton olur. Fillər gün ərzində 220 kq ot yeyir, 200 litr su içirlər. Onlar xortumlarında 4 litr su saxlaya bilirlər. Filin xortumu bir topa iynəni yerdən götürə biləcək qədər həssasdır. O, xortumu ilə bir insanı 40 metr uzağa ata və bir ağacı kökündən qopara bilər. Fillərin qulaqlarının böyüklüyü heç də onların daha yaxşı eşitmələri ilə əlaqədar deyil. Qulaqlar yelpik vəzifəsini yerinə yetirir. Fillərin dişləri çox qiymətli. Bu dişlərdən müxtəlif bəzək əşyaları hazırlanır.

Fillər sürü halında yaşayan heyvanlardır və gedəndə bir-birinin ardınca irəliləyirlər. Fillər insanlar kimi yaxşılığı və pisliyi unutmazlar. Hindistan filləri əhliləşdirilərək məişətdə və təsərrüfatda istifadə edilir. Ancaq Afrika fillərini əhliləşdirmək mümkün deyil. Fil saxlayan ailə uşağını asanlıqla filə etibar edib gedə bilər. Qədim dövrlərdə fillərdən təkə məişətdə deyil, həm də müharibələrdə istifadə etmişlər.

Şagirdlər verilmiş mətnləri oxuduqdan sonra hər qrup müvafiq BİBÖ cədvəlinin 3-cü sütununda yeni məlumatları yazır.

Şagirdlər oxuduqları şeirlərlə elmi mətnlər arasındakı uyğunsuzluğu müəyyən edirlər.

Müəllimin nəzərinə: “Tülkü” şeirində tülkünün qulaqlarının kiçik, elmi mətnə (eləcə də şəkildə) isə kifayət qədər böyük olduğu bildirilir. “Fil” şeirində isə iki elmi səhv var. Əvvəla, fil cəmi 70-80 il yaşayır. İkincisi, Hindistan fillərindən fərqli olaraq Afrika filləri əhliləşmir.

Mətnlə bağlı iş dəftərinin 106-cı səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Dil qaydaları

Müəllim aşağıdakı misraları nəsrə çevirib cümlədə sözlərin ardıcılığını bərpa etməyi tapşırır.

Gözləri, qulaqları Çox sevirilər armudu, Onların düşmənidir
Xirda olur tülkünün. Bir də balı ayılar, İti sancan arılar.

Sual: – “Ayı” şeirinin sonuncu misrasındakı “çaparaq” sözünü necə başa düşürsünüz? “Çapmaq” feili, adətən, hansı heyvanla bağlı işlədilir?

Müəllimin nəzərinə: Dilimizdə “çaparaq” sözünün iki mənası var və mənadan asılı olaraq bu sözdə vurğunun yeri fərqlidir. “Atı yeyin sürmək” mənasında işləndikdə vurğu ikinci hecaya düşür. “Qaç-qaç” mənasında vurğu sonuncu hecaya düşür.

Sual: – Şeirdə hansı misralar mürəkkəb cümlə şəklindədir? Həmin cümlələri dəftərə köçürün. (Fil otyeyən dinc heyvandır, uzunca bir xortumu var. Onlar çoxlu yük daşıyır, ağır gedir, gec yorulur. İtlər qalxıb hürüşür, ayı qorxuya düşür və s.)

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 106-cı səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 107-ci səhifəsində də verilmişdir.)

ŞİR VƏ TÜLKÜ

Şir qocalmışdı, artıq ova çıxma bilmirdi. **1**. Belə getsə, acından öləcəyini gören şir hiyləyə ... **2**. Yuvasına girib özünü xəstəliyə vurdu. Bunu eşidən heyvanlar bir-bir ona baş çəkməyə gəldilər. Şir də onları tutub yeməyə başladı. **3**. O, içəri girmədi, şirin yuvasının ağzında durub hal-əhval tutdu:

- Necəsən, ay şir, özünü necə hiss edirsən?
- Çox pisəm, tülkü qardaş. İçəri niyə girmirsən?

Tülkü dedi:

- İçəri girmirəm, çünki bayaqdan izlərə baxıram, görürəm, giren çoxdur, çıxan isə yoxdur.

Lev Tolstoy

1. “Tülkü bundan duyuc düşdü” cümləsi nömrələnmiş boşluqlardan hansına yazılmalıdır?

- A) 1 B) 2 C) 3

2. Nöqtələrin yerinə hansı ifadə yazılmalıdır?

- A) ayaq açdı B) əl atdı C) üz verdi

3. Hansı rənglə verilmiş sözün kökündə “k” hərfi yoxdur?

- A) B) C)

4. Tülkü nə üçün şirin yuvasına girmədi?
- A) Yuvanın ağzındakı izlər çox qorxulu idi.
 - B) Şirin hiyləsini başa düşmüşdü.
 - C) Şirin yuvasında tülküyə yer qalmamışdı.
5. Hansı cümlədə “ağız” sözü mətndəki mənasında işlənib?
- A) Ana qazanın ağzını açıb xörəyin dadına baxdı.
 - B) Səlim dostunu evin ağzına qədər ötürdü.
 - C) Xəstə ağzını açıb ağrıyan dişini həkimə göstərdi.

Yazı üzrə qiymətləndirmə (ifadə)

CEYRAN OVU

Babam tez-tez ceyran ovuna gedirdi. Bir gün o, ömründə ilk dəfə ovdan əliboş qayıtdı. O gündən babam bir daha ceyran ovuna getmədi. Bir dəfə biz bunun səbəbini soruşduq. O, qaşlarını çatıb dərinə nəfəs aldı və bizə belə bir əhvalat danışdı:

– Ova getmişdim. Birdən yaxında bir ceyran gördüm. O, boynunu burub mənə baxırdı. Qaçmadığını görüb təəccübləndim. Yaralı olduğunu zənn etdim.

Əlli ildən artıq idi ki, ceyran ovuna gedirdim. Saçımın sayı qədər ceyran ovlamışdım, amma yorulub yolda qalan və ya yaralı heyvana güllə atmamışdım. Mən ceyranı yoxlamaq üçün onu nişan aldım. Bu zaman onun qara gözlərində bir yalvarış gördüm. Mən qəsdən çaxmağı şaqıldatdım. Onun gözəl qara gözlərində yaş parladı. “Bu nə sirdir?” – deyərək ona yaxınlaşdım. Ceyran yaralı deyildi. Onun yanında yenidən doğulmuş bir cüt balası vardı. Gözlərim yaşardı. Bir də heç vaxt ceyrana güllə atmayacağıma and içdim.

İlyas Əfəndiyevdən

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. Hansı bənddə sadə cümlə verilib?
- A) Yağış yağdı və hava təmizləndi.
 - B) Dənizdə tufan güclənir, lakin gəmi yoluna davam edirdi.
 - C) Yağış durmadan yağır, otları, çiçəkləri əzirdi.
2. “Ayrılarımı könül candan?” misrasında cümlə üzvlərinin düzgün sırası necə olmalıdır?
- A) Candan ayrılarımı könül?
 - B) Könül candan ayrılarımı?
 - C) Könül ayrılarımı candan?
3. “Nadir bağçanın ətrafını çəpərlədi” və “Mal-qara körpə ağacları yeməsin” sadə cümlələrindən əmələ gələn mürekkəb cümlə hansı bənddə düzgün verilmişdir?
- A) Nadir bağçanın ətrafını çəpərlədi, mal-qara körpə ağacları yeməsin.
 - B) Nadir bağçanın ətrafını çəpərlədi ki, mal-qara körpə ağacları yeməsin
 - C) Nadir bağçanın ətrafını çəpərlədi və mal-qara körpə ağacları yeməsin.
4. “Biz tərəvəz yığırıdık, tərəvəzçilər isə yeşikləri maşınlara yükləyirdilər” cümləsinin baş üzvləri hansı bənddə düzgün verilib?
- A) tərəvəz, yığırıdık, maşınlara, yükləyirdilər
 - B) biz, yığırıdık, yeşikləri, yükləyirdilər
 - C) biz, yığırıdık, tərəvəzçilər, yükləyirdilər
5. Hansı bənddə mürekkəb cümlə verilib?
- A) Mahir qardaşından aldığı məktubu anasına oxudu.
 - B) Kəndin ətrafındakı kolluqda yeni əkin sahəsi açıldı.
 - C) Yaz gəldi, tarlalarda iş canlandı.

Dərs 73. BUĞDA ÜŞÜYÜRMÜ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Verilmiş mövzu ətrafında araşdırmalarını məruzə şəklində təqdim edir.
1.2.4. Verilmiş sadə mətni bədii ifadə vasitələri ilə zənginləşdirməklə obrazlı və emosional nəql edir.	Bədii ifadə vasitələrini müəyyən edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.2. Bədii və elmi-kütləvi mətnlər haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Mətndə təsvir olunmuş hadisələrin elmi izahını verir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Mətnin müəyyən hissəsini təxəyyülünə uyğun genişləndirməklə nəql edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Mətndən əldə etdiyi elmi məlumatlara əsaslanaraq öz fikirlərini yazır.

Motivasiya (“mikrofon”)

Müəllim markeri şərti mikrofon kimi qəbul edir və “Siz tətilər zamanı kəndə (yaxud şəhərə) gedərkən hansı yeni məlumatlarla qayıdırsınız?” sualı ilə “mikrofon”u şagirdlərdən birinə təqdim edir (*şagirdlərə əvvəlcədən tapşırıqlar ki, suallara lakonik və konkret cavablar versinlər*). Həmin şagird cavab verdikdən sonra mikrofonu digər yoldaşına ötürür. Bir neçə şagirdi dinlədikdən sonra müəllim siniflə birlikdə şagirdlərin fikirlərini ümumiləşdirir.

Oxu

Dərslikdən “Buğda üşüyürmü” mətni (səh. 160-161) müəyyən hissələrdə fasilələr verilməklə oxunur. Fasilələrdə müəllim suallarla şagirdlərə müraciət edir:

1-ci fasilədə (“Gedək” cümləsindən sonra):

– Sizcə, Azər kəndə gələndə payızın daha hansı xüsusiyyətlərini müşahidə etdi? Fikrinizi əsaslandırın.

2-ci fasilədə (“Sonra Azərin sual dolu baxışlarını görüb dedi” cümləsindən sonra):

– Payızlıq taxıl nədir? Sizcə, adamların traktorun yanı ilə getməsində məqsəd nə idi? (*Cavab: toxum səpirdilər*)

Şagirdlərdən bilən varsa, payızlıq taxılın nə olduğunu izah edir. Ola bilər ki, şagirdlərdən heç biri payızlıq taxılın nə olduğunu bilməsin. O zaman şagirdlər təxminlərinə görə bu ifadənin mənasını izah edə bilərlər.

3-cü fasilədə (“Çox sağ ol”, – deyərək ona təşəkkürünü bildirirdi” cümləsindən sonra şagirdlər payızlıq taxıl haqqında əvvəl bildiklərini mətndən aldıkları məlumatlarla müqayisə edirlər):

– Mavi rənglə verilmiş abzası genişləndirərək nəql edin. Nüsbə şəhərdə indiyə kimi görmədiyi nələrə qarşılaşa bilərdi? (Dərslik, səh. 161, tap. 1)

Şagirdlər cümlələrlə və ya qruplarla işləyib genişləndirilmiş mətn qura bilərlər. Bir neçə təqdimat dinlənir və müzakirə olunur. Dinləyənlər öz əlavələrini edirlər.

Daha sonra mətn sona qədər oxunur və 161-ci səhifədəki 2-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

Yazı

– Bu mətndən kənd təsərrüfatı haqqında nələri öyrəndin? Fikirlərini yaz.

Danışma

3-cü tapşırıq. “Yorğan kimi” bənzətmədir.

4-cü tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra “Epitet”lə bağlı olan məlumat şagirdlərə çatdırılır. Şagirdlər elə cümlələr söyləyirlər ki, orada epitet işlənsin.

5-ci tapşırıq. “Alma gözlüm”, “qız birçəklim” (**atın yalından ayrılıb alınə tökülən tük dəstəsi**) epitetdir.

Şagirdlər 4 qrupa bölünür. Qruplara aşağıdakı tapşırıqlar verilir:

I qrup: – Üzüm necə yetişdirilir?

II qrup: – Pomidor necə yetişdirilir?

III qrup: – Pambıq necə yetişdirilir?

IV qrup: – Portağal necə yetişdirilir?

Müəllim: – Bunlardan hansı qışda da yetişir və qardan, soyuqdan onların “üşüməməsi” üçün hansı tədbirlər həyata keçirilir?

İş dəftərinin 108-ci səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 74. NOVRUZ BAYRAMI (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Verilmiş mövzu ətrafında araşdırmalarını məruzə şəklində təqdim edir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Mətnə rast gəldiyi yeni sözlərin mənasını kontekstə əsasən müəyyənləşdirməklə izah edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Şeiri ifadəli və emosional şəkildə oxuyur.
3.1.5. Sınıf səviyyəsinə uyğun olaraq müəyyən edilən əməli yazılar (məktub, açıqca, elan, ərizə, dəvətnamə, məlumat) yazır.	Tədbirlə bağlı elan yazır.

Motivasiya (anlayışın çıxarılması)

Lövhədə aşağıdakı sxem çəkilir. **Müəllim:** – Mərkəzdəki dairədə hansı söz yazılmalıdır?

“Novruz bayramı” cavabı alındıqdan sonra bu sözlər dairədə yazılır və müəllim sual-cavab yolu ilə şagirdlərin Novruz haqqında biliklərinin diaqnostik qiymətləndirməsini keçirir.

Söz ehtiyatı

Şagirdlər “Novruz bayramı” şeirini (dərslik, səh. 162) əvvəlcə səssiz oxuyurlar. Həmin səhifədəki test sualı şifahi olaraq müzakirə edilir və düzgün cavab tapılır (“B” variantı). Şagirdlər şeirdə mənasını bilmədikləri yeni sözlərin siyahısını tuturlar. Şagirdlərdən biri öz siyahısını təqdim edir. Buradakı sözlər lövhədə yazılır. Digər şagirdlər bu siyahıya bilmədikləri başqa sözləri əlavə edirlər. Bundan sonra müəllim lövhədəki sözləri bir-bir göstərərək “Kim bu sözün mənasını bilir?” deyərək soruşur. Şagirdlər sözlərin mənalərini izah etdikcə izahın doğruluğu şeirdəki kontekstə əsasən yoxlanılır.

Müəllimin nəzərinə: “Miz”, “löyün”, “badam”, “nabat”, “kam”, “lopa” sözlərinin izahına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. “Löyün” sözü “görmək, görünüş” mənasını versə də, şeirdə “növ” mənasında işlənmişdir.

Danışma

Dərslərdəki şeirdə hər biri 4 + 2 misradan ibarət olan altı bənd var. Hər bənddə Novruz bayramının bir mərasimi öz əksini tapır. Beləliklə, şagirdlər 6 qrupa bölünürlər və hər qrup bir bənd üzərində araşdırma işi aparır.

Qruplara tapşırıq: – Verilmiş şeir parçasında əks olunan Novruz mərasimi haqqında kiçik məruzə hazırlayın. Məruzənin planını tutun və təqdim edin.

Məruzəni hazırlamaq üçün şagirdlərə vaxt verilir. Qruplar məruzəyə hazır olduqlarını bildirəndən sonra müəllim təqdimatın formatını elan edir.

Qrup lideri müvafiq bəndin ilk dörd misrasını oxuyur. Bunun ardınca bütün qrup xorla sonrakı iki misranı oxuyur. Daha sonra lider məruzənin mövzusunı və məruzəçini elan edir. Qrupun təyin etdiyi məruzəçi təqdimat edir.

Yazı

Novruz bayramının keçirilməsi haqqında elan yazın.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 75. QIZIL BALIQ (6 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdikləri, eşitdikləri, oxuduqları hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Dinlədiklərini və oxuduqlarını ümumiləşdirərək müvafiq mövzuda məruzə hazırlayıb təqdim edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.2. Bədii və elmi-kütləvi mətnlər haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu mətndən əldə etdiyi elmi məlumatlara şəxsi araşdırmalarını da əlavə etməklə məruzə şəklində təqdim edir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir. Oxuduğu əsərin süjet xəttini təxəyyülünə uyğun dəyişməklə yaradıcı şəkildə nəql edir.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Bəzi köməkçi nitq hissələrinin cümlədəki rolunu müəyyənləşdirir.

Motivasiya

*Bir quşum var,
Dərisi puldan,
Gözləri nurdan.*

Tapmacanın açması (balıq) tapılır.

Müəllim: – Kim evdə akvariumda balıq saxlayır?

Əgər sinifdə belə şagirdlər varsa, onlar akvarium balıqlarına necə qulluq etdikləri haqda danışirlər. Dinləyən şagirdlər onları maraqlandıran suallarla danışanlara müraciət edirlər.

Əgər sinifdə balıq saxlayan şagird yoxdursa, BİBÖ üsulundan istifadə edilir:

AKVARIUM BALIQLARI HAQQINDA		
BİLİRİK	BİLMƏK İSTƏYİRİK	ÖYRƏNDİK

Oxu (proqnozlaşdırma)

Dərslikdən “Qızıl balıq” mətni (səh. 163-165) “*Amma bir azdan bədbəxtlik baş verdi*” cümləsinə qədər oxunur.

– *Sizcə, nə baş verdi?*

Şagirdlər cavab variantlarını söyləyirlər. Mətnin davamı “*Lakin uşaqların sevinci uzun sürmədi*” cümləsinə qədər oxunur. Şagirdlərin fərziyyələri mətndə yazılanlarla müqayisə olunur. Müəllim mətnin davamı ilə bağlı proqnozları söyləməyi təklif edir:

– *Görəsən, uşaqların sevinci nə üçün uzun sürmədi?*

Mətnin davamı sona qədər oxunur. 1-ci tapşırıqdakı sual cavablandırılır.

Əlavə suallar:

– *Nə vaxtsa sorğu kitabından istifadə etmisiniz? Nə üçün?*

– *Ala balığın ölümünə səbəb nə oldu?*

– *Balığın qəlsəmələrini insanın hansı orqanı ilə müqayisə etmək olar?*

– *Babanın yolladığı balıqların sağ qalması üçün onlar nə etməli idilər?*

2-ci tapşırıq ev tapşırığı kimi verilə bilər.

Mətnlə bağlı tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 109-cu səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Dinləmə**AKVARIUM BALIQLARI**

Şüşə qablarda çay və dəniz balıqlarını ilk dəfə çinlilər saxlamışlar. Ancaq akvariumda balıq saxlamaq elə də asan deyil. Bunun üçün müxtəlif şərtlərə əməl etmək lazımdır.

İlk növbədə akvariumu su ilə doldurmaq lazımdır. Lakin bu elə-belə kran suyu ola bilməz. Suyun tərkibi saxladığınız balığın növündən asılı olaraq şirin və ya duzlu, oksigenlə zəngin və ya kasad, təmiz və ya bulanıq ola bilər. Məsələn, dəniz balıqlarının şirin suda yaşaması mümkün deyil. Hər bir balıq müvafiq həyat şəraitinə uyğunlaşır. Balıqların yaşadığı, nəfəs aldığı, içdiyi su müəyyən şərtlərə cavab vermirsə, onlar ölə bilər.

Akvariumda saxlamaq üçün balıqları necə seçmək lazımdır? Əvvəla, çalışmaq lazımdır ki, balıqlar təxminən eyni ölçüdə olsun və eyni su hövzəsində yaşamış balıqlar olsun. İkincisi, balıqları yemləyərkən diqqətli olmaq lazımdır. Bəzi balıqlar xüsusi yemlərlə qidalanır. Adi balıq yemləri ilə qidalanan balıqlar da az deyil. Akvariumun suyunu dəyişərkən balıqları bir-bir tutub müvəqqəti olaraq başqa qaba köçürmək lazım gəlir. Bu zaman balıqları zədələmək olmaz. Ona görə də balıqları tutmaq üçün əl torundan istifadə etmək lazımdır. Bundan başqa, kran suyunu bir müddət saxlamaq üçün ayrıca vedrə də almalısınız.

Sual: – *Mətni dinlədikdən sonra balıqların akvariumda necə saxlanması haqqında əlavə hansı məlumatları öyrəndiniz?*

Danışma

Şagirdlər dərslikdən oxuduqları və dinləmə mətnindən aldıkları məlumatlar əsasında “Akvarium balıqlarına qulluq” mövzusunda məruzə hazırlayıb təqdim edirlər.

Dil qaydaları

Motivasiya xarakterli 3-cü tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra qayda oxunur və mənimsədir. Şagirdlər müstəqil olaraq mürəkkəb cümlələr söyləyir və həmin cümlələrin bir-biri ilə nə ilə bağlandığı tapılır.

4-cü tapşırıq. Cavab: 1 – amma; 2 – çünki; 3 – və.

İş dəftərinin 110-cu səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 111-ci səhifəsində də verilmişdir.)

DOVŞANLAR VƏ QURBAĞALAR

Bir dəfə dovşanlar yığışb öz həyatlarından şikayət etməyə başladılar: “Adamlar da, itlər də, qartallar da, başqa heyvanlar da bizi qırır. Qorxu içərisində yaşayıb əzab çəkməkdənsə, birdəfəlik ölmək yaxşıdır. Gəlin özümüzü göldə boğaq”.

Dovşanlar gölə tərəf qaşdılar. Dovşanlar 4-9 il yaşayır, ot və tərəvəzlə qidalanırlar. Qurbağalar tapbılıtnı eşidib suya tullandılar. Dovşanlardan biri dedi: “Dayanın, dostar! Özümüzü boğmağa tələsməyək. Qurbağaların həyatı, görünür, bizimkindən də ağırdır: onlar hətda bizdən də qorxurlar”.

Lev Tolstoy

1. Nə üçün dovşanlar gölə atılmaqdan imtina etdilər?

- A) Özlərindən də pis vəziyyətdə olanları görüb təsəlli tapdılar.
- B) Qurbağalardan iyrendilər.
- C) Yadlarına düşdü ki, onlar üzə bilmirlər.

2. Qurbağalar nə üçün gölə tullandılar?

- A) Ölmək istəyirdilər.
- B) Dovşanlardan qorxdular.
- C) Sudan kənarda qalsalar, ölə bilərdilər.

3. Səhv yazılmış sözləri düzgün yazmaqla və “yad” cümləni ixtisar etməklə mətni köçür.

Yazı üzrə qiymətləndirmə (məktub)

Mövzu: “Valideynlərim xaricdə işləyirlər. Mən nənəmlə qalıram. Ayın sonunda yekun qiymətləndirmə üzrə çox aşağı nəticələr göstərdim. Elə həmin gün atam elektron poçtla mənə məktub göndərmişdi. O məndən qiymətlərimin necə olduğunu soruşurdu. Mən onu kədərləndirmək istəməzdim, amma ona bir cavab yazmalı idim”.

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. Hansı cümlədə nöqtələrin yerinə “çünki” sözünü yazmaq olar?

- A) Meşəyə qaranlıq çökmüşdü ... uşaqlar evə dönmək istəmirdilər.
- B) Rüstəm zəng vurub xəbər verdi ... məktəbimizə Bakıdan qonaqlar gələcək.
- C) Tarlalarda çiyid tez cücərdi ... səpindən sonra yağış yağmışdı.

2. Hansı bənddəki cümlələrdən mürəkkəb cümlə düzəltmək *olmaz*?

- A) Qar uçuşunu başladı. Alpinistlər böyük qayanın altında gizləndilər.
- B) Dünəndən meşə yanırdı. Biz yayda düşərgəyə gedəcəyik.
- C) Havalər isti idi. Durnalar uçub gəldilər.

3. "Musiqi çalındı, ..." cümləsinin sonuna hansı cümlə əlavə olunsaydı, mürəkkəb cümlə yaranar?
- A) rəqqasələr səhnəyə çıxdılar.
B) rəqs musiqisi səsləndi.
C) müəllim uşaqlara dedi.
4. "O, sevincindən yerə-göyə sığmırdı, ... bütün dünyanı ona vermişdilər" cümləsində nöqtələrin yerinə yazıla *bilməz*:
- A) sanki B) elə bil C) çünki
5. Hansı mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında səbəb-nəticə əlaqəsi var?
- A) Yağış kəsdi, gün çıxdı, uşaqlar həyəətə düşdülər.
B) Tamaşanın başlanmasına az qalmışdı, lakin dostum gəlib çıxmamışdı.
C) Balıqçılar sahilə tələsirdilər, çünki külək güclənmişdi.

Dərs 76. SAĞSAĞAN NƏ AXTARIRDI (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi mətndəki fikirləri genişləndirərək şərh edir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
3.1.5. Sınıf səviyyəsinə uyğun olaraq müəyyən edilən əməli yazılar (məktub, açıqca, elan, ərizə, dəvətnamə, məlumat) yazır.	Dinlədiyi əsərin qəhrəmanına məktub yazaraq onun hərəkətlərinə qiymət verir.
4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.	Sözün tələffüzünə əsaslanaraq onun səs tərkibi haqqında fikir yürüdür.

Motivasiya

Müəllim: – *Heyvan və quşlarla insanların həyat tərzində hansı oxşar cəhətlər var?*

Şagirdlər cavab variantlarını söyləyirlər. Məqsəd hər bir canlının özünə ev, yuva düzəltmək kimi xüsusiyyətini açıqlamaqdır. Bunun üçün müəllim "Hazır yuva" (dərslik, səh. 88) hekayəsini də xatırlada bilər.

Sual: – *Sizcə, ev, yuva canlıların həyatı üçün hansı əhəmiyyəti daşıyır?*

Şagirdlər "soyuqdan qorunmaq", "nəsil artırmaq" kimi nəticələrə gəlirlər.

Oxu

Dərsliyin 166-cı səhifəsindəki mətn şagirdlər tərəfindən oxunur və həmin səhifədəki 1-ci tapşırıq yerinə yerilir.

Daha sonra şagirdlər mətnlə bağlı iş dəftərinin 112-ci səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə edə bilərlər.

Dinləmə

SAĞSAĞAN YUMURTASI

Yazın daş göyərdən günləri idi. Güllərin, çiçəklərin qoxusu, quşların cəh-cəhi insanın ruhunu oxşayırdı. Uşaqlarla kəndin ayağındakı çəmənlərdə top-top oynayırıq. Birdən Şamil "Ora bax" deyərək yaxınlıqdakı qovaq ağacını göstərdi. Diqqətlə baxanda gördüm ki, ağacın hündür budaqları arasında bir yuva var. Bilmirəm kimdənsə eşitmişdik ki, sağsağan yuvasında qızıl olur və o sözü eşidəndən bütün quş yuvalarını əldən keçirirdik. Şamil "sağsağan yuvasıdır" dedi və biz bir göz qırpımında ağacın kəlləsinə dırmaşdıq. Yuvada üç yumurta vardı. Şamil onları götürüb qoynuna yığdı. Nə qədər elədimsə, inadından dönmədi. Ağacdən düşüb evimizə gedəndə acıqla mənə "ana uşağı" dedi.

Suallar: – “Yazın daş göyerdən günləri idi” cümləsini necə başa düşürsünüz? (Yazın elə bir vaxtı idi ki, ətrafda hər şey yamyaşıl rəngə boyanmışdı)

- Şamilin hərəkətinə münasibətinizi bildirin.
 - Sizcə, hadisələr necə davam edəcək?
 - “Ana uşağı” kimə deyirlər? Əsərin qəhrəmanını “ana uşağı” adlandırmaq olarmı?
- Şagirdlər öz versiyalarını dedikdən sonra müəllim mətnin davamını oxuyur.

Evdə anam nə qədər elədisə də, dilimə bir şey vurmadım. Arxa otağa keçib başımı kitab-dəftərlə qatmaq istədim. On beş-iyirmi dəqiqə keçmişdi ki, Şamilin səsini eşitdim, məni çağırırdı. Doğrusu, evdən çıxmaq istəmirdim. Axırda anam hirsələndi: “Əə, eşitmirsən, çıx gör nə istəyir”. Sonra da deyinməyə başladı: “Bunlara bax, səhərdən axşama qədər o ağacın başında, bu ağacın başında, atdan düşüb eşşəyə minirlər, eşşəkdən düşüb ata minirlər. Göydə uçan quşlar da sizin əlinizdən zara gəlib”. Bu sözləri eşidəndə ürəyim “gupp” elədi; bu quş məsələsi anamın ağlına haradan gəlirdi?

Könülsüz-könülsüz başımı pəncərədən çıxardım. Şamil ovcundakı yumurtaları mənə uzadıb: – Aparaq yuvaya qoyaq, – dedi.

Bir andaca ona olan kinim əriyib getdi. Pəncərədən tullanıb onun yanına qaçdım. Yumurtaları yuvaya qoyub yerə enəndə elə sevinirdim ki, elə bil böyük qəhrəmanlıq eləmişdim.

Bizim evin yanına çatanda Şamil birdən bic-bic gülümsədi və “yumurtaları qaynatmışdım” dedi. Onun bu sözləri məni sarsıtdı.

Mətnin bu hissəsi şagirdlərin versiyaları ilə müqayisə olunur.

Suallar: – Şamilin bu hərəkətini necə adlandırmaq olar? (qəddarlıq)

- Sizcə, hadisələr necə davam edəcək?

Şagirdlər öz versiyalarını dedikdən sonra müəllim mətnin davamını oxuyur.

Aradan on-on beş gün keçdi. Axşamüstü uşaqlarla top-top oynayırdıq. Birdən kimsə əli ilə göstərib: “Bu niyə belə zaryır?” – dedi. Hamımız dayanıb dinşəməyə başladıq. Sağsağan yuvasından inilti səsi gəlirdi. Hər bir söz dedi: əqrəb çalıb, bala çıxarır, qızdırması var, canına bit düşüb... Səhəri gün sağsağanın fəryad səsi kəndin hər tərəfindən eşidilirdi.

- Suallar:**
- “Dinşəmək” sözünü necə başa düşürsünüz?
 - Sağsağan niyə fəryad edirdi?

Daha bir neçə gün keçdi. Bir gün günortaya yaxın qonşumuzda fəryad eşidildi. Səsindən tanıdım, Şamilin nənəsi Gülsənəm qarı idi. Çəpərdən tullanıb özümü onların həyətinə saldım. Şamil ərik ağacının altında arxası üstə uzanmışdı. Üst-başı qan idi. O, ağacdən yığılıb əl-qolunu sındırmışdı. Qonşular köməyə gəldilər, Şamili ehmalca maşına qoyub xəstəxanaya apardılar. Hamı təəccüblənirdi, necə olub ki, səhərdən-axşamadək ağaclara dırmaşan Şamil bir ərik ağacından yığılaraq özünü bu günə salıb.

Əli Çərkəzoğlu

Mətnin sonluğu şagirdlərin versiyaları ilə müqayisə olunur.

Yazı

Tapşırıq: – Şamilə məktub yazıb onun hərəkətlərinə münasibətinizi bildirin.

Dil qaydaları

Dərslərdəki 2-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

İş dəftərinin 112-ci səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 77. YAZ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Verilmiş mövzu ətrafında araşdırmalarını məruzə şəklində təqdim edir.
2.1.4. Çoxmənalı sözləri omonimlərdən fərqləndirir və nitqində istifadə edir.	Oxuduğu mətndəki omonim və çoxmənalı sözləri müəyyən edir, onların kontekstə görə mənasını izah edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Oxuduğu mətndəki məlumatları mənimsəyir və nəticə çıxarır.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Mətndəki məlumatları genişləndirməklə verilmiş mövzu ilə bağlı kiçik təqdimat edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Fəsillərlə bağlı inşa yazır.
4.1.7. Cümlə və onun növləri ilə əlaqədar kiçik təqdimatlar edir.	Cümlələrin quruluşuna görə növlərini müəyyən edir.

Motivasiya

Müəllim şagirdlərə yaz fəslini əks etdirən tablonu (şəkil) nümayiş etdirir və soruşur:

– Rəssam hansı fəsli tabloda əks etdirib? Fikrinizi əsaslandırın. Hansı fraqmentlər yazdan xəbər verir?

Şagirdlər cavab variantlarını söyləyirlər.

İfadəli oxu

Dərsliyin 167-ci səhifəsindəki “Yaz” şeiri şagirdlər tərəfindən ifadəli oxunur.

Söz ehtiyatı

Dərslikdən 1-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

Sual: – Şeirdəki daha hansı sözlər müxtəlif mənələrdə işləyə bilər? Həmin sözləri seç və cümlə içərisində işlət. (dağ, göy, sürü, saz)

– Birinci iki misranın son sözlərini hansı sözlərlə əvəz etmək olar? (şaxta, bahar)

– Şeirdəki cümlələrin xəbərini tapın və onun mənasını izah edin.

a) Yenə coşub Araz, Kür,
Sahilləri hey **sökür**.

c) Bir yanda göy tarlalar
Dəniztek **dalğalanar**.

b) Kənddə adam **qaynaşır**.

ç) Yaz xoş xəbərlə gəlmiş,
Canlanır hər yanda iş.

Qruplarla iş. Şagirdlər 4 qrupa ayrılırlar və onlara “Yaz” şeiri ilə bağlı tapşırıqlar verilir:

I qrup: – Şeirdə verilmiş məlumatlardan istifadə etməklə “Yazda təbiət” mövzusunda təqdimat hazırlamalı və dərslikdəki şeirdən yazda təbiətin təsvir olunduğu misraları ifadəli oxumalı.

II qrup: – Şeirdə verilmiş məlumatlardan istifadə etməklə “Quşlar yazda” mövzusunda təqdimat hazırlamalı və dərslikdəki şeirdən quşların təsvir olunduğu misraları ifadəli oxumalı.

III qrup: – Şeirdə verilmiş məlumatlardan istifadə etməklə “Yazda əkinçilik” mövzusunda təqdimat hazırlamalı və dərslikdəki şeirdən yazda insanların əməyinin təsvir olunduğu misraları ifadəli oxumalı.

IV qrup: – Dərslikdən sonuncu misraları ifadəli oxumalı və bu misralarla şairin nə demək istədiyi haqqında təqdimat hazırlamalı (dərslik, səh. 167, tap. 2).

Şagirdlərə tapşırıqlar ki, təqdimat hazırlayarkən şeirdəki məlumatları öz bildikləri ilə genişləndirsinlər.

Mətnlə bağlı tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 113-cü səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə etmək olar.

Dinləmə

TAP GÖRÜM

İlçə adlı kişi çölə çıxıb dörd dəfə qollarını açdı. Hər açanda qollarından üç quş uçdu. Birinci üç quş uçanda qarlar əriməyə, çaylar daşmağa başladı, ağaclar yaşıllaşdı, çəmənləri otlar və çiçəklər bürüdü.

İkinci üç quş uçanda havalar istiləşdi: taxıl, qovun, qarpız yetişdi.

Üçüncü üç quş uçanda alma, armud, heyva, nar, üzüm yetişdi, güclü və soyuq küləklər əsdi, yarpaqlar töküldü, göy üzünü tez-tez buludlar aldı, yağışlar yağdı.

Dördüncü üç quş uçanda qar yağdı, şiddətli şaxta oldu, boran-çovğun başladı.

İlçə kişinin quşları çox qərribə idi. Hər birinin dörd qanadı, hər qanadın yeddi lələyi var idi. Hər lələyin bir üzü ağ, o biri üzü qara idi.

Vladimir Dal

Suallar: – *Birincidən başlayaraq hər bir quşun hansı fəslə bildirdiyini söylə.*

- *Quşların qanadları nəyin rəmzidir?*
- *Qanadların lələkləri nəyin rəmzidir?*
- *Lələyin ağ, qara rəngləri nəyin rəmzidir?*

Tapmaca

Bir ağacım var, on iki budağı,

Hər budağının otuz yarpağı,

Hər yarpağın bir üzü qara, bir üzü ağ. (il, aylar, 30 gün, gecə-gündüz)

Yazı

“Ən çox sevdiyim fəsil” mövzusunda inşa yazmaq tapşırılır.

İş dəftərinin 113-cü səhifəsindəki tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Dil qaydaları

Şeirdən elə misralar seçilir ki, mürəkkəb cümlə düzəltmək mümkün olsun. Bu tapşırıq “Auk-sion” oyunu şəklində də keçirilə bilər.

İş dəftərinin 113-cü səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 78. ALMA AĞACI (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Verilmiş mövzu ətrafında araşdırmalarını məruzə şəklində təqdim edir.
1.2.4. Verilmiş sadə mətni bədii ifadə vasitələri ilə zənginləşdirməklə obrazlı və emosional nəql edir.	Atalar sözləri və məsəlləri uyğun olaraq yerində işlədir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərin mövzusunı və ideyasını müəyyənləşdirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.

Motivasiya

Müəllim: – *Məhəmməd peyğəmbər demişdir: “Qiyamət günü başlasa belə, əlində bir budaq olan onu ləngimədən əksin”. Ulu peyğəmbərin bu sözlərini necə başa düşürsünüz?*

Şagirdlər öz fikirlərini söylədikdən sonra müəllim soruşur:

– *Bəs siz ağac əkə bilirsinizmi? Bunun üçün hansı biliklərə malik olmaq lazımdır?*

Şagirdlər arasında bağçılıq işində müəyyən təcrübəsi olanlar bu haqda danışırlar.

Oxu (proqnozlaşdırma)

Dərslikdən (səh. 168-169) “Alma ağacı” mətni “*Qəribədir, – deyə Zakir təəccüblə dodaqlarını büzdü*” cümləsinə qədər oxunur.

Sual: – *Görəsən, Cəfərin əkdirdi ağac nə üçün quruyurdu? (Dərslik səh.169, tap. 1)*

Şagirdlərin cavab variantlarından sonra mətnin davamı sona qədər oxunur.

Şagirdlərin fərziyyələri mətnə yazılanlarla müqayisə olunur.

Sual: – *Sizcə, bundan sonra Cəfər öz əvvəlki xasiyyəti (xarakterindən) əl çəkəcək?*

Dərsliyin 169-cu səhifəsindəki 2-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

Mətnlə bağlı tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 114-cü səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

“Ziqzaq”. Şagirdlər beş ekspert qrupuna bölünürlər. Qruplara aşağıdakı mətnlər verilir.

1-ci ekspert qrupu

Ağacları payızda və ya yazda torpağın donu açıldığı vaxt əkmək olar.

İlk öncə ağac məhsuldar torpaqda ekilməlidir. Yeri qazıb üst qatını bir tərəfə, alt qatını başqa tərəfə topla. Qazdığın sahənin eni təxminən 1-1,5 metr, dərinliyi 50-80 sm olmalıdır.

2-ci ekspert qrupu

Qazdığın yerə bir az yumşalmış torpaq tökürsən. Üzərinə ehmalca ağacın yüngülcə təmizlənmiş köklərini qoyursan. Yaxşı olar ki, bunu iki nəfər etsin. Biri tingi lazımı hündürlükdə tutsun, digəri tingin ətrafını bellənmiş torpaqla doldursun. Köklərin arasında boş yerlərin qalmamasına, yanına bərk torpağın yapışmamasına nəzarət etməlisən. Ağacın köklərinin başladığı hissə qazdığın çuxurun hündürlüyündən bir az görünməlidir.

3-cü ekspert qrupu

Ayırdığın torpaq qatlarından daha məhsuldar olanı əvvəl doldurursan. Üzərindən isə alt qatı tökürsən. Torpağı tökə-tökə yüngülcə əllə basmaq lazımdır. Ən üst qatda isə bir az ayaqla basmaq olar. Əgər zədələnmiş budaqlar varsa, bir neçəsini kəsə bilərsən. Amma tingi tam formaya gətirməyə 1 ildən tez başlamaq olmaz. Əgər hava küləklidirsə, tingin yanına çubuq və ya taxta basdırıb dəsmalla sarıya bilərsən ki, külək tingi qırmasın.

4-cü ekspert qrupu

Tingi əkdikdən dərhal sonra sulamaq lazımdır. Bunun üçün ekilmiş tingin ətrafında kiçik dairə qazılır və ora bir-iki vedrə su tökülür. Bu onun üçün lazımdır ki, ağacın köklərinin torpaqla təması və rütubətin ötürülməsi bərpa olunsun. İstilərdə ağacı tez-tez, normal havada isə həftədə bir dəfədən az olmayaraq sulamaq lazımdır.

5-ci ekspert qrupu

Otaq bitkilərini çiliklər və yarpaqları ilə çoxaldırlar. Məsələn, limon bitkisini yarpaqları ilə çoxaldırlar. Otaq bitkilərini çoxaltmaq üçün kəsilmiş çilik və yarpağı dibçəyə sancın, üzərinə bərni çevirin və işığa qoyun. Bir neçə gündən sonra bərnini bitkinin üzərindən götürün. Limon bitkisini də bu yolla çoxaldın. Bəzən çilik və qələmləri çoxaltmaq üçün onu əvvəlcə suyun içərisinə qoyurlar. Bitkidə kök əmələ gəldikdən sonra onu dibçəyə əkirlər.

Hər bir ekspert qrupunda şagirdlər verilmiş mətni diqqətlə oxuyub ona başlıq düşünməlidirlər. Daha sonra hər qrupdan bir nəfər ayrılır və onlar yeni bir qrup yaradırlar. Bu qrupda hər şagird oxuduğu mətnin başlığını deyir və məzmununu nəql edir. Bu zaman ekspert qrupları öz mətnlərinə aid suallar hazırlayır.

Qarışıq qrupda bütün mətnlər dinləndikdən sonra ekspert qrupları bir-bir (növbə ilə)

suallarını səsləndirir. Onların suallarına qarışıq qrupun üzvləri cavab verirlər. Nəzarət etmək lazımdır ki, hər bir ekspert qrupunun sualına onun nümayəndəsi deyil, qarışıq qrupun digər üzvləri cavab versinlər. Beləliklə, şagirdlərin oxu, dinləmə və danışma bacarıqları yoxlanılır.

4-cü tapşırıq yerinə yetirilir və 169-cu səhifədə verilmiş məsəllər haqqında məlumat oxunur. Müəllim tərəfindən bəzi məsəllər deyilir və bu məsəlin yaranma tarixi haqqında məlumat şagirdlərə çatdırılır. (Mənbə: **“Atalar sözü və məsəllər”**. Bakı, “Altun kitab”, 2015)

İş dəftərinin 114-cü səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, qrupların təqdimatı əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 79. ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TƏKRAR (2 saat)

Bu dərsdə dərsliyin 170-ci səhifəsində verilmiş sual və tapşırıqlar yerinə yetirilir, müvafiq bölmədə tədris olunmuş materiallar təkrarlanır. Bununla yanaşı, müəllim həm özünün hazırladığı materiallardan, həm də müxtəlif qiymətləndirmə vasitələrindən istifadə edə bilər. Tapşırıqların seçimi zamanı bölmədə reallaşdırılmış standartları əsas götürmək lazımdır.

Dərs 80. 6-cı BÖLMƏ ÜZRƏ KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ (2 saat)

Dinləmə və yazı üzrə qiymətləndirmə

DELFINLƏR

Delfinlər suda yaşayır və sürətlə üzə bilirlər. Delfinlər başqa balıqlar kimi suyun içində nəfəs ala bilmirlər. Bu səbəbdən onlar nəfəs almaq üçün nizamlı şəkildə suyun səthinə çıxırlar. Delfinlər bala doğmaqla nəsil artırır və öz balasını suda əmizdirirlər. Delfinin südü çox qatı və yağlı olur.

Siz, yəqin ki, sirkərdə və ya baxdığınız verilişlərdə əhliləşdirilmiş delfin görmüsünüz. Onların əhliləşdirilməsinə 8-9 ay vaxt lazım olur. Bu ağıllı heyvan insanları çox tez başa düşür. Hovuzlarda bəslənən delfinlər az bir zamanda qabdan səlqə ilə balıq götürüb yeməyi, yanan şamı üfürüb söndürməyi, voleybol oynamağı öyrənirlər.

Delfinlər balıqları ultrasəsle axtarıb tapırlar. Onlar ucadan qırıq-qırıq fit səsinə oxşar ultrasəsler buraxır və balıqlara toxunub qayıdan bu səsləri tutmaqla ovlarını tapırlar. Onlarda səmtbilmə qabiliyyəti çox yaxşı inkişaf edib.

Delfinlərdən birinə bədbəxtlik üz verdikdə sürüdəki başqa delfinlər onun həyəcan siqnallarını eşidir və köməyə gəlirlər. Delfinlər hətta suda batan adamları da xilas edirlər.

Dinləmə mətni üzrə tapşırıqlar (İş dəftərinin 115-ci səhifəsində də verilmişdir.)

1. Mətnə bu haqda məlumat yoxdur:

- A) delfinlərin çoxalması B) delfinlərin qorunması C) balıqların nəfəs alması

2. Delfinləri qısa müddətə əhliləşdirmək olur, çünki ...

- A) onlarda qavrama qabiliyyəti yüksəkdir. B) onlar insanların dilini bilir.
C) onlar ultrasəsler buraxa bilirlər.

3. Delfinlər ovladıqları balıqları necə tapırlar?

- A) onların qoxusunu duyub təqib etməklə
B) çıxardıqları ultrasəslerin köməyi ilə
C) balıqların suda buraxdıqları izlərlə

4. Başqa hansı ultrasəs çıxaran heyvanı tanıyırsan?

- A) durnabalığı B) yarasa C) xərçəng

5. Delfinlərin məməli heyvan olduğunu göstərən əsas cəhət:

- A) İnsanlar tərəfindən asanlıqla əhliləşdirilir.
B) Səmtbilmə qabiliyyəti yüksəkdir.
C) Balasını südlə əmizdirir.

6. Əhliləşdirilmiş delfinlər nələri edə bilir, onlar insanlara necə kömək edirlər?

Oxu və dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 116-117-ci səhifələrində də verilmişdir.)

QUŞLAR

1) Dünyada 9800-dən çox quş növü var. 2) Quşların əsas xüsusiyyəti onların uça bilməsidir. 3) Ancaq pinqvin, dəvəquşu kimi quşlar uça bilmir. 4) Ana pinqvin yumurtlayır, yumurtanın üstündə ata pinqvin yatır.

Quşlar arasında kolibri yeganə quşdur **ki**, daldalı da uça bilir. O həmçinin **ən** kiçik quş sayılır. Yeni Zelandiyada yaşayan kivi isə qanadı olmayan yeganə quşdur. Quşlar arasında papua quşu zəhərli olması ilə digərlərindən fərqlənir. Zəhər onun lələklərində olur. Qağayı yeganə quşdur **ki**, dəniz suyunu içə bilir. Çünki qağayının boğazında təmizləyici süzgəc var.

Quşlar yumurta qoymaqla nəsil artırır. Onların arasında dünyada ən kiçik yumurta kolibri quşuna, ən böyük yumurta isə dəvəquşuya məxsusdur. Dəvəquşunun yumurtasının tam bişməsi **üçün** onu 2 saat qaynatmaq lazımdır.

1. Fikirlərdən biri dəvəquşuya aiddir:

- A) Qanadı olmayan yeganə quşdur.
- B) Dünyada ən sürətlə uçan quşdur.
- C) Yumurtası gec bişir.

2. Mətnə hansı suala cavab var?

- A) Papua lələyindəki zəhərdən hansı məqsədlə istifadə edir?
- B) Uça bilməyən quşlar hansılardır?
- C) Pinqvin harada yaşayır?

3. Mürəkkəb sözü seç.

- A) dəvəquşu
- B) pinqvin
- C) qağayı

4. 1-ci abzasda neçənci cümlə məzmununa görə sonuncu abzasa uyğun gəlir?

- A) 1 B) 2 C) 3 D) 4

5. Quşlara aid xüsusiyyətləri müəyyən et.

- A) kivi B) kolibri C) pinqvin

1. Həm önə, həm də daldalı uça bilir.

A B C

2. Qanadları olduğu halda uça bilmir.

A B C

3. Qanadları yoxdur.

A B C

6. Biri yanlışdır:

- A) Papua dəniz suyunu içə bilən yeganə canlıdır.
- B) Qağayıların boğazında duzlu su təmizlənir.
- C) Yumurtanın üstündə ata pinqvin yatır.

7. 9800 sayından düzəldilmiş sıra sayı hansı bənddə düzgün yazılıb?

- A) 9800-üncü B) 9800-cü C) 9800-ci

8. Mavi rənglə verilmiş köməkçi nitq hissələrinin mətndəki funksiyasını müəyyən et.

- A) üçün B) ən C) ki

1. Özündən əvvəl gələn sözə yeni məna çaları verir.

A B C

2. Cümlələrin bir-birinə bağlanmasına xidmət edir.

A B C

3. Əlamətin yüksək dərəcədə olduğunu bildirir.

A B C

7-ci bölmə

ƏXLAQİ DƏYƏRLƏR

Dərs №	Mövzu	Məzmun standartları	Saat sayı	Dərslik səh.	İş dəftəri səh.	MMV səh.
81	Məni itirməyin	1.2.1, 2.2.1, 2.2.4, 3.1.4, 4.1.7	2	172-173	118	183
82	Ən böyük dövlət	1.2.2, 1.2.3, 2.2.4, 3.1.4	2	174	119	184
83	Buz	1.1.1, 2.2.1, 2.2.3, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.3, 4.1.1, 4.1.6, 4.1.7	2	175-176		185
84	Çinar ağacı. Xan çinar	1.2.2, 1.2.3, 2.2.1, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.3	4	177-178	120-121	187
85	Çiçək – yeddi rəng ləçək	1.2.1, 2.2.1, 2.2.3, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.1, 3.1.4, 4.1.1, 4.1.5	4	179-183	122	190
86	Yaxşılığa əvəz	1.1.1, 1.2.2, 2.1.4, 2.2.1, 3.1.3	2	184	123	194
87	Dəvə ilə ver	1.2.2, 2.1.2, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.1	4	185	124-125	195
88	Körpə nəğmənin nağılı	2.2.1, 2.2.3, 2.2.4, 4.1.5	4	186-188	126	198
89	Lalə və Məryəm	1.2.1, 2.2.1, 2.2.4, 3.1.4, 4.1.1, 4.1.2	2	189-190	127	200
90	Məftunun bağa getməsi	2.2.1, 2.2.4, 3.1.4, 4.1.1, 4.1.5	4	191	128-129	201
91	Zəhmət və Zinət	1.2.2, 1.2.3, 2.1.2, 2.2.1, 2.2.3, 2.2.4, 2.2.5, 4.1.5, 4.1.6	4	192-196	130-131	203
92	Xor	1.2.2, 2.1.2, 2.1.4, 2.2.1, 2.2.4, 3.1.4, 4.1.1, 4.1.5, 4.1.6	2	197	132	206
93	Ümumiləşdirici təkrar		2	198		208
94	Kiçik summativ qiymətləndirmə		2		133-135	208
Yekun			40 saat			

Dərs 81. MƏNİ İTİRMƏYİN (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Dinlədiyi əsərdəki obraz və hadisələr haqqında fikirləri ümumiləşdirərək yekun nəticəyə gəlir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərin ideyasını müəyyənləşdirir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Oxuduğu və dinlədiyi əsərin ideyası ilə bağlı inşa yazır.
4.1.7. Cümlə və onun növləri ilə əlaqədar kiçik təqdimatlar edir.	Mətndəki cümlələri növlərinə görə fərqləndirir.

Motivasiya

Müəllim: – *Heç belə bir ifadə eşitmisinizmi: “Vicdanının səsinə qulaq as” və ya “Vicdanı ona əzab verir”? Bu ifadələri hansı hallarda işlədirlər?*

Şagirdlər vicdan haqqında öz fikirlərini söyləyirlər. Müəllim həyatdan misallar gətirməklə “vicdanlı olmaq”, “vicdanını itirmək” kimi ifadələri izah etməyi tapşırır.

Oxu

“Məni itirməyin” mətni (dərslik, səh. 172-173) abzaslarla oxunur. Bəzi abzaslardan sonra müəllim şagirdlərin qavrama və mənimsəməsini yoxlamaq məqsədilə suallar verir:

1. İnsanlar fəlakətin gəlməsini nədən hiss etdilər?
2. Fəlakətin gəlişini hiss edən insanların ümid yerləri nə oldu?
3. Od və suyun birləşməsi səhnəsini təsvir edin.
4. Vicdanın gəlişi təbiətdəki varlıqlar tərəfindən necə qarşılandı?
5. Vicdan nəyi yadda saxlamağı tövsiyə etdi?
6. Su vicdana qulaq asandan sonra nə baş verdi?
7. Vicdanın sözlərindən sonra od nə etdi?
8. Üç yoldaş bir-birini itirsələr, necə tapacaqlar?

“Ağuşuna götürmək”, “əlbəyaxa olmaq”, “pənah gətirmək” ifadələri izah olunur.

Dərsliyin 173-cü səhifəsindəki tapşırıqlar yerinə yetirilir.

Şagirdlər mətni hissələrə bölüb başlıqlar verirlər. Daha sonra cütlərə bölünərək mətni nəql edirlər:

1-ci cüt: – Göylərdən su ilə gələn bəla

4-cü cüt: – Suyun ram edilməsi

2-ci cüt: – Göylərdən od ilə gələn bəla

5-ci cüt: – Odun ram edilməsi

3-cü cüt: – Vicdanın müraciəti

6-cı cüt: – Üç yoldaş

Mətnlə bağlı tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 118-ci səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Dinləmə

VİCDAN

Yasəmən riyaziyyatdan dərslərini hazırlamadığına görə qərara aldı ki, məktəbə getməsin. Amma dərs vaxtı onu kəndin küçələrində görməsinlər deyə yaxınlıqdakı çay kənarına getdi. Çantasını və anasının bişirdiyi toyuq budu ilə çörək olan bağlamayı bir kolun dibinə qoydu. Çayın kənarı ilə gəzib moruq yığmağa başladı. Birdən moruq kolunun kölgəliyində oturmuş balaca bir oğlanla qarşılaşdı. Balaca ona mehriban, sadəlövh nəzərlərlə baxırdı.

Oğlanın əlində əlifba kitabını görən Yasəmən məsələnin nə yerdə olduğunu başa düşdü və onunla zarafat etmək istədi.

– Aha, dərsə getməmişən?! – o çox ciddi görkəm alıb dedi. – Bir tikə boyunla indidən valideynlərini də, məktəbi də aldadırsan?!

– Yox! – deyə balaca təəccüblə cavab verdi. – Mən dərsə gedirdim. Amma buralarda yekə bir it gəzir. O hürdü, mən də qaçıb gizlənmək istəyəndə yolu azdım.

Bu balaca oğlan elə gülməli və sadəlövh görünürdü ki, Yasəmən ona kömək etməyə bilməzdi. Uşağın əlindən tutub kəndə tərəf apardı və evlərinə yola saldı.

Yasəmən çantası və yeməyi kolun dibində qaldı. Oğlanın yanında onları götürməyə utandı. Elə bu vaxt budaqların arasından it çıxdı, çantaya dəymədi, toyuq budunu isə yedi. Yasəmən qayıdıb kolun altında oturdu və ağladı. Yox! Toyuq buduna görə deyil. Sadəcə, onun başı üstündə şən quşcuğazlar çox gözəl oxuyurdu. Bir də ki... onu vicdanı incidirdi.

Danışma (müzakirə)

Müəllim şagirdlərin diqqətini mətnin sonuncu cümləsinə yönəldir: “Sizcə, nə üçün Yasəmənı vicdanı incidirdi?” Müzakirədən sonra deyilmiş fikirlər ümumiləşdirilir.

Yazı

“Vicdan susarsa...” mövzusunda inşa yazmaq.

Dil qaydaları

Mətnin birinci abzasında ilk və son cümlələri quruluşuna görə təhli edin.

Müəllimin nəzərinə: Birinci cümlə ilk baxışda mürəkkəb görünə bilər, həmçins xəbərlə sadə cümlədir. Son cümlə isə üç sadə cümlədən ibarət mürəkkəb cümlədir.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 82. ƏN BÖYÜK DÖVLƏT (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Oxuduğu və dinlədiyi məlumatları həyatda gördükləri və eşitdikləri ilə əlaqələndirərək mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.
1.2.3. Dialoji mətnlər qurur və təqdim edir.	Oxuduğu dialoji mətni genişləndirərək ssenari qurub təqdim edir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Əsər qəhrəmanının səciyyələndirmək üçün müvafiq keyfiyyət bildiren sözlərdən istifadə edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş situasiyaya uyğun kiçikhəcmli esse yazır.

Motivasiya

Müəllim 3-cü sinifdə keçilmiş “Köhnə dərs” hekayəsini xatırladır. Şagirdlər Rəhman müəllimlə Sadiqin dialoqunu yada salır və əsərin ideyasını müəyyən edirlər. *(Əgər insan sağlamsa, onun kasıblıqdan şikayət etməyə haqqı yoxdur)*

Oxu (rollu oyun)

“Ən böyük dövlət” mətni (dərslik, səh. 174) fasilələrlə oxunur. Müəllim fasilələrdə suallarla şagirdlərə müraciət edir.

İkinci abzasdan sonra:

– Oğlana münasibətinizi bildirin.

“Sən ki böyük dövlət sahibisən!” cümləsindən sonra:

– Qoca nəyi nəzərdə tuturdu?

Mətnin sonunda:

– Nə üçün qoca qüvvət və sağlamlığı ən böyük dövlət sayırdı?

Dərsləyin 174-cü səhifəsindəki tapşırıq yerinə yetirilir. Şagirdlər tapşırıqca uyğun olaraq mətni genişləndirir və dialoji mətn (ssenari) qurub təqdim edirlər.

İş dəftərinin 119-cu səhifəsindəki tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

“Əqli hücum”. Müəllimin tapşırığı ilə şagirdlər əsərdəki gəncin xarakterini bir sözle səciyyələndirməyə çalışırlar. Hərə keyfiyyət bildiren bir söz deyir. Bu proses “naşükür” sözü səslənənə qədər davam edir. Sonrakı fəaliyyəti müəllim bu sözün izahı üzərində qurur.

Danışma (müzakirə)

“Ən böyük dövlət nədir?” mövzusunda müzakirə keçirilir. Müəllim təklif edir ki, şagirdlər aşağıdakı tezlərdən birini seçib müdafiə etmək üçün arqumentlər hazırlasınlar:

1. Ən böyük dövlət ağıl və bilikdir.
2. Ən böyük dövlət sağlamlıqdır.
3. Ən böyük dövlət çoxlu pul, mal və mülkdür.
4. Ən böyük dövlət dostlardır.

Yazı

Müəllim aşağıdakı cümlələri diktə edir:

“*Həyatımın ən çətin anları idi. Yoxsulluq məni sıxırdı. Ayaqyalın, başaçaq küçə ilə gedir və tələyimə lənət oxuyurdum. Birdən əlil arabasında oturmuş bir dilənçi gördüm. Onun ayaqları yox idi...*”

Tapşırıq: – Mətni davam etdirin. Əsər qəhrəmanının bundan sonrakı hərəkətlərini və düşüncələrini ən azı 5 cümlə ilə ifadə edin.

İş dəftərinin 119-cu səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 83. BUZ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.1. Dinlədiyi eyni məsələlər barədə müxtəlif fikirləri ümumiləşdirməklə yekun rəy bildirir.	Dinlədiyi və oxuduğu mətnlər arasında ideya yaxınlığını müəyyən edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.3. Verilmiş mətni genişləndirmək və davam etdirmək məqsədi ilə yaradıcı plan tutur.	Mətnin planına yeni başlıqlar əlavə edir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərin mövzusunı və ideyasını müəyyənləşdirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Əsəri başqa obrazın dilindən yaradıcı şəkildə nəql edir.
3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.	Dinlədiyi mətndəki dialoji hissəni təhkiyə formasında ifadə etməklə məzmununu yazır.
4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.	Deyilişi və yazılışı fərqlənən sözləri fonetik baxımdan təhlil edir.
4.1.6. Cümlənin düzgün qurulmasında baş və ikincidərəcəli üzvlərin yerini dəqiq müəyyən edir.	Cümlə qurarkən cümlə üzvlərinin ardıcılığına riayət edir.
4.1.7. Cümlə və onun növləri ilə əlaqədar kiçik təqdimatlar edir.	Mətdndəki cümlələri növlərinə görə fərqləndirir.

Motivasiya (anlayışın çıxarılması)

Müəllim lövhədən plakat asır və sxemin mərkəzində sual işarəsinin yerinə müvafiq sözü yazmağı tapşırır.

Şagirdlər müzakirələrdən sonra sual işarəsinin yerinə “məsuliyyətli” sözünü yazırlar.

Oxu

Dərslikdə verilmiş “Buz” hekayəsi (səh. 175-176) dörd hissəyə bölünüb “Ziqzaq” üsulu ilə oxunur.

Suallar: – Sizcə, qar topası əsərin qəhrəmanına nəyi xatırlatdı?

– Əsərin qəhrəmanı tapşırığın öhdəsindən necə gələcək?

– Buz nəyə lazım idi?

– Ana niyə oğlunu məzəmmət etdi?

– Əsərin qəhrəmanı niyə həyəcan keçirirdi?

– Mətdən hansı abzaslar ixtisar edilsə, məzmunu xələl gəlməz?

A) 1-ci və 3-cü

B) 2-ci və 4-cü

C) 1-ci və 5-ci

Sonra qrup nümayəndələri əsərin müvafiq hissəsini nəql edir və suallara cavab verirlər.

Dərsləyin 176-cı səhifəsindəki tapşırıqlar yerinə yetirilir.

1-ci tapşırıq. Cavab “B” variantıdır.

Dinləmə**İKİ QARDAŞ**

Əkrəm böyük oğlan idi. Məktəbə getməyinə bir il qalmışdı. Ancaq bir xasiyyətindən heç kimin xoşu gəlmirdi. Ona bir iş tapşıranda əvəzində nə isə istəyirdi.

Bir gün Əkrəmin anası bərk xəstələnmişdi. Əkrəmi çağıraraq dedi:

– Oğul, qızdırmadan dil-dodağım quruyub... Get xalangildən alma gətir.

– Heç bahar vaxtı da alma olar? – deyə o, acıqlı halda soruşdu.

Əkrəm qapını bərk çırpıb könülsüz evdən çıxdı. Həyətdə oynayan uşaqları görüb onlara qoşuldu.

Bir azdan Adil məktəbdən gəldi. O, ikinci sinifdə oxuyurdu. Tez çantasını yerinə qoyub anasının yanına qaçdı.

– Anacan, necəsən? Başın ağrıyır?

– Neçə saatdır Əkrəmi xalangilə alma üçün yollamışam, hələ də xəbər yoxdur.

Adil qardaşını həyətdə görmüşdü:

– Əkrəm həyətdədir, narahat olma. Alma üçün özüm gedərəm.

Adil on dəqiqəyə almaları gətirdi. Qabığını soyub dilimlədi və anasına yedizdirdi. Elə bu vaxt Əkrəm evə qalxırdı. Pəncərədən qardaşının anasını necə yedizdirdiyini, arada dəsmalla ağzını sildiğini görəndə evə girməyə üzü gəlmədi.

Bayram Həsənov

Tapşırıq: – Oxuduğunuz mətnlə dinləmə mətni arasındakı ideya yaxınlığını müəyyən edin.

Suallar:

1. Əkrəmin neçə yaşı olardı?

A) 4

B) 5

C) 6

2. Hekayədəki hadisə ilin hansı fəslinə təsadüf edir?

- A) qış B) yay C) yaz

3. “Üzü gəlmədi” söz birləşməsinə yaxınmənalı ifadəni tap.**4. Bunlardan hansını *dilimləmək* sözü ilə işlədə bilərik?**

- A) alma B) qarpız C) üzüm

5. Bunlardan hansı *tərgitmək* sözü ilə yaxınmənalıdır?

- A) əl çəkmək B) baş götürmək C) qol qoymaq

Yazı

Şagirdlər dialoqları təhkiyə üsulunda ifadə etməklə dinlədikləri mətnin qısa məzmununu yazırlar.

Dil qaydaları

5-8-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir.

5-ci tapşırıq. “Zəif” sözü səhv yazılıb.

Müəllimin nəzərinə: Dil qaydaları ilə bağlı 6-cı tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra müəllim müvafiq qaydanı uşaqlara izah edə bilər. Bəzi ikihecalı sözlərə saitlə başlanan şəkilçi əlavə etdikdə ikinci hecadakı sait düşür; məsələn: sinif – sinfə, beyin – beynim. Bundan sonra əlavə tapşırıqlar vermək olar. Aşağıdakı sözlərə saitlə başlayan şəkilçi əlavə edib yazın: şəkil, nəsil.

7-ci tapşırıq. Çox maraqlı oyun gedirdi (oyun – mübtədə, gedirdi – xəbər). Mən buzu yolun bir tərəfinə qoyub uşaqlara qoşuldum (mən – mübtədə, qoşuldum – xəbər).

8-ci tapşırıq. Mən bu qorxunc fikirdən uzaqlaşmaq istədim.

Müəllim aşağıdakı sualı verə bilər:

– Mübtədanın “mən” olduğunu hansı sözlə müəyyənləşdirdiniz?

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 84. ÇINAR AĞACI. XAN ÇINAR (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Oxuduğu və ya dinlədiyi mətnin ideyası ilə bağlı mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.
1.2.3. Dialoji mətnlər qurur və təqdim edir.	Oxuduğu və dinlədiyi mətni ümumiləşdirərək mətn qurur və təqdim edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu mətnlərdəki obrazları müqayisə edir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Mətndəki müəyyən epizodları genişləndirməklə nəql edir.
3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.	Dinlədiyi şeiri nəsrə çevirib yazır.

Motivasiya

Müəllim: – Hansı ağacları tanıyırsınız? (Şagirdlər ağac adlarını sadalayırırlar)

– Çinar ağacı haqqında nə bilirsiniz?

Çinar ağacının hündür, böyük çətirli və uzunömürlü olduğu, 1000 ildən çox yaşadığı bildirilir. Şəki xanlarının sarayını gören şagirdlər varsa, sarayın qarşısındakı çinar ağacından danışılır. Çinarın şəkli göstərilir. Bu çinarın 1530-cu ildə əkdirdi şagirdlərə çatdırılır. Bildirilir ki, onun hündürlüyü 30 metrden, gövdəsinin diametri 7 metrden çoxdur. Onun əzəmətindən, ətrafa kölgə salmasından danışılır.

Sual: – *Bədii ədəbiyyatda müsbət qəhrəmanların hansı əlamətləri çinara bənzədilir? (əzəmət, vüqar, əyilməzlik, uca qamət)*

Oxu

1-ci addım. Şagirdlər cütlərə bölünür. Hər cütdəki şagirdlərdən biri “Çinar ağacı” (dərslik, səh. 177-178), digəri “Xan çinar” (dərslik, səh. 178) mətnini səssiz oxuyur.

2-ci addım. Birincilərdən bir şagird mətni nəql edir, digərləri nəql zamanı buraxılmış vacib məqamları xatırlatmaqla mətni tamamlayırlar.

3-cü addım. Şagirdlər iş dəftərinin 120-ci səhifəsindəki tapşırıqdan istifadə edə bilərlər.

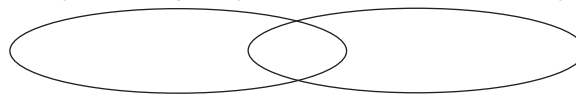
4-cü addım. “Xan çinar” mətnini oxuyanlar arasında ifadəli oxu üzrə müsabiqə keçirilir.

5-ci addım. Lövhədə Venn diaqramı çəkilir. Dərsliyin 178-ci səhifəsindəki 1-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

6-cı addım. Dərsliyin 178-ci səhifəsindəki 2-3-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir.

1-ci çinar (“Çinar ağacı”)

2-ci çinar (“Xan çinar”)

Şagirdlər oxuduqları mətnlərdəki çinar obrazlarını müqayisə edirlər. Müəllim şagirdlərin diqqətini hər iki mətnin son cümləsinə yönəldir:

1-ci mətn: – Gördünüz?! Külək mənə heç nə eləyə bilmədi.

2-ci mətn: – Mən kökümle bu torpağa bağlıyam.

Müəllimin nəzərinə: *Müzakirə nəticəsində şagirdlər belə bir nəticəyə gəlirlər: “Hər iki çinar məğrurdur, hər ikisi boyu, qaməti ilə fəxr edir. Lakin birinci çinar bununla lovğalanır, ikinci çinar isə buna görə torpağa təşəkkür edir”.*

Dinləmə

KUDU VƏ ÇINAR

Sizə deyim qəribə bir hekayət,
Ağıllılar ondan alsınlar ibrət.
Kudu dəni düşdü çinar altına,
Qorxutmadı onu yağış, qasırğa.
Qucaqlayıb çinarı tez boy atdı,
Çinardan da yuxarı baş ucaltdı.
Bilmədi ki, çinarın sayəsində
Yer tutmuşdur səmanın sayəsində.
(*kölgəsində*)

Tənə edib dedi: – Bəh, bəh, ey çinar!
Bu bağda sən görmüsən bir çox bahar.
Bir mənə bax, azca zaman içində
Qoydum geri səni dövrən içində.
Bir neçə il qucaqlaşsaq belə biz,
Heç kim mənə çata bilməz, şübhəsiz.
Oynaq olar mənə yüksək fələklər,
Meyvə dərər budağımdan mələklər.
Çinar gülüb dedi: – Öyünmə sən də,
Hünər məlum olar xəzan əsəndə.

Abbasqulu ağa Bakıxanov

Suallar: – “Kudu” sözünü hansı sözlə əvəz etmək olar? (qabaq)

– Bu şeirdəki kudu obrazını hansı çinar obrazı ilə müqayisə etmək olar?

Yazı

– Şeiri nəsrə çevirib yazın.

Danışma (qruplarla iş)

I qrup: – “Çinar ağacı” mətnindəki obrazları insan obrazları ilə əvəz etməklə mətn qurub təqdim edin.

II qrup: – “Xan çinar” mətnindəki obrazları insan obrazları ilə əvəz etməklə mətn qurub təqdim edin.

III qrup: – “Kudu və çinar” mətnindəki obrazları insan obrazları ilə əvəz etməklə mətn qurub təqdim edin.

Müəllim hər üç qrupa tapşır ki, qurduqları yeni mətnin ideyası oxuduqları və ya dinlədikləri müvafiq mətnin ideyası ilə eyni olmalıdır.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 121-ci səhifəsində də verilmişdir.)

DAYAQ OLSA

Qara ağdan seçilər,
Göz gözə dayaq olsa.
Ocaq sönməz dünyada,
Köz közə dayaq olsa.

Hər təpədən dağ olmaz,
Vüqarlı dağ dağılmaz.
Əyri artıb ağarmaz,
2 dayaq olsa.

Dünya firavan yaşar,
Həyat çağlayar, daşar.
Bülbüllər nəgmə qoşar,
1 dayaq olsa.

Namərd mərdə ad qoyar,
Naşını nadan duyar.
Dağı dağ üstə qoyar,
3 dayaq olsa.

Əvəz Mahmud Lələdağ

1. Mavi boşluqların yerinə uyğun sözləri seç.

A) 1 – düz düzə	2 – söz sözə	3 – diz dizə
B) 1 – söz sözə	2 – düz düzə	3 – diz dizə
C) 1 – diz dizə	2 – düz düzə	3 – söz sözə

2. “Dağ” sözü hansı cümlədə mətndəki mənasında işlənib?

- A) Vətənimiz Qafqaz dağları ilə əhatə olunub.
B) Qız yağı dağ eləyib tavanı kənara qoydu.
C) Vətən həsrəti onun ürəyinə dağ çəkmişdi.

3. Hansı sözdə şəkilçi sözün kökündən əvvəl gəlir?

- A) namərd B) dayaq C) vüqarlı

4. Şeirin məzmununa uyğun atalar sözünü seç.

- A) Od olmayan yerdən tüstü çıxmaz.
B) Dağ nə qədər uca olsa, el üstündən yol salar.
C) El bir olsa, dağ oynadar yerindən.

Yazı üzrə qiymətləndirmə (imla)

BALIQQULAĞI (116 söz)

Nazilə yuxudan təzəcə oyanmışdı ki, anası ona şad xəbər verdi: onlar bu gün atası ilə birlikdə dəniz sahilinə gedəcəklər. Yay tətilinin ilk günlərindən bu arzu ilə yaşayan Nazilənin gözləri güldü.

Atası Naziləni sahilboyu gəzdirdi. Nazilə xeyli rəngli, irili-xırdalı balıqqulağı topladı. Gəzintidən sonra onlar maşına tərəf yollandılar. Qızın əlində çoxlu balıqqulağı görən atası bunları nə edəcəyini soruşdu. Nazilədən səs çıxmadı.

Aradan xeyli keçmişdi. Bir səhər Nazilə sevincək yuxudan oyandı. Axı həmin gün anasının ad günü idi. Axşamdan atası onunla alacaqları hədiyyə haqqında danışsa da, bir qərara gələ bilməmişdilər.

Bir azdan Nazilə səliqə ilə bükülmüş hədiyyəsini anasına təqdim etdi. Ana sevinçək hədiyyəni açdı. Bu, rəngli balıqqulağılardan hazırlanmış gözəl bir gül rəsmi idi. Ata və ana fərəhlə Naziləyə baxdılar.

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. Mürəkkəb cümlələrdən birində bir mübtədə var:

- A) Hələ qar əriməmişdi, ancaq novruzgülü çiçəkləmişdi.
- B) Zəng çalındı, işıqlar söndü, tamaşa başlandı.
- C) Xəbər verdilər ki, axşam şiddətli külək əsəcək.

2. Hansı cümlədə nöqtələrin yerinə “ki” bağlayıcısı yazmaq lazımdır?

- A) Uşaqlar çalışdılar ... məktəbimiz yarışda birincilik qazansın.
- B) Bağın ətrafına çəpər çəkmək lazım idi ... mal-qara körpə ağacları yeyirdi.
- C) Musiqi çalındı ... rəqqasələr səhnəyə çıxdılar.

3. Sözlərdən birinə saitle başlanan şəkilçi artırıqda *k-y* əvəzlənməsi baş vermir:

- A) külək B) lək C) bilik

4. Cümlələrin birində “oğul” sözünün yazılışı səhvdir:

- A) Onun oğlu çox ağıllı idi. B) Oğlum məni sevindirdi. C) Oğlunuz sizi gözləyir.

5. Hansı şəkilçini “*sinif*” sözünə artırısaq, ikinci hecada səs düşümü baş verər?

- A) -də B) -lər C) -imiz

Dərs 85. ÇİÇƏK – YEDDİ RƏNG LƏÇƏK (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu kitab haqqında təəssüratlarını bölüşür. Verilmiş qrafik informasiyanı (barqrafı, diaqramı) şifahi şəkildə şərh edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.3. Verilmiş mətni genişləndirmək və davam etdirmək məqsədi ilə yaradıcı plan tutur.	Təxəyyülünə uyğun davam etdirdiyi mətnin planını tutur.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Əsər qəhrəmanının hərəkətlərinə münasibət bildirərək onun xarakteri haqqında fikir söyləyir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu əsərin məzmununa yeni süjet xətti və obrazlar əlavə etməklə mətni genişləndirir və nəql edir.
3.1.1. Hüsnxət normalarına riayət etməklə sürətlə yazır.	Mətni müəyyən edilmiş vaxt ərzində hüsnxət və orfoqrafiya normalarına uyğun yazır.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək inşa yazır.
4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.	Verilmiş sözlərin fonetik təhlili ilə bağlı fikirlər söyləyir.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqlərini izah edir.	Cümlədə köməkçi nitq hissəsinin yerini müəyyən edir.

Motivasiya

Müəllim: – Arzularınızı yerinə yetirə bilən sehrli çubuğunuz olsa idi, nə edərdiniz?
Şagirdlər cavab variantlarını söyləyirlər.

Oxu

Şəkillər üzrə proqnozlaşdırma. Müəllim dərsliyin 179-182-ci səhifələrində “Çiçək – yeddi rəng ləçək” mətninə çəkilmiş illüstrasiyalrı nəzərdən keçirməyi tapşırır.

Sual: – Şəkillərə əsasən bu mətnə nədən danışıldığını deyə bilərsinizmi?

Bir neçə şagirdin variantları dinlənir və müzakirə olunur.

Mətnin 1-ci hissəsi (səh. 179-180) oxunur.

Müəllim lövhədən belə bir cədvəl çəkilmiş plakat asır:

Hissələr	Jenyanın xarakteri	Əsaslandırma
1-ci hissə		
2-ci hissə		
3-cü hissə		

Müəllimin nəzərinə: Bu cədvəl mətnlə iş bitənədək (2 dərs – 4 saat müddətində) lövhədə qalır.

Sual: – Oxuduğunuz hissəyə əsasən Jenya haqqında nə deyə bilərsiniz? (səh. 180, tap. 2)

Cavab: – Jenya diqqətsiz və ehtiyatsız qızıdır.

Əsaslandırma: – İtin bublikləri necə yediyini hiss etmədi, güldanı əlindən yerə saldı.

Cədvəlin müvafiq xanaları doldurulur.

Mətnin 2-ci hissəsi (səh. 180-181) oxunur.

Sual: – 2-ci hissəyə əsasən Jenya haqqında nə deyə bilərsiniz?

Cavab: – Jenya inadkardır, bir qədər paxıldır, düşünmədən hərəkət edəndir.

Əsaslandırma: – Mübahisə edib öz istəyinə çatmaq üçün hər şeyə əl atır, qızların oyuncaqlarını görüb paxıllıq edir, 4 qiymətli ləçəyi 2 arzuya və bu arzulardan imtinaya sərf edir.

Cədvəlin müvafiq xanaları doldurulur.

Dərsliyin 181-ci səhifəsindəki 3-4-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir. 3-cü tapşırığı yerinə yetirmək üçün müəllim BİBÖ cədvəlindən və qlobusdan istifadə edir.

Müəllimin nəzərinə: Şimal qütbü haqqında şagirdlər 3-cü sinifdə “Həyat bilgisi” fənnindən tanışdırlar.

ŞİMAL QÜTBÜ HAQQINDA		
BİLİRİK	İSTƏYİRİK BİLƏK	ÖYRƏNDİK

Cədvəlin birinci iki sütunu doldurulduqdan sonra müəllim qlobusun ortasından keçən dəmir oxu göstərüb “Yerin oxu” dedikdə məhz bu oxun nəzərdə tutulduğunu bildirir və aşağıdakı mətni oxuyur.

Dinləmə**QÜTBLƏR**

Yerin iki coğrafi qütbü var: Şimal və Cənub. Bütün səma cisimləri kimi Yer də öz oxu ətrafında fırlanır. Bu zaman qütb nöqtələri istisna olmaqla Yer bütün nöqtələri fırlanaraq dairə cızır. Nəticədə gecə-gündüz yaranır.

Dünyanın istənilən nöqtəsində dayanıb kompasa baxsanız, onun əqrəbi şimala yönəlmiş olacaq. Əgər həmin istiqamətdə dayanmadan getsəniz, sonda Şimal qütbünə çatacaqsınız.

Şimal qütbü Yer oxunun Şimal yarımkürəsindən keçdiyi nöqtədir (*müəllim qlobusda nümayiş etdirir*). Bu nöqtə Şimal Buzlu okeanının ortasında yerləşir. Orada quru sahəsi yoxdur. İlboyu Şimal qütbündə çoxillik qalın buz qatı olur. Şimal qütbündə vaxt gecə və gündüzə bölünmür. Burada günəş ilin bir yarısı heç görünmür. Buna qütb gecəsi deyirlər. İlin digər yarısında isə

heç batmır. Buna isə qütb gündüzü deyirlər. Şimal coğrafi qütbündə orta temperatur göstəricisi qışda -40° , yayda isə təqribən 0° olur.

Cənub coğrafi qütbü isə Yer oxunun Cənub yarımkürəsindən keçdiyi nöqtədir. Cənub qütbü Antarktida materikindədir və ona birinci olaraq R.Amundsen çatmışdır.

Mətni dinlədikdən sonra şagirdlər BİBÖ cədvəlinin 3-cü sütununda qeydlər aparırlar.

Tapşırıq: – *Siz artıq bilirsiniz ki, Jenyanın çiçəyində cəmi bir ləçək qaldı. Görəsən, o, sonuncu ləçəyi necə istifadə edəcək? Mətni davam etdirin.*

Şagirdlər oxuduqları hissələrin və mətnin davamının geniş planını tuturlar. Planlar təqdim olunur.

Dil qaydaları

“Auksion” (cütlerle iş). Şagirdlər cütlərə bölünürlər. Cütler nömrələnir. Müəllim lövhədə cədvəl çəkir.

Cüt №	Ballar	Cüt №	Ballar	Cüt №	Ballar	Cüt №	Ballar
1		4		7		10	
2		5		8		11	
3		6		9		12	

Müəllim bildirir ki, indi mətnə işlənmiş bir neçə sözü növbə ilə səsləndirəcək. Cütler bu sözlərin fonetik təhlili ilə bağlı fikirlər söyləməlidir. Hər bir söz haqqında söylənilən fikir 1 balla, sonuncu fikir isə 3 balla qiymətləndiriləcək.

Müəllim aşağıdakı sözləri növbə ilə səsləndirir:

bağça, lövhə, nəzakət, təşəkkür, güldən, oğlanlar, oyuncaq, təsəvvür

Müəllim nəzarət edir ki, şagirdlər aşağıdakı göstəricilər üzrə sözləri təhlil etsinlər:

– Söz neçə səsdən ibarətdir?

– Səslərdən neçəsi sait, neçəsi samitdir?

– Sözdəki sait və samit səslərin növləri

– Sözlün səs və hərflər tərkibi eynidir/eyni deyil?

– Səslərin sayı hərflərin sayından çoxdur/azdır/eynidir?

– Söz ahəng qanununa tabedir/təbə deyil?

Mətnin davamını oxutdurmaq məqsədilə keçən dərstdə mətnin davamı ilə bağlı şagirdlərin variantlarından orijinal mətnə ən yaxın olanı seçilir və müzakirə olunur.

Sual: – *İnsanın əlində olan qeyri-adi imkanlardan yalnız özü üçün istifadə etməsi düzgündürmü? Mətnin birinci və ikinci hissələrində Jenyanın çiçəkdən istədiklərini necə qiymətləndirirsiniz?*

Oxu

Mətnin 3-cü hissəsi oxunur.

Dərsliyin 183-cü səhifəsindəki tapşırıqlar yerinə yetirilir. Eləcə də iş dəftərinin 122-ci səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlardan istifadə etmək olar.

Keçən dərstdə tərtib edilmiş “Jenyanın xarakteri” cədvəlinin 3-cü sətri doldurulur.

Mətnin planı tutulur. Əvvəlcə müəllim mətnin hər bir hissəsinə başlıq verməyi tapşırır. Daha sonra müəllim mətni yeddi hissəyə bölüb hissələri aşağıdakı kimi adlandırır:

1. *Jenya, it və bubliklər.*

2. *Xeyirxah qarı.*

3. *Sarı və qırmızı ləçəklər Jenyanın arzularını həyata keçirdi.*

4. *Şimal qütbünə getmək Jenya üçün problem deyil.*

5. *Jenyaya çoxlu oyuncaq lazım deyil.*

6. *Son ləçək Jenyanı düşünməyə vadar etdi.*

7. *Mavi ləçək – Jenya xoşbəxt-dir.*

Müəllim təklif edir ki, şagirdlər cütlərə bölünərək həmin hissələrə fərqli başlıqlar düşünsünlər.

Ən maraqlı və orijinal başlıqlar səsvermə yolu ilə seçilir və lövhədə yazılır. Daha sonra hər başlığa görə mətnin məzmunu genişləndirilmiş formada (yeni kiçik süjet xətləri əlavə etməklə) nəql olunur (hər şagird bir hissəni nəql etməklə).

Danışma

Müəllim iri kağız vərəqində səsvermə üçün 7 arzu bildiren cümlələr yazır və onları nömrələyir.

No	Arzu	Səs sayı
<i>Sehrli çubuğum olsa idi...</i>		
1	<i>çoxlu pulumun olmasını istədim.</i>	
2	<i>dərslərimə hazırlaşmadan hər şeyi bilmək istədim.</i>	
3	<i>əlil uşaqların hamısını sağaldardım.</i>	
4	<i>valideynlərimə uzun ömür arzulayırdım.</i>	
5	<i>yeni kompüter və oyun proqramları istəyərdim.</i>	
6	<i>işğal olunmuş torpaqların geri qaytarılmasını istədim.</i>	
7	<i>dərs günlərinin həftədə 3 gün olmasını istədim.</i>	
8		
9		
10		
11		
12		
13		
14		

Şagirdlərə bildirilir ki, onlar bu siyahıya daha 7 arzu əlavə edə bilərlər. Bunun üçün hər bir şagirdin bildirdiyi arzunu ən azı üç başqa şagird dəstəkləməlidir.

Beləliklə, siyahıya yeni arzular əlavə olunur. Siyahı tamamlandıqdan sonra arzular səsə qoyulur. Şagirdlərə bildirilir ki, hər biri ən çoxu 3 arzuya səs verə bilər. Səslər hesablanır və ən çox səs toplamış 3 arzu müəyyən olunur.

Səsvermənin nəticələri daha əyani olsun deyə rəngli diaqram şəklində də göstərilə bilər.

Müzakirə. Şagirdlər "Düzmü seçim etdik?" sualına cavab vermək üçün müzakirə keçirirlər. Əgər birinci üçlükdə daha "eqoist" arzular (məsələn, 1, 2, 5, 7) yer alıbsa, bu, Jenyanın birinci altı arzusu ilə müqayisə olunur. Digər arzuların seçimi əsaslandırılır.

Yazı

8-ci tapşırıq. Cavab "B" variantıdır.

Yuxarıdakı tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra "Qoşa nöqtə. Tire" haqqında verilən məlumat oxunur və mənimsədir.

9-10-cu tapşırıqlar yerinə yetirilir.

"Əgər Jenyanın çiçəyindən bir ləçək məndə olsaydı..." mövzusunda esse yazılır.

İş dəftərinin 122-ci səhifəsindəki 3-cü tapşırıq yerinə yetirilə bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 86. YAXŞILIĞA ƏVƏZ (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.1. Dinlədiyi eyni məsələlər barədə müxtəlif fikirləri ümumiləşdirməklə yekun rəy bildirir.	Dinlədiyi əsərdəki obraz və hadisələr haqqında müxtəlif fikirləri ümumiləşdirərək yekun nəticəyə gəlir.
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Debat zamanı oxuduqlarından və eşidib-gördüklərindən misallar gətirməklə fikirlərini əsaslandırır.
2.1.4. Çoxmənalı sözləri omonimlərdən fərqləndirir və nitqində istifadə edir.	Kontekstə görə omonim və çoxmənalı sözlərin mənalarını fərqləndirir və yaxınmənalı sözlərlə əvəz edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Obrazların nitqini onların xarakterinə uyğun səsləndirməklə şeiri ifadəli oxuyur.
3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.	Plan qurmaqla dinlədiyi mətnin məzmununu yazır.

Motivasiya

Müəllim: – *Atalar sözünü izah edin: “Yaxşılıq edib bir şey umursansa, eləməsən yaxşıdır”.* Şagirdlər həyatdan misallar gətirməklə atalar sözünü izah edirlər.

Oxu (rollu oyun)

“Yaxşılığa əvəz” şeiri (dərslik, səh. 184) 3 nəfər (aparıcı, dovşan və dələ) tərəfindən rollarla səsləndirilir. Müəllim hər obrazın nitqini onun xarakterinə uyğun səsləndirməyi tapşırır. Dovşanın sözlərini səsləndirən şagird öz rolunu şən əhvali-ruhiyyə ilə, oynaq tərzdə, dələnin sözlərini səsləndirən şagird isə ciddi və nəsihətamiz şəkildə ifa etməlidir.

Suallar:

- *Dovşanın əhvalını göstərən misraları oxuyun.*
- *Nə üçün dovşan özünün çəpgöz olmasına inanmamağa çağırır?*
- *Dovşanın kök haqqında dediklərinə nə əlavə edə bilərsiniz?*
- *Şeirdə dovşan nələri sevdiyini söyləyir?*
- *Dovşanı qabaqda hansı təhlükə gözləyirdi?*
- *Dovşan dələyə minnətdarlığını necə bildirdi?*
- *Nə üçün dələ yaxşılığın əvəzini istəmədi?*

Söz ehtiyatı

Dərsliyin 184-cü səhifəsindəki tapşırıq yerinə yetirilir. Eləcə də iş dəftərinin 123-cü səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlardan istifadə etmək olar.

Danışma (debat)

I qrup: – *Hər bir insan istəyər ki, onun yaxşılığını qiymətləndirsinlər.*

II qrup: – *Yaxşılığın əvəzində yaxşılıq və ya tərif gözləmək insana yaraşmaz.*

Dinləmə

TƏMƏNNASIZ YAXŞILIQ

Qoca bir əkinçi tarlada işləyən zaman gördü ki, bir quzğun caynağına aldığı hacileyləyi yuxarıdan buraxıb daşa çırpdı. Quzğun leyləyin üstünə bir də şığımaq istədi. Ancaq ona qədər qoca özünü hacileyləyə çatdırdı. Quzğun qocanı görüb havada bir neçə dövrə vurdu və uçub getdi. Qoca baxdı ki, leyləyin qanadı və qıçı qırılıb. Axşam evə dönəndə hacileyləyi də özü ilə gətirdi. Bir müddət onu müalicə etdi. Hacileyləyin qanadı və qıçı sapsağlam oldu. Qoca əkinçi buna çox sevindi. O, hacileyləyi gətirib çölə buraxdı.

Aradan xeyli keçdi. Qoca əkinçi şuma toxum səpirdi. Bir də gördü ki, budur ha,

hacileylək gəldi, onun başı üstündə çırpınıb qanad çaldı. Axırda da ağzından yerə bir neçə toxum salıb getdi. Qoca bildi ki, bu, xeyirliyədir. Toxumları səliqə ilə torpağa basdırdı. Vaxt-vədə gəlib çatdı. Bu toxumdan iri qarpızlar əmələ gəldi. Qoca qarpızlardan birini kəsdi. Baxdı ki, içindən qızıl tökülür. Sevincək qarpızları yığıb evə apardı.

Bu xəbər ölkənin padşahına çatdı. Hökmdar əkinçini hüsuruna çağırırdı. Ondan bu məsələnin sirrini soruşdu.

Qoca əkinçi çarəsiz qalıb hacileylək əhvalatını danışdı.

Şah əmr edib dedi:

– Sənə üç gün möhlət verirəm, hər necə olur-olsun, həmin hacileyləyi mənə gətirərsən.

Ağır cəzadan qorxan qoca əkinçi tor düzəltdi, tələ qurdu, çox çətinliklə hacileyləyi tutub şaha gətirdi. Şah əmr elədi ki, hacileyləyin qanadının birini və bir qıçını sındırsınlar. Sonra şah quşa xüsusi bir yer ayırdı. Onu böyük bir qayğı ilə sağaltmağa başladı. Quşu sağaltdıqdan sonra onu öz əlləri üstə alıb havaya uçurdu. Hacileylək bir an içərisində uçub görünməz oldu, çox-çox uzaqlara uçdu. Şah hər gün pəncərənin qabağında durub quşun yolunu gözləyirdi. Quş, həqiqətən, bir səhər geri qayıtdı və ağzında bir neçə toxum gətirdi.

Şahın adamları quşun güllü bağçaya atdığı toxumları bir-bir yerdən yığdılar. Şahın əmri ilə bağçanı tərtəmiz etdilər. Qızılgül kollarını çıxarıb bir kənara atdılar. Əvəzində torpağa quşun gətirdiyi toxumları əkdilər. Bir neçə gündən sonra bağçanı qaratikan kolu ağzına götürdü. Qaratikanı nə qədər qoparıb atdılar, kökünü kəsə bilmədilər.

Şah elə bildi ki, qoca əkinçi onu aldadıb, başqa hacileyləyi gətirib. İstədi onu çağırub boynunu vurdursun. Bu vaxt şahın müdrik vəziri ona dedi:

– Şahım sağ olsun. Qocanın burada günahı yoxdur. Quş elə həmin quşdur. Amma qoca əkinçinin ona etdiyi yaxşılıq təmənnəsiz, səninki isə təmənnalı yaxşılıq idi. Bunu bilən quş hər kəsə öz payını çatdırıb.

Müəllim suallar verməklə dinləmə mətninin şagirdlər tərəfindən nə dərəcədə qavranıldığını yoxlayır. Şagirdlərin hekayədəki obrazlar haqqında fikirləri ümumiləşdirilir.

Yazı

Dinlənilmiş mətnin planı tərtib edilir və şagirdlər plan əsasında mətnin məzmununu yazırlar.

İş dəftərinin 123-cü səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə etmək olar.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 87. DƏVƏ İLƏ VER (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Oxuduğu və ya dinlədiyi əsərlə bağlı fikirlərini müdafiə etmək üçün arqumentlər gətirir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Öyrəndiyi yeni söz və terminlərin mənasını təxmin edir, lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Obrazın xarakterindəki əsas cəhəti müəyyən edir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu əsərin məntiqi sonluğunu düşünüb təqdim edir.
3.1.1. Hüsxnəxt normalarına riayət etməklə sürətlə yazır.	Mətni müəyyən edilmiş vaxt ərzində hüsxnəxt və orfoqrafiya normalarına uyğun yazır.

Motivasiya

Müəllim: – “Əl tutmaq Əlidən qalıb” ifadəsini eşitmisiniz?

– Bu ifadənin mənasını izah edin.

– Bu ifadədə “Əli” dedikdə kim nəzərdə tutulur?

– Həzrət Əli haqqında nə bilirsiniz?

Şagirdlərin cavabları dinləndikdən sonra müəllim aşağıdakı məlumatları şagirdlərə çatdırır:

Həzrət Əli Məhəmməd peyğəmbərin əmisi oğlu və onun ən yaxın sirdaşı olmuşdur. İslamı qəbul etmiş ilk şəxslərdən biri olan Əli eyni zamanda peyğəmbərimizin qızı Həzrət Fatimənin həyat yoldaşı olmuşdur. Onun iki oğlu – Həsən və Hüseyin islam dəyərləri uğrunda şəhid olmuş və islam tarixində şəhidlik təcəssümü kimi qalmışdır. Hər il müsəlman təqvimi ilə məhərrəm ayında onların şəhidliyi yad edilir.

İslam aləmində Həzrət Əli qəhrəmanlıq, ədalət, səxavət, elm, bilik simvolu kimi qəbul edilir. Məhəmməd peyğəmbər özü demişdir: “Mən elmin şəhəriyəm, Əli isə onun qapısıdır”. Həzrət Əlinin qeyri-adi keyfiyyətləri haqqında bir çox rəvayətlər var. Onlardan biri haqqında biz bu dərisdə oxuyacağıq.

Oxu

Dərslərdən “Dəvə ilə ver” mətni (səh. 185) oxunur. Həzrət Əli obrazı təhlil olunur. Həmin səhifədəki sual cavablandırılır (*“Fikirləşdim ki, belə desəm, məni də dəvə ilə birlikdə yoxsula verər”*).

Söz ehtiyatı

Mətnə işlənmiş *noxta* (*ev heyvanlarının boynuna salınan kəndir, ip və ya qayıq*), *çuval* (*böyük kisə*), *riza* (*razılıq, məmnunluq*) sözləri əvvəlcə şagirdlərin təxmininə görə, sonra isə lüğətə görə izah olunur.

Dinləmə

Bir küçədə məşhur bir milyonçu yaşayırdı. O, saysız-hesabsız var-dövlətindən kasıb uşaqların müalicəsi üçün hər il müəyyən məbləğdə pul ayırırdı.

Həmin küçədə yaşayan kasıb ailə isə yetim bir uşağı himayəsinə götürməyi qərara aldı. Qarı dedi:

– Biz son qəpik-quruşumuzu bu uşağa xərcləməli olacağıq. Şorbaya tökmək üçün duz almağa belə pulumuz qalmayacaq.

– Eybi yox, – deyə qoca cavab verdi. – Duzsuz yeyərik.

Sual: – Sizcə, kim daha səxavətlidir? Fikrinizi izah edin.

Danışma (debat)

– Səxavətli olmaq üçün mütləq imkanlı (varlı) olmaq lazımdır.

– Səxavətli olmaq üçün imkanlı (varlı) olmaq heç də vacib deyil.

Yazı

Mətnin dialoq hissəsi dəftərə köçürülür, durğu işarələrinin düzgün işlənməsinə xüsusi diqqət yetirilir.

İş dəftərinin 124-cü səhifəsindəki tapşırıqlardan istifadə etmək olar.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 125-ci səhifəsində də verilmişdir.)

ŞƏXSİYYƏT

Şagirdlər müəllimlərini gözleyirdilər. Sınıf hay-küydən lərzəyə gəlirdi. Bir azdan müəllim gəldi. Şagirdləri sərt baxışlarla süzdükdən sonra masanın arxasına keçdi. T...b...şiri

götürüb yazı taxtasına böyük “1” yazdı, üzünü şagirdlərə tutub: “Baxın, – dedi. – Bu, şəxsiyyətdir. İnsanın həyatda malik olduğu ən qiymətli şeydir”. Sonra “1”-in yanına bir “0” yazdı: “Bu isə bacarıqdır. Bacarıq və şəxsiyyət 1-i 10 edər”. Bir “0” da yazdıqdan sonra: “Bu isə təcrübədir. Əgər 10-sunuzsa, təcrübə ilə 100 olarsınız”. Sifirlar artıqca növbə qabiliyyətə, istedadla, zəhmətə də çatdı.

Müəllim hər dəfə “1”-in yanına yeni bir “0” yazanda axırıncı rəqəm ... dəfə artırdı. Sonra müəllim silgini götürüb “1”-i sildi. Yazı taxtasında yalnız bir-birinin arxasınca düzülmüş sifirlar qaldı. Nəhayət, müəllim son sözünü dedi: “Baxın, bu ədəddə hər sifirin öz yeri var idi. Ancaq “1”-i sildik və sifirların heç bir qiyməti qalmadı.

1. Əgər ardıcılıqla getsən, istedad neçə olacaq?

A) 1000

B) 10000

C) 100000

2. İkinci abzasda nöqtələrin yerinə hansı söz uyğun gəlir?

3. Altından xətt çəkilmiş sözdə nöqtələrin yerinə uyğun saitləri seç.

A) a, ə

B) a, a

C) ə, a

4. Mətnin əsas ideyasını əks etdirən variantı seç.

A) Əgər şəxsiyyət olmasa, yerdə qalan digər keyfiyyətlərin heç bir əhəmiyyəti yoxdur.

B) İlk növbədə insanda istedad və qabiliyyət olmalıdır.

C) Şagirdlərin sinifdə səs salması onlarda şəxsiyyətin olmaması deməkdir.

5. “Qabiliyyət” sözünün fonetik təhlili ilə bağlı səhvi seç.

A) Səslərin sayı hərflərin sayından çoxdur.

B) İncə saitlərin sayı qalın saitlərdən çoxdur.

C) Kar samitlərin sayı cingiltili samitlərdən azdır.

Yazı üzrə qiymətləndirmə (ifadə)

FİL VƏ CANAVAR

Bir canavar vardı. O çox tənbel idi, nə yuvasını təmir edir, nə də təmizləyirdi. Yuvası çirkli və köhnə idi, az qalırdı uçub dağılsın.

Bir dəfə canavarın yuvasının yanından bir fil keçirdi. O, yuvanın damına azca toxundu və dam əyildi. Fil canavara dedi:

– Bağışla mənə, dostum! Mən bunu bilərəkdən etmədim! İndi onu düzəldərəm!

Fil yaxşı usta idi, işdən də qorxmurdu. Çəkil, mismar götürdü və damı təmir etdi.

Dam əvvəlkindən də möhkəm oldu. Canavar isə fikirləşdi: “İşə bax! O məndən, deyəsən, qorxdı! Əvvəl üzr istədi, sonra özü damı təmir etdi. Onu məcbur edirəm, mənə təzə ev tiksin! İndi ki qorxur, demək, sözümdən çıxmıyacaq!”

– Dayan! – deyə o, filə qışqırdı. – Bu nə deməkdir? Elə bilirsen yaxanı belə asanlıqla məndən qurtaracaqsan? Evimin damını uçurtdun, yalandan mismarla bərkitdin, indi də qaçmaq istəyirsən? Elə şey yoxdur, mənə yeni ev tik! Özü də yeyin tərpen, yoxsa dərsini elə verərəm, adın yadından çıxar!

Bu sözləri eşidən fil cavab vermədi, xortumunu canavarın qarnına dolayıb iylənmiş su ilə dolu çalaya atdı. Sonra canavarın yuvasının üstünə oturdu və onu əzdi. “Bu da sənə yeni ev!” deyərək çıxıb getdi.

Canavar özünə gələndə təəccüblə dedi:

– Heç nə başa düşmürəm! Əvvəl o məndən qorxurdu, üzr istəyirdi, sonra isə belə... Heç nə başa düşmürəm!

– Sən axmaqsan, – deyə bütün bunları gören qoca qarğa qarılıdadi. – Sən, sadəcə, qorxaqlıq və yaxşı tərbiyə arasında fərq görmürsən!

Şagirdlərə tapşırırlar ki, mətnin məzmununu dialoqdan istifadə etmədən (təhkiyə üsulu ilə) yazsınlar.

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. “Futbol” sözünün fonetik təhlili ilə bağlı səhvi tap.

- A) İkihecalıdır.
- B) Qalın, dodaqlanan saitlər işlənib.
- C) “O” səsi fərqli tələffüz olunur.

2. Sözlərdən birinin tələffüzü yazılışından fərqlənir:

- A) gülümsədi
- B) gülümseyir
- C) gülümsəmə

3. Hansı cümlədə mübtəda yoxdur?

- A) Qardaşım kompüter mühəndisidir.
- B) Yer Günəş ətrafında fırlanır.
- C) Qonağı gülər üzlə qarşılayarlar.

4 və 5-ci testlər aşağıdakı şeirlə bağlıdır.

*Dili qiymətdən salar
Ucuz söz, hiylə, böhtan.
Elə saxla dilini,
... dil səndən utansın,
... sən dilindən utan.*

4. -dən şəkilçisi hansı sözdə yazıldığı kimi oxunur?

- A) qiymətdən
- B) səndən
- C) dilindən

5. Nöqtələrin yerinə yazılmalıdır:

- A) həm
- B) nə
- C) gah

Dərs 88. KÖRPƏ NƏĞMƏNİN NAĞILI (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir.
2.2.3. Verilmiş mətni genişləndirmək və davam etdirmək məqsədi ilə yaradıcı plan tutur.	Mətnin planına yeni başlıqlar əlavə edir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərin mövzusunu və ideyasını müəyyənləşdirir.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Bəzi köməkçi nitq hissələrinin cümlədəki rolunu müəyyənləşdirir.

Motivasiya

“Çiçək hədiyyə et!” metodu ilə sinifdə əlverişli mühit yaradılır.

Müəllim şagirdlərdən birinə çiçək verir və bunu nə üçün etdiyini izah edir (şagirdə kompliment deyir). Həmin şagird də müvafiq izahatlarla çiçəyi başqa birinə hədiyyə edir.

Sonda müəllim şagirdlərə aşağıdakı suallarla müraciət edir:

– Biz bunu nə üçün edirik? Çiçəyi verəndə və qəbul edəndə hansı hisləri keçirirdiniz? Nəğmə oxuyanda, yaxud eşidəndə hansı hisləri keçirirsiniz? Bu zaman sizdə hansı əhvali-ruhiyyə yaranır? Çiçək və musiqi – bu iki varlığın insana göstərdiyi təsir arasında hansı oxşarlıq var?

Şagirdlər öz hiss və duyğularını ifadə edirlər (saflıq, təmizlik, xoş duyğular).

Oxu

Dərslikdən mətn (səh. 186-188) 3 qrup tərəfindən “Ziqzaq” üsulu ilə oxunur. Ekspertlər mətnin müvafiq hissəsini oxuduqdan sonra həmin hissəni öz qruplarında nəql edirlər. Hər bir şagird mətnin bütün hissələri ilə tanış olduqdan sonra müəllim lövhədə mətnin planını qeyri-ardıcıl şəkildə yazır:

1. Ceyranı ölümdən xilas edən nəğmə
2. Nəğmə Anarın axtarışında
3. 164 Nə-li mənzil
4. Yaşlı nəğmə ilə tanışlıq
5. Dondurmadan imtina edən Anar
6. Nəğmənin dünyaya gəlməsi
7. Pulunu itirən qız

Sonra müəllim şagirdlərə bir-bir müraciət edərək “1-ci yerdə hansı başlıq olmalıdır?”, “2-ci yerdə hansı başlıq olmalıdır?” – ... deyər soruşur. Beləliklə, başlıqların ardıcılığı bərpa olunmaqla mətnin planı tutulur.

Müəllim: – *Hadisələrin davamını necə görürsünüz? Bununla bağlı plana daha iki başlıq əlavə edin.*

Qruplarla iş. Şagirdlər qruplarla işləyərək mətnin davamı ilə bağlı yeni başlıqlar təklif edirlər.

Ən maraqlı başlıqlar müəyyən edildikdən sonra genişləndirilmiş mətn müvafiq qruplar tərəfindən nəql edilir. Yaxşı olar ki, hər şagird plandakı başlığa aid bir hissəni nəql etsin.

Dərsləyin 188-ci səhifəsindəki 1-5-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir. Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 126-cı səhifəsindəki 1-3-cü tapşırıqlardan istifadə etmək olar.

1-ci tapşırıq. *Nəğmə gördü ki, ovçu ceyranı öldürmək istəyir, ceyran qorxudan tir-tir əsir. Ceyranı xilas etmək məqsədilə nəğmə ovçunun deyil, ceyranın qəlbinə girdi. Nəğmə xeyirxah insanların qəlbinə girirdi, ovçu isə bu xüsusiyyətdən uzaq idi.*

2-ci tapşırıq. *Mətnin “Nəğmənin ceyranı ölümdən xilas etməsi”, “Nəğmənin Anarın yaşadığı evi axtarması və onun qəlbində özünə sığınacaq tapması” hissələri xoşbəxtlik haqqında olduğunu sübut edir.*

3-cü tapşırıq. Cavab “C” variantıdır.

4-cü tapşırıq. *Mətnin ideyasını aşağıdakı şəkildə ifadə etmək olar: “Xeyirxah insanlar olan yerdə xoşbəxtlik də olar”.*

Dil qaydaları

Mətnin sonuncu abzasında işlənmiş köməkçi nitq hissələri seçilir və onların funksiyaları müəyyənləşdirilir.

Müəllimin nəzərinə: *“Necə də” – cümlənin təsir gücünü artırır, “və” – sadə cümlələri bir-birinə bağlayır, “isə, da” – cümlə üzvləri arasında əlaqə yaradır.*

İş dəftərinin 126-cı səhifəsindəki 4-cü tapşırıq yerinə yetirilə bilər. Əlavə olaraq müəllim mətndən bir neçə sözü (məsələn: *akkord, ovçu, çörək, arıq*) fonetik təhlil etməyi tapşırır.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 89. LALƏ VƏ MƏRYƏM (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Kompozisiyalı şəkil əsasında mətn qurub danışır.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərdəki obrazlar barədə fikir yürüdür.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmlı rəy-inşa yazır.	Verilmiş situasiyaya uyğun kiçikhəcmlı esse yazır.
4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.	Fonetik təhlil zamanı bəzi şəkilçilərin deyilişi ilə yazılışını fərqləndirir.
4.1.2. Sözlərin böyük hərflə yazılışına dair qaydalardan məqamına uyğun istifadə edir.	Mətnə yerindən asılı olmayaraq böyük hərflə yazılan sözləri müəyyən edir.

Motivasiya

Müəllim şagirdlərə belə bir əhvalat danışır: – *Qonşunun pişiyi hər gün Dilarəni görən kimi onun yanına qaçır və qarşısında quyruğunu bulayır. Şəbnəmi görəndə isə ondan uzaq durmağa çalışır, hətta qaçıb gizlənir. Sizcə, bu niyə belədir?*

Şagirdlərin cavabları içərisində “*Dilarə pişiyə tez-tez yemək verir, onu əzizləyir, sığallayır. Şəbnəm isə pişiyi görəndə kobud rəftar edir*” kimi cavablar səslənə bilər.

Oxu (rollu oyun)

Dərslikdən “Lalə və Məryəm” mətninin (səh. 189-190) iki abzası səssiz oxunur. Mətnin davamı 3 şagird (Lalə, Məryəm, ana) tərəfindən səhnələşdirilir. Mətnin sonuncu abzasları başqa bir şagird tərəfindən oxunur.

Şagirdlər mətnlə tanış olduqdan sonra müəllim sinfə müraciət edir: – *Lalənin heyvanlara münasibəti dəyişdi. Bəs sizin heyvanlara münasibətiniz dəyişdimi?* (Sınıfda elə şagirdlər ola bilər ki, onlar da heyvanlarla Lalə kimi çox kobud rəftar edirlər. Bu şagirdlərin fikirlərini dinləmək daha maraqlı olardı.)

Dərsliyin 190-cı səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir. İş dəftərinin 127-ci səhifəsindəki 1-ci tapşırıqdan da istifadə oluna bilər.

Cütlərlə iş. Müəllim hər cütə üzərində ev heyvanlarının (və ya əhliləşdirilmiş çöl heyvanlarının) şəkli təsvir olunmuş kartlar paylayır. Cütlər onlara təqdim olunmuş kartdakı heyvana aid xüsusi ad fikirləşməli, ona necə qayğı göstərdikləri haqqında təqdimat etməlidir.

Yazı

Müəllim şagirdlərə belə bir tapşırıq verir: – *Lalənin gördüyü yuxuları (heyvanları incitdiyi vaxt və onlarla dost olduqdan sonra) təsvir edin.* İş dəftərinin 127-ci səhifəsindəki 2-ci tapşırıqdan istifadə etmək olar. Əsərin ruhuna uyğun gələn və ideyanın daha geniş açılmasına xidmət edən maraqlı məqamlar müəllim və şagirdlər tərəfindən təqdir olunur. Bu prosesdə daha zəngin təxəyyülə malik şagirdlər aşkarlanır.

Dil qaydaları

3-cü tapşırıq yerinə yetirilir. (Cavab: Məryəm, Toplan, Məstan. “Lalə” sözü mətnə xüsusi isim kimi işlənsə də, gül adı bildirdikdə kiçik hərflə yazılır)

“Yadda saxla!” rubrikasındakı nəzəri məlumat oxunur. Dərsliyin 190-cı səhifəsindəki 4-5-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir.

5-ci tapşırıq. 1 – B, 2 – C, 3 – A

İş dəftərinin 127-ci səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 90. MƏFTUNUN BAĞA GETMƏSİ (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Əsərdəki obrazları səciyyələndirmək üçün müvafiq keyfiyyət bildiren sözlər seçir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək inşa yazır.
4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.	Ahəng qanununa tabeliyinə görə sözləri fərqləndirir.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Sözün leksik və qrammatik mənalarını fərqləndirir.

Motivasiya

Müəllim aşağıdakı şeiri oxuyur:

MƏN DƏ, MƏN DƏ

<i>Balaca Yavər</i>	– Çıxaq eşiyə.	– Bir qarğa vuraq.	<i>Ay səni, Yavər,</i>
<i>Gündə-gündə</i>	– Mən də, mən də.	– Mən də, mən də.	<i>Düşünsən əgər,</i>
<i>Nə desən, deyər:</i>	– Gedək meşəyə.	– Başını kəsim.	<i>Bu cür deməzsən,</i>
<i>“Mən də, mən də”.</i>	– Mən də, mən də.	– Mən də, mən də.	<i>Qarğa yeməzsən.</i>
	– Mariğa duraq.	– Çaqqallar yesin.	
	– Mən də, mən də.	– Mən də, mən də.	

“Mariğa durmaq” (pusmaq, güdmək) sözünün mənası izah olunduqdan sonra sual verilir:

– Yavər haqqında nə deyə bilərsiniz?

Şagirdlər cavab variantlarını söyləyirlər.

Oxu (rollu oyun)

Dərslikdəki şeirin rollarla oxunması üçün 2 şagird seçilir. Müəllim şagirdlərin hər obraza uyğun jest və mimikalardan düzgün istifadə etməsinə xüsusi diqqət yetirir.

Dərsliyin 191-ci səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir. İş dəftərinin 128-ci səhifəsindəki tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Dil qaydaları

Dərslikdəki 1-ci tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra müəllim əlavə tapşırıqlar verir:

1. *Şeirdə adları çəkilən meyvələrin adlarını aşağıdakı cədvəl üzrə qruplaşdırıb yazın. Daha hansı meyvələri bu sıralara əlavə edə bilərsiniz?*

Adları ahəng qanununa tabe olan meyvə adları	Adları ahəng qanununa tabe olmayan meyvə adları

2. *Şeirdə rast gəldiyiniz şəxs əvəzliliklərini sadalayın.*

3. *“Bəs bizə nə verirsən?” cümləsi ilə bağlı doğru və ya yanlış cavabları müəyyənləşdir.*

- 1) Sual cümləsidir.
- 2) Mübtəda yoxdur.
- 3) Nə – əvəzlikdir.
- 4) Bəs – köməkçi nitq hissəsidir.
- 5) Bizə – isimdir.

Bu cümləyə mübtəda əlavə etmək lazım gəlsə idi, hansı şəxs əvəzliyindən istifadə edərdin?

Yazı

– “Meyvələrin xeyri” mövzusunda inşa yazın.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 129-cu səhifəsində də verilmişdir.)

SARMAŞIQ

Bir meşədə sarmaşiq
Su tapmırdı bir qaşiq.

Ac yatıb oyanırdı.

Mərhəmətli bir çinar
Sarmaşığa oldu yar.

Tez həddini aşdı o.

Gözü yeri görmədi,

Palıda yendirmədi,

Qovağı dindirmədi.

Xanimanı dağıldı.

Bizim lovğa sarmaşiq

Batdı çinar qarışiq.

Əvəz Mahmud Lələdağ

1. Misraları uyğun gələn boşluqlara yaz.

1. Bir gün çinar yıxıldı,
2. Qoza salam vermədi.
3. Alışdı, yanırıdı,
4. Çinara sarmaşdı o,

2. Hansı sözdə şəkilçi yoxdur?

- A) sarmaşiq B) qaşiq C) qarışiq

3. Sarmaşığın lovğalığını göstərən cümlələri seçib yaz.

Yazı üzrə qiymətləndirmə (inşa)

Mövzu: “Ən çox sevdiyim əsər haqqında rəy”

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. Sözlərdən biri cümlədəki yerindən asılı olmayaraq həmişə böyük hərflə yazılır:

- A) Arzu B) Sevinc C) Savalan

2. “Zənzəm quyusu” birləşməsində nə üçün ilk söz böyük yazılır?

- A) birləşmənin birinci tərəfi olduğu üçün
B) coğrafi ad bildirdiyi üçün
C) şəxs adı bildirdiyi üçün

3. Sözlərdən biri böyük hərfle yazılır:

- A) alabaş B) şələquyruq C) palazqulaq

4. "Beləliklə, kosmosa çıxarılan ilk canlı layka adında it oldu" cümləsində hansı söz böyük hərfle yazılmalıdır?

- A) kosmos B) layka C) canlı

5. Hansı cümlədə "qəhrəman" sözü həm böyük, həm də kiçik hərfle yazıla bilər?

- A) Həmyerliləri qəhrəmanı hörmətlə qarşıladılar.
B) Xalqımız qəhrəman oğulları ilə fəxr edir.
C) Əmim oğlu qəhrəman kənddə yaşayır.

Dərs 91. ZƏHMƏT VƏ ZİNƏT (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Oxuduğu və dinlədiyi məlumatları həyatda gördükləri və eşitdikləri ilə əlaqələndirərək mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.
1.2.3. Dialoji mətnlər qurur və təqdim edir.	Oxuduğu və dinlədiyi mətni ümumiləşdirərək mətn qurur və təqdim edir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Mətndə rast gəldiyi yeni söz və terminləri kontekstə əsasən izah edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir. Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.
2.2.3. Verilmiş mətni genişləndirmək və davam etdirmək məqsədi ilə yaradıcı plan tutur.	Mətnin planına yeni başlıqlar əlavə edir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Əsərdəki obrazların müsbət və mənfi cəhətlərini sadalayır. Oxuduğu əsərin mövzusunun və ideyasını müəyyənləşdirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Cümlədə köməkçi nitq hissəsinin yerini müəyyən edir.
4.1.6. Cümlənin düzgün qurulmasında baş və ikincidərəcəli üzvlərin yerini dəqiq müəyyən edir.	Cümlə qurarkən cümlə üzvlərinin ardıcılığına riayət edir.

Motivasiya

Müəllim Musa Yaqubun şeirindən parçaları söyləyərək hər beytdən sonra suallar verir.

Gərək tər tökəsən hər qarışına,

O da ruzusunu tökə başına.

Sual: – "O" dedikdə müəllif nəyi nəzərdə tutur? (torpağı)

İndi ki xamı da, yorğunu da var,

O da bir canlıdır, bizdən haqq umar.

Sual: – Bu misralarda “xam”, “yorğun” sözləri nəyə aiddir? “Xam torpaq”, “yorğun torpaq” nə deməkdir?

Bitirər sünbülü iki şah damar,

Sual: – Sizcə, “iki şah damar” dedikdə şair nəyi nəzərdə tutur?

Bir adı zəhmətdir, bir adı torpaq.

Müəllim: – “İnsan axtardığını zəhmət qapısında tapar” atalar sözünü necə başa düşürsünüz?

Şagirdlər fikirlərini söyləyir və ümumi nəticəyə gəlirlər: – İnsan hər şeyə zəhmətlə nail olur.

Oxu

Açar sözlər. “Çarıq” sözünün mənası izah olunur.

Dərsləyin 192-196-cı səhifələrində verilmiş “Zəhmət və Zinət” şeirinin 1-ci hissəsi oxunur (hər bəndi bir şagird oxumaqla). 192-ci səhifədəki 1-ci tapşırıq yerinə yerilir.

Müəllim suallar verir:

– Alış dayı Zinətə necə qayğı göstərirdi?

– Alış dayının çarıqlara münasibətini necə qiymətləndirirsiniz?

– Zəhmət Alış dayı üçün nələr edirdi?

– Nə üçün Zəhmət Zinətə yana-yana baxdı?

Mətnin 2-ci hissəsi (səh. 193) rollu oyun (Zəhmət, Zinət, müəllif) şəklində oxunur. Bu hissədəki “başqalıq” sözünün mənası (ayrı-seçkilik) izah olunur.

İstisna etməklə doğrunu tapmaq. Müəllim lövhədə test sualı yazır:

Zəhmət Alı kişini tərk etdi, çünki ...

A) işləməkdən yorulmuşdu.

B) o da Zinət kimi yaşamaq istəyirdi.

C) səyahət etmək istəyirdi.

Müəllim: – Hansı cavabı ən səhv cavab hesab edirsiniz?

Şagirdlər şeirdən sitatlar gətirməklə ən səhv cavabı müəyyən edirlər.

Müəllimin nəzərinə: “A” və “B” variantlarını müəyyən qədər təsdiq edən misralar tapmaq olar. Lakin şeirdə Zəhmətin səyahət etmək arzusu ilə bağlı heç nə deyilmir. Ona görə də ən səhv cavab “C” ola bilər.

Müəllim: – Bəs hansı cavabı ən düzgün cavab hesab edirsiniz?

Çox güman ki, şagirdlər “B” variantını seçəcəklər.

Müəllim: – Gəlin ən səhv cavabı başqası ilə əvəz edək:

C) Zinətə paxıllıq edirdi.

Eyni qaydada ən səhv cavab (“A” variantı) və ən doğru cavab (“C” variantı) seçilir.

Müəllimin nəzərinə: Şeirdə Zəhmətin çox işləməsi haqqında misralar var, lakin onun işdən bezməsi haqqında heç nə deyilmir. Ona görə də ən səhv cavab “A” ola bilər. “Toz-torpaqda yatan Zəhmət baxdı ona yana-yana” misraları isə düzgün cavabın (“C”) seçimi üçün əsas ola bilər.

Müəllim: – Gəlin yenə də ən səhv cavabı başqası ilə əvəz edək.

Bu dəfə doğru cavabı şagirdlər deyə bilərlər və ya müəllim yazı bilər:

A) özünə qarşı haqsızlığa dözmədi.

Yenə də ən səhv cavab (“B” variantı) və ən doğru cavab (“A” variantı) seçilir.

Müəllim bildirir ki, bəzən test suallarında bir az doğru, daha doğru, tamamilə doğru cavab variantları olur. Bu cür suallara düzgün cavab vermək üçün çox diqqətli olmaq lazımdır.

Proqnozlaşdırma.

Müəllim: – Sizcə, Zəhmət çıxıb getdikdən sonra Alış kişi ilə Zinətin taleyi necə olacaq?

Şagirdlər bu suala cavab vermək üçün mətnin davamı ilə bağlı öz variantlarını təqdim edirlər.

Mətnin 3-cü hissəsi (səh.194-195) oxunur və şagirdlərin variantları ilə müqayisə olunur.

Şagirdlər bu hissəni nəsrə çevirib nəql edirlər.

Müəllim: – Sizcə, *Alış dayı Zəhməti tapacaq? Zəhmət onu bağışlayacaq?*

Mətnin 4-cü hissəsi (səh.195-196) oxunur və şagirdlərin variantları ilə müqayisə olunur.

Qruplarla iş. Şagirdlər 3 qrupa bölünür. Hər qrupa şəirdən çıxarılmış bir bənd verilir. 4-cü hissədə müəyyən bəndlər arasında müxtəlifrəngli dairələr verilmişdir. Şagirdlər bu bəndlərin hansı dairənin yerinə uyğun olduğunu tapmalıdırlar.

I qrup:	II qrup:	III qrup:
Mənəm səni şənəndirən, Mənəm sənə həyat verən, Sərvət verən, zinət verən, Uçmağa qol-qanad verən.	Zəhmət sevimli həyatdır, Sənsən mənim qəlbim, canım. Zinət bizə qol-qanaddır, Ey istəkli mehribanım!	Hər bir işə sevgi gərək, Hey çalışır Zəhmət, Alış. Yerin bağrını sökərək Əkir, biçir qarış-qarış.

Müəllimin nəzərinə:

I qrupun bəndi – mavi dairə

II qrupun bəndi – yaşıl dairə

III qrupun bəndi – narıncı dairə

Dərsliyin 196-cı səhifəsindəki 2-4-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir.

Müəllim 3-cü tapşırığı aşağıdakı sualla müşayiət edə bilər:

– “İstəyirsən bal-çörək, al əlinə bel-kürək” atalar sözündə hansı sözü “zinət”, hansını “zəhmət” sözü ilə əvəz etmək olar?

Müəllim: – Siz Zəhmətin yerinə olsa idiniz, *Alış dayını* bağışlayardınız mı?

Şagirdlər öz fikirlərini söyləyir və əsaslandırırlar.

Söz ehtiyatı

Aşağıdakı misraların izahı ilə bağlı iş aparılır:

1. Çox axtardı, çox dolaşdı,
Gecələri etdi səhər.
2. Bilməyirsən haqqı-sayı,
Köksümdə sızlayır yaram.
3. Baxdı coşqun təbiətə,
Gördü mahtab (*aydın gecə*)
aləm açmış.
4. Mən varlığam, sən yaraşlıq,
Varlıq olur hər yerdə baş.
5. Yedi, içdi bir az müddət
Təknələrə (*xəmir yoğurmaq üçün iri mətbəx əşyası*)
təpik çaldı.
6. Hər gün töhmət alır eldən,
Ürəyini tənə əzir.

Şagirdlər tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 130-cu səhifəsindəki 1-3-cü tapşırıqlardan istifadə edə bilərlər. Daha sonra şagirdlər qruplara bölünür və yazdıqları tapşırıqları müzakirə edib yekun nəticəyə gəlir və təqdim edirlər.

Hər qrupun təqdimatı zamanı digər qruplar öz qeydlərini bildirir və təqdimatı qiymətləndirirlər.

Şagirdlər iş dəftərinin 131-ci səhifəsindəki 3-cü tapşırığı yerinə yetirməklə mətnin məzmununu nəsrə yazırlar.

Danışma (qruplarla iş)

I qrup: – Zəhmət və Zinət obrazlarını insan obrazları ilə əvəz edin və oxuduğunuz əsərin süjetinə əlavələr etməklə mətn qurub təqdim edin.

II qrup: – Mətnin giriş hissəsini aşağıdakı kimi dəyişməklə davamını təxəyyülünüzdə uyğun nəql edin: “Zəhmətə yazığı gələn Zinət təklif edir ki, yerlərini dəyişsinlər: Zinət işləsin, Zəhmət isə dəmir sandıqda kef çəksin...”

III qrup: – Mətnin giriş hissəsini aşağıdakı kimi dəyişməklə davamını təxəyyülünüzdə uyğun nəql edin: “Zəhmətlə Zinət dalaşırlar. Onların yola getmədiyini görən Alış dayı çarıqlardan birini qovmaq qərarına gəlir...”

Şagirdlərin təqdimatları dinlənilir. Ən orijinal və gözlənilməz sonluqlu mətnlər daha yüksək qiymətləndirilir.

Dinləmə

Müəllim aşağıdakı mətni oxuyur.

İKİ KOTAN

Dəmirçi bir parça dəmirdən iki kotan düzəltdi. Kotanın birini əkinçi alıb apardı. O biri isə dükanda qaldı. İki ildən sonra əkinçi onu da alıb tarlaya apardı. Kotanlar görüşdülər. Əkinçinin əvvəl aldığı kotan gümüş kimi parlayırdı. Dükanda qalmış kotan isə paslanmışdı.

Tapşırıq: – Oxuduğunuz və dinlədiyiniz əsərlərin ideyası və əsas obrazlar arasındakı fərqli və oxşar cəhətləri izah edin.

Dil qaydaları

Dərslikdəki 5-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

İş dəftərinin 131-ci səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 92. XOR (2 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Oxuduğu və ya dinlədiyi əsərlə bağlı fikirlərini müdafiə etmək üçün arqumentlər gətirir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Öyrəndiyi yeni söz və terminlərin mənasını təxmin edir, lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.
2.1.4. Çoxmənalı sözləri omonimlərdən fərqləndirir və nitqində istifadə edir.	Kontekstdən çıxış edərək omonimin mənasını izah edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Şeiri ifadəli və emosional şəkildə oxuyur.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Mətnin ideyasını atalar sözü ilə ifadə edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmlı rəy-inşa yazır.	Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək inşa yazır.
4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.	Ahəng qanununa tabeliyinə görə sözləri fərqləndirir.
4.1.5. Köməkçi nitq hissələrini tanıyır, onların əsas nitq hissələrindən fərqi izah edir.	Cümlədə köməkçi nitq hissələrini digər nitq hissələrindən fərqləndirir.
4.1.6. Cümlənin düzgün qurulmasında baş və ikincidərəcəli üzvlərin yerini dəqiq müəyyən edir.	Söz sırası pozulmuş nəzm nümunəsində mübtəda və xəbərin yerini müəyyən edir.

Motivasiya

Müəllim dərsə musiqi dərslində keçilmiş elə bir mahnı ilə başlayır ki, həmin mahnıda həm solo, həm də xor ifası səslənsin.

1-ci sual: – Solo ifa ilə xorun ifası arasında hansı fərqlər var?

Şagirdlər cavab variantlarını söyləyirlər.

2-ci sual: – Solo ilə xor arasındakı fərqi çiçəklə gül dəstəsi arasındakı fərqlə müqayisə edin.

Şagirdlər öz fikirlərini söyləyir və müzakirə edirlər.

Söz ehtiyatı

Şagirdlər “ümman” (böyük dəniz, okean), “amal” (arzu, məqsəd) sözlərinin izahını təxmin edirlər (iş dəftərinin 132-ci səhifəsindəki 1-ci tapşırıqdan istifadə oluna bilər).

Tapşırıq: – “Ağ qızıl” nə deməkdir? Bu birləşmədəki sifəti əksmənalı sözlə əvəz edin və alınmış söz birləşməsinin mənasını izah edin.

Oxu

Dərsliyin 197-ci səhifəsindəki “Xor” şeiri cütlərlə oxunur. Cütlükdəki şagirdlərdən biri şeirin bir bəndini ifadəli, intonasiya ilə oxuyur, digəri isə səslənən bəndin izahını (təhlilini) verir. Sonra onların yerini başqa cütlük tutur.

Suallar: – “Bir mahnı ürəkdəki milyon dərdi təmizlər” misralarını necə başa düşürsünüz?

– Xor oxumaqla nəğməmiz dünyanı necə titrədə bilər?

– Nə üçün şair “Dostun mahnı oxusa, onun səsinə səs ver” söyləyir?

Dərslikdən 1-2-ci tapşırıqlar yerinə yetirilir.

1-ci tapşırıq. Şagirdlər lüğətdən “xor” sözünün iki mənasını tapırlar:

1. Hər hansı vokal əsəri bir vaxtda ifa edən oxuyanlar dəstəsi.

2. Alçaq nəzərlə baxmaq, qiymət verməmək, dəyərsiz saymaq.

“Xor” sözü şeirdə “birlik” mənasında işlədilmişdir. Şair bu kəlməni insanların birliyini ifadə etmək üçün işlətməmişdir.

2-ci tapşırıq. Şeirin ideyasını aşağıdakı atalar sözlərindən biri ilə ifadə etmək olar:

“Birlik harada, dirilik orada!”

“El bir olsa, dağ oynadar yerindən”.

“Güc birlikdədir”.

“Ümman” və “amal” sözləri ilə bağlı iş dəftərindəki tapşırıq tamamlanır. Şagirdlər əvvəlki və sonrakı izahlarını müqayisə edir, sözlərin mənalərini lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər.

İş dəftərinin 132-ci səhifəsindəki 2-ci tapşırıq yerinə yetirilə bilər. Şagirdlər bu tapşırığı cütlükdə işləməklə də yerinə yetirə bilərlər. Sonda hər bir cütlük öz nəticələrini təqdim edir. Digər şagirdlər öz əlavə və qeydlərini söyləyirlər.

Danışma (“Akvarium”)

Şagirdlər “Fərd və kollektiv” mövzusunda müzakirə keçirirlər.

Müzakirə aşağıdakı şəkildə təşkil olunur:

1-ci addım. Müəllim sinfə müraciət edir: – “*Kollektivdə işləməklə daha yüksək nəticələr əldə etmək olar*” fikrini dəstəkləyənlər sinif otağının sağ tərəfinə, “*Mən fərdi şəkildə işləyəndə daha yüksək nəticələr əldə edirəm*” deyənlər sol tərəfə toplaşsınlar. Hər dəstədəki şagirdlərin sayı hesablanıb lövhədə yazılır.

2-ci addım. Kollektiv iş tərəfdarları mərkəzdə yer tutub müzakirə keçirir, öz mövqelərinin müdafiəsi üçün tezislər hazırlayırlar. Müəllim bir neçə dəfə müzakirəni saxlayıb müşahidəçi qrupa müraciət edir: – *Kim öz fikrini dəyişibse, digər qrupa keçə bilər.* Könüllülər əks qrupa keçirlər.

3-cü addım. Qruplar yerlərini dəyişir və fərdi iş tərəfdarları müzakirə keçirirlər. Müəllim yenə də müzakirəni saxlayaraq müşahidəçi qrupa müraciət edir: – *Kim öz fikrini dəyişibse, digər qrupa keçə bilər.*

4-cü addım. Qrupların hər biri daha bir dəfə yerlərini dəyişir və hər dəfə istənilən şagird bir qrupdan digərinə keçə bilər. Sonda qrupdakı şagirdlərin sayı hesablanır və sayı artmış qrup qalib hesab olunur. Dəyişiklik yoxdursa, müəllim heç-heçə elan edir.

Müəllimin nəzərinə: Bu fəaliyyətin daha maraqlı olması üçün müzakirə keçirən qrupun şagirdləri müşahidəçi qrupdakı tərəddüd edən yoldaşlarına şəxsən müraciət edib müxtəlif arqumentlərlə onları inandıra və öz qruplarına dəvət edə bilərlər.

Dil qaydaları

Şeirin 4-cü bəndi dil qaydaları baxımından araşdırılır.

Sual və tapşırıqlar: – Bu bənddə ahəng qanununa tabe olmayan sözü tapın. (dünyanı)

– Bənddəki birinci cümlədə neçə mübtəda var? (dörd)

– Bu cümlədə ikincidərəcəli cümlə üzvünü tapın. (toplardan)

- Üçüncü və dördüncü misraları iki cümləyə ayırın.
- Bu cümlələrdən hansında mübtədə yoxdur? (*Xor oxuyaq*)
- Həmin cümlənin mübtədası hansı söz ola bilər? (*Biz*)
- Bu bənddəki omonimləri sadalayın. (*top, dağ, qoy*)
- Onlardan hansı köməkçi nitq hissəsi kimi işləyib? (*qoy*)

İş dəftərinin 132-ci səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Yazı

Müəllim inşa mövzusunun lövhədə yazır: “*Tək əldən səs çıxmaz?*” və buradakı sual işarəsinə diqqət yetirməyi tapşırır. Şagirdlərə izah olunur ki, onlar atalar sözündə ifadə olunmuş fikrə şübhə ilə yanaşmalı, bununla bağlı mühakimə yürütməlidirlər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 93. ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TƏKRAR (2 saat)

Bu dərsdə dərsliyin 198-ci səhifəsində verilmiş sual və tapşırıqlar yerinə yetirilir, müvafiq bölmədə tədris olunmuş materiallar təkrarlanır. Bununla yanaşı, müəllim həm özünün hazırladığı materiallardan, həm də müxtəlif qiymətləndirmə vasitələrindən istifadə edə bilər. Tapşırıqların seçimi zamanı bölmədə reallaşdırılmış standartları əsas götürmək lazımdır.

Dərs 94. 7-ci BÖLMƏ ÜZRƏ KİÇİK SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ (2 saat)

Dinləmə və yazı üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 133-cü səhifəsində də verilmişdir.)

QOCA VƏ SƏYYAH

Yazın ortaları idi. Qoca balıq tutmaq üçün getdiyi çayın kənarından qiymətli bir daş tapmışdı. Ertəsi gün o, bir səyyahla qarşılaşdı. Səyyah çox ac idi. Qocadan yemək üçün bir şey istədi. Qoca ona yemək vermək üçün çantasını açanda səyyah qiymətli daşı gördü. Qocadan daşı ona verməyi xahiş etdi. Qoca tərəddüd etmədən daşı götürüb səyyaha verdi. Nəhayət, bəxti səyyahın üzünə gülmüşdü. Bunu düşünə-düşünə sevinclə qocadan ayrıldı. Ancaq bir neçə gün keçməmişdi ki, yenə qayıtdı və qocanı taparaq daşı ona qaytardı. Səyyah qocaya: “Mənə verdiyin daşın nə qədər qiymətli olduğunu bilərəm, – dedi, – ancaq səndə bu daşdan daha qiymətli bir şey var. Bu daşı sənin gözündə adıləşdirən şey... Onu mənə verə bilərsənmi?” – dedi.

1. Səyyah daşı qocaya qaytardı, çünki ...

- A) qocada o daşdan da qiymətli bir şey vardı.
- B) qocadan belə dəyərli hədiyyə qəbul edə bilməzdi.
- C) daş elə də qiymətli bir şey deyildi.

2. Mətnin məzmununu öz sözlərlə yaz.

3. Səncə, qoca səyyaha necə cavab verəcək? Hekayəni sən necə davam etdirərdin?

Oxu və dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 134-135-ci səhifələrində də verilmişdir.)

KÖLƏ VƏ SULTAN MAHMUD

Sultan Mahmudun Ayaz adlı köləsi vardı. Sultan köləni gözəl xasiyyətinə görə çox sevirdi. Bu kölə tezliklə Sultanın etibarını elə qazanır ki, bütün sultanlığın xəzinəsi ona etibar edilir. Bu vəziyyəti gören saray sakinləri isə bir kölənin saray xəzinədarı olmasını heç cür

qəbul edə bilmirlər. Nəticədə əyanlar kölənin əleyhinə danışmağa başlayır və onu Sultanın gözündən salmağa çalışırlar.

Bir gün Sultanın hüzurunda bir saray sakini digərinə deyir: “Kölə Ayazın tez-tez xəzinəyə getdiyini bilirsən? Əminəm ki, o, xəzinədən *qızılları* oğurlayır”.

Sultan qulaqlarına inanmır, bunu öz gözləri ilə görmək istəyir. Divara kiçik deşik açdırır və baş verənləri seyr etməyə başlayır. Görür ki, kölə səssizcə xəzinəyə gəlir, qapını arxadan bağlayır və sandıqların birini açıb içindən boğça çıxarır. Kölə olduğu vaxtdan qalan cırıq-cındır paltarı geyərək aynanın qarşısına keçir. Öz-özünə “Əvvəllər bu paltarı geyindiyn günləri xatırlayırsan? Satışa çıxarılan kölə idin. Allah sənə Sultanın əli ilə, bəlkə də, heç layiq olmadığı nemətləri verdi. Heç zaman haradan gəldiyini, bir vaxtlar *yoxsulluq* çəkdiyini unutma! Çünki mal-mülk insanın hafizəsini zəiflədir, unutmazlığa səbəb olur. İndi çox şeyə nail olandan sonra sən də özündən zəiflərə yuxarıdan aşağı baxma”, – deyib paltarını dəyişir və səssizcə qapıya yaxınlaşır. Xəzinədən çıxarkən birdən Sultanla üz-üzə gəlir. Sultan gözlərini Ayaza *zilləyib* dayanır, gözlərindən yaş axır, danışmaqda çətinlik çəkir. Sultan Mahmud: “Bu günə qədər qızıllarımın xəzinədarı idin, amma indi qəlbimin də xəzinədarısan”, – deyir.

1. Mətnəndən çıxan nəticəni seç.

- A) Kasıb pul tapdı, qoymağa yer tapmadı.
- B) Keçmişini unutma, o, gələcəyin müəllimidir.
- C) Dosta sirrini vermə, dostunun da dostu var.

2. Omonim söz hansıdır?

- A) göz
- B) yaş
- C) qəlb

3. “Sultan qulaqlarına inanmır, bunu öz gözləri ilə görmək istəyir” cümləsi haqqında aşağıda deyilənlərdən hansı yanlıştır?

- A) Mürəkkəb cümlədir.
- B) Bu cümlədə bir mübtəda, iki xəbər var.
- C) Mübtəda əvəzliliklə ifadə olunub.

4. Səhv yazılmış sözü seç.

- A) boğça
- B) bağça
- C) tağça

5. Saray adamları Ayazın üstünə şər atdılar, çünki ...

- A) ona paxıllıq edirdilər.
- B) o, paxıl idi.
- C) o, hökmdar olmaq istəyirdi.

6. Bu hadisələrdən biri mətnə öz əksini tapıb:

- A) Ayazın Sultanı xilas etməsi
- B) saray sakinlərinin pis əməllərinin üzə çıxması
- C) Sultanın döyüşdə qalib gəlməsi

7. Kölə haqqında verilənlərdən biri yanlıştır:

- A) sədaqətli
- B) keçmişini unutmur
- C) naşükürdür

8. Kölə nə üçün köhnə paltarlarını geyinirdi?

- A) Həmin paltarları ona hökmdar hədiyyə etmişdi.
- B) O paltarda özünü rahat hiss edirdi.
- C) O paltarı geyərək keçmişini xatırlayırdı.

9. Biri mətnin ideyasına uyğun deyil:

- A) Var-dövlət heç nəyi dəyişməməlidir.
- B) Həyatda əsas olan dostluq, sədaqətdir.
- C) Həyatda əsas olan hakimiyyətdir.

8-ci bölmə

KAINATIN SİRLƏRİ

Dərs №	Mövzu	Məzmun standartları	Saat sayı	Dərslik səh.	İş dəftəri səh.	MMV səh.
95	Qəza	1.1.2, 1.2.1, 2.1.2, 2.2.1, 2.2.2, 2.2.3, 3.1.4, 4.1.1, 4.1.2, 4.1.7	4	200-202	136-137	211
96	Aysel və Kənan	1.2.1, 1.2.2, 1.2.3, 2.1.2, 2.2.1, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.3	6	203-205	138	214
97	Kainatın sirləri	1.1.2, 1.2.1, 1.2.2, 2.1.2, 2.2.1, 2.2.4, 2.2.5, 3.1.4	4	206-209	140	217
98	Məktəbdə	1.2.1, 1.2.2, 2.2.1, 2.2.5, 3.1.4, 4.1.2	6	210-212	141	221
99	Üzgüçülük hovuzunda	1.2.2, 2.2.1, 2.2.4, 3.1.4	4	213-215	143	225
100	Virtual əlaqə	1.1.2, 1.2.1, 1.2.5, 2.1.2, 2.2.1, 2.2.5, 3.1.5, 4.1.6	4	216-217	144	227
101	Həftəsonu	1.1.1, 1.2.2, 1.2.5, 2.2.1, 4.1.1, 4.1.7	4	218-219	146	231
102	Vida	1.2.1, 2.1.3, 2.2.1, 2.2.5, 3.1.5	4	220-222	147-148	235
103	Ümumiləşdirici təkrar		2	223		237
104	Kiçik summativ qiymətləndirmə		2			237
Yekun			40 saat			

Dərs 95. QƏZA (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi elmi-kütləvi mətni topladığı məlumatlarla zənginləşdirir.
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Kompozisiyalı şəkil əsasında mətn qurub danışır.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Oxuduğu mətndəki yeni adların və terminlərin mənasını dəqiqləşdirib təqdim edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.2. Bədii və elmi-kütləvi mətnlər haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduğu bədii mətndəki elmi məlumatları seçib təqdim edir.
2.2.3. Verilmiş mətni genişləndirmək və davam etdirmək məqsədi ilə yaradıcı plan tutur.	Mətnə yeni epizod və obrazlar əlavə etməklə yaradıcı plan tutur.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcimli rəy-inşa yazır.	Verilmiş situasiyaya uyğun kiçikhəcimli esse yazır.
4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.	Deyilişi və yazılışı fərqlənən sözləri fonetik baxımdan təhlil edir.
4.1.2. Sözlərin böyük hərflə yazılışına dair qaydalardan məqamına uyğun istifadə edir.	Səma cisimləri bildiren sözlərin böyük hərflə yazılışına dair qaydanı yazılı nitqində tətbiq edir.
4.1.7. Cümlə və onun növləri ilə əlaqədar kiçik təqdimatlar edir.	Cümlələri növünə görə müvafiq durğu işarəsi ilə tamamlayır.

Motivasiya

Müəllim lövhədə BİBÖ cədvəlini çəkir.

KAİNAT HAQQINDA		
BİLİRİK	İSTƏYİRİK BİLƏK	ÖYRƏNDİK

Şagirdlər cədvəlin birinci iki sütununda qeydlər aparırlar.

“Sehri xalat” filmindən Azər və Zərifənin gələcəyə səyahətini göstərən kadrlar nümayiş etdirilir. Bu epizodda uşaqlar Kainat, Günəş sistemi, bu sistemə daxil olan planetlər haqqında biliklərini nümayiş etdirirlər.

Filmə baxdıqdan sonra şagirdlər BİBÖ-nün “Öyrəndik” sütununda qeydlər aparırlar. Müəllim təklif edir ki, filmə baxdıqdan sonra yeni ideyalar yaranıbsa, 2-ci sütunda da qeydlər aparmaq olar.

Müəllim: – Bu filmə uşaqlar hansı fənn üzrə dərs keçirdilər?

Şagirdlərin təxminlərindən sonra müəllim astronomiya elmi haqqında qısa məlumat verir:

– Astronomiya səma cisimlərini öyrənən elmdir.

Oxu

Dərslikdən “Qəza” mətni (səh. 200) “...Günəş sistemində ən çox peyki olan Saturn planeti göründü” cümləsinə qədər oxunur.

Açar sözlər. “İllüminator”, “fəza”, “qalaktika”, “orbit” sözlərinin mənalari izah olunur.

Müəllimin nəzərinə: “İllüminator” və “qalaktika” sözlərinin mənalı mətnin özündə açıqlanır. “Orbit” sözü ilə şagirdlər III sinifdə “Həyat bilgisi” dərslərində tanış olublar.

Sual: – Mətnin bu hissəsində hansı planetlərlə tanış oldunuz? (Neptun, Uran, Saturn) Bu planetlər haqqında yadınızda qalan məlumatları söyləyin.

Şagirdlər bir-birinin məlumatlarını tamamlamaqla yadda saxladıklarını söyləyirlər. BİBÖ cədvəlinin 3-cü sütununda qeydlər aparılır.

Sual: – Əsərin qəhrəmanları haqqında nə deyə bilərsiniz? (“Bax indi biz Süd yolu qalaktikasında yerləşən Günəş sisteminə daxil oluruq” cümləsi göstərir ki, əsərin qəhrəmanları başqa qalaktikadan gəlmiş yadplanetlilərdir).

Mətnin davamı “Yerdə olduğu kimi, Marsda da il fəsilərə bölünür” cümləsinə qədər oxunur.

Açar sözlər. “Teleskop”, “diametr”, “kosmik xəritə”, “vulkan” sözlərinin mənalı açıqlanır. **Teleskop** – ulduzların, planetlərin hərəkətini izləmək üçün astronomik qurğudur. Bu qurğu hər iki tərəfində böyüdücü şüşə olan uzun borudan ibarətdir. Onun vasitəsilə uzaq məsafələrdə olan əşyaları yaxından görmək olur.

Sual: – Mətnin bu hissəsində hansı planetlərlə tanış oldunuz? (Yupiter, Merkuri, Mars, Venera) Bu planetlər haqqında yadınızda qalan məlumatları söyləyin.

İş dəftərinin 136-cı səhifəsindəki 1-ci tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Oxu

Mətnin davamı ulduz işarələrində (səh. 201) oxunur. “Flora”, “fauna” sözlərinin mənalı açıqlanır. Şagirdlər Kanın Yer haqqında verdiyi məlumatları öz yazdıqları ilə müqayisə edirlər.

Sual müsabiqəsi. Şagirdlər dörd qrupa bölünürlər. Hər qrup mətndən əldə etdiyi məlumatlarla bağlı mümkün qədər çox sual hazırlayır. Suallar qruplar tərəfindən növbə ilə bir-bir səsləndirilməlidir, buna görə də qrupların ardıcılığı püşkə əsasən müəyyən olunur. Müəllim bildirir ki, hər suala görə qrup 1 bal, düzgün cavaba görə 2 bal qazanacaq və qiymətləndirmə üçün lövhədə cədvəl çəkir (ballar şərti olaraq göstərilir).

Qruplar	Verilən suallar	Düzgün cavablar	Cəmi
I qrup			
II qrup			
III qrup			
IV qrup			

Müəllim müsabiqənin digər şərtlərini də elan edir:

– Təkrarlanan, qeyri-müəyyən və anlaşılmaz suallar qəbul olunmur.

– Sualı səsləndirmək üçün qrupa 5 saniyə vaxt verilir.

Sual səsləndikdən sonra əlini birinci qaldıran şagird cavab verir. Əgər bir neçə şagird eyni zamanda əlini qaldırırsa, kimin cavab verəcəyi müəllim tərəfindən müəyyən olunur.

Dinləmə

KAINAT

Kainat sonsuzdur və biz onun kiçik bir hissəsini görə bilirik. Ulduzlar, planetlər və başqa cisimlər Kainatın hissələridir. Kainat sonsuz sayda qalaktikalardan ibarətdir. **Qalaktika** – nəhəng ulduz yığının deyildir. Temperaturdan asılı olaraq onların işığı göy, sarı, qırmızı və başqa rənglərə çala bilər. Ulduzun planetdən birinci fərqi odur ki, o, sadəcə, parıldamır, həm də özü işıq mənbəyidir. Planetlər isə özləri işıq vermir, güzgü kimi ulduzun işığını əks etdirir. Ulduzlarla müqayisədə planetlər soyuqdur. Kosmik fəzada ulduzların öz dəqiq yolları var. Planetlər isə öz ulduzlarına bağlı olub müxtəlif orbitlər üzrə onların başına fırlanır. Ulduzlar işıq mənbəyi olduğuna görə adi gözlə görünür. Onların ətrafına fırlanan planetləri isə görmək mümkün deyil. Ona görə də biz yalnız Günəş sisteminə daxil olan planetləri görə bilirik.

Sual: – *Dinlədiyiniz mətndə hansı yeni məlumatları aldınız? (Bu mətndə ulduzla planet arasındakı fərq ətraflı izah olunur)*

BİBÖ cədvəlinin 3-cü sütunu üçün məlumatların siyahısı tərtib olunur.

Müəllim şagirdlərə tapşırır ki, evdə müxtəlif mənbələrdən planetlər haqqında əlavə məlumatlar əldə etsinlər. Topladıkları məlumatları cədvəl formasında işləsinlər. İş dəftərinin 137-ci səhifəsindəki 4-cü tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Növbəti dərsin əvvəlində şagirdlər planetlərlə bağlı araşdırmalarını təqdim edirlər. Bunun üçün müəllim şagirdləri 8 qrupa bölüb hər qrupu bir planetin adı ilə adlandırır. Hər qrup daxilində şagirdlər müvafiq planetlə bağlı araşdırmalarını ümumiləşdirib təqdim edirlər. Təqdimat zamanı digər qrupun şagirdləri məruzəni öz yeni bilikləri ilə zənginləşdirirlər. Beləliklə, hər bir planet haqqında biliklər ümumiləşdirilir və yazılı şəkildə qeyd olunur. Müəllim bildirir ki, “Kainatın sirləri” bölməsinin sonunda şagirdlər “Kainat və biz” mövzusunda divar qəzeti hazırlamaladırlar. O zaman bu qeydlər onlara lazım olacaq.

(Şəklə görə təxmin etmə) Müəllim “Qəza” mətninə çəkilmiş illüstrasiyalara baxmağı tapşırır.

Sual: – *Sizcə, nəyə görə Lemi şəffaf kürə içində çəkilib? Bu kürə nədir? Kainatın idarə etdiyi kosmik gəmidə nə baş verib?*

Oxu

“Qəza” mətninin ulduzlardan sonrakı hissəsi oxunur (dərslük, səh. 201-202).

Müəllim: – *Gördüyünüz kimi, mətn iki hissədən ibarətdir. Bu mətnin adı daha çox hansı hissəyə uyğun gəlir? Bəs 1-ci hissəni necə adlandırırdınız?*

Şagirdlər öz variantlarını təqdim edirlər.

Qruplarla iş. Şagirdlər 4 qrupa bölünürlər. Hər qrup “Lemi insanlar arasında” mövzusunda hekayənin geniş planını tərtib edir. Müəllim bildirir ki, planda aşağıdakı məqamlar öz əksini tapmalıdır:

- Leminin ilk insanla görüşü
- Leminin insanlarla ünsiyyət qurması
- Lemi ilə Yerdəki insanların fərqi
- Leminin başına gələn sərgüzəştlər (bir-iki macərə)
- Lemi doğma planetinə qayıda biləcəkmə?

Hər bir qrupun hekayəsi dinləyicilər tərəfindən qiymətləndirilir.

Yazı

Sual: – *Leminin məlumat almadığı hansı planet qaldı? (Yer) Siz olsa idiniz, planetimiz haqqında Lemiye hansı məlumatları verərdiniz? Fikirlərinizi yazın.*

– *Mətndə “Sıradan çıxmaq” ifadəsi hansı mənalarda işlədilir? Mətndəki mənasını qeyd edin. Hər mənayı bir cümlədə işlədin.*

Dil qaydaları

1-ci tapşırıq. Mətndə cəhrayı rənglə verilən sözlər düzgün yazılmaqla (*həyəcanla, sürətlə, birindən*) abzas köçürülür.

2-ci tapşırıq. Əgər cümlə sual verilərək hiss-həyəcanla deyilsə, cümlənin sonunda həm sual, həm də nida işarəsi qoyulur.

Dərsləyin 202-ci səhifəsində “Yadda saxla!” rubrikasında verilmiş nəzəri material mənimsədir.

3-cü tapşırıq. Cavab “B” variantıdır.

İş dəftərinin 136-cı səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, qrupların təqdimatı əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 96. AYSEL VƏ KƏNAN (6 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Verilmiş mövzu ətrafında araşdırmalarını məruzə şəklində təqdim edir.
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Debat zamanı oxuduqlarından və eşidib-gördüklərindən misallar gətirməklə fikirlərini əsaslandırır.
1.2.3. Dialoji mətnlər qurur və təqdim edir.	Nəsr əsərini dram əsərinə çevirərək səhnələşdirilmiş şəkildə təqdim edir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Mətndə rast gəldiyi yeni söz və terminləri kontekstə əsasən izah edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Əsərdəki obrazları səciyyələndirmək üçün müvafiq keyfiyyət bildiren sözlər seçir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Mətndəki müəyyən epizodları genişləndirməklə nəql edir.
3.1.3. Verilmiş mətnin (nəzm, nəsr) müfəssəl məzmununu yazır.	Oxuduğu mətnin bir hissəsinin müfəssəl məzmununu yazır.

Motivasiya

Müəllim: – *Təsəvvür edin ki, başqa planetdən gəlmiş adamla rastlaşmısınız. Bu zaman nə edərsiniz?*

Şagirdlərin cavab variantları səslənir. Müəllim tapşırır ki, uşaqlar bu səhnəni mümkün qədər geniş təsvir etsinlər.

Oxu

“Aysel və Kənan” mətninin ulduzlaradək olan hissəsi (dərslük, səh. 203-204) oxunur.

Suallar: – *Ayselin “Aydən gəlmisən?” sualını izah edin. Bu ifadənin həqiqi və məcazi mənaları arasındakı fərqi müəyyənləşdirin. Doğrudanmı, Aysel bu qızın yadplanetli olduğunu dərhal anladı? Bəs Lemi onun sualını necə başa düşdü?*

Müəllimin nəzərinə: *Lemi bu sualı həqiqi mənada başa düşdü. Bu onun Azərbaycan dilində söz və ifadələrin mənə çalarlarını yaxşı bilmədiyini göstərir.*

– *Lemi Yerdəki insanların dilini necə öyrənmişdi?*
 – *Aysel Kənanı nə üçün kənara çəkdi?*
 – *Kənan bacısına qulaq asdıqdan sonra niyə əllərini yellədi?*
 – *Kənan nə vaxt Leminin başqa planetdən gəldiyinə inandı?*
 – *Lemi Aysellə Kənana öz planeti haqqında danışanda nə üçün söz ehtiyatının az olduğunu hiss etdi? Axı o, rast gəldiyi adamların yaddaşındakı sözləri öz beyninə köçürmüşdü.*

Müəllimin nəzərinə: *Sonuncu sualın belə bir cavabı ola bilər: çox güman ki, Leminin rast gəldiyi ilk insanlar o qədər də savadlı olmadığından onların söz ehtiyatı da kasad olub. Odur ki Azərbaycan dilində mürəkkəb elmi mövzular haqqında danışanda Lemiye bildiyi sözlər kifayət etməyib.*

Rollu oyun. Şagirdlər mətnin 1-ci hissəsi əsasında ssenari qurub səhnələşdirirlər. Bunun üçün 204-cü səhifədə təhkiyə formasında verilmiş abzaslar da dialoji mətnə çevrilir. Bu məqsədlə şagirdlər bir çox cümlələri təxəyyüllərinə uyğun genişləndirməlidirlər; məsələn:

– Lemi bütün başına gələnləri, bura necə gəlib düşdüyünü danışdı (Aysellə görüşənə qədər onun hansı sərgüzeştləri olmuşdu?).

– Aysel tez-tez onun sözünü kəsir, suallar verirdi (Aysel ona hansı sualları verə bilirdi?).

– Ayseli bir məsələ çox maraqlandırır: Lemi Azərbaycan dilini nə vaxt öyrənmişdi?

– Lemi başa saldı ki, o, diqqətini toplayıb qarşısındakı adamın yaddaşındakı sözləri beyninə köçürə bilir. Şəhərin kənarında Yerə düşdükdən sonra o, qoca bir qadına rast gəlmişdi. Qadın onu öz daxmasına aparmış, yedirtmiş, qayğısına qalmışdı. Bu qadınla iki gün ünsiyyətdə olduqdan sonra Lemi Azərbaycan dilində rahat danışmağa başlamışdı.

– Aysel qardaşını kənara çəkib onunla xeyli pıçıldaşdı (Aysel Kənana nə dedi?).

– Onlar qonağı hər bir şeylə tanış etdilər (Aysellə Kənan yadplanetli qıza evdə nələr göstərdilər? Lemi bunlara necə reaksiya verdi?).

– Lemi uşaqlara öz planeti haqqında danışmağa başladı (Lemi öz planeti haqqında nə danışa bilirdi?).

Dərsliyin 204-cü səhifəsindəki 1-ci tapşırıq yerinə yetirilir:

Qarşısındakı adamın yaddaşını, kitabı vərəqlədikcə sözləri beyninə köçürməsi Lemini Yer planetinin uşaqlarından fərqləndirən cəhətlərindən idi.

Yazı

Tapşırıq: – Leminin Yerdə rastlaşdığı ilk adamlarla görüşünü təsəvvür et və yaz.

İş dəftərinin 138-ci səhifəsindəki 1-ci tapşırıq yerinə yetirilə bilər.

Oxu

Mətnin davamını oxutdurmaq məqsədilə müəllim aşağıdakı sualı verir:

– Özünüzü Aysellə Kənanın yerində təsəvvür edin. Siz yadplanetli qonağınız barədə valideynlərinizə xəbər verməlisiniz. Bunu necə edərdiniz?

Şagirdlərin cavab variantları dinlənilir və müzakirə olunur.

“Aysel və Kənan” mətninin davamı (dərslik, səh. 204-205) oxunur.

Söz ehtiyatı

“Realist” sözünün kontekstə görə mənası açıqlanır (yalnız real həyatda gördüklərinə inanan) və “romantik” (xeyallarla yaşayan) sözü ilə qarşılaşdırılır. “Ekspertiza” (hər hansı bir məsələnin mütəxəssislər – ekspertlər tərəfindən araşdırılması), “ekspert” (mübahisəli məsələlərin həlli üçün dəvət edilən mütəxəssis) sözlərinin mənalari izah olunur.

Dərsliyin 205-ci səhifəsindəki 2-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

Rollu oyun. Kənan ilə anasının dialoqu səhnələşdirilir. Kənan rolunun ifaçısına tapşırıqlar ki, qəhrəmanın nitqini səsləndirərkən onun psixoloji vəziyyətini nəzərə alsın: Kənan anasını inandırmalıdır, lakin bunu necə edəcəyini bilmir, ananın laboratoriya və ekspertiza haqqında dedikləri onu fikrindən daşıdır.

Təhlil. Aysel və Kənan obrazları təhlil olunur, şagirdlər bu obrazlara münasibət bildirirlər.

Proqnozlaşdırma

Sual: – Kənanın anası ilə söhbətindən görünür ki, böyükər Leminin başqa planetdən gəlməyinə inanmayacaqlar. Belə bir vəziyyətdə Aysellə Kənan Lemiye kömək etmək üçün nə edə bilərlər?

Sinifdəki qızlar “Mən Ayselin yerinə olsaydım...”, oğlanlar “Mən Kənanın yerinə olsaydım...” deyərək öz fikirlərini bildirirlər.

Danışma (debat)

Şagirdlər debat keçirmək üçün iki qrupa bölünürlər.

Müəllim şagirdləri qruplara bölmək üçün bir daha onların “realist”, “romantik” sözlərini başa düşdükəlinə əmin olur və soruşur: – Kim özünü realist sayır? Kim özünü romantik və xəyalpərəst sayır? Beləliklə, şagirdlər “Realistlər” və “Romantiklər” qruplarına bölünürlər.

“Realistlər” qrupu: – İnsan həmişə realist olmalıdır.

“Romantiklər” qrupu: – Bəzən xəyallarla yaşamaq lazımdır.

Yazı

– “Gözləri böyüdü” ifadəsini necə başa düşürsən? “Göz” sözünün iştirakı ilə ifadələri xatırla, mənalarını izah et və cümlələrdə işlət.

Ev tapşırığı kimi yadplanetilər haqqında məlumat toplamaq və təqdimat hazırlamaq (dərslük, səh. 205, tap. 3) tapşırılır.

İş dəftərinin 138-ci səhifəsindəki 2-ci tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 139-cu səhifəsində də verilmişdir.)

NƏSİRƏDDİN TUSİ

Məhəmməd Nəsirəddin Tusi səkkiz yüz il bundan əvvəl yaşamışdır. O, 58 yaşında ikən Marağa şəhərində rəsədxana yaratmış və ulduzları, planetləri buradan izləmişdi.

Dünyanın hər yerindən – Ərəbistan, İspaniya, Çin və başqa ölkələrdən bir çox alimlər Nəsirəddinin yanına gəlib onun kəşfləri ilə tanış olurdular.

Nəsirəddin gənclərin tərbiyəsi ilə bağlı kitab da yazmışdır. Bu kitabda deyilir ki, qızıl-gümüşün uşaqlara verdiyi ziyan əfi ilanının zəhərindən daha artıqdır. O yazırdı ki, yüksək vəzifəli qohumlarla və yaxud yaxşı geyimlə lovğalanmağın faydası yoxdur. Nəsirəddin uşaqlara peşə, sənət seçmək haqqında faydalı məsləhətlər verib. O deyirdi ki, uşaqlara marağı ilə bacarığına uyğun sənət seçmək lazımdır.

1. Biri Nəsirəddin Tusiyə aid deyil:

- A) Astronomiya ilə məşğul olmuşdur. B) 56 il yaşamışdır.
C) Uşaqlar üçün tərbiyəvi əhəmiyyəti olan kitab yazmışdır.

2. Biri Nəsirəddin Tusinin məsləhətlərindən deyil:

- A) Var-dövlətlə öynmək insana yaraşmaz.
B) Çalış həvəsin olan, qabiliyyətinə uyğun sənət seç.
C) Bədxərclik insanın həyatını korlayır.

3. Nəsirəddin Tusi neçənci illərdə yaşamayıb?

- A) 1201-1274 B) 1404-1471 C) 1014-1076

4. Hansı rənglə verilmiş “ilə”ni “və” ilə əvəz etmək olar?

- A) B) C)

5. Hansı sözdə -lar² şəkilçisi yazıldığı kimi tələffüz olunur?

- A) ulduzlar B) planetlər C) uşaqlar

Yazı üzrə qiymətləndirmə (imla)

AY

(140 söz)

Min illər boyu insanlar Aya baxıb bu göylər qızının gözəlliyindən ilham almış və onu öyrənmişlər. Uzun zaman onlar ulduzları göyə bərkidilmiş hesab ediblər. Ancaq Ayın Yer ətrafında hərəkət etdiyi çoxdan məlum idi.

Ayın orbiti Yerinki ilə uyğun gəlmir, gah aşağı, gah yuxarı olur. Ay sahibkar Yerin itaətkar xidmətçisi deyil, daha çox kosmik yolda onun yoldaşdır. Onlar müxtəlif boylu iki adam kimi yanaşı gedirlər. Hərdən biri tez gedir, o birisi ona çatmağa tələsir.

Kosmik uçuşlar başlandıqdan sonra insanlar birinci növbədə Yərə ən yaxın olan Ayı öyrənməyə başladılar. İndi Ay haqqında məlumatlar kifayət qədərdir. Məlumdur ki, Ayın

üzərində gecə soyuq, gündüz isə istidir. Orada nə hava, nə də su var. Ay kraterləri onun üzərinə düşən meteoritlərin açdığı izdir. Aya baxan hər kəs onun üzərində ləkələr görəcək. Əvvəllər insanlar bu ləkələri müxtəlif əfsanələrlə bağlayırdılar. Əslində isə bu, Ayda olan çökəkliklərin və dağların mənzərəsidir.

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. Hansı söz yalnız səma cismini bildirir?

- A) ulduz B) ay C) günəş

2. Hansı cümlədə “yer” sözü böyük hərfə yazılmalıdır?

- A) Peyk yavaş-yavaş yerdən uzaqlaşdı.
B) O, əlindəki çantanı yerə qoydu.
C) Çağırılan yerə ar eləmə, çağırılmayan yeri dar eləmə.

3. “Qardaşım aslan(1) əkizlər(2) bürcündən, onunla eyni sinifdə oxuyan əkizlər(3) isə şir(4) bürcündəndirlər. Buna görə də hər üçü özünü şir (5) adlandırırlar” cümləsində hansı sözlər böyük hərfə yazılmalıdır?

- A) 1, 2, 4 B) 2, 3, 5 C) 1, 3, 5

4. Hansı cümlədə “ildırım” sözü böyük hərfə yazılmalıdır?

- A) Yarışda iştirak edən atlardan finiş xəttinə birinci çatan ildırım oldu.
B) Dağlarda ildırım çaxdı, bir azdan güclü yağış yağmağa başladı.
C) O, ildırım sürəti ilə finiş xəttinə doğru qaçırdı.

5. Hansı cümlədə “ay” sözü kiçik hərfə yazılmalıdır?

- A) Hazırda Yer in ətrafında təbii peyk olan Ayla yanaşı çoxlu süni peyklar də fırlanır.
B) 28 və ya 29 gündən ibarət olan fevral ilin ən qısa Ayıdır.
C) Amerika astronavtları Ay üzərinə ayaq basan ilk insanlar olmuşlar.

Dərs 97. KAINATIN SİRLƏRİ (4 SAAT)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi mətnə ixtisar və əlavələr etməklə məzmununu yaradıcı şəkildə şərh edir.
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Problemlə situasiyadan çıxış yolu ilə bağlı tədbirlər planını təqdim edir.
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Başqalarının hərəkətlərini təhlil etməklə onlara öz münasibətini bildirir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Öyrəndiyi yeni terminlərin hansı sahəyə aid olduğunu müəyyən edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Oxuduğu əsərdə qəhrəmanların hərəkətlərinə münasibət bildirir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Əxlaqi dəyərlərlə bağlı mühakimə xarakterli esse yazır.

Motivasiya

Müəllim: – *Kiməsə kömək etmək məqsədilə yalan danışmaq olarmı?*

Şagirdlərin cavab variantları dinlənilir və müzakirə olunur.

Oxu

Dərslikdən “Kainatın sirləri” mətninin 206-cı səhifədə verilmiş hissəsi oxunur.

Həmin səhifədəki 1-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

Sonra hadisələrin davamı ilə əlaqədar şagirdlər öz variantlarını irəli sürürlər (tap. 2)

Danışma (şagird şurasının yığıncağı)

Yığıncaqda müzakirə olunan məsələ: *“Aysel və Kənanın Lemiyə kömək etmək məqsədilə yaşlı qadına yalan söyləmələri”*.

Rollar aşağıdakı kimi paylanır:

- Aysel və Kənanı müdafiə edən şagirdlər;
- Aysel və Kənanı ittiham edən şagirdlər;
- yığıncağın stenoqramını yazan və daxil olan təklifləri qeyd edən katib;
- hər bir qrupa çıxış etmək imkanı vermək üçün məruzələrin müddətinə nəzarət edən rəqlamentə məsul şəxs.

Sinifdəki şagirdlərin sayına görə rollar 4 nəfərlik və ya daha az tərkibli qruplar arasında bölünür. Yığıncağı sədr aparır. Qruplar rəqlamentə uyğun olaraq öz çıxışlarını edir.

Razılıq əldə olunduqda qətnamə üzrə səsvermə keçirilir. Əgər müxalifət dəyişiklik təklif edirsə, onların çıxışları dinlənilir. Hər bir düzəliş müzakirədən sonra ayrıca səsverməyə qoyulur. Qətnamə üzərində iş başa çatdıqda tərəflərdən hər birinə son söz üçün 2 dəqiqə vaxt verilir və bundan sonra səsvermə keçirilir.

Yazı

– *“Müqəddəs məqsəd kiçik günaha haqq qazandırır?” mövzusunda esse yazın.*

Kiməsə kömək etmək məqsədilə yalan danışmısanmı? Hansı yalanı “müqəddəs yalan” hesab etmək olar? Bu barədə fikirlərini yaz.

Dinləmə

Müəllim: – *Kənan Lemi haqqında niyə məhz Rüstəmə danışdı?*

Şagirdlərin cavabları dinlənilir, sonra müəllim aşağıdakı mətni oxuyur:

RÜSTƏM

Səhər Aysel başının ağrıdığını bəhanə edib məktəbə getmədi.

Kənan fürsət tapıb bacısına pıçıldadı ki, o da dərsə girməyib evə tez qayıdacaq.

Onları yola salandan sonra Aysel qapını açıb Lemini çağırırdı. Onu vanna otağına ötürüb səhər yeməyi hazırlamaq üçün mətbəxə keçdi.

Kənan məktəbin həyatində sinif yoldaşı Rüstəmi görüb çox sevindi.

– Eşitmirsən? Qışqırmaqdan boğazım cırıldı, bayaqdan səni çağırıram.

Adətən, yaşından böyük fikirlər yürüdən Rüstəmlə son vaxtlar çox yaxınlaşıb dostlaşmışdılar. Rüstəm idman formasını evdə qoyduğuna görə dərsə buraxılmadığını söylədi.

Kənan diqqətlə Rüstəmə baxdı:

– Bura bax, filosof, səndən oxumaq üçün kitab istəsəm, verərsən?

– Sənə verərəm! Nə kitabı lazımdır?

– Qalaktikalar, ulduzlar, planetlər haqqında...

– Əla mövzudur! Bu barədə bir neçə maraqlı kitabım var, – o, bir qədər susub əlavə etdi, – xeyir ola, ulduzlarla maraqlanırsan?

– Yadplanetlilər haqqında bir verilişə baxdım...

– Hansı veriliş? Dünən birinci kanaldan verilən sənədli filmi deyirsən, yəqin!

Kənan başı ilə təsdiq etdi.

– Mən yüz faiz əminəm ki, yadplanetlilər mövcuddurlar, var, hətta bizim aramızda

yaşayırlar. O verilişdə də bunu deyirdilər, hətta onlara rast gəlsən, özünü necə aparmaq barədə də məsləhətlər verdilər.

– Doğrudan? Özünü necə aparmaq lazımdır ki?

– Bəs sən verilişə baxmamısan?

– Yarımçıq açmışdım...

– Demək, belə: əvvəla, onlara rast gəlsən, gözünü zilləyib düz üzlərinə baxmaq olmaz, çünki onlardan gələn enerji və şüalar bizim gözlərimizə zərər verə bilər. İkincisi, özünü sakit aparmalı və müqavimət göstərməməlisən. Bildirməlisən ki, sən onlara düşməni kimi baxmırsan, əksinə, dost olmaq istəyirsən. Üçüncüsü...

Hövsələsi daralan Kənan onun sözünü kəsdi:

– Bura bax, dostum, bu söhbəti sabah davam etdirərik. Amma kitabı gətirməyi unutma.

1. Nə üçün Kənan sinif yoldaşları içərisində daha çox Rüstəmlə dostluq edirdi?
2. Səncə, Rüstəmdə hansı cəhət onu cəlb edirdi?
3. Rüstəmi niyə “filosof” adlandırırdılar?
4. Rüstəmin baxdığı sənədli film nədən bəhs edirdi?
5. Səncə, Kənan da həmin filmə baxmışdı mı?
6. Dinlədiyiniz mətnə qəhrəmanların bəziləri yalan danışır, fikirləş və cavab ver: kim kimə hansı yalanı və nə səbəbə deyir?

Oxu

Mətnin 2-ci hissəsinə keçməzdən əvvəl müəllim Amerika astronomu Edqar Mitçeldən sitat gətirir: – *Edqar Mitçel öz xatirələrində yazır: “Birdən Ayın arxasından nəhəng bir kürə çıxdı. Gözəl, mavi mirvariyyə bənzəyən bu kürə işıq saça-saça kosmosun sonsuz qaranlığında yuxarı qalxmağa başladı. Bir an içində anladım ki, bu bizim hamımızın evimiz olan Yer kürəsidir”.*

Sual: – İnsan xaricə gedəndə öz vətəni üçün darıxır. Təsəvvür edin ki, uzun müddətə kosmosa səyahət etməsiniz və doğma Yer planeti üçün darıxırsınız. Bu zaman keçirdiyiniz hissləri təsvir edin.

Şagirdlərin fikirləri dinlənir və müzakirə olunur.

Dərslərdən “Kainatın sirləri” mətninin arxası (səh. 207-209) (rollu oyun – Aysel, Kənan, Lemi, Rüstəm) oxunur.

Sual: – Rüstəm nə üçün Leminin yaşadığı planeti “X planeti” adlandırır?

Dərslərin 209-cu səhifəsindəki 3-4-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir. Yer planetinin gələcəyi ilə bağlı Leminin qaldırdığı problemlər – Yerdə yaşayan insanların planetin flora və faunasını məhv etməsi, məişət tullantıları ilə ekologiyanı korlaması, təbii sərvətləri dağıtması, havaya buraxılan zəhərli qazlar, bu zəhərin torpağa hopması və bu kimi məsələlərə şagirdlər öz münasibətini bildirirlər (tap. 4). Ev tapşırığı olaraq bu problemlərin həlli ilə bağlı məruzələrini hazırlamaq tapşırılır.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 140-cı səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Söz ehtiyatı. “Ekologiya”, “atmosfer”, “qlobal” sözlərinin mənaları açıqlanır (tap. 5).

Ekologiya – canlıların yaşayış tərz, inkişafı, çoxalması, ətraf mühitin mühafizəsi və təbii sərvətlərdən istifadə haqqında elm sahəsidir.

Qlobal – bütün Yer kürəsini bürüyə bilən (qlobal hadisələr).

Dərslərin 209-cu səhifəsində verilmiş terminlərlə bağlı nəzəri material mənimsədir. 6-cı tapşırıq yerinə yetirilir.

Dinləmə

ATMOSFER NƏDİR

Atmosfer Yeri əhatə edən hava təbəqəsidir. O, Yer kürəsi ilə birlikdə fırlanır. Atmosferin insanın yaşayışı üçün böyük əhəmiyyəti var. Belə ki, atmosfer gündüz Yer səthinin həddən

artıq qızmasının, gecə isə tez soyumasının qarşısını alır. İnsan atmosfərsiz 4 dəqiqədən artıq yaşaya bilməz. Atmosfer Yerdə suyun mövcudluğuna səbəb olur, məhz atmosferdə bulud yaranır və yağıntı düşür. Atmosfer olmasaydı, günəş şüaları səpələnərməz, səs yayılmazdı. Kosmosdan gələn meteoritlər atmosfərə daxil olduqda hava ilə sürtünərək alışıb-yanır və əksəriyyəti Yerə çatmır.

Atmosferdən yuxarıda yerləşən ozon qatı Yerdəki canlıları zərərli şüalardan qoruyur. Son illərdə ozon qatının deşilməsi müşahidə edilir. Buna səbəb hərbi təyyarələrin çox yüksəkdən uçması, atmosferdə kükürd qazının artması, məişətdə və sənayedə freon qazından istifadədir. Bu səbəbdən ozon qatı ildə 5-7% azalır.

Suallar:

- Atmosfer nədir?
- Atmosferin əhəmiyyəti nədən ibarətdir?
- Ozon qatı harada yerləşir? Onun əhəmiyyəti nədir?
- Ozon qatının deşilməsinə səbəb nədir?
- Ekologiya nəyi öyrədir?

Tədqiqat sualı: – “Planetimizin sağlamlığını hansı təhlükə gözləyir? Bu təhlükənin qarşısını almaq üçün hansı işləri görməliyik?”

“Botaniklər” qrupu: – “Planetimizin yüngül sakinlərini” – bitkiləri hansı təhlükənin gözlədiyi haqqında danışacaq.

“Zooloqlar” qrupu: – “Kiçik dostlarımız” olan heyvanların vəziyyəti haqqında danışacaq.

“Coğrafiyaşünaslar” qrupu: – Ətraf mühiti – torpağı, suyu, havanı hansı təhlükənin gözlədiyi haqqında danışacaq.

Müəllimin nəzərinə: Tədqiqat işinin səmərəli keçməsi üçün müəllim şagirdlərə əlavə məlumatlar verə bilər.

Müəllim böyük vatman kağızında başlıq kimi “Dəhşətli fəlakətin əlamətləri” yazılmış cədvəl asır və hər qrupun gəldiyi son nəticəni qeyd edir.

Cədvəldə bu ifadələr yazıla bilər:

1. Meşələrin qırılması
2. Heyvanların tələf olması
3. Suyun çirklənməsi
4. Havanın çirklənməsi
5. Zibil qalıqlarının yığılması
6. Ətraf mühitin zəhərlənməsi

Ölkəmizdə təbiətin qorunması ilə bağlı müxtəlif mühafizə tədbirləri keçirilir. Milli parklar, “Qırmızı kitab”, müvəqqəti qoruqlar, dövlət təbiət yasaqlıqları və bu kimi mühafizə tədbirlərinin keçirilməsi qeyd edilir.

Hamımızın yaşadığı bir planet var. Təbiət üçün sərhəd yoxdur. İnsanlar bir-birinə məlumat verməklə planeti və özlərini xilas edə bilərlər. Dövlətlər sazişlər – konvensiyalar bağlayır. Hazırda ətraf mühitin mühafizəsinin müxtəlif aspektlərinə dair 500-dən çox beynəlxalq saziş mövcuddur. Onların içərisində regional sazişlər, ətraf mühitin, atmosferin, Yerətrafı kosmik fəzanın mühafizəsinə həsr olunmuş müqavilələr vardır.

Aşağıda verilmiş beynəlxalq sazişləri seçib iş vərəqlərində yazın.

1. Dənizin tullantılarıyla və digər materiallarla çirklənməsinin qarşısının alınması haqqında konvensiya.
2. Vəhşi fauna və floranın yox olmaq təhlükəsində olan növlərinin beynəlxalq ticarəti haqqında konvensiya.
3. Quşların mühafizəsi haqqında beynəlxalq konvensiya.
4. Böyük ərazilərdə havanın çirklənməsi haqqında konvensiya.
5. Su quşlarının yaşama yerləri kimi beynəlxalq əhəmiyyətli sulu bataqlıq yerləri haqqında konvensiya.

6. Bitki mühafizəsi haqqında konvensiya.

7. Təhlükəli tullantıların sərhədlərarası daşınması və kənarlaşdırılmasına nəzarət haqqında konvensiya.

Dərsin sonuna yaxın müəllim təklif edir ki, sinifdə təbiətin mühafizəsi məsələlərini tədqiq edən təşkilat yaradılsın. Təşkilat üçün ad, deviz və emblem axtarılır. Müəllim öz variantını təklif edə bilər:

Təşkilatın adı: – “Yerin balaca sakinləri”

Emblem: – Əlində Yer kürəsinin maketini tutmuş kiçik məktəbli şəkli

Deviz: – “Səhər yuxudan ayıldın, yuyundun, özünü qaydaya saldın, dərhal öz planetini də qaydaya sal”

İş dəftərinin 140-cı səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 98. MƏKTƏBDƏ (6 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdikləri, eşitdikləri, oxuduqları hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Oxuduqlarını həyat haqqında düşüncələri ilə əlaqələndirərək təqdimat edir.
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Debat zamanı oxuduqlarından və eşidib-gördüklərindən misallar gətirməklə fikirlərini əsaslandırır.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Oxuduğu mətndəki məlumatları mənimsəyir və nəticə çıxarır.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu əsərin məzmununa yeni süjet xətti və obrazlar əlavə etməklə mətni genişləndirir və nəql edir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Verilmiş mövzunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək inşa yazır.
4.1.2. Sözlərin böyük hərflə yazılışına dair qaydalardan məqamına uyğun istifadə edir.	Səma cisimləri bildirən sözlərin böyük hərflə yazılışına dair qaydanı yazılı nitqində tətbiq edir.

Motivasiya

Müəllim şagirdlərə aşağıdakı məsələni həll etməyi tapşırır:

– Şagird biri 1 qəpikdən 5 dəftər və biri 2 qəpikdən 2 kitab aldı. Şagird cəmi nə qədər pul verdi?” (yaxud: – Dərzi hər gündə bərabər olmaqla 5 günə 235 köynək tikdi. Gündəlik iş normasını əvvəlki kimi saxlamaqla dərzi 1316 köynəyi neçə günə tikər?)

Şagirdlər məsələni eşidən kimi məzmunu öz reaksiyalarını verirlər. Çox güman ki, “Belə şey ola bilməz”, “Heç 1 qəpiyə dəftər, 2 qəpiyə də kitab olar?” kimi ifadələr səslənəcək.

Oxu (proqnozlaşdırma, qruplarla iş)

Dərslərdən “Məktəbdə” mətninin (səh. 210-212) 1-ci abzası oxunur.

Sual: – Sizcə, Ləmi dərslərdə özünü necə göstərəcək?

Suala cavab vermək üçün şagirdlər dörd qrupa bölünürlər.

I qrup: – *Lemi riyaziyyat dərində*

II qrup: – *Lemi Azərbaycan dili dərində*

III qrup: – *Lemi həyat bilgisi dərində*

IV qrup: – *Lemi fiziki tərbiyə dərində*

Hər qrup verilmiş mövzuya uyğun mətn qurub danışır. Şagirdlər düşündükləri mətnə Lemin qeyri-adi bacarıqlarını nümayiş etdirməlidirlər.

“Ziqzaq”. Qruplar dərslərdəki mətnə öz mövzularına uyğun hissəni oxuyub yeni qruplarda birləşir (yeni yaranmış qruplarda əvvəlki qruplardan hər birinin nümayəndəsi olmalıdır). Şagirdlər yeni qrup daxilində oxuduqları hissəni bir-birinə nəql edirlər. Beləliklə, bütün şagirdlər mətnin məzmunu ilə tanış olurlar.

Hər qrupdan bir nəfər mətni ardıcılıqla nəql edir.

Dərsləyin 212-ci səhifəsindəki 1-ci tapşırıq oxunur və sual cavablandırılır.

1-ci tapşırıq əsasən, yəqin ki, şagirdlər Leminin yaşadığı planet haqqında aşağıdakı fikirləri söyləyəcək: “Orada yol hərəkəti qaydalarına xüsusi diqqət verilir, tıxac yoxdur və s. Avtomobillər çox sürətlə hərəkət edir. İnsanlar uzun ömür sürürlər, yəqin ki, bu da ekoloji təmiz qidalar yemələri, ekoloji tarazlığın pozulmaması ilə əlaqədardır və s.”

İş dəftərinin 141-ci səhifəsindəki 1-2-ci tapşırıqlar yerinə yetirilə bilər.

Danışma (cüt-lərlə iş)

Şagirdlər cüt-lərə bölünərək dərsləyin 212-ci səhifəsindəki 2-ci tapşırıq yerinə yetirirlər. Cütdəki şagirdlərdən biri “*Leminin planetində nədən xoşum gəldi*”, digəri “*Leminin planetində nədən xoşum gəlmədi*” mövzusunda çıxış hazırlayır. (Şagirdlər Leminin dediklərindən onun planeti ilə bağlı xoşa gəlməyən xüsusiyyətin, yəqin ki, ailə üzvlərinin bir yerdə yaşamamasını qeyd edəcəklər.)

Şagirdlərin çıxışları dinlənilir və müzakirə olunur.

Yazı

– “*Lemi informatika dərində*” mövzusunda mətn qurub yazın.

Danışma

Müəllim növbəti dərse aşağıdakı sualla başlayır:

– *Yaşadığınız cəmiyyətdə nəyi dəyişmək istərdiniz?*

Şagirdlərin fikirləri dinlənilir. Müəllim yönəldici suallarla sinifdə canlanma yaratmağa çalışır:

– *Ailə münasibətlərində nəyi isə dəyişmək istərdinizmi? Təhsil sistemində nəyi dəyişmək istərdiniz?..*

Şagirdlər 3 qrupa bölünürlər. Hər qrup verilmiş cədvəli dolduraraq onunla bağlı təqdimat hazırlayır. Müəllim bildirir ki, şagirdlər cədvəli doldurarkən Leminin planeti haqqında oxuduqlarına təxəyyülə uyğun əlavələr edə bilərlər. “Bizim cəmiyyətdə” sütunu üçün müəllim özü əlavə məlumatlar verə bilər.

I qrup:

AİLƏ-NİKAH SİSTEMİ		
Bizim cəmiyyətdə	Leminin planetində	İstədim belə olsun

II qrup:

TƏHSİL SİSTEMİ		
Bizim cəmiyyətdə	Leminin planetində	İstədim belə olsun

III qrup:

TƏBİƏTƏ MÜNASİBƏT		
Bizim cəmiyyətdə	Leminin planetində	İstərdim belə olsun

Qrupların təqdimatı dinlənilir və müzakirə olunur.

Debat

I qrup: – *Ailə üzvlərinin bir yerdə yaşaması vacibdir.*

II qrup: – *Ailə üzvlərinin bir yerdə yaşaması vacib deyil.*

Dinləmə

Müəllim şagirdlərin diqqətini məndəki “Ginnesin rekordlar kitabı” ifadəsinə yönəldir və bu kitab haqqında şagirdlərin biliklərini yoxlayır. Daha sonra aşağıdakı mətn oxunulur.

“Ginnes” pivə zavodunun direktoru Hyu Biver 1951-ci il mayın 4-də tanışları ilə birlikdə ova çıxır. Ovda onların arasında qızılı cüllütün, yoxsa şotland tetraquşunun daha sürətlə uçuşması barədə mübahisə düşür. Həmin vaxt bu barədə soruşmaq kitabı olmadığına görə kimin haqlı olduğunu müəyyənləşdirmək mümkün olmur. Bundan sonra ser Hyu qərara alır ki, belə bir soruş kitabı tərtib etdirməyi. İdeyanı həyata keçirmək üçün o bu işi Londonda məlumat agentlikləri olan Norris və Ross Makuirter qardaşlarına tapşırır. Beləliklə, soruş kitabının ilk variantı hazırlanır və çapdan çıxır. Sonralar isə yalnız məndən ibarət olan kitab şəkilli alboma çevrilir. Albomun özü də rekorda imza atır. Hazırda “Ginnesin rekordlar kitabı” 100 milyon tirajla, 24 dildə çap olunur.

AZƏRBAYCANLA BAĞLI REKORDLAR

1. Cəbrayıl rayonunda anadan olmuş, hazırda Belçikada yaşayan Fəxrəddin Vəliyev 2004-cü ildə adı “Ginnesin rekordlar kitabı”na düşmüş ilk azərbaycanlıdır. O, 5 dəqiqəyə 20 nəfərin siluetini çəkməklə bu şərəfə nail olub.

2. Lənkəran rayonunun Aşağı Nüvədi kənd sakini, 7 yaşlı Ələsgər Rəhim oğlu Həsənzadə “Ginnesin rekordlar kitabı”na düşən ən azyaşlı şəxsdir. O, sinəsini yerə vurmamaq şərti ilə 1 saat 45 dəqiqə ərzində barmaqlarının ucu ilə 3 min dəfə qalxıb enmişdir.

3. 2010-cu il sentyabrın 1-də Bakıda quraşdırılan bayraq dirəyi dünyanın ən uca bayraq dirəyi kimi “Ginnesin rekordlar kitabı”na düşüb.

Yazı

“Mən hansı sahədə “Ginnesin rekordlar kitabı”na düşmək istərdim” mövzusunda esse yazdırılır.

Dil qaydaları

3-cü tapşırıq yerinə yetirilir.

İş dəftərinin 141-ci səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (iş dəftərinin 142-ci səhifəsində də verilmişdir.)

DÖVLƏTLİ VƏ XİDMƏTÇİ

Bir dövlətli adam alimin xidmətçisinə tez-tez istehza eləyib gülürdü. Xidmətçi əvvəllər buna əhəmiyyət vermirdi. ... bir gün onun səbri tükəndi və dövlətliyə dedi:

– Bilmək istərdim ki, sən hansı cəhətin məndən üstündür? Əgər əynindəki bahalı ... gözəl paltarlarınla fəxr edirsənsə, bunun sənə dəxli yoxdur. **1** Əgər səni

gəzdiren atın yaxşı yeriməsi ilə fəxr edirsənsə, bunun da sənə dəxli yoxdur.

2 Əgər adlı-sanlı və varlı qohumlarınla fəxr edirsənsə, onlardan sənə nə?! 3 Əgər bunlardan ... məndən ayrı bir üstün cəhətin varsa, söylə.

Xidmətçinin bu sözlərindən sonra dövlətli

Nəsirəddin Tusi. "Əxlaqi-Nasiri"

1. Nöqtələrin yerinə uyğun gələn sözləri seç.

A) sanki, ilə, qeyri B) lakin, və, başqa C) təkcə, lakin, nəhayət

2. Boşluqların nömrələrini uyğun cümlələrin qarşısında yaz.

A) Yaxşı yerimək ata aiddir.
B) O ad-san onlara aiddir.
C) Çünki gözəllik paltara məxsusdur.

3. Mətnin sonuncu cümləsini tamamla.

A) alimin xidmətçisini işdən qovdurdu.
B) yamanca pərt oldu və ona cavab verə bilmədi.
C) heç də kefini pozmadı və əvvəlki hərəkətinə davam etdi.

4. Mətnə aid olmayan fikri seç:

A) Dövlətinin xoruzu da yumurtlar.
B) Lovğalığın sonu xəcalətdir.
C) Kasıbın düşməni az olar, varlının dostu.

Yazı üzrə qiymətləndirmə (imla)

"QUYRUQLU" ULDUZLAR

(99 söz)

Bəzən səmada "quyruqlu" ulduzların sürətlə hərəkət etdiyini görürük. Belə ulduzlar kometa adlanır. Kometa Günəşə yaxınlaşdıqca onun baş hissəsi daha da işıqlanır, quyruğu isə uzanır. Kometalarda bir və ya bir neçə "quyruq" olur. Bu "quyruqlar" həmişə Günəşə əks istiqamətə yönəlir.

Keçmişdə kometaların görünməsi insanları vahiməyə salarmış, onların gözüne gah kəsilmiş baş, gah da qanlı xəncər görünərmiş. O zamanlar səmada parlaq kometanın görünməsi bəd əlamət sayılırdı. Bəzən isə deyirlər ki, səmadan "quyruqlu" ulduz düşəndə arzu tutsan, həmin arzun gerçək olacaq.

Elm kometaların sirrini açdı. İndi kometalar daha heç kəsi qorxutmur, onlar zərərsizdir. Kometalar Günəşin ətrafına dolanan, Günəş sistemində daxil olan səma cisimləridir.

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. Hansı cümlədə "ay" sözü böyük hərfə yazılmalıdır?

A) Dərslər ayın 15-də başlayacaq.
B) Yerin peyki aydır.
C) Pəncərədən ayın zəif işığı düşürdü.

2. Hansı cümlədə "günəş" sözü kiçik hərfə yazılmalıdır?

A) Yay vaxtı Günəş altında çox gəzmək olmaz.
B) Hərərət çox yüksək olduğundan kosmik gəmilər Günəşə yaxınlaşa bilmir.
C) Yer də başqa planetlər kimi Günəş ətrafında fırlanır.

3. Hansı cümlədə "yer" sözü böyük hərfə yazılmalıdır?

A) Günəş sistemindəki planetlər arasında yalnız yerdə həyat var.
B) Qızın əlindəki almalar yerə düşdü.
C) Elə yerdə otur ki, heç kim narahat olmasın.

4. Neçə söz yalnız termin kimi işlənir?

Tembr, kök, klaviatura, tərəf, nəqərat, say

- A) 5 B) 4 C) 3

5. Hansı cümlədə “ton” sözü təsviri incəsənət termini kimi işlənib?

- A) Anbarda səkkiz ton taxıl qalmışdı.
B) Ştrixlənmə zamanı ən açıq ton kağızın ağ rəngidir.
C) Ceyhun danışarkən nitqini uyğun səs tonu ilə tənzimləyir.

Dərs 99. ÜZGÜÇÜLÜK HOVUZUNDA (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Debat zamanı oxuduqlarından və eşidib-gördüklərindən misallar gətirməklə fikirlərini əsaslandırır.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki hadisələrin səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən edir.
2.2.4. Mətnin ideyasını müəyyənləşdirir və obrazları sadə şəkildə səciyyələndirir.	Baş qəhrəmanın hərəkətlərinə münasibət bildirməklə xarakterini səciyyələndirir.
3.1.4. Mühakimə xarakterli kiçikhəcmli rəy-inşa yazır.	Oxuduğu əsərin mövzusunu şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək mühakimə xarakterli inşa yazır.

Motivasiya

Müəllim: – “Yaşılqözlü qız” əsərindən oxuduğunuz parçalara əsasən, bu əsərin qəhrəmanı Lemi Yerdəki insanlardan nə ilə fərqlənir?

- Qarşısındakı adamın fikirlərini oxuya bilir (Azərbaycan dilini necə öyrənməsini xatırlayın);
- daha yüksək fiziki, mənəvi və intellektual bacarıqları var (basketbol oynaması, kitabı vərəqləməklə məlumatları yaddaşına köçürməsi, yalan danışmaması).

Şagirdlərin cavabları dinləndikdən sonra:

- Sizcə, yadplanetli bir qızda başqa hansı qeyri-adi xüsusiyyətlər ola bilər?

Şagirdlər baxdıqları filmlərdən və ya oxuduqları kitablardan misallar gətirməklə və ya təxəyyüllərinə uyğun bu suala cavab verirlər.

Müəllim lövhədə iki söz yazır: *telepatiya, telekinez*. Şagirdlər bu sözlər haqqında bildiklərini deyirlər.

Müəllimin nəzərinə: Şagirdlərin əksəriyyəti, yəqin ki, “telepatiya” sözünü eşidib və onun mənasını bilir. Lakin “telekinez” sözü onlar üçün yeni ola bilər. Bu tapşırıq diaqnostik qiymətləndirmə xarakteri daşıdığından və sözlərin mənalı dərşin gedişində açıldığından bu mərhələdə müəllim sözlərin izahını vermədən şagirdlərin bu sahədə biliyini yoxlamalıdır.

Oxu

Dərsləyin 213-215-ci səhifələrində verilmiş “Üzgüçülük hovuzunda” mətninin 1-ci hissəsi (səh. 213) oxunur.

Sual: – Nə üçün ikinci xətdə üzən oğlan Lemi ona baxanda qərribə hərəkətlər edərək geri qalmağa başladı?

- Oxuduğunuz hissədə Leminin hansı bacarıq və xüsusiyyətləri üzə çıxdı? (tap. 1)

Şagirdlər Leminin mənəvi cəhətlərindən və başqasının şüuruna təsir etmək bacarığından danışirlar.

– Sizcə, Lemi dostunun qalib gəlməsinə kömək etməməkdə haqlı idimi? Siz onun yerində olsa idiniz, kömək edərdinizmi?

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 143-cü səhifəsindəki 2-3-cü tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Dinləmə

TELEPATİYA VƏ TELEKİNEZ

Telepatiya – yaxın və ya uzaq məsafədə olan insanın fikirlərini oxumaq qabiliyyətidir. Bu qabiliyyətə malik olan insanlar çox azdır və onları çox vaxt *ekstrasens* adlandırırlar. Məsələn, azərbaycanlı Tofiq Dadaşov dünyada məşhur ekstrasenslərdən biridir. O yalnız telepatiya deyil, həm də telekinez bacarığına da malik olmuşdur.

Telekinez – heç bir təmas (kontakt) olmadan uzaqdan-uzağa predmetlərə və şüura təsir göstərmək qabiliyyətidir. Geller adlı bir ingilisin telekinetik qabiliyyəti dünyanın bir çox ekspertləri tərəfindən təsdiq olunub. İndi elm bu qeyri-adi qabiliyyətin sirrini öyrənməklə məşğuldur.

Əvvəllər belə qabiliyyəti olan insanları fırıldaqçı adlandırırdılar. Bu cür tənqidlərə məruz qalanlardan biri də Ninel Kulagina idi. Ona qarşı belə münasibətlərdən bezən qadın məhkəməyə müraciət etməli olur. Məhkəmənin xahişi ilə mötəbər alimlərdən ibarət bir heyət Kulaginanın rəsmi ekspertizasını təşkil edir. Alimlərin müşahidəsi altında Kulagina baxışının gücü ilə şüşə altına qoyulmuş çarxı fırlatmış, 553 qram ağırlığında şüşə qrafini hərəkət etdirmişdi. Nəticədə elmi dairələrin rəsmi qənaəti əsasında məhkəmə onun qabiliyyətinin hələ elmə məlum olmayan bir qabiliyyət olduğunu rəsmi şəkildə təsdiqlədi.

Belə qabiliyyəti olan şəxslərdən biri də rusiyalı İqnatenkodur. O, telekinezə bənzər qabiliyyət olan “astral karate” ilə məşhurdur. Belə ki, heç bir kontakt olmadan uzaqdan-uzağa insanlara zərbə endirə bilir.

Yazı

Şagirdlər “*Məndə telekinez bacarığı olsa idi, nə edərdim?*” mövzusunda esse yazırlar. Hər bir şagird öz yazısında telekinezin nə olduğunu açıqlamalı, məhz hansı telekinez bacarığına malik olmaq istəyini bildirməlidir.

Mətnin davamını oxumazdan əvvəl müəllim şagirdlərə sualla müraciət edir:

– *Təsəvvür edin ki, qiymətli bir əşyanız oğurlanıb və siz bu işdə tanıdığınız bir adamdan şübhələnirsiniz. Bu vəziyyətdə nə edərsiniz?*

Şagirdlərin cavabları dinlənir və müzakirə olunur.

Oxu

I mərhələ. “Üzgüçülük hovuzunda” mətninin 2-ci hissəsi (səh. 213-214) oxunur.

Suallar: – *Mətnin bu hissəsində Leminin hansı bacarığı əks olunur?*

– *Lemi suyun altında neçə dəqiqə qalmışdı?*

– *Siz suyun altında nə qədər qala bilərsiniz?*

II mərhələ. Mətnin 3-cü hissəsinin 1-ci abzası oxunur (səh. 214).

Suallar: – *Sizcə, saati kim və hansı məqsədlə oğurlamışdı?*

– *Uşaqlar bu vəziyyətdə nə edəcəklər?*

Şagirdlər cavab variantlarını söyləyirlər. Yaxşı olar ki, müəllim uşaqları aşağıdakı variantları genişləndirməyə yönəlsin:

1. Saati Aysel gizlətmışdi. O istəmirdi ki, Lemi öz qardaşı ilə əlaqə saxlayıb gəldiyi planetə qayıtsın.

2. Saati Rüstəm götürmüşdü. O istəyirdi ki, özü saat vasitəsilə yadplanetlilərlə əlaqə saxlayıb həmin planetə uçuşsun.

Şagirdlər bu variantları əsas götürüb təxəyyüllərinə uyğun genişləndirir və mətn quraraq nəql edirlər.

III mərhələ. Mətnin davamı 1-ci mavi dairəyə (səh. 214) qədər oxunur.

İş dəftərinin 143-cü səhifəsindəki 2-ci tapşırıq yerinə yetirilə bilər.

Əlavə sual:

– Bu hissədə Leminin hansı bacarığı üzə çıxdı: telepatiya, yoxsa telekinez? (telepatiya)

IV mərhələ. Mətnin davamı 2-ci mavi dairəyə qədər oxunur.

İş dəftərinin 143-cü səhifəsindəki 3-cü tapşırıq yerinə yetirilə bilər.

Əlavə sual:

– Bu hissədə Leminin hansı bacarığı üzə çıxdı: telepatiya, yoxsa telekinez? (telekinez)

V mərhələ. Mətnin davamı sona qədər oxunur.

Dərsliyin 214-cü səhifəsindəki 2-3-cü tapşırıqlar yerinə yetirilir.

2-ci tapşırıq.

... , *çünki buna haqqı yox idi.*

... , *çünki çempion ola bilməmişdi.*

... , *çünki nəfəs sistemindən düzgün istifadə etmirdilər.*

Danışma (debat)

– *Lemi artıq saatını geri aldığı halda Rüstəm İlqarı niyə vurdu? Sən bunu edərdinmi?*

Cavablar dinlənir. Debatın mövzusu elan edilir.

I qrup: – *Rüstəm İlqarı vurmaqda haqlı idi.*

Əsas argument: – *Cinayət cəzasız qalmamalıdır.*

II qrup: – *Rüstəm İlqarı vurmamalı idi.*

Əsas argument: – *Nə olursa olsun, insanlar bir-birinə qarşı zor işlətməməlidirlər.*

İş dəftərinin 143-cü səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri, danışma, qrupların təqdimatı əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 100. VİRTUAL ƏLAQƏ (4 saat)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.2. Dinlədiyi fikirləri əlavələri ilə inkişaf etdirir.	Dinlədiyi mətnə öz fikirlərini əlavə etməklə genişləndirir.
1.2.1. Müşahidə etdikləri, eşitdikləri, oxuduqları hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Müəyyən mövzu ilə bağlı eşitdiyi, oxuduğu, araşdırdığı faktlar barədə məruzə hazırlayıb təqdim edir.
1.2.5. Nitqini canlı və obrazlı etmək məqsədi ilə məzmunu müvafiq jest və mimikalardan istifadə edir.	Mətndəki obrazların nitqini səsləndirərkən onların xarakterinə uyğun jest və mimikalarından istifadə edir.
2.1.2. Öyrəndiyi yeni söz və terminləri təqdim edir.	Öyrəndiyi yeni terminlərin hansı sahəyə aid olduğunu müəyyən edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətni şüurlu oxuyaraq məzmunu ilə bağlı fikirlərini söyləyir.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
3.1.5. Sınıf səviyyəsinə uyğun olaraq müəyyən edilən əməli yazılar (məktub, açıqca, elan, ərizə, dəvətnamə, məlumat) yazır.	Konkret hadisə ilə bağlı dostuna internet vasitəsilə məktub yazır.
4.1.6. Cümlənin düzgün qurulmasında baş və ikincidərəcəli üzvlərin yerini dəqiq müəyyən edir.	Cümlə üzvlərinin yerini müəyyən edir.

Motivasiya

Müəllim: – *İnternet nə üçündür? İnternetdən nə zaman istifadə edirsiniz? İndiki dövrdə internetin hansı imkanları var?*

Şagirdlər cavab variantlarını söyləyirlər. Əgər sinifdə internet varsa, müəllim şagirdlərə axtarış məqsədilə müəyyən tapşırıqlar verə bilər.

Oxu

Dərsləyin 216-217-ci səhifələrində verilmiş “Virtual əlaqə” mətninin 1-ci hissəsi (səh. 216) oxunur. Rüstəmlə Kənanın telefon söhbəti səhnələşdirilir. Müəllim ifaçılara tapşırır ki, obrazların nitqini səsləndirərkən onların emosional vəziyyətini nəzərə alsınlar. Rüstəmin səsinde sevinc, həyəcan, yuxudan yarımçıq durmuş Kənanın səsinde isə əvvəlcə yorğunluq, sonra isə acıq, qəzəb hiss olunmalıdır. Bunun üçün şagirdlər müvafiq səs tembrindən, intonasiyadan, jest və mimikalardan istifadə etməlidirlər.

Müəllim suala aydınlıq gətirmək üçün aşağıdakı məlumatları şagirdlərə çatdırır:

– *Elmi-fantastik əsərlərdə, adətən, indiyə kimi görmədiyimiz və ya çox nadir olan, lakin elmi-nəzəri baxımdan mümkün olan məsələlərdən danışılır. “Yaşıl gözlü qız” povesti də elmi-fantastik əsərdir. Yadplanetlilərin mövcud olması, telepatiya, telekinez hadisələri həyatda çox nadir olsa da, bu əsərdə inandırıcı səslənir. Lakin bəzən müəlliflər qeyri-mümkün görünən məsələlərə aydınlıq gətirmirlər. Onda əsərin həmin hissələri qeyri-inandırıcı görünür.*

Sual: – *Mətnin bu hissəsində nəyə inanmadınız?*

Müəllimin nəzərinə: *Əsərin bu hissəsində müəllif iki məqama aydınlıq gətirmir: 1. Kan Azərbaycan dilini haradan öyrəndi? (Məsələn, Leminin bu dili necə öyrənməyinə aydınlıq gətirilmişdi) 2. Kan öz planetində ola-ola Yerdəki internetə necə qoşula bilərdi? Əgər o, kosmik gəmidə Yerin orbitinə daxil olsa idi, çox güman ki, Lemi ilə əlaqə saxlayardı.*

Şagirdlər cütlərlə işləyərək mətni diqqətlə nəzərdən keçirir və cavab variantlarını hazırlayırlar. Şagirdlərin cavabları ümumiləşdirildikdən sonra müəllim belə bir tapşırıq verə bilər:

– *Əsərin müəllifinin adı Reyhan Yusifqızıdır. İnternetdə axtarış verməklə müəllifin e-mail ünvanını tapın və tənqidi qeydlərinizlə bağlı ona məktub göndərin.*

Dinləmə

İNTERNET

“İnternet” sözü ingilis dilindəki “international” (beynəlxalq) və “network” (şəbəkə) sözlərinin birləşməsindən yaranıb. İnternet istifadəçiləri bir-birini internet ünvanı vasitəsilə tapırlar. İstənilən şəxs internetdə öz ünvanını yarada bilər. Adətən, bu ünvanda birinci söz şəxsin adını bildirir. Məsələn, *samir@yahoo.com*, *tural@hotmail.com* və s. Burada @ işarəsi kimi oxunur və ingilis dilindən tərcümədə bir şeyin yerini bildiren “da, də” (*at – [ət]*) şəkilçisinə uyğun gəlir.

Bundan başqa, internetdə öz səhifənizi də açə bilərsiniz ki, istənilən istifadəçi bu səhifəyə girib oradakı məlumatla tanış olsun. Belə səhifələrə sayt deyilir. Saytların adı WWW hərfləri ilə başlayır ki, bu da ingilis dilindəki *World Wide Web* (“Dünya hörümçək toru”) sözlərinin baş hərfləridir. *W* hərfinin adı ingilis dilində “dablyu”dur. Ona görə də saytların adı şifahi nitqdə “dablyu, dablyu, dablyu” ifadəsi ilə başlayır.

Hər gün yüz milyonlarla internet istifadəçisi bu şəbəkədəki müxtəlif saytlara daxil olaraq dünyanın istənilən yerinə məktub göndərir, multimedia jurnallarını oxuyur, istədiyi adamla söhbətləşir, məşhur muzeyləri seyr edir, ən zəngin kitabxanalarda araşdırmalar aparır, müxtəlif kliplərə baxır, internetdən götürdüyü faylları öz kompüterinə köçürür.

İnternet informasiya mübadiləsi üçün əvəzsiz vasitədir.

Suallar:

– *“İnternet” sözü hansı sözlərin birləşməsindən yaranıb?*

- *İnternet istifadəçiləri bir-birini necə tapırlar?*
- *@ işarəsi azərbaycanca hansı şəkilçilərə uyğundur?*
- *Sayt nə üçün yaradılır və onun ünvanı hansı hərflərlə başlanır?*

Yazı

Tapşırıq: – *Axşam evə gəldikdən sonra məktəbdə baş vermiş hadisə ilə bağlı sinif yoldaşına internet vasitəsilə məktub yaz.*

Araşdırma. Şagirdlər dörd qrupa bölünürlər. Müəllim evdə araşdırma aparmaq üçün qruplara tapşırıqlar verir.

I qrup: – *İnernetin yaranması və inkişaf tarixi ilə bağlı araşdırma aparıb təqdim edin.*

II qrup: – *Validəynləriniz (və ya qohumlarınız) 1994-cü il istehsalı olan “Mercedes E230” markalı maşını satıb daha yenisini almaq istəyirlər. Bunun üçün onların 6000 manat pulları var. İnternetdə axtarış apararaq onlara 3 variant təklif edin.*

III qrup: – *Sizin ailə Bakının Əhmədli qəsəbəsində yerləşən ikiotaqlı mənzilini satıb şəhərin mərkəzinə yaxın yerdə üçotaqlı mənzil almaq istəyir. Bunun üçün ailə büdcəsində 25000 manat pul var. İnternetdə axtarış apararaq valideynlərinizə 3 variant təklif edin.*

IV qrup: – *Validəynləriniz bu dərs ilində yaxşı göstəricilərinizə görə sizə kompüter almaq istəyirlər və bunun üçün 700 manat pul ayırıblar. İnternetdə axtarış apararaq valideynlərinizə 2 variant təklif edin.*

Növbəti dərsin əvvəlində keçən dərstdə verilmiş araşdırma tapşırığının nəticələri yoxlanılır.

Müəllimin tapşırığı ilə şagirdlər “Virtual əlaqə” mətninin (dərslik, səh. 216) 1-ci hissəsinin son abzasını bir daha oxuyurlar.

Müəllim: – *Beləliklə, Rüstəm Kanla əlaqə yarada bilib. Sizcə, bundan sonra hadisələr necə davam edəcək? Məktubun sonundakı rəqəmlər nəyi göstərirdi?*

Şagirdlərin versiyaları dinlənilir.

Oxu

“Virtual əlaqə” mətninin 2-ci hissəsi (səh. 216-217) oxunur. “Sürpriz” və “okey” sözlərinin mənaları izah olunur və bildirilir ki, razılıq (“oldu”) mənasında işlənən “okey” sözü “OK” kimi yazılır (“k” hərfinin adı ingilis dilində “key”dir).

Müəllim “okey” sözünün mənşəyi ilə bağlı aşağıdakıları bildirir:

– *Bəzi tədqiqatçıların fikrincə, bu söz ingilis dilində “all correct” [ol korekt] (hər şey öz qaydasındadır) ifadəsinin ilk səslərini bildirir. XIX əsrdə ingilis jurnalistləri məzəli olsun deyə bəzən sözləri tələffüzə uyğun yazırdılar. Jurnalistlərin tez-tez işlətdiyi bu ifadə də həmin dövrdə yaranıb.*

Mətnlə bağlı sual:

– *Sizcə, Rüstəmin cavab məktubundakı “1667667” rəqəmləri nəyi bildirir?*

Müəllim şagirdlərin diqqətini oxunmuş hissədəki İlqar obrazına yönəldir. Şagirdlər “Üzgüçülük hovuzunda” mətnindən bu obrazla bağlı epizodu yada salırlar.

Sual: – *Sizcə, nəyə görə müəllif birdən-birə mətnə İlqar obrazı ilə bağlı epizod salıb? Hadisələrin sonrakı inkişafında İlqarın rolu olacaqmı?*

Müəllimin tapşırığı ilə şagirdlər iki qrupda fəaliyyəti davam etdirirlər (hər qrup daha kiçik qruplara bölünüb eyni fəaliyyətlə məşğul ola bilər).

I qrup: – *Mətni elə davam etdirin ki, İlqar mənfi obraz kimi çıxış etsin.*

II qrup: – *Mətni elə davam etdirin ki, İlqar müsbət obraz kimi çıxış etsin.*

Qruplar mətnlərinin planını yazılı şəkildə hazırlayıb plan əsasında mətni nəql edirlər.

Söz ehtiyatı

1-ci tapşırıq. Oxunan hissədə rast gəlinən terminlər: planet, yadplanetli, kosmik fəza (astronomiya), kompüter, sayt, e-mail, monitor, internet (informatika).

Dil qaydaları

2-ci tapşırıq.

Uşaqlar mübtədərdir, isimlə əvəz olunub.

Yollandılar xəbərdir, feillə əvəz olunub.

Hər ikisi baş üzvlərdir.

Tələsik ikincidərəcəli üzvdür, zərflə əvəz olunub.

Ev ikincidərəcəli üzvdür, isimlə əvəz olunub.

Mətnə daha bir neçə cümlə seçilir, tapşırıqdakı suallara cavab verilir.

İş dəftərinin 144-cü səhifəsindəki dil qaydası ilə bağlı tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Məzmun xətləri üzrə qiymətləndirmə

Oxu üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 145-ci səhifəsində də verilmişdir.)

KOSMİK GƏMİLƏRİN UÇUŞ BAZASI

Kosmik tədqiqatlar təzəcə başladığı günlərdə Amerika prezidenti Con Kennedi kosmik gəmilərin uçuş bazasına gəlmişdi. O, burada bir çox **məşhur** alimlər və tədqiqatçılarla görüşdü. Bu insanların ən böyük arzusu kosmosu **fəth** etmək və nə vaxtsa Ayın səthində gəzmək idi. Onların hər biri **lahiyənin** həyata keçməsi üçün bütün gücünü səfərbərliyə almışdı. Bu insanlar heç nədən çəkinmədən məqsədlərinə doğru inamla addımlayır və öz işlərinə görə qürur duyurdular.

Prezident öz gəlişi ilə layihənin dövlət üçün nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğunu göstərmək istəyirdi. Dəhlizlə gedərkən o, bir əlində zibil qutusu, bir əlində isə xəkəndaz olan qaradərili bir xadimə ilə rastlaşdı. Prezident bu qadından nəzakətlə soruşdu:

– Bəs siz burada nə edirsiniz?

Xadimə qamətini düzəldərək prezidentə diqqətlə baxdı və böyük qürur hissi ilə cavab verdi:

– Burada hər kəsin etdiyini. Mən insanın Aya uçuşunu mümkün etmək üçün çalışıram. Mən burada məhz bununla məşğul oluram.

1. Mətnin ideyasını müəyyən et.

- A) Dövlət başçısı hamı ilə nəzakətli olmalıdır.
- B) Böyük məqsəd uğrunda görülən hər bir iş qiymətlidir.
- C) Kosmik tədqiqatlar dövlət əhəmiyyətli işdir.

2. Mətnə hansı suala cavab var?

- A) İlk kosmik uçuş nə vaxt həyata keçirildi?
- B) Aya kosmik uçuş nə vaxt gerçəkləşdirildi?
- C) Con Kennedi kosmik gəmilərin uçuş bazasına nə üçün gəlmişdi?

3. Mavi rənglə verilmiş sözlərdən hansı səhv yazılıb?

- A) məşhur
- B) lahiyə
- C) fəth

Yazı üzrə qiymətləndirmə (əməli yazı)

Mövzu: “Yaşıl gözülü qız” əsərinin müəllifi ilə görüş haqqında elan tərtib et.

Dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə

1. “*Gəmi Xəzərin sularını yara-yara gedir, ...*” cümləsinə hansı cümləni artırmaqla mürekkəb cümlə yaratmaq olar?
A) Sərnişinlər vaqon pəncərələrindən Muğan çöllərinə tamaşa edirdilər.
B) Göyertədə gəzişən sərnişinlər aydın səmada süzən qağayılar baxırdılar.
C) Külək tozanaq qaldırdığından sərnişinlər pəncərələri açma bilmirdilər.
2. Sözlərdən biri cümlədəki yerindən asılı olmayaraq həmişə böyük hərflə yazılır.
A) Təbriz
B) Sevinc
C) Arzu
3. Sözlərdən biri cümlənin ortasında işləndikdə kiçik hərflə yazılır:
A) Xəzər B) Çay C) Kür
4. Variantların birində cümlə üzvlərinin sırası pozulub:
A) Bu mavi dalğalı dənizi hər gün seyr etməkdən doymuram.
B) Dənizin suları buludlu havada qara görünür.
C) Qəzəblənmiş dalğalar çırpılırdı qayalara.
5. Hansı cümlədə “*bayram*” sözü böyük hərflə yazılmalıdır?
A) Uşaqlar bayram günlərini kənddə keçirdilər.
B) Bu bayramı biz nənəmgildə qeyd etdik.
C) Məncə, bayram çox xəyalpərəstir.

Dərs 101. HƏFTƏSONU (4 SAAT)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.1.1. Dinlədiyi eyni məsələlər barədə müxtəlif fikirləri ümumiləşdirməklə yekun rəy bildirir.	Dinlədiyi mətnlərdəki eyni faktlar üzrə müxtəlif fikirləri ümumiləşdirir.
1.2.2. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında mühakimə xarakterli fikirlər irəli sürür.	Debat zamanı oxuduqlarından və eşidib-gördüklərindən misallar gətirməklə fikirlərini əsaslandırır.
1.2.5. Nitqini canlı və obrazlı etmək məqsədi ilə məzmunu müvafiq jest və mimikalardan istifadə edir.	Debat və müzakirələr zamanı nitqini təsirli etmək üçün jest və mimikalardan istifadə etməklə nəql edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.
4.1.1. Sadə formada fonetik təhlil aparır.	Sözlərin səs və hərflə tərkibini fərqləndirir.
4.1.7. Cümlə və onun növləri ilə əlaqədar kiçik təqdimatlar edir.	Mətndəki cümlələri növlərinə görə fərqləndirir.

Motivasiya

Müəllim qlobusun üstünə kiçik bir əşya (sancaq və ya pozan) qoyur:
– *Bilirsiniz ki, Yer kürə şəklindədir və daim öz oxu ətrafında fırlanır.*

Bunu deyib müəllim qlobusu öz oxu ətrafında fırladır. Bu zaman onun üstündəki əşya düşür.
– *Gördüyünüz kimi, əşya düşdü. Deyə bilərsinizmi, nə üçün biz və digər canlılar Yerdən qopub açıq fəzaya düşmürük?*

Şagirdlər öz fikirlərini deyirlər. Sonda müəllim maqnitlə təcrübə apararaq cazibə qüvvəsinin mahiyyətini izah edir.

Oxu

Dərslikdən “Həftəsonu” mətninin 1-ci hissəsi (səh. 218) oxunur. Müəllim suallar vasitəsilə bu hissədə əks olunmuş elmi məlumatları nə dərəcədə qavradıqlarını soruşur (Yerdə və Ayda cazibə qüvvəsi, ulduz və planetlər, bürclər).

Sual: – *Uşaqlar gəzintidə Leminin planetini görə bildilərmidi? Nə üçün?*

Müəllim lövhədə BİBÖ cədvəli çəkir.

Şagirdlər cədvəlin 1-ci və 2-ci sütunlarında bürclər haqqında qeydlər aparırlar.

Dinləmə

BÜRCLƏR

Kənardan – kosmosdan Yerə, Aya və planetlərə baxsaq, görərik ki, onların hər biri öz oxu ətrafında, eyni zamanda Günəş ətrafında fırlanır. Bu hərəkət min illər boyu dəyişməz qalır. Yerdən baxana isə elə gəlir ki, Günəş və Ay ulduzların arasına müəyyən bir dairə üzrə hərəkət edir. Bu dairəni *ekliptika* adlandırmışlar. Günəş və Ayın ekliptika üzrə cızdığı xəttə *Zodiak* adı verilmişdir.

Adama elə gəlir ki, ulduzlar nizamsız halda göy üzünə “səpələnib”. Ancaq qədim insanlar ulduz qruplarında müəyyən fiqurlar görmüş, bu fiqurları heyvan və quşlara bənzətmişlər. Elə “Zodiak” sözü də yunan dilində “Heyvan əhatəsi” deməkdir. Ulduzların əmələ gətirdiyi fiqurlar *bürclər* adlanır. Bir il ərzində Günəş və Ay öz yolunda 12 bürcdən keçir. Bu bürclərin adları bizə tanışdır: Qoç, Buğa, Əkizlər, Xərçəng, Şir, Qız, Tərəzi, Əqrəb, Oxatan, Oğlaq, Dolça və Balıqlar. Zodiak bürclərinin sayı ilin aylarının sayı qədərdir, lakin onlarla üst-üstə düşür.

Min illər boyu insanlar bürclərlə insan taleləri arasında bağlılıq olduğuna inanmış, müşahidə aparmış və qeydlər etmişlər.

Dinləmə mətninin mənimsənilməsi ilə bağlı suallardan sonra müəllim soruşur: – *Kim belə bir sualla qarşılaşıb: “Sən Zodiak üzrə hansı bürcdənsən?” Kim hansı bürcdən olduğunu bilir?* Bir neçə şagirdin hansı bürcdən olduğu müəyyən edilir.

Dil qaydaları

Dərsliyin 219-cu səhifəsindəki 1-ci tapşırıq yerinə yetirilir:

intizarla [intizarnan]; gəlib [gəlip]; planetin [planetin]; ulduzlar [ulduzdar]; parıldadı [parıldadı].

Mətnin 1-ci hissəsində 3-cü abzasda verilmiş cümlələrdən iki mürəkkəb cümlə yaratmaq tapşırılır.

1. Gün tez gəlib keçdi, axşam düşdü, hava sərinlədi.

2. Göyün üzünü aydın və təmiz idi, Süd yolu, Böyük Ayı bürcləri, Kiçik Ayı bürcləri aydın görünürdü.

Sual: – *Hansı cümlədə hadisələr eyni zamanda, hansında ardıcıl baş verir?*

Mətnin davamını oxutdurmaq məqsədilə müəllim aşağıdakı sualı verir:

– *Validəyiniz sizə hədiyyə alanda onun üzündən öpürsünüzmü?*

Daha sonra müəllim ayrı-ayrı şagirdlərə jest, mimika və nida səsləri ilə müxtəlif hissləri ifadə etməyi tapşırır:

– *Bir şeyə heyran olanda bunu necə ifadə edirsiniz?*

– *Təəccübünüzü necə bildirirsiniz?*

– *Yaxınlarınıza olan sevginizi necə bürüzə verirsiniz?*

Şagirdlər müxtəlif hərəkətlərlə hiss və duyğularını ifadə edirlər.

Oxu

“Həftəsonu” mətninin 2-ci hissəsi (dərslik, səh. 218-219) rollu oyun şəklində oxunur.

Müəllim oxunun sonunda belə bir sual verir:

– Sizcə, mətnin sonunda Lemiye verilən sualı Lemi uşaqlara versə idi, onlar necə cavab verərdilər?

Ehtimal ki cavab təxminən belə ola bilər:

– Lemi, biz səndən çox şeylər öyrəndik. Biz – Yer insanları öz səhvlərimizi düzəldəcəyik. İnanırıq ki, bizim planetimiz milyon illər yaşayacaq, çiçəklənəcək, onun gözəl, təmiz havası olacaq. Lemi, çox tez bir zamanda bizim planetimiz cənnətə çevriləcək.

Tətbiqi çalışmalar üçün iş dəftərinin 146-cı səhifəsindəki 1-ci tapşırıqdan istifadə oluna bilər.

Sual: – Leminin planetində yaşayanlarla Yerdə yaşayan insanların davranışları arasında hansı fərqlər var? Hansından daha çox xoşunuz gəlir?

Danışma (debat)

I qrup: – İnsan həmişə təmkinli və soyuqqanlı olmalıdır.

II qrup: – İnsan öz hiss və duyğularını gizlətməməlidir.

Debatdan sonra sinifdəki şagirdlərdən kimin təmkinli, kimin emosional olması ilə bağlı şagirdlərin fikirləri öyrənilir.

Dinləmə

Sual: – Deyə bilərsinizmi, Çin təqviminə görə bu il hansı heyvanın adını daşıyır?

Müəllimin nəzərinə:

2015-ci il – Qoyun

2016-cı il – Meymun

2017-ci il – Xoruz

2018-ci il – İt

2019-cu il – Qaban

ÇİN HOROSKOPU

Çin imperatoru öz nökrəni göndərdi ki, on iki ən gözəl heyvanı gətirsin. İmperator illəri onların adı ilə adlandırmaq istəyirdi. Nökr əvvəlcə siçovulu görüb onu imperatorun yanına dəvət etdi. Siçovul sevindi və şahla görüşə getmək üçün özünü qaydaya salmağa getdi.

Nökr fikirləşdi ki, öküz, pələng, dovşan, əjdaha, ilan, at, qoyun, meymun, xoruz və it də imperatorun xoşuna gələr. Bundan sonra bir heyvan qalırdı. Nökr pişiyin gözəlliyi haqqında çox eşitmişdi. Ona görə də uzun müddət onu axtardı. Lakin pişiyi heç yerdə tapmadığına görə siçovuldan xahiş etdi ki, dəvəti pişiyə çatdırsın. Siçovul pişiyi tapdı və xəbəri çatdırdı. Lakin pişik tənbel idi və yatmağı sevirdi. Buna görə də o, siçovuldan xahiş etdi ki, onu lazım olan vaxt yuxudan oyatsın. Siçovul əvvəl razılaşdı, lakin öz yuvasına gəlib güzgüyə baxanda başa düşdü ki, pişik ondan qat-qat gözəldir və şahın yanında onu kölgədə qoyacaq. Buna görə də o, səhər pişiyi oymadı.

Ertəsi gün saat 6-da şirin-şirin yatan pişikdən başqa bütün dəvət edilmiş heyvanlar imperatorun yanında toplaşdılar. Heyvanların hamısı şahın xoşuna gəlməyə çalışırdı. Ən hiyləgəri siçovul oldu. O, öküzün belinə qalxaraq tütəkdə çalmağa başladı. Bu, şahın çox xoşuna gəldi və ona birinci yeri verdi. Öküz mərhəmətinə görə ikinci yeri tutdu. Pələngə üçüncü, gözəl kürkünə görə dovşana dördüncü, qeyri-adi görkəminə görə əjdahaya beşinci, müdrikliyinə görə ilana altıncı, ata yeddinci, qoyuna səkkizinci, cəldliyinə görə meymuna doqquzuncu, xoruza onuncu və itə on birinci yer verildi. Yalnız onda gördülər ki, sonuncu heyvan – pişik yoxdur.

Qulluqçu saraydan çıxıb ilin sonuncu simvolunu axtarmalı oldu. O, qarşısına çıxan birinci heyvanı – donuzu saraya dəvət etdi. Bu arada pişik oyandı və gördü ki, yuxuya qalıb, siçovul isə onu oymayıb. Pişik var gücü ilə saraya doğru qaçdı. Bu zaman nökr donuz ilə saraya gəldi və şah çirkin donuzu görüb ona on ikinci yeri verdi. Bu vaxt pişik gəlib

BÜRCLƏR	ÇİN HOROSKOPU				
	2004 Meymun	2005 Xoruz	2006 İt	2007 Qaban	2008 Siçan
Qoç (21 mart – 20 aprel)	Qorxmaz, ağıllı və inadkardır.	Cəsur, ədalətlidir. Yalanı sevmir.	Əliaçıq, ədalətlidir. Cəldir.	Yalanı sevmir. Enerjilidir.	Enerjili və düzgündür. Ünsiyyətçidir.
Buğa (21 aprel – 21 may)	Ünsiyyətçi, məqsədə çatmaqda inadkardır.	Xeyirxahdır, düzgünlüyü sevir. Müstəqildir.	Həssas, ağıllıdır. Rəhbərliyi bacarır.	Yaxşı biznesmendir. Gözəl yaşamağı sevir.	Rahatlığı, incəliyi sevir.
Əkizlər (22 may – 21 iyun)	İntellektual səviyyəli, ağıllıdır.	Çox aktivdir. Xəyalpərəstdir.	Əsəbidir. Ünsiyyətçi və ətrafdan dəstək gözləyendir.	Optimistdir. Elmlə məşğul olmağı sevir.	Müstəqildir. Hər bir vəziyyətdən çıxış yolu tapır.
Xərçəng (22 iyun – 22 iyul)	Hər vəziyyətdən çıxış yolu tapır.	Tez inciyəndir. Mühitə gec uyğunlaşır.	Həssas, emosionaldır. Kömək etməyi sevir.	Doğmalarını çox sevir və qoruyur. Sadıqdır.	Mehribandır. Bir az komplekslidir.
Şir (23 iyul – 23 avqust)	Səbirsiz, özünə hörmət edəndir.	Qürurludur. Ədalətli və xeyirxahdır.	Cəsur və döyüşkəndir. Kömək etməyi sevir.	Ürəyiaçıqdır. Komfortu sevir.	Aktiv, hiyləgərdir. Ciddiliyi sevir.
Qız (24 avqust – 23 sentyabr)	Ədalətli, alicənabdır.	İşgüzar, qənaətcildir.	Sülhsevər, ehtiyatlıdır.	Həssas, ədalətlidir. Diqqəti sevir.	Səliqəli və qənaətcildir. Fikirlərini bölüşməyi sevmir.
Tərəzi (24 sentyabr – 23 oktyabr)	Gözəl natiq, sülhsevərdir.	Mübahisə etməyi sevir. Lovğadır.	Ünsiyyətçi və mehribandır.	Çox götür-qoy edəndir.	Ağıllı və intellektualdır. Təkliyi sevmir.
Əqrəb (24 oktyabr – 22 noyabr)	Ehtiyatlıdır, hər şeyə maraqlı göstərir.	Emosionaldır. Zəhmətkeş və gözəl natiqdır.	Ünsiyyəti sevmir. Xırdaçıdır.	Hövsələlidir. Analiz edərək səhvləri tapır.	Güclü intuisiyası var. Yalanı sevmir.
Oxatan (23 noyabr – 21 dekabr)	İti ağıllıdır, səyahəti sevir.	Danışmağı çox sevir. Səyahəti xoşlayır.	Müstəqildir. Hərəkətdə olmağı sevir.	İntellektualdır. Düzgün qərar qəbul edir. Tərsdir.	Ünsiyyətçi və gözəl natiqdır. Çətinlikdən qorxmur.
Oğlaq (22 dekabr – 20 yanvar)	Qeyri-adi, mürəkkəb xasiyyətliidir.	Soyuqqanlı və ciddi, ədalətlidir. İntellektualdır.	Sakitdir. Kömək etməyi xoşlayır.	Zəhmətkeşdir. İncəsənəti çox sevir.	Səbirli, ədalətlidir. Zərəfatı sevmir.
Dolça (21 yanvar – 18 fevral)	Bacarıqlı, bir az narahatdır. Sırr saxlayandır.	Fantaziyası güclüdür. Məsləhət verməyi sevir.	Zəhmətkeş, amma səbirsizdir.	Rahatlığı sevir. Özünə hörmət edir.	Ağıllı və xəyalpərəstdir. Güclü məntiqi var.
Balıqlar (19 fevral – 20 mart)	Mühitə tez uyğunlaşan, zəhmətkeşdir.	Xəyalpərəstdir. Vəziyyətdən çıxış yolu tapır.	Xeyirxah, ünsiyyətçi, sakitdir.	Sülhsevərdir. Dostluqda vəfalıdır.	Anlaşılmaz və qapalıdır. Ürəyiaçıqdır.

çıxdı, lakin artıq gec idi. On iki ilin simvolu artıq təsdiq olunmuşdu. Pişik imperatorun çox xoşuna gəlmişdi. Lakin artıq heç nəyi dəyişmək olmazdı, buna görə də o zamandan pişik ilə siçovul arasında barışmaz düşmənçilik var.

Müəllim: – Astroloqların dediklərinə görə, insanın hansı ildə və hansı bürc altında doğulması onun xarakterini müəyyənləşdirir. Gəlin görək bu, doğrudanmı, belədir?

Müəllim lövhədən “Çin horoskopu” plakasını asır (MMV, səh. 234). Bir neçə şagirdin cədvəldəki xanası tapılır və orada yazılanların onun xarakterinə uyğun gəlib-gəlmədiyini müəyyən olunur.

İş dəftərinin 146-cı səhifəsindəki 2-ci tapşırıq yerinə yetirilə bilər.

Cədvəllə əlaqədar aşağıdakı tapşırıqlar verilir.

1. Çin horoskopundan istifadə edərək ailə üzvünün və sinif yoldaşının xüsusiyyətlərini yaz.

	ailə üzvü	sinif yoldaşı
Adı		
Müşahidəmə əsasən		
Çin horoskopuna əsasən		

2. Cədvələ əsasən hansı bürclər arasında oxşar xüsusiyyətlər olduğunu müəyyənləşdir.

3. 1991-ci il yanvarın 5-də doğulan insan haqqında verilənlərdən biri yanlışdır:

- A) Qoyun ilində doğulub.
- B) Oğlaq bürcündəndir.
- C) Ciddidir və məqsədinə çatmaq üçün mübarizə aparır.

4. Çin horoskopunda illər 12 ildən bir təkrarlanır. Buna əsasən 2005-ci il sentyabrın 8-də doğulan uşağın hansı ildən və bürcdən olduğunu və xüsusiyyətlərini yaz.

Dil qaydaları

Dərsliyin 219-cu səhifəsindəki 2-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

İş dəftərinin 146-cı səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, danışma, qrupların təqdimatı, dil qaydaları üzrə sual və tapşırıqlar əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 102. VİDA (4 SAAT)

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri
1.2.1. Müşahidə etdiyi, eşitdiyi, oxuduğu hadisələr haqqında kiçik təqdimatlar edir.	Verilmiş grafik informasiyanı (barqrafı, diaqramı) şifahi şəkildə şərh edir.
2.1.3. Öyrəndiyi yeni söz və terminlərin lüğətini tərtib edir.	Rast gəldiyi yeni terminlərin kiçik izahlı lüğətini tərtib edir.
2.2.1. Müvafiq mətnləri müəyyən olunmuş tələblərə uyğun sürətli, düzgün, şüurlu, ifadəli oxuyur.	Mətnlə bağlı sualları cavablandırır.
2.2.5. Mətnin məzmununu genişləndirilmiş formada yaradıcı nəql edir.	Oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
3.1.5. Sinif səviyyəsinə uyğun olaraq müəyyən edilən əməli yazılar (məktub, açıqca, elan, ərizə, dəvətnamə, məlumat) yazır.	Oxuduğu əsərin qəhrəmanına məktub yazır. Oxuduğu əsərin müəllifinə məktub yazır.

Motivasiya

Müəllim: – Sizcə, Lemi öz planetinə qayıda biləcəkmi?

Şagirdlərin proqnozları dinlənilir.

Oxu

Dərslərin 220-222-ci səhifələrində verilmiş “Vida” mətni mavi dairələrdə fasilə verməklə oxunur. Fasilələrdə müəllim şagirdlərə suallarla müraciət edir.

I fasilə: – Rüstəm nəyə görə Lemi üçün kitab yığdı?

II fasilə: – İlqar nəyə görə polisləri çağırmışdı?

– Sizcə, polislər Kənanğilin həyatına nə məqsədlə gəlmişdilər?

Kənanın atasına danışdıqlarını elə nəql edin ki, ata buna inansın.

III fasilə: – Sizcə, ata niyə məhz indi tərəddüd etməyə başladı? Lemini yola salan uşaqların hislərini təsvir edin. Onlar daha çox sevinir, yoxsa kədərlənirdilər?

IV fasilə: – Kənanın atası “Biz zəiflik” deyəndə nəyi nəzərdə tuturdu? Ata diqqətlə Leminin gözlərinə baxdı. O gözlərdən nələri oxumaq olardı?

Mətn sona qədər oxunur.

Dərslərin 222-ci səhifəsindəki 1-ci tapşırıq oxunur və şagirdlər əsərin davamı ilə bağlı versiyalarını təxmin edirlər.

Yazı

Dərslərin 222-ci səhifəsindəki 2-ci tapşırıq yerinə yetirilir.

Tapşırıq: – “Yaşıl gözlü qız” əsərində kimi mənfi obraz hesab edirsiniz? Onun haqqında düşündüklərini yaz.

“Əsərin davamı ilə bağlı müəllifə məktub yazaraq arzu və məsləhətlərini bildir” tapşırığını yerinə yetirmək üçün şagirdlər müzakirə keçirirlər. Bir neçə variant təklif oluna bilər.

1. Rüstəm aviakonstruktor sənətinə yiyələnib kosmik gəmi düzəldir və uşaqlar Leminin planetinə uçurlar.

2. Yerdəki uşaqlar çətinliyə düşürlər və Lemi qardaşı ilə onların köməyinə gəlir.

3. Uşaqlar kosmik gəmidə Marsa səyahət edirlər. Gəmi qəzaya uğrayır. Lemi onların köməyinə gəlir.

Şagirdlər bu fikirləri genişləndirərək müəllifə məktubda bunu qeyd edirlər.

Dinləmə

Müəllim: – Bu gün kosmik gəmidə kosmosa uçuşlar adi hadisəyə çevrilib. Lakin 100 il bundan qabaq insanlar kosmik fəzaya çıxışı ağllarına belə gətirə bilməzdilər. Sizcə, kosmosa uçuşlar elmin inkişafına necə təsir göstərir?

Şagirdlər bu haqda fikirlərini deyirlər.

Əlavə suallar:

– Kosmonavt kimə deyilir?

– Kosmodrom nədir?

– Skafandr nədir?

Müəllim lövhədə cədvəl nümunəsi çəkir.

Tarix (nə zaman?)	Şəxs (kim?)	Hadisə (nə etdi?)

Şagirdlərə tapşırıqlar ki, hər biri eyni cədvəli ayrıca bir vərəqdə çəksin, mətni dinlədikcə məlumatları müvafiq xanalarda qeyd etsin. Şagirdlərin bunu edə bilməsi üçün müəllim mətni aramla oxuyur.

KOSMONAVTİKANIN TARİXİ

1957-ci ilin payız günlərindən birində Baykonur adlanan kosmodromda çoxlu adam yığılmışdı. Həmin gün buradan ilk dəfə Yerin süni peyki kosmosa çıxarıldı. Bundan təxminən 1 ay sonra Yerin ikinci süni peyki buraxıldı. Peykdə müxtəlif elmi cihazlarla yanaşı, Layka adlı it üçün quraşdırılmış kabinə də var idi. Bu it kosmosa “ayaq basmış” ilk canlı idi. Bu uçuşda əsas məqsəd kosmosa qalxma zamanı canlı orqanizmlərin qarşılaşdığı çətinlikləri öyrənmək idi.

Bundan sonra da dəfələrlə kosmosa süni peyklər qaldırıldı. Bütün bunlarla insan kosmosa çıxmağa hazırlaşdı. Nəhayət, dünyada ilk dəfə 12 aprel 1961-ci il saat 09⁰⁷ dəqiqədə insan kosmosa uçdu. İlk kosmonavt Yuri Alekseyeviç Qaqarin oldu. Bir anda bu xəbər bütün dünyaya yayıldı. “Vostok” adlandırılmış ilk kosmik gəminin kapitanı Yerin ətrafına dolandı. Cəmi 108 dəqiqə davam etmiş bu kosmik uçuşun həyata keçirildiyi gün Ümumdünya Aviasiya və Kosmonavtika Günü kimi qeyd edilir.

1963-cü ildə ilk kosmonavt qadın Valentina Tereşkovanın kosmik uçuşu baş tutdu.

1965-ci ildə xüsusi skafandr geyinmiş Aleksey Leonov ilk dəfə olaraq uçuş zamanı gəmidən açıq kosmik fəzaya çıxdı.

1969-cu ildə “Apollon-11” gəmisi Ayın səthinə endi. Gəminin kapitanı olan Amerika astronautı Aya ayaq basmış ilk insan oldu. Bu zaman onun söylədiyi “İnsan üçün kiçik addım, lakin bütün bəşəriyyət üçün nəhəng sıçrayış” cümləsi tarixə düşdü.

Əvvəllər ilk təyyarələrdə havaya qalxan hər kəsə təyyarəçi deyildiyi kimi, indi bir dəfə kosmosda olmuş hər kəsə kosmonavt deyirik. Lakin vaxt gələcək, kosmosda kosmik gəmilərin sənişinləri də olacaq. Onda biz yalnız kosmik gəmini idarə edənlərə kosmonavt deyəcəyik.

Mətn dinləndikdən sonra bir neçə şagird öz cədvəli əsasında mətni nəql edir.

İş dəftərinin 148-ci səhifəsindəki 2-ci tapşırıq yerinə yetirilə bilər.

Krossvordun cavabları: 1) Leonov, 2) Tereşkova, 3) Yupiter, 4) Layka, 5) skafandr, 6) Merkuri, 7) kosmos, 8) atmosfer, 9) Saturn, 10) Mars, 11) kosmodrom, 12) Venera, 13) Qaqarin

Söz ehtiyatı

Şagirdlər bölmədə rast gəldikləri yeni sözlərin əlifba sırası ilə izahlı lüğətini tərtib edirlər. (Tapşırıq iş dəftərinin 147-ci səhifəsindəki cədvəldə yerinə yetirilə bilər.)

İş dəftərinin 148-ci səhifəsindəki dil qaydaları ilə bağlı tapşırıqlardan istifadə oluna bilər.

Qiymətləndirmə. Müşahidə, yazı işləri əsasında təlim məqsədinin nə dərəcədə reallaşdığı qiymətləndirilir.

Dərs 103. ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TƏKRAR (2 saat)

Bu dərsdə dərsliyin 223-cü səhifəsində verilmiş sual və tapşırıqlar yerinə yetirilir, müvafiq bölmədə tədris olunmuş materiallar təkrarlanır. Bununla yanaşı, müəllim həm özünün hazırladığı materiallardan, həm də müxtəlif qiymətləndirmə vasitələrindən istifadə edə bilər. Tapşırıqların seçimi zamanı bölmədə reallaşdırılmış standartları əsas götürmək lazımdır.

Dərs 104. 8-ci BÖLMƏ ÜZRƏ KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ (2 saat)

Dinləmə və yazı üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 149-cü səhifəsində də verilmişdir.)

GÜNƏŞ VƏ AY

Deyirlər, Günəş və Ay bacı-qardaş imiş. Onlar mehriban dolanır, həmişə dünyanı bir yerdə səyahət edirlər.

Bir gün Göy ana uşaqları – Günəş və Ayı yanına çağırır deyir:

– Övladlarım, siz hər dəfə səfərə birlikdə çıxdığınıza görə mən tək qalıram. Artıq təklik mənə

güc gəlir. Deyirəm, bu gündən biriniz burada – yanımda qalsın, o biriniz isə gedib dünyanı fırlanıb gəlsin. Ay, sən gündüzlər yanımda qal, qoy bacın Günəş gəzsin. O, axşam qayıdar, sonra sən səfərə çıxarsan.

Ay razılaşmır:

– Mənə gündüzlər sərf edir, – deyir.

Göy ana oğluna ha başa salır ki, Günəş qızıdır, gecə qaranlıqda yola çıxsa, qorxub-eləyər, Ay tərsliyindən qalmır:

– Yox, mən səhərlər gedəcəyəm.

Göy ana da dözməyib bərk hirsələnir, xəmirli əli ilə oğlunun üzünə şillə vurur...

Deyirlər, o vaxtdan Ayın üzünə ləkə düşüb. O da utandığından səfərə ancaq gecələr çıxır. Günəş isə səhər açılan kimi uzun sarı saçlarını açıb onun qabağını tutmuş ki, qardaşının üzündəki ləkələri görməsinlər.

1. Göy ana övladlarına nə məsləhət görür?

- A) Hər zaman hörmət edin ki, hörmət görəsiniz.
- B) Aya bacısı Günəşə göz-qulaq olmağı tapşırır.
- C) Oğlu səfərə gecələr çıxsın, qızı isə gündüzlər.

2. Ana nə üçün Günəşin gecələr səfərə çıxmasını istəmir?

- A) O, qızıdır və gecələr qorxar deyə
- B) Onun gündüzlər vaxtı olduğuna görə
- C) Gündüzlər ana qızı olmayanda darıxır deyə

3. Səncə, Ay nə üçün gündüzlər səfərə çıxmaq istəyir?

4. Ana nə üçün oğluna şillə vurur?

- A) Onun sözündən çıxdığı üçün
- B) Bacısını incitdiyi üçün
- C) Səfərdən gec qayıtdığı üçün

5. Ayın üzündəki "ləkə" nədən yaranıb?

- A) Bacısı onun üzünü cızmışdı.
- B) Üzündə yaradan qalmış izdir.
- C) Anasının xəmirli əlinin izidir.

6. Nə üçün Günəş çıxanda Ay gözdən itir?

Oxu və dil qaydaları üzrə qiymətləndirmə (İş dəftərinin 150-151-ci səhifələrində də verilmişdir.)

MARAĞA RƏSƏDXANASI

① Tusi Marağada tikiləcək rəsədxananın xərçi haqqında Hülakü xana xəbər verir. Xan təəccüblə soruşur: "Ulduzlar haqqında elm belə faydalıdır ki, rəsədxanaya bu qədər pul xərcləyək?" Bu sualı eşidən alim məyus olur. O, tələb edir ki, iri bir çəlləyi şəhərin yanındakı təpəyə qaldıraraq oradan aşağı buraxsınlar. Çəllək uğultuyla aşağı yuvarlananda şəhər əhalisi arasında çaxnaşma düşür. **Alim və hökmdar isə kənarda dayanıb sakitcə bu mənzərəni seyr edirlər.**

2 Dahi alim və filosof Nəsirəddin Tusinin ən böyük xidmətlərindən biri Marağa rəsədxanasının yaradılması olmuşdur. Onun tikilməsi barədə maraqlı bir əhvalat var.

3 Bu **yolla** Tusi Hülakü xanı rəsədxananın tikilməsi üçün lazımı xərcləri ödəməyə asanlıqla razı salır.

4 Səs-küy bitdikdə Xacə Nəsirəddin xana deyir:

– Biz bu səs-küyün səbəbini bildiyimiz üçün sakit idik. **Camaat isə bunu bilmədiyinə görə narahat oldular.** Yerdə sakit yaşamaq istəyirsənsə, ...

1. Abzasların düzgün sırasını seç.

A) 2, 3, 1, 4

B) 4, 1, 3, 2

C) 2, 1, 4, 3

2. Hansı fikri mətnə aid etmək olmaz?

A) Nəsirəddin Tusi böyük alim və filosof idi.

B) Çəlləyin səsi Hülakü xanı qorxutmuşdu.

C) Nəsirəddin Tusi Marağa rəsədxanasının yaradıcısı olmuşdur.

3. Mətnə hansı suala cavab yoxdur?

A) Nəsirəddin Tusi neçənci əsrdə yaşamışdır?

B) Rəsədxana hansı şəhərdə tikilməli idi?

C) Tikintinin xərcini kim ödədi?

4. “Çaxnaşma” sözünü hansı sözlə əvəz etmək olar?

A) zəlzələ

B) vəlvələ

C) qəhqəhə

5. “Sonralar Marağa rəsədxanası məşhurluğuna görə Şərqi bütün rəsədxanalarını geridə qoymuşdu” cümləsi hansı abzasın sonuna uyğun gəlir?

A) 2

B) 3

C) 4

6. “Yol” sözü hansı cümlədə mətndəki mənasında işlənib?

A) Kəndə çəkilən yeni yol dağın ətəyindən keçir.

B) Ana oğlunu əsgərliyə yola saldı.

C) Uşaqlar məsələnin asan həlli yolunu tapdılar.

7. Altından xətt çəkilmiş köməkçi nitq hissələrinin cümlədəki vəzifəsini müəyyənəldir.

A) ən

B) üçün

C) ki

1. Ayrı-ayrı cümlələrin bağlanmasına xidmət edir.

A B C

2. Özündən sonra işlənən sözün mənasını qüvvətləndirir.

A B C

3. Özündən əvvəl gələn sözə yeni məna çaları verir.

A B C

8. Hansı rənglə verilmiş cümlədə mübtəda ilə xəbər arasında uzlaşma pozulub?

A)

B)

C)

9. 4-cü abzasın sonunda nöqtələrin yerinə hansı cümlə uyğun gəlir?

A) Çoxlu pulun olmalıdır.

B) Göydə baş verənlərdən xəbərin olmalıdır.

C) Güclü hakimiyyətin olmalıdır.

*Rafiq İsmayılov
Solmaz Abdullayeva
Xanım Qasımova*

AZƏRBAYCAN DİLİ
(4-cü sinif)

Müəllim üçün metodik vəsait
Bakı, "Altun kitab", 2015

Nəşriyyatın ünvanı:
AZ1130, Bakı, Ə.Naxçıvani küçəsi – 15A.
Telefon: (+99412) 562-69-86; 562-69-88
www.altunkitab.az

Çapa imzalanıb: 13.03.2015. Kağız formatı: 57x82, 1/8.
Fiziki çap vərəqi: 30,00. Tirajı 8100 nüsxə.

*"CBS Polygraphic Production" şirkətinin
mətbəəsində çap olunmuşdur.*